

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ VE 1961 SONRASI KOMİTE
ÜYELERİNİN FAALİYETLERİ (1960-1965)**

Yüksek Lisans Tezi

HİLAL YILDIRIM

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. CAHİDE SINMAZ SÖNMEZ

Çanakkale – 2019

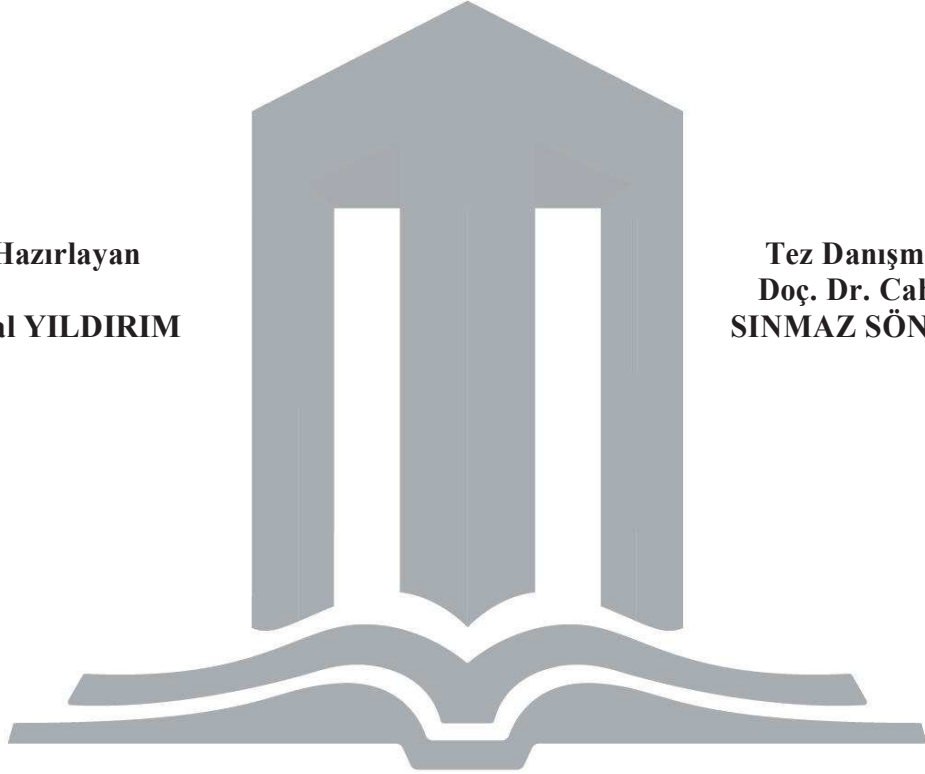
T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ VE 1961 SONRASI KOMİTE ÜYELERİNİN
FAALİYETLERİ (1960-1965)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hilal YILDIRIM

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Cahide
SINMAZ SÖNMEZ

Çanakkale – 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Milli Birlik Komitesi ve 1961 Sonrası Komite Üyelerinin Faaliyetleri (1960-1965)**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/01/2019

Hilal YILDIRIM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Hilal YILDIRIM'a ait **Milli Birlik Komitesi ve 1961 Sonrası Komite Üyelerinin Faaliyetleri (1960-1965)** adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Prof. Dr.
Yasemin DOĞANER

Doç. Dr.
Cahide SINMAZ
SÖNMEZ
(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi
Mithat ATABAY

Tez No : 10238263

Tez Savunma Tarihi : 31.01.2019

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

06/03/2019

ÖZET

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ VE 1961 SONRASI KOMİTE ÜYELERİNİN FAALİYETLERİ (1960-1965)

27 Mayıs 1960 ihtilali Türk siyasal hayatında, Türkiye'nin sosyal yaşamında derin izler bırakmış ve Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında yaşanan siyasi ve sosyal değişimlerde etkisini hissettirmiştir. On yıllık Demokrat Parti iktidarına karşı ihtilali gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960 tarihinden 25 Ekim 1961 tarihine kadar Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi olmuştur. 1954'ten itibaren ordu içerisinde başlayan çeşitli örgütlenmelerin ortak fikri Demokrat Parti iktidarına son vermektir. Ancak ihtilalden sonraki sürecin şekillenmesi konusunda bu örgütlenmelerin içerisinde bir fikir birliği oluşmamıştır. Gruplardan birisi ihtilali gerçekleştirdikten sonra yönetimin sivillere bırakılması gerektiğini savunurken başka bir grup ise gerekli reformların yerleşmesinden sonra yönetimin sivillere terk edilmesini önermiştir. Sonuçta birinci grubun hakim gelmesiyle beraber Milli Birlik Komitesi, yönetimin sivillere bırakılması için daha hızlı bir çalışma içine girmiştir. 27 Mayıs 1960'tan 25 Ekim 1961'e kadar yönetimde bulunduğu sürede gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetlerin yanı sıra Yassıada Yargılamalarıyla Türk siyasi hayatına damgasını vurmuştur. Her ne kadar 25 Ekim'de Meclis'in açılışıyla beraber Milli Birlik Komitesi dağılmış olsa da komite üyeleri Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla ihtilali gerçekleştiren askerlerin 1961-1980 yılları arasında Türkiye'nin şekillenmesinde önemli bir rol üstlendikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs, Demokrat Parti, İhtilal, Askeri Müdahale

ABSTRACT

NATIONAL UNITY COMMITTEE AND ACTIVITIES OF MEMBERS OF THE COMMITTEE AFTER 1961 (1960-1965)

The Coup of May 27th 1960 has left deep scars in both Turkish political life and social life and became effective in political and social changes in the later years of the Turkish Republic. The National Unity Committee (NUC) which has carried out the coup against the ten year Democrat Party government and has had a say in governance of Turkey since May 27th 1960 until October 25th 1961. The common idea of various organizations starting in the army since 1954 to put an end to the Democrat Party government. Nevertheless, there was no consensus among these organizations in shaping the process after the coup. While one group argued that governance should be left to civil government after the coup, another group recommended that the governance be abandoned after the consolidation of necessary reforms. As a result, the idea of the first group was accepted and NUC got started to release governance to civilians. NUC branded on Turkish political life with Yassıada Trials as well as various activities during the period from May 27th 1960 until October 25th 1961. Although NUC was annulled on 25 October 1961 with the opening of parliament, ordinary memberships of the Republic Senate continued. Therefore, we can say that soldiers who realized the coup, played a significant role between 1961-1980 in shaping Turkey.

Key Words: The National Unity Committee, 27 May, Democrat Party, Revolution, Military Intervention

ÖNSÖZ

27 Mayıs 1960 askeri hareketi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yönetime el koyan ilk müdahaledir. Bu müdahalenin daha ziyade alt rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirilmiş olması ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. 27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti iktidarını devirerek yönetime gelen Milli Birlik Komitesi 6 Ocak 1961 tarihine kadar ülkeyi tek başına yönetmiştir. 25 Ekim 1961 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar ise Kurucu Meclis’le birlikte varlığını sürdürmüştür. 25 Ekim 1961 tarihinde Meclis’in açılması ile 1961 Anayasası’nda belirtildiği üzere Komite’nin varlığı kendiliğinden sona ermiştir. Bundan sonra Milli Birlik Komitesi’nin 23 üyesi, yeni meclisin bir kanadı olan Cumhuriyet Senatosu içinde tabii üye olarak yer almışlardır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde uzun bir etkiye sahip olmuşlardır.

Milli Birlik Komitesi, Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleşen ilk askeri müdahaleyi yapmış olması bakımından önem taşır. Bundan sonra da Türkiye’de birçok ihtilal girişimi olmuştur. 27 Mayıs’ın çabucak yapılması ve halkın tepkisiyle karşılaşılmaması daha sonraki cuntacılık faaliyetlerini çoğaltmıştır. Milli Birlik Komitesi’nin askeri bir müdahale neticesinde yönetime el koyması Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Gerek siyasal hayat gerekse toplumsal yapı üzerinde derin izler bırakan bu durum pek çok araştırmaya da konu olmuştur. Örneğin, Örsan Öymen’in yazdığı 1986 tarihli *Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980*, Uğur Mumcu’nun 1994’te yayınladığı *İnkılap Mektupları*, Ümit Özdağ tarafından kaleme alınan 2004 tarihli *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Emine Gürsoy Naskali’nin 2005, 2007, 2008, 2011 yıllarında yayınladığı *Yassıada Zabıtları Kitapları*, Seçkin Erdi’nin derlediği 2006 tarihli *Yüksek Adalet Divanı Kararları: İstanbul Yassıada 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961*, Seçil Karal Akgün’ün 2009 tarihli *27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar’ın birlikte hazırladığı 2010 basım tarihli *İhtilalin İçyüzü* ve Yasemin Doğaner’in 1996 tarihinde hazırladığı *27 Mayıs İhtilali ve Kurucu Meclis* adlı yüksek lisans tezi gibi önemli kaynaklar vardır. Ayrıca 27 Mayıs’la ilgili yazılan bir çok tezin olmasına karşın, konu bütünlüğü açısından Yasemin Doğaner tarafından yazılmış olan tezin konusu ile hazırladığımız tez konusu ile yakınlık taşıdığı görülmüştür. Ancak Yasemin Doğaner’in tezinde daha çok 27 Mayıs’ın nedenleri ve Kurucu Meclis üzerinde durulurken, tez çalışmamızda Milli Birlik Komitesi ve faaliyetleri ana konuyu oluşturmuştur.

Fakat ilgili literatürde her ne kadar 27 Mayıs İhtilali ve Milli Birlik Komitesi konusu ele alınsa da Komite'nin kuruluşu, yapısı ve faaliyetlerini bir çatı altında toplayan tek bir eser mevcut değildir. Dolayısıyla bu konudaki eksikliğin giderilmesi ve döneme dair gelişmelerin bir bütün halinde okuyucuya aktarılması düşüncesi bizi bu konuyu araştırmaya yöneltmiştir.

Tezin hazırlanmasında resmi yayınlar öncelikli olarak ele alınmış, Resmi Gazete, Milli Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisi, Cumhuriyet Senatosu, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Yassıada Yüksek Adalet Divanı tutanaklarından yararlanılmıştır. Fakat gerek 27 Mayıs müdahalesi gerçekleşmeden önce ihtilalin güvenliği için gizliliğin çok önemli olması gerekse Milli Birlik Komitesi kurulduktan sonra aldıkları karar gereği komite karar almadıkça konuşulanların gizli tutulması zorunluluğu, komitede geçen konuşmalar; ancak Eylül ayından itibaren yazıya dökülmeye başlanmış, çoğunlukla döneme dair hatıraların tamamlayıcı unsur olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Tezde kullanılan bir diğer kaynak grubu ise telif ve tetkik eserlerden oluşmuştur.

İlgili kaynaklar çerçevesinde Milli Birlik Komitesi'nin henüz bu ismi almadığı zamandan, Demokrat Parti dönemindeki oluşum safhalarından başlayarak komitenin yönetime el koymasına, Milli Birlik Komitesi'nin resmen kuruluşuna, yapmış olduğu önemli faaliyetlere ve birçok eserde dikkate alınmayan Komite'nin çalışmalarına yer vermek amaçlanmıştır. Ayrıca Milli Birlik Komitesi içindeki anlaşmazlıklara, bölünmelere tarafsız bir biçimde yer verilmeye çalışılmıştır. Milli Birlik Komitesi'nin daha en başında, halka en kısa zamanda seçimlere gidilerek sivil yönetime gidileceğine dair verdikleri sözleri tutmak için nasıl bir yol izledikleri aktarılmıştır. Tezde gerek Milli Birlik Komitesi öncesinde, gerek Komite döneminde, gerekse Komite sonrası dönemde Türkiye Cumhuriyeti'ndeki siyasal, hukuksal, ekonomik ve toplumsal gelişmeler aktarılmaya çalışılmış, bu bağlamda birinci bölümde öncelikle 27 Mayıs öncesi dönemde yaşananlarla ilgili bilgi vermesi ve okuyanları konuya hazırlaması açısından önemli olduğu düşünülerek 27 Mayıs askeri müdahalesinin nedenlerinden söz edilmiş, ardından komitenin oluşumu, yapısı ve dağılması konuları işlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Milli Birlik Komitesi'nin faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda komitenin yönetime el koyması, Yassıada yargılamaları, Eminsü Olayı, 147'ler Olayı, Kurucu Meclis'in oluşturulması ve komitenin diğer faaliyetleri bu bölümün konularını oluşturmuştur. Özellikle Yassıada yargılamaları, komitenin yönetime geldiğinde

tutuklattığı eski iktidar mensuplarının hukuksal bir süreçten geçirilmesi açısından önem taşımaktadır. Komite başka ihtilallerde de görüldüğü gibi yönetime geçer geçmez sorumluların cezalarını ihtilal gerçeği altında vermemiş, bir mahkeme kurulmasına çalışmış ve cezaları için hukuksal süreç beklenmiştir. Yassıada mahkemelerinden çıkacak sonuç ile Milli Birlik Komitesi'nin gerçekleştirdiği 27 Mayıs ihtilalinin meşruluğunun kanıtlanacağı düşünülmüştür.

Tezin üçüncü bölümünde Milli Birlik Komitesi'nin yönetimi sivillere bırakma aşaması, kurulan sivil yönetimlerin 1965'e kadar istikrarı yakalayamaması bu süreçte gerçekleşmesi engellenen askeri müdahalelerden ve ordunun yönetim üzerinde etkili olmaya devam etmesi üzerinde durulmuştur. Milli Birlik Komitesi'nin yönetimi sivillere bıraktığı aşamada 1961 Anayasa'sının oluşturulması ve kabulü hakkında bilgilere değinilmiştir. Çünkü 1961 Anayasası komitenin yapmak istediği ve yaptığı en önemli işlerden biri olmuştur. Bu anayasa ile insan hak ve özgürlüklerine değinildiği gibi sosyal bir hukuk devleti terimine yer verilmiştir. Bu anayasa ile ilk defa Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu kurulmuş ve hâkimlere bağımsızlık sağlanmıştır.

Milli Birlik Komitesi ve 1961 Sonrası Komite Üyeleri'nin Faaliyetleri (1960-1965) adlı tezin hazırlanması sürecinde, ne zaman başım sıkışsa bana yol gösteren, zaman ayıran değerli danışman hocam Doç Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ'e, tezin yazımı sırasında bana yardım eden Dr. Öğr. Üyesi Mithat ATABAY'a, yüksek lisans ders aşamasında üzerimde emekleri olan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu zorlu süreçte bana her bakımdan destek veren sevgili eşim Murat YILDIRIM'a ve farkında olmadan benim için çok fedakârlık yapan oğlum Ali Deniz YILDIRIM'a ve çok sevdiğim aileme şükranlarımı sunarım.

Hilal YILDIRIM

Ocak 2019, Çanakkale

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN KURULUŞU ve YAPISI

1.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin Sebepleri	11
1.2. Milli Birlik Komitesi'nin Oluşumu.....	21
1.3. Milli Birlik Komitesi'nin Yapısı	31
1.4. Milli Birlik Komitesi İçerisinde Parçalanma ve Parçalanmanın Sebepleri	36

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN FAALİYETLERİ

2.1. Milli Birlik Komitesi'nin Yönetime El Koyması.....	48
2.2. Milli Birlik Komitesi'nin Öncülüğüyle Kurulan Yüksek Adalet Divanı'nın Yassıda'daki Yargılamaları.....	58
2.2.1. Anayasayı İhlal Davası	61
2.2.2. Köpek Davası	63
2.2.3. 6-7 Eylül Olayları.....	63
2.2.4. İstanbul ve Ankara Olayları Davası.....	65
2.2.5. Fahiş Fiyatla Arsa Satışı Nedim Ökmen Davası.....	65
2.2.6. Adam Öldürmeye Teşebbüs Topkapı Olayları Davası.....	66
2.2.7. Bebek Davası.....	67
2.2.8. Zimmet ve İrtikaptan Sanık Zeyyat Mandalinci ve Hayrettin Erkmene Davası	67
2.2.9. Vinileks Davası.....	68
2.2.10. İpar Transport Ortaklığının Amerika'dan Satın Aldığı Üç Gemi ile İlgili Yolsuzluk ve Döviz Kaçakçılığı Davası.....	69
2.2.11. Değirmen Davası.....	69

2.2.12. Türk Parasının Kıymetini Korumaya Muhalefet	70
2.2.13. Devlet Radyosunun Demokrat Parti Organı Haline Getirilerek Tek Fert veya Zümre İdaresi Kurmak Gayesi ile Propaganda Yapıtırılması Suçuna Ait Dava	71
2.2.14. Örtülü Ödenek Davası	72
2.2.15. Çanakkale Geyikli Olayları Davası	72
2.2.16. Kayseri Olayları Davası.....	73
2.2.17. Demokrat İzmir Gazetesi'nin Tahribi Davası	74
2.2.18. Vatan Cephesi Yolsuzluğu Davası.....	74
2.2.19. İstimlâk Davası	75
2.3. EMİNSU Olayı	83
2.4. Üniversite Öğretim Üyelerin Tasfiyesi: 147'ler Olayı.....	90
2.5. Kurucu Meclis'in Oluşturulması	97
2.6. Komite'nin Diğer Faaliyetleri	102
2.6.1. Hürriyet Mücadelesi Uğruna İşlenen Bazı Suçların Affına Dair Geçici Kanun	102
2.6.2. İnkılâp Mahkemeleri Kurulması.....	103
2.6.3. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kurulması.....	106
2.6.4. 27 Mayıs'ın Bayram Olması Konusunun Görüşülmesi.....	108
2.6.5. İskan Kanununda Yapılan Düzenleme	109
2.6.6. Yer altı Su Kaynaklarının Kullanımının Düzenlenmesine Dair Kanun.....	110
2.6.7. Basın İlan ve Reklam Kurumu Teşkiline Dair Kanun	111
2.6.8. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) Kurulması.....	112
2.6.9. 1961 Anayasası'nın Hazırlanması ve Görüşülmesi.....	113
2.6.10. Anayasa Mahkemesi'nin Kurulması	116
2.6.11. Yüksek Hakimler Kurulu'nun Oluşturulması.....	117
2.6.12. Milli Güvenlik Kurulu'nun Oluşturulması.....	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN YÖNETİMDEN ÇEKİLMESİ VE SONRASINDA KOMİTE ÜYELERİNİN FAALİYETLERİ

3.1. Milli Birlik Komitesi'nin Yönetimi Halkın Seçtiği Kişilere Bırakması.....	120
3.2. Milli Birlik Komitesi Üyelerinin 1961 Sonrasındaki Faaliyetleri	128

3.2.1. Cemal Gürsel	130
3.2.2. Cemal Madanoğlu.....	130
3.2.3. Zeynelabidin Sıtkı Ulay	131
3.2.4. Osman Köksal.....	131
3.2.5. Mehmet Fikret Kuytak.....	132
3.2.6. Ekrem Acuner.....	132
3.2.7. Refet Aksoyoğlu	133
3.2.8. Mucip Ataklı	133
3.2.9. Emanullah Çelebi.....	133
3.2.10. Süleyman Vehbi Ersü	134
3.2.11. Mehmet Suphi Gürsoytrak.....	134
3.2.12. Kadri Kaplan	134
3.2.13. Salih Suphi Karaman.....	135
3.2.14. Kamil Karavelioğlu.....	135
3.2.15. Sami Küçük.....	135
3.2.16. Orhan Sezai Okan.....	136
3.2.17. Emin Fahrettin Özdilek.....	136
3.2.18. Mehmet Özgüneş.....	136
3.2.19. Mehmet Selahattin Özgür.....	137
3.2.20. Şükran Özkaya	137
3.2.21. Haydar Tunçkanat.....	137
3.2.22. Ahmet Yıldız	138
3.2.23. Muzaffer Yurdakuler	138
3.3. 1961-1965 Yılları Arasında Türkiye'nin Siyasal Gelişiminde Milli Birlik Komitesi'nin Etkisi	138
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA.....	155
ÖZGEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
KMTD	: Kurucu Meclis Tutanak Dergisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MMTD	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM BTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Tutanak Dergisi
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMTD	: Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi
TUIK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Türk tarihi boyunca ordu, siyasal yaşamda etkin bir rol üstlenmiştir. Bu durum “asker millet” biçiminde ifade edilmiştir. Güçlü bir ordu, güçlü bir devletin de temel unsurlarından biri olarak görülmüştür. Ancak ordu, bu etkisini bazen yönetime karşı bir müdahale aracı olarak da kullanabilmiştir. Gerek Osmanlı tarihinde, gerekse Cumhuriyet Türkiye’sinde ordunun yönetim üzerindeki etkisi sonucu, askeri müdahaleler yaşanabilmiştir. Osmanlı tarihinde yeniçerilerin kazan kaldırması, 31 Mart Vakası, Bab-ı Âli baskını gibi olaylarla, Türkiye Cumhuriyeti’nde 27 Mayıs ile birlikte başlayan askeri müdahaleler buna örnek olarak verilebilir.

Ancak bununla birlikte, askeri müdahaleler tanımlanırken yaşanan en önemli sorunlardan birisi terminoloji sorunudur. Çünkü yaşanan bir askeri müdahale, farklı kesimlerce farklı kavramlarla tanımlanabilmiştir. Örneğin, bu tezde önemli bir yer oluşturan 27 Mayıs askeri müdahalesi bazı kesimlerce “darbe”, bazı kesimlerce “ihtilal”, bazı kesimlerce de “devrim” olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle de öncelikle bu kavramlara bakmakta yarar vardır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ne göre darbe, “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi¹”dir. Bir başka ifade ile darbe, yalnızca iktidarda bulunan kişileri değiştirir ve toplumdaki toplumsal ve ekonomik yapıya karışmazlar².

Sözlükte ihtilal kelimesi, “bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim³”dir. Devrim ise İngilizcedeki “revolution” sözcüğünün karşılığı olarak “yerleşik toplumsal düzeni değiştirme ve yeniden biçimlendirme; yavaş bir gelişme olan evrime karşıt olarak, toplumsal yaşayışta ve siyasal durumda birden bire gerçekleştirilen, köklü ve temelli bir değişim⁴” olarak tanımlanmıştır. Emre Kongar’a göre devrim, “iktidarın kökeninde değişim yaratan bir olaydır⁵”. Ahmet Mumcu’nun anlatımına göre devrim, ihtilalin zorunlu bir sonucu iken ihtilalde devrimin

¹Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

²Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s.12

³Türk Dil Kurumu Sözlüğü

⁴Türk Dil Kurumu Sözlüğü

⁵Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s.22

sebebi, başka bir deyişle ilk aşamasıdır⁶. Mete Kaan Kaynar ise devrimin, Batı dillerindeki “revolution” sözcüğünün karşılığı olarak Türkçede kullanılan inkılâp kavramının yerine, 1930’ların öz Türkçecilik akımıyla birlikte, kullanılmaya başlandığından söz etmekte ve devrim sözcüğünün kökenini tartışmaktadır. Bu çerçevede devrim; deveran, dönüşüm anlamından çıkararak, devirmek anlamındaki devrim biçiminde kullanılmaya başlanmıştır⁷.

Yukarıdaki tanımlardan da görüldüğü gibi, bu kavramlar arasındaki yakın bir benzerlik olmasına karşın kullanımda bazı karışıklıklar vardır. Ancak şu söylenebilir ki, tezin konusunda önemli bir yer oluşturan 27 Mayıs 1960 hareketi, ordunun hükümeti devirme hareketidir. Bu nedenle bir askeri müdahaledir. Askeri müdahaleler demokratik düzene karşı yapıldı ve bunun antitezi ve karşıtı demokrasidir. Çok partili bir demokrasiye geçmek Cumhuriyet Türkiye’sinin önemli amaçlarından biri olmuş, Atatürk döneminde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleri ile bu gerçekleştirilmeye çalışılmışsa da bu hedefe ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte ulaşılmıştır.

Atatürk’ün ölümünün ertesi günü 11 Kasım 1938 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmış, İsmet İnönü’yü cumhurbaşkanlığına seçmiştir. 1939’da başlayan İkinci Dünya Savaşı karşısında İnönü’nün siyaseti Atatürk’ün “Yurtta Barış, Dünya’da Barış” ilkesi doğrultusunda olmuştur. Türkiye savaşın dışında kalmış savaş sona ererken müttefik devletlerin yanında yer almıştır⁸. Buna rağmen Türkiye savaş yılları boyunca çalışma yaşındaki birçok insanını silahaltında bulundurmıştır. Savaş tehlikesi nedeni ile ekonomik gücünü büyük ölçüde, herhangi bir dış saldırı karşısında ülkeyi korumak için askeri amaca yöneltmiştir. Türkiye savaşın dışında kalmış; ancak bunun karşılığında 1938’de başlayan ikinci ve peşi sıra oluşturulan üçüncü beş yıllık kalkınma planları uygulamadan çekilmiştir. Türk ulusunun tümüne yakın kesimi ekmek, tuz, gaz, bez bulamaz hale gelmiştir. Çalışan nüfus silahaltına alındığı için tarımda, sanayide, hemen her alanda büyük bir duraklama, bazı alanlarda da bir gerilemenin içine girilmiştir⁹.

Savaşın sona ermesine yakın Türkiye yeni bir tehlike ile karşılaşmıştır. Sovyet Rusya 1925’te Türkiye ile imzaladığı saldırmazlık antlaşmasını tek yanlı olarak bozmuş ve

⁶ Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 2.

⁷ Mete Kaan Kaynar, “İnkılâp, Revolution, Devrim: Bir Kavramın Tarihsel Serencamı Üzerine”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları* (Haz: Mete Kaan Kaynar), İletişim Yay., İstanbul, 2017, s. 60.

⁸ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi III*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 2000, s. 101.

⁹ Suna Kili, 2000, a.g.e, s. 102.

7 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek Boğazların kendisi ile birlikte savunulmasını önermiş, aynı zamanda Kars, Ardahan ve Artvin'i istemiştir. Sovyetlerin toprak istemi ve boğazlara ilişkin önerisi Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyesi olmasına ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine rağmen Batılı devletlerce çekimser karşılanmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye, Sovyetler'in isteklerine karşı tek başına kalmıştır. Ancak, Sovyetler'in 24 Eylül 1946'da isteklerini ikinci bir notayla iletmesi sonucu ABD ve İngiltere bu konuyla ilgilenmeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere, 9 Ekim 1946 tarihinde, Boğazların savunulması hususunda Türkiye'nin tek yetkili olduğunu, Boğazlarla ilgili bir değişikliğe taraftar olmadıklarını bildirmişler ve tehlike böylece atlatılmıştır. Daha sonraki süreçte Amerika'nın Türkiye'ye askeri yardımı başlamıştır¹⁰.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise dünyada yeni bir denge ortaya çıkmıştır. Savaşın, müttefiklerin diğer bir ifade ile demokrasi cephesinin zaferiyle sonuçlanması tüm dünyada tek partili yönetimlerin gözden düşmesine neden olmuştur. Batılı müttefiklerin yanında yer almak isteyen ülkeler, kendi siyasal sistemlerini gözden geçirmek durumunda kalmışlardır. Bu noktada uluslar arası ortam Türkiye'yi de siyasal liberalleşme bakımından olumlu, destekleyici, hatta biraz da zorlayıcı bir şekilde etkilemiştir. Özellikle de, daha önce belirtildiği gibi, Türk-Sovyet ilişkilerinde savaş havasının egemen olması, Türkiye'nin Batı ittifakında güvenli bir yer aramasına neden olmuştur¹¹. Aynı zamanda Tanzimat ile başlayan, yüzünü Batı'ya dönmüş olan modernleşme sürecini tamamlamak isteyen Cumhuriyet Halk Partisi'nin devlet politikası ve İsmet İnönü'nün iç ve dış koşulların etkisi ile çok partili yaşama geçme isteği¹², Batı'nın tercih edilmesindeki diğer etkenler arasındadır.

Bununla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'nin savaş döneminde uyguladığı ekonomik politikadan kaynaklanan hoşnutsuzluk ile savaş dönemindeki sıkıntılar hem meclis içinde, hem de meclis dışında hükümete karşı muhalefeti de beraberinde getirmiştir. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki ilk muhalif hareket daha 1945 yılı bütçe görüşmeleri sırasında kendini göstermiştir. Celal Bayar başta olmak üzere, F. Fikri Düşünsel, Adnan Menderes, Yusuf Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi isimler bu sırada hükümetin, öncelikle ekonomi politikası olmak üzere birçok icraatını tenkit etmişlerdir. Bu eleştiriler o dönem basınında da epeyce yankı uyandırmıştır. Mecliste gittikçe

¹⁰ Suna Kili, 2000, a.g.e. s. 103.

¹¹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, ss. 560-561.

¹² Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 26.

çekirdekleşen muhalefetin bir diğer eleştirisi ise Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde olmuştur. Başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere muhalefet bu yasanın bazı maddelerini, faşist bir uygulama olarak nitelemişlerdir¹³. Ancak, kanun tasarısına karşı yapılan muhalefete rağmen tasarı 11 Haziran 1945 tarihinde yasalaşmıştır¹⁴.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun* çıktığı günlerde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü daha sonra "Dörtlü Takrir" olarak adlandırılacak ünlü önergelerini Cumhuriyet Halk Partisi grubuna vermişlerdir. Bu önergede dört milletvekili Milli egemenliğin tek tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisi'nde, gerçek bir denetimin sağlanmasını, demokratik kurumların serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve Anayasanın halkçı ruhunu kısıtlayan bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de bu isteklerin gerektirdiği düzenlemelerin hemen icrasını, istemişlerdir. Ne var ki, grupta yaşanan sert tartışmalardan sonra önerge reddedilmiştir¹⁵.

12 Haziran'da önergenin görüşülmesi reddedilince, Celal Bayar 17 Haziran'da CHP'den ayrılmıştır. Eylül sonunda da milletvekilliğinden istifa etmiştir. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü duruma ilişkin görüşlerini Vatan Gazetesi'ne verdikleri beyanatlarla açıklamışlardır. Yapılan açıklamalar karşısında Cumhuriyet Halk Partisi Yüksek Divanı, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü partiden ihraç kararı almıştır. Böylece Demokrat Parti'yi kuracak olan 4 kişinin CHP ile bağı kalmamıştır¹⁶. 7 Ocak 1946 tarihinde de Demokrat Parti kurulmuştur. Kurulan partinin genel ilkeleri içinde liberalizm hem hürriyetler açısından hem de iktisadi düzen açısından kabul edilmiştir. Belli başlı insan hak ve hürriyetleri öngörülmüştür. Partinin siyasi görüşü olarak özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetinin esas olduğu belirtilmiş, ayrıca zirai kalkınmanın milli kalkınmanın temelini oluşturacağı ifade edilmiştir¹⁷.

¹³ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara 1999, s. 409.

¹⁴ Yaşar Özüçetin, "Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu (1946 Seçimleri)", *Türkler*, Cilt 16, (Editör: Hasan Celal Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002., ss. 1410-1411. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdal İnce, *Türk Siyasi Yaşamında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*, Libra Yayınları, İstanbul 2009.

* Bu yasa tasarısının amacı; topraksız ve yeterli toprağı olmayanlara yeterli toprak verilmesi, toprakların sınırlı ellerde tutulması, yeterli olmayacak şekilde küçülmelerin önlenmesi, işletme yetersizliği olanlara kuruluş, onarım vb. sermayesi, canlı-cansız demirbaş verilerek ülke topraklarının devamlı ve verimli olarak işlenmesidir. Yaşar Özüçetin, a.g.e., s. 1410.

¹⁵ Tefik Çavdar, a.g.e., s. 409.

¹⁶ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, Kilit Yayınları, Ankara 2011, s. 201.

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952)*, Arba Yayınları, İstanbul 1995, ss. 646, 668-669; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, ss. 29-32.

1947 yılında yapılması gereken seçimlerin bir yıl önceye alınması üzerine 21 Temmuz 1946 tarihinde genel seçime gidilmiş ve Türkiye tarihinin ilk tek dereceli, açık oy, gizli tasnif ve basit çoğunluk ilkelerine göre yapılan seçim sonucunda Demokrat Parti 65 milletvekilliği kazanırken, Cumhuriyet Halk Partisi 390 milletvekiliyle meclise girmiştir. Gizli tasnif ve henüz kurumsallaşamamanın getirdiği karışıklıklar seçimlerin şaibeli bir durumu olduğunu gösterse de, Türk siyasi tarihinde genel oy ve sandık meşruiyeti açısından çok büyük öneme sahiptir. Türkiye’de devleti kuran ve iktidarı elinde bulunduran parti seçimi kabul etmiş ve bunun sonuçlarına katlanacağını ilan etmiştir¹⁸.

Demokrat Parti’nin muhalefet yıllarında üzerinde önemle durduğu konuların başında antidemokratik kanunların kaldırılması, seçim kanunda düzenleme yapılması, özel teşebbüse önem verilerek vergilerin azaltılması ve tarımın modernizasyonu gelmiştir. İktidar ve muhalefetin vaatleri arasında büyük farklılıklar olmasa da seçimlerin sonucunu belirleyen faktör, büyük oranda geçmiş yıllarda yaşanan gelişmelerin yarattığı hoşnutsuzluk olmuştur. Bu durumun sandıktaki yansıması ise gizli oy, açık tasnif uygulaması ile gerçekleşen 14 Mayıs 1950 genel seçimini Demokrat Parti’nin kazanması olmuş¹⁹ ve böylece Cumhuriyet Halk Partisi 27 yıl süren iktidarını Demokrat Parti’ye devretmiştir. Böylece halkın oyları ile Türkiye’de ilk defa bir iktidar sona ermiştir²⁰.

22 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen toplantıda Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilirken, Adnan Menderes ise hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve bu tarihten 27 Mayıs ihtilaline kadar Adnan Menderes, Demokrat Parti’nin tek başbakanı olarak görev yapmıştır. Demokrat Parti hükümeti, 2 Haziran’da güvenoyu almıştır. Fakat daha bu dönemde Demokratlar, Cumhuriyet Halk Partisi’ne yakınlık gösteren komutanların kendilerini devirecekleri korkusuyla 6 Haziran günü, Türk ordusunda o güne kadar görülmemiş büyüklükte ve sadece yüksek kademelerde değişiklik yapmıştır²¹.

Demokrat Parti güvenlik tedbirlerini aldıktan sonra ezanın Arapça okunmasını yasaklayan kanunu kaldırmıştır. Bu uygulama muhafazakâr kesimde memnuniyet

¹⁸ Rıdvan Akın, “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)”, *Türkler*, Cilt 16, (Editör: Hasan Celal Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1687.

¹⁹ Rıdvan Akın, a.g.e., s. 1689.

²⁰ Hüseyin Tökin, *Türk Tarihinde Siyasal Partiler ve Siyasal Düşüncenin Gelişmesi*, Elif Yayınları, İstanbul 1965, s. 86.

²¹ Cem Eroğlu, a.g.e., s. 100.

yaratırken, bazı kesimlerde ise yeni iktidarın irticanın kapısını açtığını ve Atatürk devrimlerine ilk günden ters düştüğü izlenimini yaratmıştır²².

1950 yılında yapılan seçimleri kazanan Demokrat Parti bir yandan yukarıda verilen icraatları gerçekleştirirken bir yandan da ekonomide, Türkiye'yi yeniden liberal politikalara döndürme hamlesine girişmiştir. Bu dönemde yabancı sermayenin de Türkiye'de faaliyette bulunabilmesi ve ekonomik kalkınmaya katkı yapabilmesi için Petrol Kanunu ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu tür liberal politikaların yanında sanayide ikame politikası da uygulanmıştır. Yine Demokrat Parti döneminin ilk yıllarında tarım başta olmak üzere çoğu alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde uygulanan ekonomi politikasının temel taşları şunlardır:

1) Tarımın makineleşmesi ve bu konuda teşvik politikası uygulanması, 2) Kredi olanaklarının artırılması ve bu amaçla para arzının genişletilmesi, 3) İthalatın sınırlandırılması ve yerli sanayinin korunması 4) Alt yapı yatırımlarına girişilmesi 5) Dış yardım sağlanması ve bunların kalkınma amaçlı kullanılması (Marshall Yardımı* gibi)²³.

Devletin elindeki toprakların bir kısmı köylüye dağıtılmış, boş durumdaki topraklar işletmeye açılmış, meraların bir kısmı tarım arazisine dönüştürülmüştür. Böylelikle gizli işsiz durumda bulunan nüfus, üretime katılmaya çalışılmıştır. Ülkedeki traktör sayısı 10 kat artmış, mibzer, biçer-döver ithal edilmiştir. Ürünün korunması ve taşınması işi için yeni olanaklar geliştirilmeye çalışılmış ve depolamaya önem verilmiştir. Ziraat Bankası aracılığıyla, tarım kesiminin kredi gereksinimi büyük ölçüde karşılanmıştır. Tarım ürünlerinin fiyatları artırılarak köye daha fazla miktarda para girişi sağlanmıştır. Kore Savaşı nedeni ile dünyada tahıla olan talebin artması hem fiyatların yükselmesine hem de Türkiye'nin buğday ihraç etmesine olanak tanımıştır. Tarım dışında ekonomik alanda da oldukça cesur atılımlar yapılmıştır. Kara yolu ve köprü yapımına büyük önem verilmiştir. Sanayi alanında madencilik, şeker, çimento ve dokuma dallarında önemli adımlar atılmış,

²² Rıfki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998, ss. 55-57.

* Marshall Planı, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından hazırlanmış bir programa dayandığı için bu adı taşıyor. Marshall, bir yandan 2. Dünya Savaşı'nda çökmüş olan Avrupa ekonomilerinin toparlamasını, bir yandan da Sovyet yayılmacılığını önlemek için hazırladığı bu programda Avrupa ülkelerine parasal yardımın yanı sıra malzeme ve teçhizat yardımı yapılmasını öngörüyordu. ABD Kongresi'nin onayı ile 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. Mahfi Eğilmez, *Değişim Sürecinde Türkiye Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018, s. 142

²³ Mahfi Eğilmez, a.g.e., s. 143..

demir ve bakır üretimi artmıştır. Bütün bunların bir sonucu olarak da Demokrat Parti hükümetinin ilk yıllarında milli gelir % 15 oranında yükselmiştir²⁴.

Demokrat Parti'nin gerçekleştirdiği önemli icraatlarından biri de 5680 sayılı Basın Kanunu'dur. Bu yasa 15 Temmuz 1950'de Meclis'te kabul edilmiş ve bir hafta sonra yürürlüğe girmiştir. Yasa ile 1931 Matbuat Kanunu'nun hükümete verdiği geniş yetkiler kaldırmıştır. Artık gazete çıkarmak için izin alınması gerekliliğine son verilmiş; yalnızca bildirimde bulunmak yeterli görülmüştür. Basın suçlarının yargılanması işi özel mahkemelere verilmiştir. Böylece gazeteciler yıllarca süren mahkemelerden ve kırtasiye işlemlerinden kurtulmuş olacaklardır. Yasaya göre gazete sahipleri, yayımlanan haber ve yazılardan dolayı ceza sorumluluğu taşımayacaklardır²⁵.

Bu dönemde Demokrat Parti iktidarının dış politikasına bakıldığında ise en önemli gelişmelerden birisi, hükümetin Kore Savaşı'na bir birlik ile katılma kararı vermesi olmuştur. Hatta bu olaydan dolayı hükümetin muhalefet ile ilişkileri bozulmuştur. Demokrat Parti hükümeti, Güney Kore'ye karşı girişilen tecavüzün dünya barışına tehdit oluşturduğu gerekçesi ile Kore'de hizmet etmek üzere 4500 kişilik silahlı bir Türk savaş birliğini, Birleşmiş Milletlerin emrine vermeyi TBMM'ye getirmek yerine Bakanlar Kurulu kararıyla kabul etmiştir. Alınan bu karar ile cumhuriyetin ilanından bu yana Türkiye ilk defa bir savaşa girmiş ve Türk askeri kendi sınırlarının dışında bir yere savaşa gönderilmiştir. Ana muhalefet partisi, asker gönderme kararını, TBMM'ye getirilmeden ve kendisine danışılmadan alındığı için eleştirmiş; fakat bu kararın karşısında olmamıştır²⁶. 1951 yılı sonlarına doğru Kore Savaşı yavaşlamaya başlamış, ancak savaşın tamamen bitmesi iki yıl sonrasını bulmuştur. Bu savaşta birçok Türk askeri ya şehit olmuş, ya yaralanmış ya da sakat kalmıştır. Ancak Demokrat Parti iktidarı, ödediği bu bedel sayesinde Türkiye'yi NATO'ya sokma konusunda başarılı olmuştur²⁷. 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesi ile de Demokrat Parti iktidarı önemli bir dış siyaset başarısı kazanmıştır²⁸.

²⁴ Cem Eroğul, *Demokrat Parti- Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.s. 141-143

²⁵ Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1992, s. 267; Mehmet Sena Köseadağ, "Türk Basın Kanunu'nda Yapılan Değişikliklerin Yazılı Basında Temsili", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, N: 43, Nisan 2016, s. 2029.

²⁶ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1990, ss. 21-28.

²⁷ Mim Kemal Öke, *Unutulan Savaşın Kronolojisi Kore 1950-1953*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, ss. 144-145; Cem Eroğul, a.g.e., s. 116.

²⁸ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018., ss. 249-250.

Yukarıda belirtildiği gibi Demokrat Parti iktidarının bir ölçüde başardığı ekonomik kalkınma ve görece özgürleşme ortamı 1954 seçimlerine de yansımış, 2 Mayıs 1954 tarihli genel seçimlerde Demokrat Parti oyların yüzde 57'sini, Cumhuriyet Halk Partisi ise yüzde 36'sını alırken²⁹, Demokrat Parti 504, Cumhuriyet Halk Partisi 31, Millet Partisi ise 5 milletvekili ile meclise girmiştir³⁰.

Ancak seçimlerden sonraki süreçte iklim koşullarına bağlı tarımsal üretimin gerçekleşmemesi ile birlikte dağıtılan krediler de enflasyona, döviz darboğazına, mal kıtlığına yol açmıştır. Bütün bu olumsuzluklara karşın hükümet ise ekonomik planlama fikrini kabul etmemiştir. Bu sırada ABD'den 300 milyon dolarlık bir kredi istenmiş, ancak alınamamıştır. Milli Korunma Kanunu'nun polis ve mahkeme tedbirlerine, fiyat kontrollerine başvurulmuştur. 25 yıl hizmet etmiş olan memurlar bakanlık emrine alınmış ve emekliye sevk edilmiş, üniversite ve yargı üzerinde baskı kurulmuş tasfiyeler gerçekleştirilmiştir. Basın baskı altına alınmış, gazetecilere ağır hapis ve para cezaları verilmiştir³¹. Halka çekilen sıkıntıların yakında geçeceği imajı verilmeye çalışılmıştır. Bunun için hükümet, şeker ve çimento fabrikaları başta olmak üzere çeşitli sanayi tesislerinin temelini atmış ve bu törenlerin yurt çapında propagandasını yapmıştır³². Buna rağmen ülke içinde oluşan toplumsal hoşnutsuzluklarla birlikte muhalefet partilerinin, basın ve hatta Demokrat Parti üyelerinin eleştirileri de artmıştır³³.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan erken genel seçimlerde ise Demokrat Parti seçmen oylarının; ancak yüzde 48'ini alarak yönetimde kalabilmiştir. Seçim sisteminin bir sonucu olarak muhalefet oyların yüzde 52'sini aldığı halde azınlıkta kalmıştır. Böylece demokratik hayat kurulduğundan beri ilk defa seçimlerde azınlıkta kalan bir parti iktidara gelmiştir³⁴.

1957 seçimlerinden sonra ülkedeki gergin hava daha da artmıştır. Halkta Demokrat Parti iktidarının politikalarına karşı hoşnutsuzluklar çoğalmış, iktidar-muhalefet arasındaki çatışmalar da giderek şiddetlenmiş, ekonomik sıkıntılar, vatandaşa eşit muamele yapılmaması, suistimaller, din sömürücülüğü halk arasında bir isteksizlik ve güvensizlik yaratmıştır³⁵. 1958 yılına gelindiğinde ekonomik bunalım fazlaşmıştır. Birçok mal

²⁹ Sina Akşin, a.g.e., s. 251.

³⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi- Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 143.

³¹ Sina Akşin, a.g.e., ss. 251.

³² Mete Tunçay vd., a.g.e., s. 183.

³³ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 499.

³⁴ Hüsrev Tökin, a.g.e., s. 90.

³⁵ A.g.e., s. 92.

bulunamaz hale gelmiş, kuyruklar ve karaborsa doğmuş, sık sık fiyat artışları görülmüştür. Başbakan ticari ilişkiler geliştirmek için bir Uzak Doğu gezisi yapmış; fakat elde edilen sonuçlar, ülke sıkıntıları için yeterli olmamıştır³⁶. İktisadi bunalım nedeniyle 4 Ağustos 1958'de istikrar önlemleri alınarak ve dolar 2.80 TL'den 9 TL'ye çıkarılmıştır. Milli Korunma Kanunu uygulamaları fiilen durdurulmuş ve enflasyonu dizginleyebilmek için kamu kuruluşlarının ürünlerine zam yapılmıştır. Daha önceleri devlet işletmelerini özel kesime devretmeyi düşünen Demokrat Parti, özel kesimin bu konudaki yavaşlığı karşısında yaptığı yatırımlarla kamu kesimini genişletmiştir³⁷.

Demokrat Parti'nin son dönemlerindeki dış politikaya bakıldığında yaşanan en önemli gelişmelerden biri, 14 Temmuz 1958 tarihinde meydana gelen Irak Devrimi olmuştur. Çünkü Irak Devrimi Demokrat Parti iktidarında darbe ya da devrim korkularını başlatmış ya da arttırmıştır. Hatta Adnan Menderes, 6 Eylül 1958'de Balıkesir'de, muhalefeti Irak'taki devrimin benzerini yapmak istemekle suçlamış ve darağaçlarını anımsatmıştır³⁸. Bunun yanı sıra Demokrat Parti, dış politikada bloklar arası soğuk savaşı körükleyerek, Türkiye'ye yapılan Batı yardımını çoğaltmayı amaçlamıştır. Mete Tunçay, Menderes'in bu uğurda az kalsın ülkeyi savaşa götüreceğini, 1958'deki Irak Devrimi'nde Türkiye'nin fiili müdahalesini ABD'nin önlediğini belirtmiştir. Ayrıca bu olayda Demokrat Parti'nin belki kendisinin de bir askeri darbe ile devrilmesinden çekindiği düşüncesinin de olabileceği yorumunda bulunmuştur. 1960 başlarında ABD ile imzalanan ikili anlaşmaya göre; dolaylı bir saldırı durumunda, hükümetin çağrısıyla Amerikan birliklerinin gelmesi muhalefetin itirazlarına rağmen kabul edilmiştir³⁹.

Bu konuda genel olarak şu söylenebilir; başlangıçta yasaklara, ekonomik sıkıntılara karşı çıkararak ve demokrasi isteği ile iktidara gelen Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında gıreceli bir ekonomik başarı sağlamış ve özgürlükçü bir tutum izlemiştir. Ancak daha sonraki süreçte ekonominin kötü gidişine paralel olarak kendisi gittikçe otoriter bir yönetime dönüşmüştür. Özellikle de 1957 seçimlerinden sonra ekonomik sıkıntılardaki artışlar, iktidar-muhalefet arasındaki sert tartışmalar, Tahkikat Komisyonu* adı altında oluşturulan soruşturma kurulu ve bu kurullara geniş yetkiler veren kanun, bunu takiben

³⁶ Mete Tunçay, a.g.e., s. 185.

³⁷ Sina Akşin, a.g.e., s. 253.

³⁸ A.g.e., s. 253-255.

³⁹ Mete Tunçay, a.g.e., s. 185.

* Demokrat Parti'nin, CHP'nin hükümete karşı olan faaliyetlerinin soruşturulması için kurulması önerilen komisyon, 18 Nisan 1960'da TBMM tarafından kabul edilmiştir. TBMM ZC, C. 13, B. 58, 18.4.1960.

yaşanan öğrenci olayları ve Harp Okulu'nun hükümete karşı olduğunu açıkça gösteren yürüyüşün sonrasında 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi gerçekleşmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN KURULUŞU VE YAPISI

Tezin birinci bölümünde öncelikle 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesine giden süreç anlatılmıştır. Daha sonra 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin oluşturduğu Milli Birlik Komitesi'nin oluşum safhası, yapısı ve dağılması ele alınmıştır.

1.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin Sebepleri

Demokrat Parti iktidarının sonunu getiren 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin gerçekleşmesinin altında birçok neden vardır. Bunlar daha çok Demokrat Parti iktidarının son dönemi olan 1957 seçimlerinden sonrasını ilgilendirse de bu nedenleri bütünüyle kavrayabilmek adına Demokrat Parti'nin iktidarda geçirdiği on yıllık süreçte oluşan olumsuz gelişmeleri göz önünde bulundurmanız gerekir.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin 29 Mayıs 1950'de daha ilk kabinesinin programında Atatürk adının geçmemesi dikkat çekmiştir. 16 Haziran 1950'de ezanın Arapça okunmasının kabul edilmesi, 5 Temmuz 1950'de radyo programlarındaki dini yayın yasağının kaldırılması, Ekim 1950'de seçmeli olan din derslerinin fiilen zorunlu hale getirilmesi gibi uygulamalar Demokrat Parti'nin Atatürk devrimlerine yüz çevirdiği ve özellikle laiklik ilkesine karşı tavır aldığı şeklinde yorumlanmıştır. İslamcı çevrelerde bu uygulamalar yeterli görülmezken devrimci çevrelerde Kemalist devrimden yavaş yavaş uzaklaşma olarak görülmüştür. Böylece 27 Mayıs'ın nedenlerinden biri iktidarın daha ilk zamanlarında oluşmaya başlamıştır⁴⁰.

Demokrat Parti'nin anti demokratik yönetimi olarak görülen düzenlemeleri öncelikle üniversite öğretim üyelerinin siyasi kuruluşlarda görev almaları, siyasi yayın ve açıklamalarda bulunmalarının yasaklanması ile kendisini göstermiştir⁴¹. 14 Aralık 1953 tarihinde "Cumhuriyet Halk Partisi'nin haksız iktisaplarının iadesi hakkında Kanun" ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin mal varlıklarına el konularak hazineye aktarılması kararlaştırılmıştır⁴². Böylece yargı alanına girmesi gereken bir konu Meclis'teki siyasal çoğunluğun kararı ile ana muhalefet partisine müsadere cezası uygulanmıştır. Kısa bir süre

⁴⁰ Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmelerden Emir Komuta Zincirine*, İletişim Yayınları, İkinci Basım, İstanbul 2006, ss. 81-82.

⁴¹ Resmi Gazete, Sayı: 8469, 28.7.1953,

⁴² Resmi Gazete, Sayı: 8584, 16.12.1953.

sonra da Millet Partisi (1954 genel seçimlerine gidilirken) Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi kararıyla din, mezhep, tarikat esaslarına dayanan bir dernek sayılarak fesh edilmiştir. Demokrat Parti döneminde muhalefete oy veren seçmenlerin ve seçim bölgelerinin cezalandırılması siyasal baskıların başka bir yönünü göstermiştir⁴³.

Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nda 1954'te yapılan değişikliklerle karma liste usulü yani muhalefet partilerinin aralarında seçim anlaşmaları yapmaları imkânı kaldırılmıştır. Partilerin radyodan seçim propagandası yapmalarına son verilmiştir. Devlet ve hükümet işlerinde vazife alanların yapacakları konuşma ve yayımların ise seçim propagandası sayılmayacağı kararlaştırılmıştır. Böylece radyonun partizanlaştırılması süreci başlamıştır⁴⁴.

Demokrat Parti yönetiminin 1950-1954 yılları arasında her ne kadar tepki çeken uygulamaları olsa da Demokrat Parti, 2 Mayıs 1954 seçimlerini, oyların % 57'sini alarak kazanmıştır. Kazanılan başarıyla birlikte kendine güveni artan hükümetin otoriter, baskıcı yönelimleri de artmıştır. Bu seçimde Demokrat Parti'ye oy vermeyen Kırşehir ilçe haline getirilirken Kastamonu'nun Abana ilçesi bucak haline getirilmiştir. Malatya ili de ikiye bölünerek ona bağlı yerlerden bir kısmında Adıyaman adıyla yeni bir il meydana getirilmiştir⁴⁵. Demokrat Parti bu baskıcı uygulamalarını ilk başta iyi anlaştığı basın üzerinde de göstermeye başlamıştır. Özellikle 1954'ten sonra ekonomide olan bunalımların basında açıklanmasıyla basına yönelik tavır sertleşmiştir. 1954'te neşir yoluyla veya radyoyla işlenecek cürümler hakkındaki yasa onaylanmış, 1956'da kötü niyet veya özel maksada matuf yayında bulunmak, ceza kapsamına alınmıştır⁴⁶. Bu dönemde basına karşı bazı kapatma cezaları ve tutuklamalar da uygulanmıştır.

Demokrat Parti muhalefette iken kamu kesiminde çalışanların görevlerini aksattıklarını ve seçimlerde yanlı davrandıklarını öne sürmüştür. İktidar olduklarında da bu durumu değiştirmek için harekete geçmişlerdir. İlk aşamada emeklilik süresi dolanlar emekli edilmiştir. 1954 seçimlerinden önce Emekli Sandığı yasasında bir değişiklik yapılarak emeklilik için gerekli süre 30 yıldan 25 yıla indirilmiştir. Bu yasa Yargıtay,

⁴³ Doğan Akyaz, a.g.e., ss. 78-79.

⁴⁴ A.g.e., s. 79.

⁴⁵ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 251.

⁴⁶ Meltem Önder, "1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, N: 28, s. 259; İktidar, 1954 genel seçimleri öncesinde Demokrat Parti'lilerin basın tarafından yıpratılmaya çalışılarak özel yaşamları dahil her konunun açıkça yazılması üzerine yeni bir basın yasa tasarısı hazırlamaya karar vermiştir. Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi Ankara 2004, ss. 394-398.

Danıştay, Sayıştay üyeleri ile üniversite profesörlerini kapsamamıştır⁴⁷. Fakat 1954 seçimlerinden sonra Demokrat Parti, 5 Temmuz 1954'te Profesörleri ve meslekte 25 yılını geçirmiş ya da 60 yaşını doldurmuş yargıçları da kapsayan devlet görevlilerini geçici olarak görevden alma ve bir dönem sonunda emekliye ayırma yetkisini hükümete veren yeni bir yasayı kabul etmiştir⁴⁸.

İktidarı yıpratran bir diğer olay, Türkiye, İngiltere, Yunanistan arasında Kıbrıs ile ilgili olarak müzakerelerin yapıldığı ve Türk-Yunan ilişkilerinin gergin olduğu sırada 5 Eylül 1955 Pazartesi günü Selanik'te Atatürk'ün evi ile Türk Konsoloshanesi arasında bomba patlatıldığı haberi Türk halkını tahrik etmiştir. Bu haber üzerine ertesi günü İstanbul'da gösteri yürüyüşü yapmak isteyen kalabalık bir süre sonra kıran, yıkan, parçalayan bir kuvvete dönüşmüştür. Bu yağma ve tahrip hareketleri az boyutta da olsa İzmir ve Ankara'da da görülmüştür. Bu durum karşısında İstanbul ve İzmir'de 6-7 Eylül gecesi sıkıyönetim ilan edilmiş; 7 Eylül'de sıkıyönetim kaldırılmıştır. Daha sonra tekrardan İstanbul, Ankara ve İzmir'de Örfi idare ilan edilmiştir⁴⁹. İstanbul çarşıları tarife sığmaz şekilde yağma ve talan edilirken emniyet kuvvetlerinin olaya müdahale etmedikleri, İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'in İstanbul'da bulunmasına rağmen olayları engelleyemedikleri görülmüştür⁵⁰.

6-7 Eylül Olayları 12 Eylül 1960 tarihinde TBMM gündemine gelmiş ve iktidar ile muhalefet arasında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Demokrat Parti adına Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı olarak söz alan Fuat Köprülü olayın tüm Türk milletinin tüm fertlerini üzdüğünü ifade etmiştir. Hadiseden hükümetin haberinin olduğunu hatta bu konuda bazı tedbirlerin alındığını sadece gününün ve saatinin bilinmediğini alınan tüm tedbirlere rağmen baskın şeklinde her yere yayıldığını anlatmıştır⁵¹. Daha sonra Fuat Köprülü de 6-7 Eylül olayları dolayısıyla mahkemeye verilenlerin tamamının beraat etmesini, olayların sorumlularının çıkarılıp cezalandırılmamasını, olaylar sebebiyle zararlı olanların zararının karşılanması için 60 milyonluk Tazminat Kanunu'nun çıkarılmasına

⁴⁷ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (İkinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 98.

⁴⁸ Muzaffer Taşyürek, *Adnan Menderes*, Anonim Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 75.

⁴⁹ Rıfki Salim Burçak, 1998, a.g.e., ss. 312-313; Emin Karakuş, *40 yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, Ankara 1977, ss. 276-277; Hükümet, 7 Eylül günü sıkıyönetim ilan ederek gece saat 23.00-00.05 arası sokağa çıkma yasağı koymuştur. Olay sonrasında TBMM olağan üstü toplanarak sıkı yönetim süresini 6 aya olarak belirlemiştir. Mustafa Albayrak, a.g.e., ss. 433-434.

⁵⁰ Rıfki Salim Burçak, 1998, a.g.e., s. 315.

⁵¹ Nasrullah Uzman, "İktidardan Muhalefete M. Fuat Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)", *Akademik Bakış*, Cilt: 7, N: 13, s. 195.

rağmen hiç kimseye ödeme yapılmamasını, belli bir süre sonra Namık Gedik'in tekrardan İçişleri Bakanlığı'na dönmesini eleştirmiştir⁵².

1955'ten sonra ekonomide başlayan gerilemeyle birlikte sürekli artan enflasyon, memur ve işçilerin yaşam standartlarına zarar vermiştir. Subaylar da bu durumdan etkilenmiş ve düşen yaşam standartları yüzünden mesleklerinin prestij kaybetmesine içermişlerdir. Bu durum önemli siyasal sonuçları doğurmuş, 1960 askeri müdahalesine yol açan faktörlerden biri olmuştur⁵³. Hükümetin Türk lirasını aşırı değerli tutma politikası yüzünden yabancı para sıkıntısı görülmüştür. Bu dönemde ithalat hükümet tarafından desteklendiğinden çok ucuzken ihraç malları çok pahalı konuma gelmiştir⁵⁴.

Bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar, hükümet hakkındaki yolsuzluk iddiaları, antidemokratik kanunlar ve uygulamalar, 6-7 Eylül olaylarının etkisi parti içinde de hükümete yönelik eleştirilerin artmasına yol açmıştır⁵⁵. Parti içi muhalefetin en üst seviyeye çıkması ispat hakkı tartışmalarından kaynaklanmıştır. Dönemin Türk Ceza Kanunu 481. Maddesine göre herhangi bir şahıs hakkında basın yoluyla bir suçlamada bulunan kişi, elindeki delilleri neşretmek hakkına sahip değildi. Aynı madde, suçlanan şahıs devlet memuru ise delilleri ibraz hakkı veriyordu. Demokrat Parti'nin ilgili maddede değişiklik yapması istenmiştir. İspat hakkının tanınmasını isteyen 19 Demokrat Parti milletvekili de bir önerge imzalayarak taleplerini dile getirmişlerdir; ama bu durum kabul edilmediği gibi önergeyi verenlerden 9'u partiden ihraç edilmiş, kalan diğer 10 kişi de istifa etmiştir⁵⁶. Bu ortamda 29 Kasım 1955 tarihinde Demokrat Parti grup toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda hükümetin ekonomi politikaları ve bazı bakanlar eleştirilmiştir. Öncelikle İktisat ve Ticaret Bakanına yöneltilen gensoru görüşülmüş, ardından birçok bakan kürsüye çağrılarak istifa ettirilmiştir. Bunun üzerine Menderes tüm bakanların Bakanlar Kurulu'ndan çekildiğini belirtmiş, kendisinin kaderini de grubun belirleyeceğini ifade etmiştir. Grup Menderes'in görevine devam etmesine karar vermiştir. Bu durumdan kısa süre sonra 14 Aralık 1955 tarihinde Demokrat Parti'den istifa edenlerce Hürriyet Partisi kurulmuştur. Ayrıca Demokrat Parti'nin kurucularından Fuat Köprülü'nün de istifası Demokrat Parti'nin zayıflamasında bir etken olmuştur.

⁵² Nasrullah Uzman, a.g.e, s.190

⁵³ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 119.

⁵⁴ Feroz Ahmad, 2014a, a.g.e. s. 120

⁵⁵ Tanel Demirel, a.g.e., s. 259

⁵⁶ A.g.e., ss. 260-261.

27 Haziran 1956 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanunla seçim, propaganda dönemleri dışında siyasi partilerin açık hava toplantıları yapması yasaklanmış kapalı salon toplantıları en büyük mülki amirin iznine tabi tutulmuştur. İzinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasında ısrar edilmesi halinde, kalabalığın dağıtılması için ateş açtırma hakkı mülki idare amirlerine tanınmıştır⁵⁷. Bu uygulamalar muhalefet ve basın tepkilerine yol açmış, iktidarın yıpranmasında etkili olmuştur.

1957 seçimleri öncesinde kabul edilen bir kanunla yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre; Seçime katılan siyasi partilerin, il ve ilçe örgütü kurdukları her seçim çevresinde müstakilen (başka partilerle işbirliği yapmaksızın) seçime katılmak zorunda oldukları belirtilmiştir⁵⁸. 1957 seçimlerinin galibi uğradığı oy kaybına rağmen Demokrat Parti olmuştur. Seçimler sonrası ortam giderek gerginleşmiştir. Uyarı niteliğindeki bu oy kaybı iktidarı giderek sertleştirirken muhalefeti de güçlendirmiştir⁵⁹. 1957 seçimlerinden önce engellenen Muhalefet Güç Birliği, 1958’de partiler arası birleşmelerle gerçekleştirilmiştir. Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi’ne; Hürriyet Partisi ise Cumhuriyet Halk Partisi’ne katılmıştır⁶⁰.

1959 Ocak ayında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi 14’üncü Kurultayı “İlk Hedefler Beyannamesi”ni kabul etmiştir. Beyannamede güç birliği platformunu oluşturan şu on amaçtan bahsedilmiştir: Partizanlığın Kaldırılması, İkinci Meclisin Kurulması, Seçim Güvenliği, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hâkimler Kurulu, Memurların Mahkemeye başvurma haklarının tanınması, Basın özgürlüğünün Anayasa güvencesine bağlanması, Üniversite özerkliği, Yüksek İktisat Şurası kurulması, Sosyal Adalet Kavramının Anayasaya girmesi. Demokrat Parti’de, Muhalefet Güç Birliğine karşı Vatan Cephesi’ni kurmuştur⁶¹. Menderes ilk defa Manisa il Kongresi’nde 12 Ekim 1958 tarihinde bu konuyu gündeme getirmiştir. Menderes, Vatan Cephesi ile muhalefeti etkisiz konuma getirmek istemiştir. Demokrat Parti içindeki bazı ileri gelenler bu cephenin gereksizliğini dile getirse de bu cephe kurulmuş, 1959 yılı başında yurdun çeşitli yerlerinde çok sayıda Vatan Cephesi açılmıştır. İktidar, radyoyu Vatan Cephesi’nin propaganda aracı gibi kullanmaya başlamıştır. Vatan Cephesi’nin kurulmasından sonra radyo ve gazetelerde iktidarın sert

⁵⁷ 27 Haziran 1956 tarih ve 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun. *Resmi Gazete*, Sayı: 9346, 30.6.1956.

⁵⁸ Erol Tuncer, *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Tesav Yayınları, Ankara 2003, s. 275.

⁵⁹ Sedef Bulut, “27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, N: 19, Mayıs 2009, s. 78.

⁶⁰ A.g.e., s. 78.

⁶¹ Mete Tunçay, a.g.e., s. 185; Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgalarının 2. Cildi)*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, ss. 356-357.

yayınlarına karşı muhalefetin de aynı sertlikte karşılık vermesi, sürekli gergin siyasi ortamın oluşmasında etkili olmuştur⁶².

17 Şubat 1959 tarihinde Adnan Menderes ve heyeti, Kıbrıs konusuyla ilgili olarak Yunanistan ve İngiltere başbakanları ile görüşme yapmak için Londra'ya gitmiştir. Fakat Menderes ve heyetini taşıyan Türk Hava Yollarına ait olan Sev isimli uçak sis yüzünden Londra yakınlarında ağaçlık bir alana düşmüştür. Gerçekleşen kazada 14 kişi ölmüş, Adnan Menderes ise kazayı hafif bir şekilde atlatmıştır. Bu olayla birlikte İsmet İnönü ve muhalefet ile aralarında bir yumuşama gerçekleşmiştir. Fakat bu durum uzun sürmemiştir⁶³. Tekrardan iktidar-muhalefet arasındaki gerginlik eski hızıyla devam etmeye başlamıştır. Muhalefetin büyük taarruzu olarak nitelenen Ege gezisi; 29 Nisan 1959 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi lideri İnönü, 46 milletvekili ve büyük bir basın grubuyla Uşak'tan⁶⁴ başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi lideri daha Ankara garından hareket ederken halkla polis arasında çatışma yaşanmıştır. Burada başlayan olaylar zinciri Uşak'ta Cumhuriyet Halk Partililerin Demokrat Parti merkezinin önünden geçtiği sırada, Demokrat Parti il başkanının çay bardağını kafilenin üzerine atmasıyla devam etmiştir. Bu tip olaylar İzmir'de ve İnönü'nün 4 Mayıs 1959'da İzmir'den İstanbul'a gelişiyle Topkapı'da meydana gelmiştir. 7 Mayıs'ta Ankara'ya dönen İnönü yine karşılayıcılarla polis arasındaki büyük bir çatışmaya şahit olmuştur⁶⁵.

Daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi liderinin Kayseri'ye gidişiyle sorunlar devam etmiştir⁶⁶. Kayseri valisi daha İnönü yola çıkmadan İnönü'ye oraya gelmemesi için haber göndermiştir. İsmet İnönü yine de 2 Nisan 1960 tarihinde yola çıkınca vali treni bir yerde durdurarak İnönü'den geri dönmesini istemiş, İnönü valiyi dinlememiş ve vali geri adım atıp trenin geçmesine izin vermiştir. Yeşilhisar'da da karşısına çıkan asker barikatını da yürüyerek aşmıştır⁶⁷. İktidar bu durum karşısında hiçbir yerde sözünün geçmediğine kanaat getirmiştir. 12 Nisan 1960 günü olağanüstü bir toplantı yapan Demokrat Parti Meclis Grubu, Halk Partisi hakkında meclis tahkikatı açılmasına karar vermiştir. Demokrat Parti

⁶² Mustafa Albayrak, a.g.e., ss. 522-523.

⁶³ Muzaffer Taşyürek, a.g.e., s. 102-106; Şerif Demir, *Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, ss.176-179.

⁶⁴ 29 Nisan 1959'da Milli Mücadele sırasında Yunan Ordusu'nun son komutanı general Trikopos'u esir aldığı şehir. Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987, s. 140.

⁶⁵ Şerif Demir, a.g.e., ss. 185-187.

⁶⁶ Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Yeşilhisar ilçesi sorumluları arasındaki bir silah çekme olayının duruşmasını izlemek üzere Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kayseri'ye gitmek istemiştir. Ali Gevgilili, a.g.e., s. 145.

⁶⁷ William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset 1789'dan Günümüze*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayın, İstanbul 1994, s. 100.

Grubu 15 Nisan tarihinde yaptığı toplantıda ise Denizli milletvekili Baha Akşit ve Bursa milletvekili Mazlum Kayalar tarafından hazırlanan önergeyi kabul etmiştir.

Önergede Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim dışı yollarla iktidara gelmek için hücre örgütü kurduğu, silahlandığı, isyan hazırladığı vs. ileri sürülmüştür. Bu konuların soruşturulması için on beş kişilik bir komisyonun kurulması istenmiştir. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi'nde Menderes hakkında meclis tahkikatı açılmasını ve başbakanın yüce divana sevk edilmesini isteyen bir önerge hazırlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iddialarına göre insan haklarının çiğnenmesi, adli güvencesizlik, partizan idare, basına baskı, resmi ilan adaletsizliği, radyo rezaleti, israf, suistimal vs. Fakat bu önerge kabul edilmezken Demokrat Parti'nin önergesi 18 Nisan 1960 tarihinde kabul edilmiştir. Arkasından hemen oluşturulan on beş kişilik Tahkikat Komisyonu* hiç vakit kaybetmeden üç konuda yasak kararı vermiştir. Bunlar: Partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasal faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları; Komisyon'un faaliyetleriyle ilgili bütün yayınlar; Büyük Millet Meclisi'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayımıdır⁶⁸. Yasakların getirilmesi üzerine İnönü'nün bir konuşması olmuştur. İnönü, bir idarenin insan haklarını tanımadığı ve baskı rejimini kurduğu yerde ihtilalin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Ardından böyle bir ihtilalin kendileriyle ilgisi olmayanlar tarafından yapılacağını ve bu şekilde devam ederlerse o gün onları kendisinin bile kurtaramayacağını eklemiştir⁶⁹.

İktidar ile muhalefet liderlerinin uyuşmaz tutumları, Demokratların Mecliste çalışmak yerine parti grubunda çalışmayı tercih etmeleri, basın kışkırtmaları, iktidar ve muhalefet milletvekillerinin TBMM'yi kavga edilen bir yer haline getirmeleri sokaktaki olayların artmasında etkili olmuştur. Bu gelişmeler kamuoyunu iki ayrı parçaya ayırmıştır. İki tarafta vatani korumak, kurtarmak ve demokrasiyi yaşatmak için çalıştıklarını söyler hale gelmişlerdir⁷⁰. İktidar - muhalefet arasındaki siyasi gerginlik, Ankara ve İstanbul Hukuk Fakülteleri ile Siyasal Bilgiler Fakülte'sindeki bazı öğretim üyelerinin iktidara gösterdiği tepkiler, öğrenciler arasında da yayılmaya başlamıştır. Tahkikat Komisyonu'nun

* Tahkikat Komisyonu'na seçilen milletvekilleri: Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Selami Dinçer, Sait Bilgiç, A. Hamdi Sancar, Ekrem Anıt, Hilmi Dura, Kemal Özer, Turan Bahadır, Kemal Biberoglu, Nüzhet Ulusoy, Nusret Kirişoğlu, Vacit Asena, Necmettin Önder, Himmet Ölçmen. TBMM ZC, C. 13, B. 58, 18.4.1960.

⁶⁸ Cem Eroğul, a.g.e., ss. 241-243.

⁶⁹ Emin Karakuş, a.g.e., s. 432.

⁷⁰ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 527.

kurulmasından sonra ilk gösteri Kızılay Meydanı'nda olmuştur. Bu önce İsmet İnönü'nün oradan geçmesi sırasında onun lehine yapılarak daha sonra iktidar aleyhine dönmüştür⁷¹.

28 Nisan'ın yaşandığı gün üniversitede bulunan Ali Fuat Başgil; binlerce gencin üniversitenin ana salonunda, onu çevreleyen koridorlarında, dışarıda bağırsız çağırışta bulduklarını ara sıra tempo ile "Kahrolsun Hükümet! Menderes İstifa!" sloganlarında bulduklarını anlatmıştır. O sırada Turan Emeksiz adlı gencin göstericilere katılmak isterken bir polis kurşunu ile öldüğünü belirtmiştir. 30 kadar atlı polisin göstericilerin üzerine gitmesiyle göstericiler de ellerine geçirdikleri taş, toprak ne buldularsa polisin üzerine atmışlardır⁷². Sonunda atlı polisler çekilmek zorunda kalmış yerlerine bu defa da ana kapı önünde bekleyen piyade birlikler gelmiştir. Başlarında subayları olmak üzere süngü çekmiş askerler, kalabalık bulunan öğrencilerin üzerine gitmiştir. Bu defa öğrenciler *Yaşasın ordu! Yaşasın Türk askeri!* diye bağırmaya başlamışlardır. İki taraf arasında birkaç adımlık mesafe kaldığında birlik aniden durmuş, askerler ve öğrenciler gözleri yaşlı bir halde kucaklaşmışlardır. Başgil bu durum karşısında kendi kendine "Bu Menderes hükümetinin sonudur." demiş ve eserinde bu deyişin nedenini, harekete artık askerlerin de katıldığı şeklinde açıklamıştır⁷³.

28 Nisan günü rektörlük Köşkü yakınında bir olay daha yaşanmıştır. Rektör Sıddık Sami Onar, üniversiteye geldiğinde, polis şeflerine, üniversite yetkililerinin resmi daveti olmadan bina içine giremeyecekleri yönünde sert konuşması olmuştur. Aralarında çıkan itip kakışma sırasında rektör yere düşmüş, gözlükleri kırılmış ve biraz alnı yaralanmıştır. Rektörün yaralanmasından sonra göstericiler Beyazıt Meydanı'nda daha güçlü bir şekilde gösterilere devam etmişlerdir⁷⁴. O gece İstanbul'da ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu olayların basında yayınlanması yasaklanmıştır. Ertesi sabah Ankara'da benzer olaylar yaşanmıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Hukuk Fakültesi öğrencilerinin karşısına polislerle birlikte sıkıyönetim komutanlığının emrindeki askerler çıkarılmıştır.

⁷¹ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 535.

⁷² Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, (Çev. Cemal Aydın), Yağmur Yayınları, İstanbul 2011, s. 120; 27 Nisan 1960 günü Büyük Millet Meclisi'nin dağılmasından sonra Cumhuriyet Halk Partisi Ankara teşekkülleri İstanbul'a haber vererek yarın sabah üniversitede Tahkikat Komisyonu aleyhinde miting yapılmasını istemiştir. Halk Partisi'nin bütün gençlik teşkilatları 28 Nisan sabahı İstanbul Üniversitesi'nde hazır bulunmuş, bazı üniversite hocaları da bu hareketi genişletmeye çalışmışlardır. Ardından üniversite bahçesinden Beyazıt Meydanına çıkan gençler burada polislerle çatışmıştır. Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi (Türkiye'de Parti Kavgalarının 2. Cildi)*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, ss. 399-400.

⁷³ Ali Fuat Başgil, a.g.e., s. 121. Olayların yaşandığı sırada elleri bayraklı, beyaz gömlekliden 15 kişi, derinliğine 8-10 sırayı geçmeyen bir grubun bağırarak ilerlediği; fakat barikata 7-8 metre kala durdukları ve o anda yüzbaşının askerlere emir vererek jeepleri gençlerin geldiği yönün aksine çektiği sonra da bazı gençlerle yüzbaşı arasında kucaklaşmaların olduğu eserde belirtilmiştir. Tekin Erer, a.g.e., s. 401.

⁷⁴ A.g.e., ss. 121-122.

Kendilerini dağıtmak için yapılan bütün teşebbüsler başarısız olunca olay yerinde bulunan Ankara Sıkıyönetim Komutanı General Namık Argüç, Süvari Kıtası komutanı Vehbi Ersü'yü çağırıp ateş açma emri vermiştir. Ateş açmayı reddeden Ersü, hemen general tarafından tutuklatılmıştır. Bir süre sonra ateş açma emrini Argüç kendi vermiştir. Bunun üzerine polisler ve askerlerin müdahalesiyle birçok kişi yaralanmıştır. Ardından daha çok öğrenci tutuklanmış ve üniversiteler bir ay süreyle kapatılmıştır⁷⁵.

Çankaya'da 30 Nisan gecesini bir toplantı yapılmıştır. İstanbul ve Ankara'da olanlar Demokrat Parti üst kademelerinde büyük üzüntü yaratmıştır. Demokrat Parti yöneticilerine akıl vermesi ve hukuksal yönden yol göstermesi amacıyla Profesör Ali Fuat Başgil'i, Cumhurbaşkanı akşam yemeğine çağırmıştır. Başgil'e yemekte Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşuyla ilgili ne düşündüğü sorulmuştur. Başgil, Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşunun anayasaya aykırı olmadığını dile getirmiştir. Meclis'in özel kişiler hakkında olduğu gibi bir dernek ve bir siyasi parti hakkında da soruşturma yapabileceğini; ancak Tahkikat Komisyonu'na verilen yetkilerin yasal olmadığını açıklamıştır. Bunlardan en bariz olanının Tahkikat Komisyonu'na verilen, meclis görüşmelerinin yasaklanması hakkındaki yetki olduğunu ifade etmiştir. Tutulacak yol olarak Tahkikat Komisyonu'nun anayasaya aykırı olan maddelerinin uygulanmaması ve hükümetçe yumuşak bir politika izlenmesi tavsiyesi olmuştur.

Adnan Menderes'in oluşan bunalımın nasıl düzeleceği sorusuna Başgil'den Kabine'nin bir an önce istifa etmesi cevabı gelmiştir. Kabine istifa edince Demokrat Parti'nin daha yumuşak elemanlarından bir kabine kurulur, birkaç tane de muhalefetten bakan alınır, daha sonra Tahkikat Komisyonu kanunu yeniden meclise getirilir ve yumuşatılır, şeklinde açıklamada bulunmuştur. Adnan Menderes bu cevaba karşılık Kabine'nin istifasıyla her şeyin çözüleceğini bilse hemen istifa edebileceğini söylemiştir. O gece geç saatlere kadar Kabine bunalımından kurtulmanın yollarını aramış, Sonunda Celal Bayar'ın "şiddet yolundan başka izlenecek yol yoktur" sözü doğrultusunda gitmeye karar vermişlerdir⁷⁶.

Demokrat Parti iktidarı 5 Mayıs 1960 günü Ankara Kızılay Meydanı'nda hükümeti destekleyen bir gösteri yapılmasına karar vermiştir. Bu mitinge karşı olarak iktidara muhalif olanlarda aynı yerde ve aynı saatte 555-K (5'inci ayın 5'inde, saat 5'te Kızılay'da)

⁷⁵ Walter F. Weiker, *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*, (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul 1967, ss. 26-27.

⁷⁶ Ali Fuat Başgil, a.g.e., ss. 125-137. Emin Karakuş, a.g.e., ss. 473-478.

parolası ile bir gösteri düzenleme kararı almışlardır⁷⁷. Bu gösteriler esnasında olaylar çıkmış Menderes arabasından inmiş, tepkide bulunanları yatıştırabileceğini sanmış ne var ki kalabalığın arasında sıkışıp kalan bir gazetecinin arabasına zor bindirilebilmiştir⁷⁸.

11 Mayıs 1960 tarihinde meclis hiçbir gerekçe gösterilmeden on bir günlük bir tatile sokulmuştur. İki gün sonra da Başbakan Ege Bölgesi'ne bir geziye çıkmıştır. 14 Mayıs'ta Ordu vapuru ile İstanbul'dan hareket eden Adnan Menderes'i daha o gece ilerleyen saatlerde binlerce Çanakkaleli sandallara binerek kendisine sevgisini bildirmek için gelmiştir. İzmir'de de 200000 kişiyi bulan kalabalık Menderes'e yine sevgisini göstermeye gelmiştir. Cem Eroğul'a göre belki de Egelilerin bu kadar yakın davranışları Menderes'in kitlelerin desteğini yanında hissetmesine, direnmesine ve bunun da felaketi olmasına neden olmuştur⁷⁹.

Adnan Menderes İzmir mitingi sonrasında 20 Mayıs'ta Türkiye'ye resmi bir ziyaret yapacak olan Hindistan Başbakanı Nehru'yu karşılamak üzere Başkent'e dönmüştür⁸⁰. 21 Mayıs 1960 günü saat 15 sıralarında Kızılay Meydanı'nda sayıları binin üzerinde Harp Okulu öğrencileri, aralarında yüksek rütbeli subaylar Zafer Anıtı'na doğru sessizce yürümüşlerdir. Arkalarından onları binlerce öğrenci, memur, esnaf izlemiştir. Bir anda Zafer Anıtı önünde duran Harbiyeliler ve onlara eşlik edenlerle İstiklal Marşı'nı okumuş ve oradan ayrılmışlardır. Daha sonra orada bulunan halka, ara sokaklarda Harbiyelilerin gitmesini bekleyen polisler şiddetle müdahale etmiştir⁸¹. Yaşanan olumsuz gelişmeler sonucu Demokrat Parti İdare Kurulu 24 Mayıs'ta, Demokrat Parti Meclis Grubu 25 Mayıs'ta toplanmıştır. Adnan Menderes her iki toplantıda son olaylara karşı gösterilen sert tutumun, gündeme getirilmesinden hoşlanmamış ve toplantıları terk etmiştir⁸².

Başbakan Adnan Menderes, Meclis'te veya Başvekâlet'te kendisini üzen bir olay olduğunda teselli bulmak için bir vilayette halkın arasına karışmayı tercih ettiği gibi o gün de hemen hazırlık yaparak önce Eskişehir'e ardından da Konya'ya geçme kararı almıştır. En son 1951'de Eskişehir Hava Harp Okulu'nun açılışında Eskişehir'de bulunan Menderes 8 yıl sonra Eskişehir'e gitmiştir. Uçaktan indiğinde bir grup Hava subayının Başvekili

⁷⁷ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 538; Tekin Erer, a.g.e., s. 418; Emin Karakuş, a.g.e., s. 479.

⁷⁸ Walter F. Weiker, a.g.e., s. 28; Tekin Erer, a.g.e., s. 419; Emin Karakuş, yeni aldığı Volkswagen marka arabasını bulunduğu yerden çekmek isterken Adnan Menderes'in kendi arabasına bindirildiğini ifade etmiştir. Emin Karakuş, a.g.e., ss. 481-482.

⁷⁹ Cem Eroğul, 2003, a.g.e., s. 248; Tekin Erer, a.g.e., ss. 422-423.

⁸⁰ Mustafa Albayrak a.g.e., s. 540.

⁸¹ Emin Karakuş, a.g.e., s. 486.

⁸² Mustafa Albayrak, a.g.e., ss. 540-541.

karşılamağa geldiğini görmüştür. Adnan Menderes onları pek samimi bir şekilde selamlarken bazılarının ellerini yumruk haline getirip salladıklarını görmüştür. Menderes ve arkadaşları Kıta'nın tam ortalarına geldikleri sırada subaylara *Geriye Dön!* diye bir ses gelmiştir. Bu durum daha ilk anda Menderes'i çok üzen bir hadise olmuştur. Eskişehir halkı sevgi gösterisi içerisinde onun konuşmasını beklerken Menderes için ikinci bir üzücü olay yaşanmıştır. Bu olay ise hoparlör tesisatının telinin kesilmesi sonucu Menderes'in konuşmasının engellenmesidir⁸³. Buna rağmen Menderes, Tahkikat Komisyonu'nun görevini tamamladığını, iktidara gelmenin tek yolunun seçim olduğunu 26 Mayıs 1960 tarihinde söylemiştir⁸⁴. Bu konuşmadan sonra 27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi adına bir grup subay yönetime el koymuştur.

1.2. Milli Birlik Komitesi'nin Oluşumu

Türkiye'de 1954'ten itibaren ordu içinde birtakım farklı gruplaşmalar olmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Dünder Seyhan'ın anılarından da anlaşıldığı gibi Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay arasında gerçekleşmiştir. 1954 sonbaharında bir Pazar gecesinde Tuzla Uçaksavar Topçu Okulu'nda Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay arasında ilk defa ihtilal konuşması geçmiştir. Topçu Yüzbaşısı Dünder Seyhan, Orhan Kabibay'a konuşmayla bir şey olmadığını artık harekete geçilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu hareket için gizli bir cemiyet kurulması gerektiğini ve bir cemiyetin en az iki kişi tarafından kurulabileceğini bu iki kişinin de kendileri olabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Kabibay ayağa kalkmış ve birbirlerine sarılmışlardır. Bu saatten sonra ilk defa bir gizli cemiyet kurulmuştur. İki yüzbaşı da birbirinin lider olmasını istemiş bu durumda bir lider olmadan cemiyet genişlemeye başlamıştır⁸⁵. Dünder Seyhan'ın bu durumun 27 Mayıs İhtilali'nin lidersiz kalmasına sebebiyet verdiği yönünde özeleştirileri olmuştur⁸⁶.

Dünder Seyhan, ihtilal sonrası için ellerinde bir program olmadığını; ama ihtilal sonrası ne yapılacağını bildiklerini ifade etmiştir. Buna göre Türkiye modern kafalı, Atatürk ruhlu, hamleci dürüst bir idare edenler kadrosuna muhtaçtır. Onlar da Türkiye'ye bunu getireceklerdir. O gecenin sabahında Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay kararlarını

⁸³ Tekin Erer, a.g.e., ss. 9-11; Rıfıkı Salim Burçak, 1998, a.g.e. ss. 750-753.

⁸⁴ Mustafa Albayrak, a.g.e., ss. 541. Celal Bayar'ın anlatımına göre; Adnan Menderes, Eskişehir'e gitmeden önce Celal Bayar'a seyahatini bildirmiştir. Bu esnada Adnan Menderes'in Tahkikat Komisyonu'nun çalışmasını bitirdiğini açıklayacağını ve arkasından da seçimlere gitmeye karar verdiğini açıklamıştır Nazlı Ilıcak, *50. Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor*, Doğan Kitap, İstanbul 1975, s. 489.

⁸⁵ Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1986, ss. 140-141.

⁸⁶ Dünder Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, ss. 42-45.

Yüzbaşı Süreyya Yüksel'e açmaya karar vermişlerdir. Seyhan uçaksavar bataryasının bir kumandanı olması vesilesiyle Süreyya'yı bu bataryanın kumandanlık odasına çağırarak fikirlerini açıkça paylaşmışlardır. Yüksel de bu görüşleri yadırgamamıştır. Seyhan'ın deyişle ilk defa orada, üç kişi arasında ilk yemin edilmiştir. Üçü burada mukaddes bildikleri kitap, bayrak ve silah üzerine el koyarak ihtilal arkadaşlığının ulviyeti (yüceliği) ve kurdukları teşkilatın amacına ve vereceği emirlere kayıtsız şartsız uyacaklarına namus ve şerefleri üzerine yemin edip kucaklaşmışlardır⁸⁷.

Daha sonra Yüzbaşı Turan Okan ve Kurmay Yüzbaşı Nejat Kumaşoğlu'nun katılımı gerçekleşmiştir. İlk beşli toplantı Süreyya Yüksel'in Fenerbahçe'deki evinde yapılmış ve Dünder Seyhan oy birliğiyle genel sekreter seçilmiştir⁸⁸. Dünder Seyhan, 1955 yılında Harp Akademisi'nin birinci sınıfına girdiğinde fikirleriyle dikkat çeken Faruk Güventürk'ü teşkilata dahil etmiştir. O dönemde iki kurmay adayı teşkilatı genişletmek üzere faaliyete geçmişlerdir. Güventürk'ün daha önceden de bu konuları konuştuğu Suphi Gürsoytrak'ı ardından da Orhan Erkanlı'yı durumdan haberdar etmişlerdir. Kısa bir süre sonra aynı sınıftan Binbaşı Nuri Hazer ile Yüzbaşı Kemal Güner gruba katılmıştır. Bunu Binbaşı Şükrü İlkin, Yüzbaşı Mükerrerem Erensü ve Dünder Seyhan'ın daha önce temas ettiği Binbaşı Necati Ünsalan takip etmiştir. Daha sonra ikinci sınıftakilerle temas edip Necmi Bek ve Rıza Akaydın'ı aralarına almışlardır. Akademide öğretmenlik yapan Faruk Ateşdağlı ve Albay Nuri Asutay da teşkilata katılmıştır⁸⁹. Böylece 1956 yılında Yıldız'daki Harp Akademisi'nde teşkilatın temelleri atılmıştır.

O dönemde teşkilat üyeleri sık sık birbirlerinin evinde toplanmaya başlamıştır. Toplantılarda ihtilal kelimesi konuşulmamış, orduda bir ıslahat çalışması üzerinde durulmuştur. Bunun için de öncelikle önemli mevkilere, inandıkları arkadaşlarının geçmelerini sağlayacaklardır. Bu sayede tayinleri kontrol altına alıp istedikleri ıslahatları gerçekleştirebileceklerdir. Çalışmaları ilerledikçe gruplarını tam bir teşkilat haline getirmek için 1956 yılında bir seçim yapmışlardır. Buna göre Faruk Güventürk başkan, Dünder Seyhan genel sekreter olmuştur. Aralarındaki en kıdemli subay Albay Faruk Ateşdağlı ise fahri başkan olmuştur. Teşkilatlarının ismini de Atatürkçüler Cemiyeti olarak kararlaştırmışlardır.

⁸⁷ Dünder Seyhan, a.g.e., ss. 45-46.

⁸⁸ Örsan Öymen, a.g.e., s. 143-144; Dünder Seyhan, a.g.e., s. 47.

⁸⁹ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İcyüzü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 20-21; Mehmet Ali Birand vd. *Demirkırat Bir Demokrasi'nin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, s. 116; Faruk Güventürk'ün anlatımıyla, Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 168.

1956 yılında yaptıkları toplantılarda çalışma şekilleriyle ilgili kararlar almışlardır. Bu kararlara göre kâğıt kullanmak yasaktır; hiçbir karar, hiçbir husus kâğıt üzerine dökülmeyecek, 14 subay teşkilatın temel üyelerini oluşturacak, bundan sonra ise hücre sistemi oluşturulacaktır. Teşkilatın üyelerinden herhangi biri, uygun gördüğü subaya açılacak ve güven vermek için teşkilatın üyelerinden sadece bir isim söyleyebilecektir. Böylece herkes kendine bağlı halkalar kuracak ve teşkilat güven içinde genişleyebilecektir⁹⁰. Bu açıdan, örgütlenme biçimi bakımından, Milli Birlik Komitesi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni anımsattığı söylenebilir.

Kabibay'ın teşkilata girişinden sonra Necdet Uruğ ve Ahmet Yıldız da teşkilatın üyesi olmuştur. 1957 yılında yaptıkları bir toplantıda Dünder Seyhan açıkça ordudaki ıslahatla bir şeylerin düzelmeyeceğini, ülkeyi kurtarmak için ihtilal yapılması gerektiğini, gerekirse kan da dökülebileceğini söylemesi üzerine bazı üyelerle sert tartışmalar yaşanmıştır. Bunun üzerine Mükerrerem Erensü ve Kemal Güner teşkilattan ayrıldıklarını bildirmişlerdir⁹¹.

Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay'ın temelini attıkları teşkilatın dışında başka bir teşkilatın temeli daha atılmıştır. 1954 senesinde Harp Akademisi'ni bitirerek Eylül ayında Genelkurmay Başkanlığına tayin edilen Talat Aydemir, iktidarda bulunan partinin Türk ordusunu ihmal ederek düşürdüğü bu kötü durumdan kurtarma çarelerini planlamaya başlamış ve arkadaşlarıyla bunun için işbirliği yapmaya çalışmıştır. İlk olarak onu anlayan arkadaşı o zaman kurmay binbaşı olan Sezai Okan'a fikirlerini açmıştır. Ardından Binbaşı Osman Köksal ve Kurmay Yüzbaşı Adnan Çelikoğlu aralarına katılmıştır⁹². İlk olarak Sezai Okan'ın Yenişehir'deki evinde toplanmışlardır. Bu toplantıya Adnan Çelikoğlu işi dolayısıyla katılamamıştır. Bu toplantıda ordunun gidişatının düzeltilmesi için çalışılacağı kararı alınmıştır. Bunun içinde güvenilir kişiler bulunacak ve bu kişiler orduda kilit noktalara getirilmeye çalışılacaktır. Kısa bir süre sonra İstanbul'da Yüksek Kumanda Akademisine giden Talat Aydemir'in burada anlaşılabildiği ilk isim Kurmay Binbaşı Rafet Aksoyoğlu olmuştur. Anlaşılabildikleri diğer isimler ise Muhabere Kurmay Binbaşı Fahrettin Ermutlu, Piyade Kurmay Binbaşı Halil Kayalı, İstihkam Kurmay Binbaşı Şeref Olcay, Hava Kurmay Binbaşı Halim Menteş, Hava Yarbay Mustafa Postalcıoğlu, Topçu

⁹⁰ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 23-25; Mehmet Ali Birand vd., a.g.e., s. 117.

⁹¹ A.g.e., s. 25; Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 169.

⁹² Mehmet Ali Birand vd., a.g.e., s. 117; Talat Aydemir, *Talat Aydemir'in Hatıraları*, May Matbaası, İstanbul 1968, ss. 23-28; İdris Gürsoy, *27 Mayıs Darbesinin Ayak Sesleri Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 31.

Kurmay Binbaşı İsmail Akgün'dür. Bu kişileri Aydemir, Ankara'da bulunan arkadaşlarına bildirmiştir. Çünkü Aydemir, Ankara'daki o üç arkadaşıyla birbirlerinden habersiz hiçbir kuruluşa katılmayacakları kararını almışlardır⁹³.

Yüksek Komite Akademisi bitmek üzere olduğundan Şubat 1957 bir cumartesi günü Aydemir'in davetiyle Kurmay Binbaşı Ermutlu'nun evinde toplanmışlardır. Fakat bu toplantıda bazı kişilerin bazı fikirlere henüz hazırlıklı olmadığı anlaşılmıştır. Bunu o sıralarda yapılan başka bir toplantıya katılımın az olması da kanıtlamıştır. Ermutlu'nun evinde gerçekleşen toplantıya Fahrettin Ermutlu, Rafet Aksoyoğlu, Halil Kayılı, Halim Menteş ve Talat Aydemir katılmıştır. Bu toplantıdan sonra daha başka arkadaşlar bulmaya çalışmışlardır. Bu sırada Talat Aydemir, Kurmay Binbaşı Rauf Gökçe ve Topçu Binbaşısı Dünder Seyhan ile anlaşmıştır. Mart 1957 tarihinde Sezai Okan ve Adnan Çelikoğlu da yüksek komite kademesinde okumaya gelmişlerdir. Talat Aydemir onlara teşkilatın genişletilmesi ve artık nihai hedefin açıkça söylenmesi gerektiğini bildirmiştir⁹⁴.

Bunun üzerine Mart 1957 tarihinde Rafet Aksoyoğlu'nun evinde Üsküdar'da eski Mahmut Şevket Paşa konağında toplanmışlardır. Toplantıya Talat Aydemir, Sezai Okan, Rafet Aksoyoğlu, Halil Kayılı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Ahmet Yıldız, Dünder Seyhan, Orhan Kabibay katılmıştır.⁹⁵ Bu toplantıda ülkeyi kötü gidişattan kurtarmak ve gerekirse hükümet darbesi yaparak idareyi ele almak kararlaştırılmıştır. Toplantıda gizli oyla yapılan seçim sonucu Talat Aydemir, Başkan; Ahmet Yıldız, Genel Sekreter⁹⁶, Sezai Okan ve Refet Aksoyoğlu üye olarak seçilmiştir. Böylece idare kurulu oluşturulmuştur. Dünder Seyhan'ın önceden hazırladığı yemin suretini Orhan Kabibay'ın getirdiği tabanca üzerine teker teker ellerini koyarak okumuşlardır. Talat Aydemir'in söylemiyle ilk defa komite resmen orada kurulmuştur⁹⁷. Komite'nin kurulması sırasında gerçekleştirilen bu ritüel İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni anımsatmaktadır.

Yapılacak planlamanın içeriğini Aydemir maddeler halinde sunmuştur. Ardından

⁹³ Talat Aydemir, a.g.e., ss. 23-28.

⁹⁴ A.g.e., ss. 28-30.

⁹⁵ A.g.e., ss. 28-30; Ahmet Yıldız ile Refet Aksoyoğlu; bazı kişilerde Dünder Seyhan ve Necati Ünsal ile ihtilal konusunda görüşmeler yapmış ve içinde buldukları örgüte çağırılmışlardır. Bu sayede kendileri dışında ihtilalci girişimlerin olduğu söylentileri doğrulanmıştır. Biraz araştırdıklarında başkanlığını Talat Aydemir'in yaptığı bir örgütten olduğunu anlamışlardır. Ahmet Yıldız, kendi teşkilatları ile yaptıkları görüşmeden sonra çağrının geldiği örgütü tanımak ve ona göre tutum belirlemek üzere kendisi, Dünder Seyhan ve Necati Ünsal çağırılı kabul etmiştir. Ahmet Yıldız, *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, Alan Yayıncılık, İstanbul 2001, ss. 299, 155.

⁹⁶ Ahmet Yıldız, a.g.e., s. 155.

⁹⁷ Dünder Seyhan, a.g.e., ss. 58-59.

Aydemir'in davetiyle idare kurulu tekrar toplanmış ve bu hususlar tartışılarak şu kararlar alınmıştır: Komitenin genişletilmesi için her arkadaş kendi güvendiği arkadaşlarını sorumluluk alarak komiteye teklif edebilecektir. Komiteye alınacak her kişi için üyeler veto hakkına sahip olacaktır. Komiteye ordudan albay rütbesinden fazla rütbeye sahip hiç kimse alınmayacaktır. Alınacak kişiler şerefli, dürüst, vatanperver, fedakar, sır saklamayı bilen kişilerden seçilecektir. Komiteye dahil olanlar komitenin haberi olmadan diğer bir komiteye dahil olamayacaktır. Üyeler komiteye ait olduğunu hiçbir suretle kimseye söyleyemeyecektir. Komite mensupları hiçbir siyasi partiyle temas etmeyecek; ancak komitece karar alındıktan sonra partilerle işbirliği yoluna gidilebilecektir. Komiteden ayrılmak isteyen her zaman serbesttir. Herhangi bir suretle yanılıp da ihanette bulunanın cezası ölümdür. Ordudaki kilit noktalarının neler olduğu tespit edilmiştir: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Personel Başkanlığı, Erkan Şubesi, Sınıf dairelerinin personel şubeleri, Başvekalet, Riyaset-i Cumhur ve Milli Müdafâ Vekaleti, emir subaylıkları, hususi kalem müdürlükleri, genel sekreterlikler, Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Muhafız Alayı Komutanlığı, Harb Okulu Kurmay Başkanlığı, Sınıf Okulları Kurmay Başkanlıkları ve buradaki hocalıklar, Genelkurmay Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Genel Karargah Şubeleri, Planlama Zırhlı Tugay Kurmay Başkanlıkları, Ordu, Kolordu, Tümen Karargahları, Tugay Karargahları, Üçüncü Şube Müdürlüğü ve Kurmay Başkanlıkları, Yedek Subay Kurmay Okulu Başkanlığı veya öğretmenlikleri olarak karar verilmiştir. Ankara ve İstanbul'da herhangi bir yer de olabilir⁹⁸.

Talat Aydemir, Yüksek Kumanda Akademisini bitirmiş ve iznini de kullandıktan sonra 1957 Nisan'ında Ankara'ya Genelkurmay Başkanlığı Lojistik Dairesi Plan Şubesi'ndeki görevine dönmüştür. İlk iş Osman Köksal'a İstanbul'da olanları anlatmıştır. Ankara'da komite üyelerinden Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Şube Müdürlüğüne vekalet eden Fahrettin Ermutlu ile sık görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerden birinde Kurmay Stajyer Topçu Pilotu Necmi Bek ile Talat Aydemir tanışmıştır. Bu görüşmede Necmi Bek'in başka bir komiteye dâhil olduğunu ve diğer komiteden de haberi olduğunu anlamıştır. Bu görüşmede diğer komiteden Dünder Seyhan, Ahmet Yıldız ve Orhan Kabibay'ın aralarına dâhil olduğu anlaşılmıştır. Ertesi gün de Faruk Ateşdağlı ile tesadüfen görüşen Aydemir onun da diğer komiteyle ilgisi olduğunu anlamıştır. Durumun anlaşılması üzerine Faruk Ateşdağlı iki komitenin kuvvetlerinin dağılması için

⁹⁸ Talat Aydemir, a.g.e., ss. 31-35.

birleşmesini önermiştir. Talat Aydemir de komitedeki bütün arkadaşlarıyla bu konuyu görüşmüştür. Ve bütün arkadaşlarından birleşme yönünde fikir gelince Aydemir, Dündar Seyhan ile görüşmüştür. İki komitenin idare kurullarının toplanacağı bir görüşme ayarlanmıştır. 1957'nin Nisan ayı sonlarında toplanan bu iki idare kurulu üyeleri birleşme işini büyük oranda halletmiştir⁹⁹.

Ağustos 1957 tarihinde ise ikinci toplantıyı gerçekleştirmişlerdir. Toplantıya Albay Faruk Ateşdağlı, Yarbay Faruk Güventürk, Albay Naci Asutay, Dündar Seyhan, Orhan Kabibay, Binbaşı Necati Ünsalan, Binbaşı Şükrü, Rafet Aksoyoğlu, Halil Kayalı, Rauf Gökçe, Ahmet Yıldız, Talat Aydemir katılmıştır. Toplantı Dündar Seyhan'ın Bostancı'daki evinde yapılmıştır. Bu toplantıda yeniden idare kurulu seçimi yapılmıştır. Başkanlığa Yarbay Faruk Güventürk, genel sekreterliğe Dündar Seyhan, üyeliklere de Talat Aydemir, Rafet Aksoyoğlu seçilmiştir¹⁰⁰. Son toplantı ise 1957'nin son günlerinde Adnan Çelikoğlu'nun odasında yapılmıştır. Ankara'da bulunanlar ve Polatlı Topçu Okulu'nda bulunan Faruk Güventürk toplantıya katılmıştır. Bu toplantının önemi ihtilal hazırlıklarına ara verilmesi kararının alınmasıdır¹⁰¹.

Üçüncü bir komitenin olduğu haberini Talat Aydemir ve komitesi, Osman Köksal'a bu komiteden yapılan teklif ve Faruk Güventürk'ün Albay Naci Çakın vasıtasıyla ele geçirdiği mektup sayesinde öğrenmiştir. Bu komiteyi oluşturanlar arasında Sadi Kocaş ve Binbaşı Samed Kuşçu vardır. Faruk Güventürk'ün başkanlığını yaptığı komite üyeleri aynı amaca sahip bütün komitelerin birleşmesi fikrinde olmuştur. Fakat üyelerden bazılarının bu isimleri yeterince güven verici bulmaması üzerine irtibat kesilmiştir¹⁰².

Adnan Çelikoğlu'nun anlatımına göre 1958 yılı başlarında Bnb. Samet Kuşçu, Merkez Komutanı Tümğ. Daniş Karabelen'e, Mithat Perin'e ve Fethi Doğançay'a bir kısım subayın hükümeti devirme yapacağını, başbakan ve devlet başkanının Çatalca'da koruganlara hapsedileceğini söylemiştir. Bu söylem üzerine Samet Kuşçu kısa zamanda sorgulanmıştır. Milli Savunma Bakanı Şem'i Ergin'le Kuşçu'nun konuşmasından sonra Faruk Güventürk de tevkif edilerek Polatlı'dan İstanbul'a getirilmiştir. Celal Bayar bu

⁹⁹ Dündar Seyhan, a.g.e., ss. 59-60; Talat Aydemir, a.g.e., ss. 39-41. Faruk Güventürk'ün anlatımıyla, Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁰ Talat Aydemir, a.g.e., ss. 39-41.

¹⁰¹ Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 84.

¹⁰² Talat Aydemir, a.g.e., s. 49.

ihbarla ilgili olarak derinlemesine araştırma yapılmasını istemiştir¹⁰³. Çelikoğlu bundan sonra bir fırsatını bularak Davutpaşa Kışlası'nda görev yapan Dünder Seyhan'ı telefonla aramış ve "Makarios yakalandı, kediler fareleri kovalıyor" ifadesinde bulunmuştur. Bu sözler diğer ilgili kişilere iletilmiş, böylece hepsi ne söyleyeceklerini, nasıl hareket edeceklerini kararlaştırmışlardır¹⁰⁴. Çelikoğlu'nun 9 Subay Hadisesi'¹⁰⁵ nin gidişatındaki ikinci büyük etkisi Özel Kalem Müdürü Selami Tolunay'ın elinde bulunan ve Hâkim Tuğg. Arif Onat'a gönderilen ihbar mektubunda isimleri geçen Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Dünder Seyhan ve Ali Rıza'ya Ahmet Yıldız aracılığıyla haber göndermesidir. Ahmet Yıldız mesajı İstanbul'a "Falan subaylara kurs çıktı" şifresiyle ulaştırmıştır. Yargıç Arif Onat isimleri yazılı subayları sorguya çekse de istediğini elde edememiştir. Bu olayda yalnız Samet Kuşçu 2 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve ordudan uzaklaştırılmıştır. Diğer subaylar tahliye edilmiştir¹⁰⁶.

9 Subay Olayı'ndan sonra teşkilatlar bir süre kendi içine çekilmiştir. 1958-1959 kışında Numan Esin'e ilk defa ihtilal fikri Türkeş tarafından açılmıştır. Türkeş ilk olarak bu konuyu açtığında Esin hemen kabul etmemiştir. Ordu müdahalesi olmadan da ülkenin düzelebileceği fikrini ortaya koymuştur. Kısa bir süre sonra Türkeş'in, Esin'i Orhan Kabibay ile tanıştırması ve o gün memleket sorunları üzerine yapılan görüşme ile Numan Esin de ihtilal fikrini kabul etmiştir¹⁰⁷. Bu durumun ardından Ahmet Er ve Muzaffer Özdağ ile birlikte ilk ihtilalci çekirdeği kendi aralarında kurmuşlardır. İstanbul'daki kritik hedefleri ele geçirmede yararlanabilecekleri güvendikleri subaylarla iletişime girmişlerdir. Bu sayede birçok subay örgüte dahil edilmiştir. 1954 tarihinden itibaren oluşturulan ihtilal komitesi 1959 tarihine gelindiğinde iyice genişlemiştir. Fakat daha ihtilal olmadan ihtilal komitesi içinde fikir ayrılıkları olmuştur. Müdahale Halk Partisi taraftarı mı olacak,

¹⁰³ Adnan Çelikoğlu, a.g.e., ss. 88-89.

¹⁰⁴ Adnan Çelikoğlu, a.g.e., s. 89; İdris Gürsoy, a.g.e., s. 19; Dünder Seyhan, a.g.e., s. 66; Mehmet Ali Birand vd., a.g.e., s. 144.

¹⁰⁵ 1958 yılı başlarında Samet Kuşçu adlı birinin ihbarıyla 9 subay tutuklanmıştır. Bunların askeri bir hükümet darbesi hazırladıkları iddia edilmiştir. Fakat böyle bir cuntanın olduğu kanıtlanmadığından ihbarı yapan kişi iftiradan mahkum olmuştur. Mete Tunçay, a.g.e., ss. 184-185.

¹⁰⁶ Adnan Çelikoğlu, a.g.e., ss. 96-97. Ahmet Yıldız, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığında protokol ve yabancı ataşelerle ilişkilerle ilgili görevi sürdürdüğü sırada Adnan Çelikoğlu'ndan örgütün 9 subayı hakkında bir ihbar olduğunu bildiren kağıt almıştır. Ahmet Yıldız bu haberi alınca hemen İstanbul'daki arkadaşlarını telefonla aramıştır. Ulaşabildiği Suphi Gürsoytrak'a haberi şifreli olarak ulaştırmıştır. Ardından Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı'ya haber vermiş ve onunla birlikte eski Kara Kuvvetleri Komutanı Em. Org. Şahap Gürler'e İstanbul'a gidip haber vermesi ve arkadaşlarının hazırlıklı olmalarını sağlamasını önermişlerdir. Şahap Gürler de İstanbul'a gitmiş, Yargıç General Arif Onat'ın sorgusundan önce hazırlanmalarını sağlamıştır. Ahmet Yıldız, a.g.e., s. 156.

¹⁰⁷ Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005, ss. 95-96.

tarafsız mı? Kanlı mı olacak, kansız mı? Şeklinde fikir ayrılıkları görülmüştür. Numan Esin kitabında kendilerinin ordunun tarafsızlığını ve müdahalenin kansız olması gerektiğini savunduklarını söylemiştir¹⁰⁸.

Esin, ihtilal için çalışmalarda bulunurken Cemal Gürsel ihtilalci subaylardan bazıları ile görüşmelerde bulunmuş ve bu subaylar tarafından ihtilalin müstakbel lideri olarak görülmüştür¹⁰⁹. Fakat 3 Mayıs 1960 tarihinde görevden alınması gizli çalışan subaylar arasında endişe yaratmıştır. Cemal Gürsel Paşa, bu tarihte iki yazı hazırlamıştır. Bunlardan biri en küçük askeri birliklere kadar ulaştırılması kaydı ile bir veda mesajı diğeri de Milli Savunma Bakanına hitaben yazılan bir mektuptur. Milli Savunma Bakanına yazılan mektup Gürsel mektubu olarak isimlendirilmiştir¹¹⁰. Bu mektupta; memleketin, hükümetin ve partinin düştüğü müşkül vaziyetten kurtulması için bazı tedbirlerin alınması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu tedbirler Cumhurbaşkanının istifası; İstanbul, Ankara valileri ve Emniyet müdürlerinin, Ankara Örfî İdare Kumandanının bir an önce değiştirilmesi; Tahkikat Komisyonları Kanununun kaldırılması gibi maddelerden oluşmuştur¹¹¹.

Maddelerin birçoğu aynı kalmış olmasına rağmen 9 Haziran 1960 tarihinde Cemal Gürsel, 3 Mayıs 1960 tarihli mektup üzerinde yapılacak değişiklikleri belirtip mektubun yeniden daktilo edilmesini ve ardından basına verilmesini Alparslan Türkeş'ten istemiştir. Türkeş, Özel Kalem Müdürü Mehmet Geylangil'e değiştirilmiş haliyle mektubu yeniden daktilo ettirmiş ve basına dağıtmıştır¹¹². 3 Mayıs 1960 tarihinde yazılan mektup Adnan

¹⁰⁸ Numan Esin, a.g.e., ss. 99-100. Ahmet Er; örgüt içinde İsmet Paşa'nın iktidarını isteyenlerin çoğunlukta olduğunu, ihtilalin iktidarda bulunan Demokrat Partiye karşı yapılacağını, onun iktidardan indirilmesinden sonra Halk Partisi'nin iktidara getirileceğini bunun ise ülkenin bölünmesine, insanların kamplara ayrılmasına neden olacağına dair düşünceleri olduğunu ifade etmiştir. Bu konuları Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er aralarında uzun uzun konuşmuştur. Nasıl tutum alacakları konusunda 2 ihtimal üzerinde durmuşlardır. 1. İhtimal, durumu ihbar etmektir. Fakat bunu kişiliklerine yakıştıramamışlardır ve ihbar yapılsa bile iktidarın ihtilali önleyemeyeceğini düşünmüşlerdir. 2. İhtimal: İhtilalden çekilmektir. Ama örgüt üyeliğinden çekilmeleri ihtilali ve ihtilalcilerin Halk Partisi lehine olan niyetlerini engelleyemeyecekleri düşüncesi ihtilale girmelerinde etkisi olmuştur. Numan Esin'in arkadaşlarına gelin ihtilale girelim ve halkı bölen birbirine daha da düşman hale getiren niyetlerin karşısında olalım... deyişyle üç subay ihtilale girmeye kesin olarak karar vermiştir. Ahmet Er, *Hatıralarım ve Hayatım 27 Mayıs'tan 12 Eylül'e Ahmet Yesevi'den Yunus Emre'ye*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007, ss. 64-66.

¹⁰⁹ Ahmet Yıldız; Sadi Kocaş ve Suphi Karaman vasiyatıyla Cemal Gürsel ile ilişki kurduklarını ve onlara Cemal Gürsel'in "Bana güvenebilirsiniz ben de varım; ancak ihtilal son çare olmalıdır" dediğini duyduktan sonra çok sevindiklerini dile getirmiştir. Ahmet Yıldız, a.g.e., s. 158.

¹¹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964 1950-1964*, Cilt: 3, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 425.

¹¹¹ 3 Mayıs 1960 tarihli Üniversite Olaylarını Müteakip Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürsel'in Sabık Milli Müdafaa vekiline yazdığı mektup. *Resmî Gazete*, Sayı: 10549, 12.7.1960.

¹¹² İlk mektupta Cumhurbaşkanlığına Sayın Adnan Menderes'in getirilmesi gerektiği, milletin çoğunluğunun onu sevdiği bu sevgiden yararlanılarak millete yeniden güven telkin edilmesi gerektiği yazılmışken ikinci

Menderes tarafından okunmuş; ancak Celal Bayar'a intikal ettirilmemiştir¹¹³. Cemal Paşa bu mektup olayından sonra İzmir'e gitmiştir. Böylece ihtilal lidersiz kalmıştır. Muzaffer Yurdakuler aracılığıyla Fahri Özdilek'e ihtilal liderliği teklif edilmiştir. Fahri Paşa ise Türkiye'yi bu şekilde ihtilale götürmede fayda olmadığını söylemiştir¹¹⁴.

27 Mayıs 1960 tarihinde saat 03.00 olduğunda hareketin başında hala bir paşa bulunmadığından İstanbul Teşkilatı tedirgin olmuştur. Fahri Özdilek'i ikna etmek için Abdurrahman Doruk, Orhan Kabibay, Mucip Ataklı, denizci bir subay, arkadan Numan Esin'in de dahil olduğu bir grup Özdilek ile görüşmüştür. Görüşme sırasında Zırhlı Tugay Kumandanı Tuğgeneral Refik Tulga'nın oraya gelmiş olması ayrıca Cemal Gürsel'in bu işin başında olduğunun anlatılması Fahri Özdilek'in kararında olumlu etki yapmıştır. Sonunda Fahri Özdilek ihtilali kabul etmiştir. Fahri Özdilek'in ihtilali kabul etmesiyle birlikte Numan Esin'e kimlerden oluşuyorlarsa yanına gelmelerini söylemesi neticesinde İstanbul Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Fahri Özdilek, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Mucip Ataklı, Suphi Gürsoytrak, Mehmet Özgüneş ve Numan Esin'den oluşan grup İstanbul Teşkilatını meydana getirmiştir. Mehmet Özgüneş ve Numan Esin, İstanbul Milli Birlik Komitesi'nin sözcüleri seçilmişlerdir¹¹⁵.

İstanbul'da güvenlik ve düzen sağlandıktan sonra Orhan Erkanlı ve birkaç arkadaşı Ankara'ya gelmiştir. Bu sırada Komite ismini almış, birbirini tanımayan ve birbirine güvenmeyen 50-60 kişilik bir topluluk Başbakanlıkta çalışmaktadır. Birkaç gün sonra Orhan Erkanlı Komite'nin genel sekreteri olmuştur. Erkanlı ve yakın arkadaşları özel birkaç toplantı yapıp komiteyi resmen kurmayı ve isimleri açıklamayı kararlaştırmışlardır. Komite'nin 20 kişiden oluşması ve en kısa zamanda eski Meclis'e yerleşilmesi ve muntazam bir çalışma düzenine girilmesi konusunda da anlaşmışlardır¹¹⁶. Bu konu komite toplantısında Erkanlı tarafından gündeme getirilmiştir. Erkanlı, Komite'nin bu şekilde çalışamayacağını Komite üyelerinin sayısının ve isimlerinin tesbit edilip, halka duyurulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumda yapılması gerekenler: Öncelikle 6-8

mektupta bunlardan bahsedilmemiş bunların yerine bütün fenalıkların cumhurbaşkanından geldiğine dair memlekette genel bir kanaat olduğu yazılmıştır. İlk mektupta Partilerin Ocak, bucak teşkilatı kaldırılmalı sadece Vilayet merkezlerinde mümessiller bulundurulmalıdır. Parti faaliyetleri senede iki defa Vilayet merkezlerinde ve mahdut partilerle yapılmalıdır. Maddeleri yer alırken ikinci mektupta bu maddelere yer verilmemiştir. Hulusi Turgut, *Türkeş'in Anıları Şahinlerin Dansı*, ABC Basın Ajansı Yayınları, İstanbul 1995, s. 103.

¹¹³ Şevket Süreyya Aydemir, 2011, a.g.e., ss. 426-428.

¹¹⁴ Numan Esin, a.g.e, s. 102.

¹¹⁵ A.g.e., ss. 108, 110.

¹¹⁶ Orhan Erkanlı, *Anılar... Sorunlar... Sorumlular...*, Baha Matbaası, İstanbul 1973, ss. 18-19.

kişilik bir heyet seçilecek bu heyet kendilerine verilecek kıstaslara göre; Komiteyi sayı ve isim olarak belirleyecektir. Kıstaslar; ihtilalin icra safhasındaki hizmet, rütbe, Jandarma dâhil dört kuvvetin temsili, liyakat, kabiliyet, ordu içindeki itibar, geçmişteki durum, tutum ve gelecekteki beklenen hizmetlerdir. Komite'ye dâhil edilenlerin isimleri kapıya asılacaktır. İsmi olmayan dışarıda kendilerine verilecek görevi bekleyecektir. Bu listede hiçbir şekilde itiraz edilmeyecek ve bu konu saklı tutulacaktır¹¹⁷. Bu duruma şiddetli itirazlar olsa da kısa süre sonra kabul edilmiştir.

Heyet, Ankara grubunu temsilen Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sami Küçük, Sezai Okan ve Alparslan Türkeş; İstanbul grubunu temsilen Orhan Kabibay, Ahmet Yıldız, Orhan Erkanlı'dan oluşmuştur¹¹⁸. Kurulda Dünder Seyhan, Talat Aydemir, Sadi Kocaş ve Halil Mentеш'in durumları ele alınmıştır. Alparslan Türkeş ve Orhan Kabibay bu kişilerin teşkilatın eski üyeleri olduğu için Komiteye girmesi teklifinde bulunulmuştur. Diğerleri tarafından kabul görmemiştir¹¹⁹. Refet Aksoyoğlu, Ekrem Acuner'in; Vehbi Ersü, Sezai Okan'ın; Dünder Taşer, Suphi Karaman'ın desteğiyle Komiteye girmiştir. Kamil Karavelioğlu ve Emanullah Çelebi'de, Muzaffer Özdağ ve Numan Esin'in; Kabibay, Türkeş ve Erkanlı ile görüşmesi sonucu Komite'ye girmişlerdir¹²⁰. Kurulun toplantısı 6 saat kadar sürmüştür. 60 kişilik liste birkaç kez gözden geçirilmiştir. Önce isimler tesbit edilmiş ardından 38 kişide karar kılınmıştır¹²¹. Listenin genel kurul toplantısında okunması görevi Ahmet Yıldız'a verilmiştir. Yıldız, listeyi okuduktan sonra isimleri okunmayanların dışarı çıkmasını söylemiştir. Listeye ve dışarı çıkma uyarısına tepkiler olsa da bir sorun olmadan bu konu halledilmiştir¹²².

Bu kişilerin isimleri İhtilalin Anayasası hazırlanana kadar ilan edilmemiştir. 12 Haziran 1960 tarihinde kabul edilen Geçici Anayasa, Milli Birlik Komitesi tarafından kabul edildiği için altında imzalarının olması gereği ortaya çıkmıştır. Daha önceden hazırlanan 38 kişilik listede olanlar: Cemal Gürsel, Ekrem Acuner, Fazıl Akkoyunlu, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, İrfan Baştuğ, Rıfat Baykal, Emanullah Çelebi, Ahmet Er, Orhan

¹¹⁷ Orhan Erkanlı, a.g.e., s. 20.

¹¹⁸ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 236; Ahmet Yıldız eserinde, Heyet'in 7 kişiden oluştuğunu söylemiştir. Heyette Orhan Erkanlı'ya yer vermemiştir. Ahmet Yıldız, a.g.e., s. 180. Ahmet Er, heyetin 9 kişiden oluştuğunu söylemiştir. Sezai Okan'dan bahsetmemiştir. Bunun yerine Numan Esin, Muzaffer Özdağ'ın Heyet'te yer aldığını belirtmiştir. Ahmet Er, a.g.e., s. 76.

¹¹⁹ Hulusi Turgut, a.g.e., s. 196.

¹²⁰ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Kitapları, İstanbul 2004, ss. 269-270.

¹²¹ Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Koza Yayınları, İstanbul 1976, s. 32.

¹²² Ahmet Yıldız, a.g.e., s. 180.

Erkanlı, Vehbi Ersü, Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Orhan Kabibay, Kadri Kaplan, Mustafa Kaplan, Suphi Karaman, Muzaffer Karan, Kamil Karavelioğlu, Osman Köksal, Münir Köseoğlu, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Muzaffer Özdağ, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selahattin Özgür, Şükran Özkaya, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dünder Taşer, Haydar Tunçkanat, Alparslan Türkeş, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız ve Muzaffer Yurdakuler Geçici Anayasayı imzalamışlardır. Milli Birlik Komitesi'nin resmi üyelerinin isimleri bu şekilde ortaya çıkmıştır¹²³. 24 Haziran 1960 tarihinde ise Milli Birlik Komitesi resmen toplanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı ve Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel ve Milli Birlik Komitesi üyeleri, vatanın ve milletin mutluluğu, egemenliği için çalışacaklarına, Demokratik Cumhuriyeti yeni anayasaya göre düzenleyip yönetimi yeni meclise devredeceklerine dair ant içmişlerdir¹²⁴.

1.3. Milli Birlik Komitesi'nin Yapısı

Milli Birlik Komitesi, 12 Haziran 1960 tarihinde 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki Geçici Kanun yani 1 Sayılı Kanun'u kabul etmesiyle, yasama yetkisini eline almış ve resmen üyelerinin isimleri açıklanmıştır. Bu kanunla birlikte devletin idaresi resmen Milli Birlik Komitesi'ne geçmiştir¹²⁵. Kanun dört bölümden oluşmuştur. İlk bölümde ihtilalin gerekçesi olarak iktidar partisi idarecilerinin Anayasayı çiğnediği, milletin insan hak ve hürriyetlerinin kullanımını kısıtladığı, muhalefetin işlemez hale geldiği ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir parti grubu durumuna düşürülüp meşruluğunu kaybettiği şeklinde açıklanmıştır. Bu durumda ordu, Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak vazifesini yerine getirmek, hukuk devletini yeniden kurmak amacıyla Türk Milleti adına meclisi dağıtıp iktidarı geçici süreyle Milli Birlik Komitesi'ne emanet ettiğini belirtmiştir.

Birinci bölümde belirtilen bu genel hükümlerden sonra kabul edilen ilk maddede ise Milli Birlik Komitesi'nin, yeni Anayasa ve Seçim Kanunu'nun demokratik usullere uygun olarak kabul edilip en kısa sürede genel seçimler yapılacağı, yeniden kurulacak olan

¹²³ Resmi Gazete, Sayı: 10525, 14.06.1960.

¹²⁴ MBK GKT, C. 1, B: 1, 24.6.1960, ss. 2-4.

¹²⁵ Şevket Sürayya Aydemir, 2011, a.g.e., s. 467.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne iktidarın devredileceği o tarihe kadar Türk milleti adına hakimiyet yetkisini Milli Birlik Komitesi'nin kullanacağı açıklanmıştır.

İkinci maddeye, Komite üyelerinin üzerine yemin ettikleri metin yazılmıştır. Metinde; “Vatanın ve milletin bütünlüğü ve milletin egemenliği” için uğraşacakları, Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenleyip iktidarı yeni Meclise devredecekleri bilgisi verilmiştir. Üçüncü maddede ise Milli Birlik Komitesi'nin yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise Milli Birlik Komitesi Başkanının tayini üyelerinin tasvibi ile oluşturulan Bakanlar Kurulu ile kullanacağı belirtilmiştir. Daha sonraki maddelerde yargı hakkının bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı sakıt cumhurbaşkanının, başbakanın ve iktidar mensuplarının Yüksek Adalet Divanı'na yargılanacağı ve bu divanın nasıl oluşacağı belirtilmiştir. Birinci bölümün son maddesinde ise Milli Birlik Komitesi'nin genel seçimlerle kurulacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasına kadar hukuki varlığını devam ettirebileceği sonra ise kendiliğinden dağılacağı açıklanmıştır.

İkinci bölümde, Milli Birlik Komitesi başlığı altında bilgi verilmiştir. İlk maddede Milli Birlik Komitesi'nin bu kanunun altında imzaları olanlardan oluştuğu belirtilmiştir. Bu bölümde dikkat çeken diğer madde “Komite adi çoğunlukla aksine karar vermedikçe Komite'nin müzakereleri gizli yapılır ve müzakere kararları yayınlanamaz” ifadesidir. Üçüncü bölüm, devlet başkanı ile ilgili bilgi vermiştir. İlk madde de Milli Birlik Komitesi'nin başkanının aynı zamanda Devletin ve Bakanlar Kurulu'nun da başkanı olduğu belirtilmiştir. Dördüncü bölümde ise Bakanlar Kurulu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin kaldırıldığı belirtilmiş ve son madde olan 27.maddede ise bu Geçici Kanun'un Milli Birlik Komitesi'nce yürütüldüğü açıklanmıştır. Dört bölümden oluşan bu 1 Sayılı Kanun'un altında Milli Birlik Komitesi başkan ve üyelerinin imzası yer almıştır¹²⁶. Bu kanun, hukuken ve resmen Milli Birlik Komitesi'nin oluşum gerekçesini ve kuruluşunu açıklayarak, görevinin gerektirdiklerini ve ne zaman sona ereceğini belirtmesi açısından önem taşımaktadır.

Toplamda 38 subayın oluşturduğu Komite'nin en yaşlı subayı MBK başkanı olan Cemal Gürsel olup 65 yaşındadır. En genç subayı ise Muzaffer Özdağ olup 27 yaşındadır. Yaş ortalaması ise 40 civarındadır¹²⁷. Komite üyelerinin 32'si karacı, 3'ü havacı, 2'si

¹²⁶ Resmi Gazete, Sayı: 10525, 14.06.1960.

¹²⁷ MBK Albümü 27 Mayıs 1960.

denizci, 1'i jandarmadır. Komite 2 orgeneral, 2 tümgeneral, 1 tuğgeneral, 9 albay, 6 yarbay, 11 binbaşı ve 7 yüzbaşından oluşmuştur¹²⁸. Görüldüğü üzere Milli Birlik Komitesi, genel olarak yaşça ve rütbece küçük subaylar tarafından oluşturulmuştur.

Komite yasama organı haline geldikten sonra Başbakanlıktaki yer darlığı nedeniyle Milli Birlik Komitesi'nin eski Meclis binasına geçmeleri önerilmiştir. Cemal Gürsel, bu eski Meclis binasına geçme işine pek olumlu bakmamış sonra kabul etmiştir. Komite Genel Sekreteri Orhan Erkanlı taşınma işini üstlenmiştir¹²⁹. Milli Birlik Komitesi 21 Haziran 1960 tarihinde eski Meclis salonunda ilk toplantısını yapmıştır. 38 kişilik Komite, bir Meclis Genel Kurulu gibi çeşitli ihtisas komisyonlarına bölünmüştür. Komisyonlar şu şekildedir:

Güvenlik Komisyonu (Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Ulaştırma): Fazıl Akkoyunlu, Mucip Ataklı, Ahmet Er, Orhan Kabibay, Kadri Kaplan, Suphi Karaman, Münir Köseoğlu, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, ve Muzaffer Yurdakuler.

İktisat Komisyonu (Maliye, Sanayi, Ticaret, Tarım, Gümrük ve Tekel): Rafet Aksoylu İrfan Baştuğ, Rıfat Baykal, Vehbi Ersü, Kamil Karavelioğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Şükran Özkaya Şefik Soyuyüce ve Dündar Taşer.

Sosyal İşler Komisyonu: (Basın Yayın ve Turizm, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Çalışma ve Adalet): Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Sami Küçük, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Mehmet Özgüneş, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Alparslan Türkeş ve Ahmet Yıldız.

Bayındırlık ve İmar Komisyonu (Bayındırlık ve İmar ve İskan): Emanullah Çelebi, Selahattin Özgür, Haydar Tunçkanat.

Sekreterlik (BMM İdare Amirleri): Ekrem Acuner, Orhan Erkanlı, Sezai Okan

Görülecek kanun tasarı ve teklifleri bu komisyonlardan geçirilmeye başlanmıştır. Komisyonlar kurulurken Muzaffer Özdağ tarafından hazırlanan içtüzük de kabul edilmiştir¹³⁰. Komite toplantıları gizlilik içinde yapıldığından zabıtlar gerektiği gibi tutulamamıştır. Geçici anayasaya göre Komite'nin en genç iki üyesi olan Muzaffer Özdağ

¹²⁸ Ümit Özdağ, 2004, a.g.e., s. 270.

¹²⁹ Örsan Öymen, a.g.e., s. 276.

¹³⁰ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 244-245. Komisyonların görevleri ve kaç kişiden oluştuğuyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız. *Milli Birlik Komitesi İçtüzüğü*, TC Milli Birlik Komitesi Basımevi, Ankara 1960, ss. 5-9.

ve Numan Esin kâtiplik görevini üstlenmiştir¹³¹. Belli bir süre sonra zabıt kâtiplerinin bulundurulması gereği ortaya çıkmıştır. Ancak düzenli olarak zabıtların tutulması Eylül ayından itibaren olmuştur¹³².

Milli Birlik Komitesi üyelerinden bazıları Komite dışında da görev üstlenmişlerdir. Cemal Madanoğlu Ankara Sıkıyönetim Komutanı, Alparslan Türkeş Başbakanlık Müsteşarı, Ahmet Yıldız Basın Yayın Genel Müdürü, Osman Köksal Muhafız Alayı Komutanı, İrfan Baştuğ Ankara Valisi, Sıtkı Ulay Ulaştırma Bakanı, Fahri Özdilek Başbakan Yardımcısı ve Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmışlardır¹³³. Milli Emniyet Teşkilatı ve Jandarma Genel Komutanlığı ile diğer istihbarat örgütleri Komiteye bağlanmıştır. Komite'nin bu örgütlerle olan irtibatını sağlamak için Kabibay başkanlığında Esin, Karaman ve Solmazer'den oluşan bir Emniyet Grubu oluşturulmuştur¹³⁴.

Komite'nin en önemli özelliklerinden biri ise daha gizli bir teşkilatken bile içinde bulunan fikir ayrılıklarıdır. Bu fikir ayrılıkları 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra daha net ortaya çıkmaya başlamıştır. Komite 14'ler, 11'ler, 7'ler ve 5'ler olmak üzere dört gruba ayrılmıştır:

14'ler grubunu Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rifat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dündar Taşer, Numan Esin, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu;

11'ler grubunu Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Şükran Özkaya, Selahattin Özgür, Emanullah Çelebi, Sezai Okan, Fikret Kuytak, Vehbi Ersü, Mucip Ataklı, Refet Aksoyoğlu ve Ekrem Acuner;

7'ler grubunu Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş;

5'ler grubunu ise Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal oluşturmuştur¹³⁵.

¹³¹ *Resmi Gazete*, Sayı: 10525, 14.06.1960.

¹³² Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 245-246

¹³³ Ümit Özdağ, 2004, a.g.e., ss. 279-280. Sezai Okan, Orhan Erkanlı Yüksek Adalet Divanı ile ilişkiler, Ahmet Yıldız Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü görevlerini üstlenmişlerdir. Ahmet Yıldız, a.g.e., s. 182.

¹³⁴ Ümit Özdağ, 2004, a.g.e., s. 279.

¹³⁵ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi*, Milli Ülkü Yayınevi, İstanbul 1974, s. 25; Gül Tuba Dağcı, *Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*, İlgi Yayınları, İstanbul 2006, s. 83.

14'ler Komite'de istediği kararların çıkmasını sağlayarak Komite'nin etkin grubu olmayı başarmıştır. Bu grubun amacı; dört yıl iktidarda kalmak daha sonra da Halk Partisi karşısında seçimlere girmektir. 11'ler grubunun amacı; seçimleri en kısa zamanda yapmaktır. Böylece 27 Mayıs ihtilali hedefine ulaşacaktır. Bu gruptakiler Halk Partisi ile iletişim halinde olmuşlar zaman zaman da Halk Partisi'nin fikirlerini Komite'ye getirmişlerdir¹³⁶. Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı desteğindeki Alparslan Türkeş kanadı olarak bilinen 14'ler grubu reformlar nedeniyle yönetimi sivilleri bırakmayı erteletmek isterken Cemal Madanoğlu ve Sami Küçük kanadı ise 27 Mayıs sabahı bir an evvel yönetimi sivillere bırakacaklarına dair söz verdiklerini ileri sürmüşlerdir¹³⁷.

7'ler grubu daha çok 14'ler ve 11'ler grubu arasında denge unsuru olarak vazife görmek istemişlerdir. Ama daha çok 14'ler grubunun fikirlerine yakın olmuşlardır. 5'ler grubu ise bütün grupların üstünde tarafsız ve uzlaştırıcı bir politika takip etmiştir¹³⁸. Milli Birlik Komitesi'nin içindeki gruplar arası kavgalar Komite'yi 38 kişilik bir kurul olmaktan çıkarmıştır. Belirli bir süre radikaller karşısında iktidarı sivillere bırakmayı düşünen ılımlılar arasında bir mücadele olmuştur. 13 Kasım 1960 tarihinde ılımlılar bir darbe yaparak radikal eğilimli 14 üyeyi tasfiye etmişlerdir. Bu subaylar dünyanın çeşitli yerlerinde, Türk elçiliklerine danışman olarak gönderilmişlerdir¹³⁹.

Milli Birlik Komitesi'nden ayrılan 14 üyenin, ortak özelliklerinden biri Komite'nin diğer üyelerine göre daha genç olmalarıdır. İçlerinde general yoktur. Milli Birlik Komitesi'nin sekiz albayından biri, yedi yarbayından üçü, on iki binbaşısından beşi ve altı yüzbaşısından üçü 14'leri oluşturmuştur. Milli Birlik Komitesi içinde yetişme şartları ve terfi hızları ile ilgili olarak pek bir fark yoktur. Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer

¹³⁶ Erdoğan Örtülü, a.g.e., s. 26.

¹³⁷ Örsan Öymen, a.g.e., s. 280. Orhan Erkanlı, 14'ler için başlangıçta uzun bir süre iktidarda kalmayı düşünmediklerini; fakat bir iki ay geçince ülkeye yeni düzen getirmek, bir hizmet yapmak için iktidarda kalmayı gerekli gördüklerini anlatmıştır. Bunun nedeni olarak da o zamana kadar tanımadıkları Halk Partisi'ni artık tanıdıklarını ve Demokrat Parti ile Halk Partisi arasında hiçbir fark olmadığını dile getirmiştir. Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 21.

¹³⁸ Erdoğan Örtülü, a.g.e., s. 26.

¹³⁹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 154-155. 14'lerin Gönderildikleri Yerler: Alparslan Türkeş, Yeni Delhi; Orhan Kabibay, (önce Ottava) Brüksel; Orhan Erkanlı, Mexica; Münir Köseoğlu, Stockholm; Mustafa Kaplan, Lizbon; Muzaffer Karan, Oslo; Şefik Soyuyüce, Kopenhag; Fazıl Akkoyunlu, Kabil; Rıfat Baykal, Tel Aviv; Numan Esin, Madrid; İrfan Solmazer, Lahey; Muzaffer Özdağ, Tokyo; Ahmet Er, Libya; Dündar Taşer, Rabat. *Cumhuriyet*, 17.11.1960, s. 1; 22.11.1960, s. 1.

Özdağ sivil yüksek öğrenim, hukuk ve mülkiye öğrenimi görmüştür. 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a kadar 14'lerin çoğu iyice tanınmıştır¹⁴⁰.

Milli Birlik Komitesi'nin dağılmasından hemen sonra Komite yeniden kurulmuştur. Ama bu yeni teşkilatın otorite ve itibarı eski günlerdeki gibi olmamıştır. Komite'nin ordu üzerindeki nüfuz ve hâkimiyeti sarsılmış, "Silahlı Kuvvetler Birliği" adı altında yeni bir cunta Komite üzerinde etkinliğini arttırmıştır¹⁴¹. 14'lerin gönderilişi Milli Birlik Komitesi'ne erken seçime gitme yolunu tamamıyla açmıştır¹⁴². Esas görevi yeni bir anayasa hazırlamak olan ve yasama yetkisini Milli Birlik Komitesi ile paylaşacak olan Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961 tarihinde kurulmuştur. Meclis'in az sayıda üyesini askerler seçmiştir. Bu durum Kurucu Meclis'in oluşturulmasının bir adımı olmuştur¹⁴³. Kurucu Meclisle birlikte yeni Seçim Kanunu yapılmış, anayasa tasarısı tamamlanıp halkoyuna sunulmuştur. 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerden sonra 25 Ekim 1961 tarihinde Meclis'in açılması ile Milli Birlik Komitesi kendiliğinden dağılmıştır.

1.4. Milli Birlik Komitesi İçerisinde Parçalanma ve Parçalanmanın Sebepleri

Milli Birlik Komitesi daha gizli bir komiteyken Alparslan Türkeş ile Sami Küçük arasında ilk zıtlasmalar başlamıştır. Sami Küçük ve arkadaşları, yönetimi sivillere devredip bir an önce demokrasiye geçişten yanayken Türkeş ve yanındakiler bu yolun İsmet Paşa'ya koltuk hazırlamak olduğu ve demokratik bir rejimde Atatürk reformlarının gerçekleştirilemeyeceği hiç olmazsa belirli bir süre otoriter bir yönetimin gerekli olduğu fikrini benimsemişlerdir¹⁴⁴. Fakat o sırada ihtilalin gerçekleşmesi için birlik önemli olduğundan bu konu kapatılmıştır.

Komite içerisinde fikir gruplaşmaları 27 Mayıs İhtilali'nden sonra daha net ortaya çıkmıştır. Bunlar: Radikaller, Cumhuriyet Halk Partililer, Demokratlar olarak kendini göstermiştir. İhtilalin kalıcı olmasını ve bazı reformların yapılmasını isteyen Radikal gruptur. Bu grup Alparslan Türkeş ile ortak hareket eden İrfan Solmazer, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan ve başta Cumhuriyet Halk Parti'li olup ihtilalden sonra ise Cumhuriyet Halk Partisi'nden uzaklaşan Dündar Taşer'den oluşmuştur. Radikaller gerçek demokrasinin ancak sosyal reformlar yapmak ve sosyal bünyeyi

¹⁴⁰ Walter F. Weiker, a.g.e., s. 156.

¹⁴¹ Şevket Süreyya Aydemir, 2011, a.g.e., s. 491.

¹⁴² Walter F. Weiker, a.g.e., s. 155.

¹⁴³ William Hale, a.g.e., s. 124.

¹⁴⁴ Örsan Öymen, a.g.e., ss. 269-270.

kalkındırmakla mümkün olabileceğini bunun için önce ihtilale düşman olan ve reformlara engel teşkil eden menfaat gruplarını ezmek ve anti-demokratik gibi görünen ihtilalci metotlarla hareket etmek gerektiğini savunmuşlardır. Radikallere göre hızla yapılması gereken reformlar:

Toprak Reformu, sağlık reformu, eğitim reformu, sosyal yardımlaşma reformu, din reformudur. İş seferberliğine gidilmeli, ağır sanayinin kurulması için çalışılmalı, atom enerjisi için çalışmalar yapılmalıdır. Milli Savunma yeniden örgütlenmelidir. Ordunun eğitimi ve vurucucu gücü artırılmalıdır. Kuvvet Komutanlıkları kaldırılmalı ve Genelkurmay Başkanlığı yeniden yapılandırılarak, kuvvetler doğrudan buradan idare edilmelidir.

Türkiye'nin, İngiliz menfaatlerinin bir uzantısı olan CENTO'dan ayrılması için çareler aranmalıdır. Rusya'ya karşı dikkatli bir siyaset izlenmelidir. Radikaller, Asya ve Afrika'daki Kurtuluş Hareketlerini de desteklemişlerdir¹⁴⁵.

Milli Birlik Komitesi içindeki ikinci grup; dayanak noktası olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni seçmiştir. Cemal Madanoğlu'nun liderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın olanlar tarafından oluşturulan grupta; Osman Köksal, Sami Küçük, Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Fikret Kuytak, Sezai Okan ve Suphi Gürsoytrak vardır¹⁴⁶. Üçüncü grup ise kuvvet ve güvenlik dengesine göre yer değiştiren tam bir fikri olmayanlardan oluşmuştur¹⁴⁷. Milli Birlik Komitesi, içyapısı itibarıyla birleşik bir teşkilat olmamıştır. 27 Mayıs'tan sonra saatlerce yapılan toplantılardan sonra genelde eksik kararlar alınmıştır. Ve üyeler halkı ilgilendiren genel konularda birbirini tutmayan demeçler vermişlerdir¹⁴⁸.

Örsan Öymen'e göre yasama organı içindeki ilk bölünmenin bir taarruz işareti ve 13 Kasım iç darbesinin temel nedeni olan olay şudur: Yüzbaşı Özdağ bir gün kürsüde Atatürkçülükten ve köklü reformlardan bahsederken Cemal Madanoğlu dayanmamış ve bu işleri bırakmaları gerektiğini, görevlerinin Demokrat Parti'yi yıkmak olduğunu ve yıktıklarına göre yönetimi İsmet Paşa'ya bırakıp gitmeleri gerektiğini söylemiştir¹⁴⁹. Buna karşın Özdağ ise General'e isterse kendisinin gidebileceğini, zaten yanlışlıkla o göreve geldiğini ve herkesin orada eşit olduğunu, istiyorsa söz alıp kürsüden konuşabileceğini ifade etmiştir. Ardından bu ihtilalin İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmadığını

¹⁴⁵ Ümit Özdağ, 2004, a.g.e., ss. 282-283.

¹⁴⁶ Kurtul Altuğ, a.g.e., s. 52.

¹⁴⁷ Orhan Erkanlı, a.g.e., s. 147.

¹⁴⁸ Walter F. Weiker, a.g.e., s. 156.

¹⁴⁹ Örsan Öymen, a.g.e., s. 278.

söylemiştir. Bu olaydan sonra Madanoğlu iki ay Komiteye gelmemiştir¹⁵⁰. Daha sonra da gerek Muzaffer Özdağ'ın gerek Numan Esin'in yaptıkları konuşmalar ve Türkeş kanadında bulunmaları üst rütbelileri kendilerine karşı tavır aldirtmiştir¹⁵¹.

Alparslan Türkeş'e göre 13 Kasım'ın nedenleri arasında İnönü sempatzanı komite üyelerinin olması ve bunların İnönü'den aldıkları talimatlarla hareket etmeleri, 27 Mayıs'ın hemen arkasından iki ay içinde seçimin yapılp idarenin sivillere, İnönü'ye ve adamlarına, teslim etme düşüncesidir. Bu dönemde İsmet İnönü ısrarla bir an önce seçimlere gidilmesini isterken Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı ise siyasi partilere yeniden teşkilatlanabilmeleri için zaman verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu sırada Ekrem Alican'ın başkanlığında Cemal Gürsel'in desteği ile yeni bir parti için çalışmalar başlamıştır¹⁵². Alparslan Türkeş, kendisinin ve arkadaşlarının fikirlerini “uzun süredir tedavi görmeyen birçok memleket yaralarının kangren olmasını önlemek” olarak belirtmiştir. Türkeş de Milli Birlik Komitesi üyelerini üç grup olarak ele almıştır. Bunlar: “Radikaller” diye bilinen “Yarışçılar” yani milleti kendi gücüyle ayakta tutabilecek kuvvetli bir seviyeye getirme düşüncesinde olanlar, istikballerini Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlamış olanlar ve olaylara seyirci kalanlar her şeyi akışına bırakanlardır. Türkeş'e göre bu parçalanış 27 Mayıs'a zarar vermiştir¹⁵³.

1960 yılının Eylül ayı başında Alparslan Türkeş ve grubunun Milli Birlik Komitesi'nin dört yıl iktidarda kalması, köklü reformlar yapması, bunun için referanduma başvurulması, daha sonra yapılacak seçimlere Milli Birlik Partisi olarak katılması konusu Milli Birlik Komitesi gündemine getirilmiştir. Bu konunun gündeme gelmesinden sonra Komite üyelerinin halkın isteklerini ve tutumunu öğrenmeleri açısından halkla temasa geçmeleri kararı alınmıştır. Bu doğrultuda bir gezi programı hazırlanmıştır¹⁵⁴. Milli Birlik Komitesi'nin dört yıl iktidarda kalma görüşmelerinden sonra Halk Partisi'nin kısa sürede haberi olmuştur. İnönü, Komite'nin kararını endişe ile karşılamıştır. Hemen parti ileri gelenleri ile toplantı yapılmıştır. Bu konu derinlemesine konuşulmuştur. Ardından İnönü, gazetelere seçimlerin en kısa sürede yapılması gerektiğine dair konuşma yapmıştır. Halk Partisi'nin elinde bulunan gazete ve dergiler, dedikodular harekete geçirilmiştir. Bu

¹⁵⁰ Orhan Erkanlı, a.g.e., ss. 163-164.

¹⁵¹ Numan Esin, a.g.e., s.

¹⁵² Alparslan Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, Hamle Basın Yayın, İstanbul 1996, s. 88-91.

¹⁵³ Alparslan Türkeş, a.g.e., ss. 93-98.

¹⁵⁴ Erdoğan Örtülü, a.g.e., s. 25.

gazeteler askeri idarenin en kısa zamanda sivil yönetime bırakılması gerektiğini savunmuşlar, Türkeş'in kafatasçı ve İnönü düşmanı olduğunu, iddia etmişlerdir¹⁵⁵.

Eylül sonunda Komite üyeleri yurt gezilerine başlamışlardır. Üyelerin bir kısmı güvenlikle ilgili olarak Ankara'da kalmıştır. Halk Partisi'nin şiddetli tenkitlerine hedef olan Alparslan Türkeş'in bu geziler sırasında Başbakanlık Müsteşarlığından alınması Milli Birlik Komitesi içindeki bir grubun diğerine karşı zaferini teşkil etmiştir. 14'ler grubu, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan alınmasına karşılık Cemal Madanoğlu'nun Ankara Komutanlığı'ndan, Osman Köksal'ında Muhafız Alayı'ndan alınmasını gündeme getirmiştir¹⁵⁶. Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılmasıyla tenkitler daha da şiddetlenerek Komite'ye çevrilmiştir. Türkeş'in Komite'de huzursuzluk çıkardığı Komite'den bazı kişileri tasfiye edeceği en başta da Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'in olduğu öne sürülmüştür. Türkeş, bu durum karşısında Gürsel ile konuşarak resmi bir açıklama yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Gürsel 1 Ekim 1960 tarihinde Komite'nin içinde bir ikilik olmadığını, diktatoryaya gitme gibi bir eğilim olmadığını ve kendilerine yeni bir şef seçme isteklerinin olmadığını bir demeç vererek ifade etmiştir¹⁵⁷.

Türkeş ve grubu, Milli Birlik Komitesi dört yıl iktidarda kalmaktan vazgeçmezse ne olabileceği konusunu da düşünmüşlerdir. Halktan bir baskı gelemeyeceğini çoğunun İnönü'ye karşı olduğunu, 11'lerin ve ordu içinde karşıt düşünenlerin de durumu değiştirmeye güçlerinin yetmeyeceğini tespit etmişlerdir. Geriye üniversite, gençlik ve basın kalmıştır. Üniversite için şu önlem alınmıştır: Ekim ayında, üniversite öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksekokullara nakli ve üniversitelerde reform yapılmasını öngören yasa tasarıları Milli Birlik Komitesi'ne getirilmiş ve Komitece kabul edilmiştir¹⁵⁸. 147'ler olarak anılan bazı öğretim üyelerinin görevden alınması işlemi Milli Birlik Komitesi'ni yıpratmak için çok iyi kullanılmıştır¹⁵⁹. Komite, Milli Birlik Komitesi üyelerinden oluşan bir komisyona konuyu inceletmiştir. Bu inceleme sonunda, bu işi üstlenen Komite üyelerine yanlış bilgi verildiği anlaşılmıştır. Eğer; Komite bu yanlış düzeltmek için üniversiteden emekli edilenleri görevlerine geri

¹⁵⁵ Erdoğan Örtülü, a.g.e., ss. 34-35.

¹⁵⁶ Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl 1960-1961*, Cilt: 3, Akis Yayınları, 1967, s. 119.

¹⁵⁷ *Cumhuriyet*, 2.10.1960, s. 1.

¹⁵⁸ MBK GKT, C. 2, B. 28, 26.10.1960, s. 35; Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s. 326. Görevinden affedilen 147 öğretim üyesinin ismi Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. *Resmi Gazete*, Sayı: 10641, 28.10.1960.

¹⁵⁹ Haydar Tunçkanat, a.g.e., s. 326.

döndürürse daha önce 42 sayılı yasa ile Ordudan emekli edilen 4500 kişinin degeri dönmek için baskıyı arttıracığı düşünöldüğünden bu konu zamana bırakılmıştır¹⁶⁰.

Gençlik için düşünölenler ise öğrencilere rahat yurtlar sağlanarak, fakir olanlara krediler verilerek ve kültür merkezi kurularak Milli Birlik Komitesi'nin bir süre daha iktidarda kalmasının dayatılmasıdır. Bu görüş neticesinde Ölkü Kültür Birliğı'nin kurulması için hemen İhtisas Komisyonuna talimat verilmiştir¹⁶¹.

Ölkü ve Kültür Birliğı; Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Beden Eğitimi ve Vakıfların, Din İşleri, Basın ve Radyo Genel Müdürlüklerinin yerini alacaktır. Kültür Birliğı'nin on bir dairesi bulunacaktır. Bunlar: Halk ve İşçiler; Üniversiteler ve Okullar; Ordu; Basın, Yayın ve Radyo; Sanat Kültür ve Sosyal Teşekküller, Kadın ve Aile İşleri; Yurt Dışındaki Türkler; Azınlıklar; Buluşlar ve İcatlar; Zararlı İdeolojiler; Yurt Dışı Muhaberatı'dır¹⁶². Teşkilat tasarısına göre Türkiye 12 bölgeye ayrılacaktır. Her bölgede teşkilatın bir müfettişi bulunacaktır. Teşkilatın her kolunun illerdeki, ilçelerdeki, bucak ve köylerdeki, daire, şube ve temsilcilikleri bu müfettişlikler yoluyla doğrudan genel merkeze bağlanacaktır¹⁶³. Bu kurumun hedefi; ulusun kültürünü, ilerici ve medeni Türk ulusunun bilincini arttırmak, ulusu ikilikten, gerilikten, tembellikten, içinde bulunduğu karanlıktan kurtarmak için politik baskı ve müdahalelerden uzak bütün gerekli tedbirleri almaktır. Bu kuruluşun kabinede bir koltuğı olacaktır. Fakat hiçbir bakanlığına bağlı olmayacaktır. Kurulması gündeme gelen bu Ölkü ve Kültür Birliğı, kısa sürede Ankara ve İstanbul'da aydınlar tarafından protesto edilmiştir¹⁶⁴.

Basınla ilgili olarak 6334 Sayılı Kanun ile bunu değıştiren 6732 Sayılı Kanun'un kaldırılmasına 6 Ekim 1960 tarihinde karar verilmiştir. Basın mensuplarının hürriyet içinde vazife görmeleri sağlanmışır¹⁶⁵. Türkeş ve arkadaşları birçok alanda reform yapma gayreti gösterirken bir yandan da hem kendi seslerini duyuracak hem de ileride Milli Birlik Partisi'nin organı haline gelecek bir yayın organı kurmayı düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda Türkeş, özel bir bankanın sahibi ile görüşmüş ve bu iş için gerekli krediyi sağlamışır. Kurulacak gazetenin adının "Öncü" olması kararı verilmiştir. Öncünün imtiyazını Ziya Tansu almışır. Çalışanlar tarafından gazetenin Türkeş ile bir ilgisi olduğu bilinmezken

¹⁶⁰ A.g.e., s. 326. *Resmi Gazete*, Sayı: 10641, 28.10.1960.

¹⁶⁰ Haydar Tunçkanat, a.g.e., s. 326.

¹⁶¹ Erdoğan Örtülü, a.g.e., s. 40.

¹⁶² Walter F. Weiker, a.g.e., s. 158.

¹⁶³ Metin Toker, 1967, a.g.e., s. 156.

¹⁶⁴ Walter F. Weiker, a.g.e., ss. 158-159.

¹⁶⁵ MBK GKT, C. 2, B. 18, 6.10.1960, ss. 2-4.

belli bir süre sonra dayatılan makaleler neticesi durum ortaya çıkmıştır. Bu durum da birçok dedikoduyu beraberinde getirmiştir¹⁶⁶.

İsmet Paşa 9 Eylül'deki demecinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir an evvel iktidara sabırsız bir şekilde gelme hevesinin olduğu düşüncesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidara gelip gelmemesinin bir önemi olmadığını; fakat seçimlerin en geç 29 Ekim 1961'e kadar yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu tarihi aşacak seçimsiz bir sistemi asla kabul etmeyeceğini belirtmiştir. İsmet Paşa yine bu konuşmasında ihtilalciler için en mühim meselelerden biri olarak gördüğü ihtilalcilerin ileriki güvenliğine değinmiştir. İhtilalcilerin belli bir süre iktidarda kaldıktan sonra tekrardan askeriyeeye dönemeyeceklerinden bahsetmiştir. Bunun için 1961 Ekim'ine kadar dürüst bir seçimle gelen iktidarın, idealistler için emniyet idaresi olacağını söylemiştir¹⁶⁷. Bu konuşmadan sonra Cumhuriyet Halk Partisi ilk Anayasa Komisyonuna verdiği projede Milli Birlik Komitesi üyelerine parlamentoda ömür boyu yer almasını teklif etmiştir¹⁶⁸.

Bu konu İkinci Cumhuriyet'in Anayasa taslağının bittiğinin açıklanmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Bu taslak 191 asıl ve 9 geçici maddeden oluşmuştur. Taslağın geçici birinci maddesine göre kurulacak mecliste Milli Birlik Komitesi üyelerine ömür boyu senatörlük hakkı verilmiştir. Bu madde "Halk Partisi"nin de etkisiyle Muammer Aksoy tarafından gündeme getirilmiştir. Sıddık Sami Onar'ın muhalefetiyle karşılaştığı gibi Milli Birlik Komitesi içindeki 14'ler, 7'ler ve 5'ler grupları da bu maddeye karşı büyük tepki göstermiştir. Tabii senatörlük teklifi Komite üyelerine karşı siyasi bir rüşvet olarak verilmek istendiği kanaatine varılarak 11'e karşı 26 oyla reddedilmiştir.

Cemal Gürsel ve Komite'deki arkadaşları Gürsel'in devletin başında kalmasını ihtilalin bir emniyeti olarak görmüştür. Bu yüzden daha 1960 Ekim ayında Gürsel'in yetkili temsilcileriyle İsmet Paşa'nın yetkili temsilcileri arasında Gürsel'in ilk seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı yapılması görüşmeleri başlamıştır. Afet İnan'ın evinde yapılan toplantıda İsmet Paşa cumhurbaşkanlığı seçiminde adaylığını koymayacağını söylemiştir¹⁶⁹. Cemal Gürsel de bundan sonra Kurucu Meclis'in oluşturulması için Turhan

¹⁶⁶ Erdoğan Örtülü, a.g.e., ss. 30-31.

¹⁶⁷ *Cumhuriyet*, 10.9.1960, s. 1.

¹⁶⁸ Metin Toker, 1967, a.g.e., s. 111.

¹⁶⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Yarı Silahlı Yarı Kulahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, ss. 171-173.

Feyzioğlu'nu¹⁷⁰ görevlendirmiştir. Komitede, Kurucu Meclis'in bir an önce kurulmasını isteyen grubun atağıyla çalışmalar başlatılmıştır. Halbuki Meclis fikri ilk ortaya çıktığında Türkeş grubu, Kurucu Meclis'in Milli Birlik Komitesi olduğunu iddia etmiştir. Daha sonra ise Danışma Meclisi fikrine sıcak bakmıştır. Bu Danışma Meclisi'nin alacağı karar Komite'yi bağlamayacaktır. Karar yetkisi gene Komite'nin elinde olacaktır¹⁷¹. Yani Kurucu Meclis'in kurulacağına dair karar Komite'den çıkmadan çalışmalar başlatılmıştır. Cemal Gürsel, Kurucu Meclis'in Anayasası'nı hazırlamak ve gerekli düzenlemeleri yaptırmak için üç kişilik bir kurul oluşturmuştur. Bu üç kişi: Turhan Feyzioğlu, Enver Ziya Karal, Emin Paksüt'tür. Fakat Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının, bu üç kişinin de Cumhuriyet Halk Partili olması nedeniyle halkın itimadını sarsabileceği, Kurucu Meclis'i partizan bir kimliğe büründürebileceği yönünde fikirleri olmuştur.

Komite içerisinde gruplaşmalar sürerken ve herkes az çok bunun farkındayken Cemal Gürsel'in Komite başkanlığı sırasında Ahmet Er tarafından komiteye bir önerge verilmiştir. Bu önergede Komite üyesi arkadaşların birbirlerinden endişe ettikleri ve bu yüzden rahat çalışmadıkları konusu ele alınmıştır. Bunun için bütün komite üyelerine endişe ve şüphe içinde olup olmadıkları sorusunun sorulması istenmiştir. Gürsel sıradan bu soruyu sormaya başlamıştır. İlk olarak Cemal Madanoğlu'na ardından Osman Köksal'a sorulmuştur. İkisinin de cevabı kimseden endişeleri olmadığıdır. Ahmet Er'e sıra geldiğinde ise Er endişemiz yok diyenlerden endişe duyuyorum demiştir. Bunun üzerine ortalık karışmış ve Gürsel oturumu kapatmıştır¹⁷². Bu durum gruplar arasında güvensizliğin olduğunu açıkça ortaya çıkarmıştır.

Eylül ayının sonlarından itibaren Komite üyeleri arasında artan ikilikle birlikte gerginlik her an patlayacak seviyeye gelmiştir. Her iki tarafta da Komite içinde yapılacak

¹⁷⁰ Değerli bilim adamı, siyasetçi ve yazar olan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Forum Dergisi'nin kurucu ve yazarları arasında yer almıştır. 1960'ta Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ilk rektörlüğüne getirilen Feyzioğlu aynı zamanda Kurucu Meclis'te de seçilerek Cemal Gürsel Kabinesi'nde Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. İki İnönü hükümetinde Devlet Bakanı, Başbakan Yardımcılığı yapmış, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanlığı sırasında da hükümet görevlerinde bulunmuştur. Avrupa Konseyi'nde Türkiye'yi temsil ettiği sırada Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Başkan Vekilliği'ni yapmıştır. Atatürk Araştırma Merkezi Yürütme Kurulu ve Bilim Kurulu üyeliğinde yer almıştır. Atatürkçülük, iktisat, hukuk, siyasi ilimler konularında Türkçe, İngilizce, Fransızca yayınlanmış eserleri vardır. Bkz. Cemal Avcı, "Kayıplar (Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt IV, Mart 1988, Sayı 11, s. 511

¹⁷¹ Metin Toker, 1967, a.g.e., ss. 149-151.

¹⁷² Örsan Öymen, a.g.e., ss. 279- 280. Ahmet Er, o gün bazı şüphe ve endişeleri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca 27 Mayıs'ı İsmet İnönü'nün Kayseri, Uşak Topkapı, Geyikli olaylarının davalarının görülmesi için yapmadıklarını, özellikle Refet Aksoyoğlu'nun, CHP ile temasta bulunarak iktidarı Halk Partisi'ne devretmek için çalışmalar yaptıkları yönünde iddialar olduğunu açıklamıştır. İhtilali, milletin içinde bulunduğu sıkıntıları dikkate alarak milli birlik ve beraberliği sağlamak... için yaptıklarını ifade etmiştir. Ahmet Er, a.g.e. s. 86.

bir darbe ile kendilerinin Komite dışında bırakılacağı görüşü hâkim olmuştur. Bu yüzden her Komite üyesi bir ordu birliği ile irtibat kurmuştur. İki taraf arasında tehlikeli gerginlikler yaşanmaya başladığı sıralarda Radikal grup yanında saf tutan Dünder Seyhan ve karşı grubun yanında yer alan Halim Menteş'in etkileri görülmeye başlamıştır. Halim Menteş; Dünder Seyhan'ın Komite'de işlerin yürümediği ve bunun giderilmesi için buna neden olanları "paketleyip uzaklaştırmaları" gerektiği, söylemiyle ilgili duyumunu Havacı üyelere aksettirmiştir. 13 Ekim'de duyulan bu haber Komite'de büyük tartışmalara neden olmuştur¹⁷³.

Türkiye'deki tüm emniyet ve haber alma örgütlerinin Orhan Kabibay'a bağlı olması ve Kabibay'ın bir karargâhının olması sayesinde Kabibay, Milli Birlik Komitesi üyelerinin karşılıklı ne yaptıklarıyla ilgili bilgiye sahip olmuştur. Orhan Kabibay, Milli Birlik Komitesi'nin radikal kanadının bir mensubu olmasına rağmen karşı grupları bir araya getirerek ihtilali bölünmekten kurtarmak istemiştir.¹⁷⁴ Ekim ayının son zamanlarında Kabibay'ın çağrısıyla Sami Küçük, Sezai Okan, Muzaffer Yurdakuler, Orhan Erkanlı, Alparslan Türkeş, Mucip Ataklı, Osman Köksal, Dünder Taşer, Suphi Gürsoytrak, Suphi Karaman eski Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın odasında toplanmışlardır. Burada herkes birbiri hakkındaki düşüncesini söylemiştir. Buradan çıkan ortak fikre göre 27 Mayıs mutlaka hedeflerine ulaşmalıdır. Orhan Kabibay bu hedefleri oluşturmak için bazı yolları arkadaşlarına açıklamıştır. Bunlar:

- 1) Bir şefin başkanlığında diktatoryal bir düzen
- 2) Bir kolektif diktatörlük düzeni
- 3) Bir siyasi parti kurarak seçimlere girmek ve yönetimi ele almak

4) Milli Birlik Komitesi en yüksek organ olmak üzere büyük bir kısmı bölgelerden seçilerek gelen, bir kısmı da Milli Birlik Komitesi'nce tayin edilen üyelerden kurulu, 5 yıl süreli bir Milli Meclis...¹⁷⁵

İlk iki madde toplantıya katılanlar tarafından kabul edilmezken 3. Madde sadece Alparslan Türkeş tarafından olumlu oy almıştır. 4. Madde yani önerilen Milli Meclis ise katılımcılar tarafından olumlu karşılanmıştır. Ertesi gün bir toplantı daha yapılmış Milli

¹⁷³ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 349-350.

¹⁷⁴ Kurtul Altuğ, a.g.e., ss. 58-59.

¹⁷⁵ A.g.e., ss. 58-62.

Birlik Komitesi'nin görüşü kesinleşmiştir; fakat başka ihtilaf nedenleri ve politikacıların etkisiyle birlikte gerçekleşmemiştir¹⁷⁶.

13 Kasım 1960 tarihinde yapılan tasfiye daha Eylül başlarında konuşulmaya başlanmıştır. Cemal Madanoğlu ve Sıtkı Ulay gidişatın tehlikeli olduğu daha ne kadar bekleyeceklerini görüşmüşlerdir. Ardından bu görüşmeye Cemal Gürsel'i de dahil etmişlerdir. Burada Cemal Gürsel de kendini güvende hissetmediğini ve şüpheleri olduğunu açıklamıştır. Fakat Ekim sonuna kadar tasfiye konusunda bir karar alınmamıştır. 147'lerin tasfiyesinden sonra Komite büyük tepki almıştır. Bunun için artık sorumluluğun bir an önce Kurucu Meclis'e verilmesi gerektiği inancı kuvvetlenmiştir. Fakat Kurucu Meclis'in kurulması için Geçici Anayasa'ya göre Komite'nin beşte dördünün oyu gereklidir. Komite içinde Kurucu Meclis kararının çıkmasının zor olacağını anlayan üyeler tasfiyenin gerekliliğini görmüştür¹⁷⁷.

Cemal Gürsel, Zonguldak gezisi dönüşü, 8 Kasım'da, İstanbul'a uğramıştır. Burada Birinci Ordu Komutanı Cemal Tural ve Askeri Vali Refik Tulga ile gizli bir görüşme yapmıştır. Onların da bu konuya bakışı olumlu olmuştur. Aynı akşam Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin ve İrfan Solmazer Komite'nin çalışabilir hale gelmesi için konuşmuşlardır. Kurucu Meclis için çok acele edildiğini söylemişlerdir. Gürsel ise Komite'nin çalışamaz hale geldiğini hiç olmazsa Kurucu Meclis'in çalışabileceğini ifade etmiştir. 9 Kasım'da Ankara'ya geçen Gürsel'i Cemal Madanoğlu karşılamıştır. Gürsel'in davetiyle Gürsel'in arabasına binen Madanoğlu orada tasfiye ile ilgili bir karar verip vermediğini sormuştur. Gürsel tasfiye yapılması yönündeki kararını açıklayınca Madanoğlu bu konuyla ilgili her şeyi ayarlayacağını bildirmiştir¹⁷⁸.

11 Kasım tarihinde Orhan Erkanlı başka bir konu için gittiği Cemal Gürsel'e Kurucu Meclis'in açılması için erken olduğuyla ilgili fikirlerini söylemiştir. Gürsel ise taviz vermeden Kurucu Meclis'in açılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Orhan Erkanlı, aynı gün Hava Kuvvetlerinden Mucip Ataklı ile tartışma yaşamıştır. Bu tartışma Hava Kuvvetlerinin Komite sekreterliğine uçak vermemesinden kaynaklanmıştır. Bu kavgadan sonra odasına çekilen Erkanlı istifa mektubu hazırlamıştır. Bu istifa mektubunda Komite çalışamaz hale geldiği için ve 27 Mayıs hareketinin mana ve öneminin

¹⁷⁶ Kurtul Altuğ, a.g.e., s. 63.

¹⁷⁷ Sıtkı Ulay, *27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968, ss. 156, 167; Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 397-399.

¹⁷⁸ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 402-404.

zedelenmemesi için bazı komite üyelerinin fedakârlık yapması gerektiğini yani görevinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Komiteden kimlerin ayrılacağına karar verilmesi için usuller öne sürdükten sonra görevinden ayrılmak istediğini belirtmiştir¹⁷⁹. Erkanlı'nın istifasını yazdığı akşam Çankaya Köşkü'nde yapılan toplantıda tasfiyenin ne şekilde, ne zaman yapılacağı ve kimlerin uzaklaştırılacağı konuşulmuştur. Karara göre; Milli Birlik Komitesi feshedilip tekrar kurulacaktır. Yeniden kurulduğunda tasfiye edilenler dışarıda bırakılacaktır. Tasfiye edilenlere yurt dışında bir görev verilecektir. Pazar gününün tatil olması nedeniyle tasfiye Pazar günü yapılacaktır. Cemal Madanoğlu, tasfiyenin yapılması için fazla beklemek istememiştir. Bu düşüncesinin nedenini; beklerlerse kendilerinin tasfiye edilebileceği şeklinde açıklamıştır¹⁸⁰.

İlk etapta bir tasfiye listesi hazırlamaları için Haydar Tunçkanat, Suphi Gürsoytrak, Rafet Aksoyoğlu'ndan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon sekiz kişilik bir liste hazırlamıştır. Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer, Orhan Erkanlı Muzaffer Özdağ, Rifat Baykal, Dündar Taşer, Numan Esin yer almıştır. Gürsel aslında Komite'nin tamamının ortadan kaldırılması taraftarı olmuştur. Ama diğer üyeler tarafından bu durum kabul edilmemiştir. Bu defa da Komite'den yirmi kişinin tasfiyesi gündeme gelmiştir. Fakat İnönü kanadıyla İsmet İnönü'den alınan fikre göre de azınlığın çoğunluğu tasfiyesi olmayacağından bu karardan da vazgeçilmiştir. Sonunda on dörtler üzerinde anlaşmaya varmışlardır¹⁸¹.

12 Kasım gecesi harekât Çankaya Köşkü, Ankara Komutanlığı'ndan yürütülmüştür. İstanbul'da ise Birinci Ordu Komutanı Cemal Tural'ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Cumartesi günü Cemal Madanoğlu tarafından hazırlatılıp daha sonra Cemal Gürsel'e imzalatılan mektup 13 Kasım sabahı 14 subaya verilecektir. Mektupta, Cemal Gürsel, Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilen sözün gerçekleşmesinde sorunlar oluştuğundan Milli Birlik Komitesi'ni fesh ettiğini açıklamıştır¹⁸². Ayrıca emekli edildiklerini, kendilerine yurtdışında bir görev verileceğini, evlerinden çıkmamaları gerektiğini ve saat 7.30'daki Ajans haberlerini dinlemeleri gerektiğini bildirmiştir¹⁸³. 13 Kasım sabahı saat 4.59'da 14'lerin telefonları kesilmiş iki saat sonra da yukarıda açıklanan mektup ellerine

¹⁷⁹ Orhan Erkanlı, a.g.e., ss. 156-159.

¹⁸⁰ Sıtkı Ulay, tasfiye edileceklerin dış memleketlere gönderilmeleri teklifini, bizzat kendisinin yaptığını ve Cemal Madanoğlu tarafından da bu teklifin onaylandığını eserinde belirtmiştir. Sıtkı Ulay, a.g.e., s. 167; Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 407-408.

¹⁸¹ Numan Esin, a.g.e., ss. 177-178.

¹⁸² Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 408-409.

¹⁸³ Talat Aydemir, a.g.e., s. 84.

verilmiştir. Daha sonra bu kişiler Mürted Havaalanı'ndaki karargaha götürülmüşler ayrı ayrı odalara alınmışlardır. 14 Kasım 1960 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan bu kişilere yurtdışında Müşavir olarak görevlendirilecekleri bilgisini veren tebligat yapılmıştır¹⁸⁴.

Milli Birlik Komitesi'nde kalanlarca 14 Kasım 1960 tarihinde “5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek 2/8/1960 tarih ve 42 sayılı kanuna geçici bir madde eklenmesine dair Kanun” adıyla yeni bir kanun yapılmıştır. Bu kanunda Milli Birlik Komitesi'nden emekli edilen üyelerin isimleri yer almıştır. 15 Kasım 1960 tarihinde ise “Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu hakkındaki 3312 sayılı kanuna ek kanun” adı altında tasfiye edilen Milli Birlik Komitesi üyelerinin Dışişleri Bakanlığı'nın Dış Teşkilatı'nda istihdam edilmek üzere 14 müşavirliğin ihdas edildiği belirtilmiştir.¹⁸⁵

Elçiliklere Müşavir tayin edilen eski Milli Birlik Komitesi üyelerinin ay sonuna kadar vazifelerine başlayacakları bildirilmiştir¹⁸⁶. 13 Kasım 1960 tarihli tasfiye kararıyla ilgili Cemal Gürsel 14 Kasım tarihinde bazı açıklamalarda bulunmuştur: Komite üyelerinin hepsinin vatansever ve çalışkan olduklarını; fakat Komite'de zaman zaman çok uzlaşmaz kanaatler ortaya çıktığından Komite müzakerelerinin bir meseleyi halledemez hale geldiğini dile getirmiştir. Son zamanlarda birbirini tutmayan beyanların, aşırı fikirlerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Uzlaşma ve hakikatlere yönelme imkânı kalmayınca da bir karar verme durumunda kaldığını, memleketin ve ordunun Komite'ye olan güveninin sağlanması gerektiğini açıklamıştır. İlk günden itibaren millete verilen demokratik nizam getirme sözünün tutulacağını da eklemiştir¹⁸⁷.

Cemal Gürsel, kendisine sorulan bazı sorulara açıklık getirmiştir. Ülkü Birliği Kanunu tasarısı için “böyle bir şey yoktur”, demiştir. Profesörlerin durumuyla ilgili ise, yeni senatörlerin bu konuyla ilgili fikirlerinin sorulacağını ona göre karar verileceğini açıklamıştır. Komite üyeleri affı kararıyla Kurucu Melis çalışmalarının kolaylaşacağını bu ayın 20'sine kadar vazifelilerin gerekli kanun tasarısını hazırlayacaklarını, Komite'nin İkinci Meclis Salahiyetinde olacağı ve Senato karakteri taşıyacağını ifade etmiştir¹⁸⁸. Gürsel, 15 Kasım 1960 tarihinde, orduya mesajında affedilenlerin subaylarla temas edip

¹⁸⁴ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 411-413.

¹⁸⁵ Tasfiye Edilen Komite Üyeleri: Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dündar Taşer, Alparslan Türkeş. *Resmî Gazete*, Sayı: 10657, 17.11.1960.

¹⁸⁶ *Milliyet*, 17.11.1960, s. 1.

¹⁸⁷ *Cumhuriyet*, 14.11.1960, s. 1.

¹⁸⁸ *Cumhuriyet*, 14.11.1960, s. 1.

bazı hareketlere yeltendiklerini açıklamıştır¹⁸⁹. 16 Kasım 1960'da ise Gençlik, Gürsel'e bağlılığını bildirmiştir¹⁹⁰.

Milli Birlik Komitesi, 14'lerin tasfiyesinden hemen sonra Kurucu Meclis çalışmalarına başlamıştır. Amaç komite yeminlerine ve imzaladıkları protokollere bağlı olarak anayasa ile seçim kanunu hazırlayıp referanduma sunarak seçimleri 18 ay içinde gerçekleştirmektir. Bu doğrultuda Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır¹⁹¹. Fakat Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961 tarihinde ilk toplanmasını yapana kadar yasama ve yürütme yetkileri sadece Komite'de kalmıştır¹⁹². Milli Birlik Komitesi'nin görevi, TBMM'nin toplandığı 25 Ekim 1961 günü sona ermiştir.

Şunu söyleyebiliriz ki, askeri müdahaleyi gerçekleştiren Komite esasında daha 1950'li yılların başlarında oluşmaya başlamıştır. Ancak ihtilal konusunda hemfikir olan komite üyeleri, ihtilal sonrasında yapılacaklar konusunda fikir birliğinde olamamışlardır. Bundan dolayı iktidarı yeni yapılacak seçimlerle bir an önce sivil yönetime bırakmayı düşünenler ile reformlar yerleşene kadar iktidarda kalmak isteyenler arasında görüş ayrılıkları belirmiştir. Görüş ayrılıkları nedeniyle de 13 Kasım 1960 tarihinde reformist olarak bilinen 14 komite üyesi dünyanın çeşitli yerlerine müşavir olarak gönderilmişlerdir. Böylece askeri bir müdahale ile iktidara gelen komite, belli bir süre sonra kendi içlerinde yaptıkları yeni bir müdahale ile arkadaşlarını saf dışı bırakarak yeni bir Milli Birlik Komitesi kurmuşlardır. Yukarıda sözü edilen düşünce farklılıklarına karşın Komite bu süreçte, öncelikle yeni bir anayasa hazırlığı için çalışmalar başlatmış, Demokrat Parti Dönemi'nde tutuklanmış veya hapse mahkûm edilmiş gazetecileri salıvermiş, özgür basının sağlanması için çalışmalarda bulunmuş, planlı bir ekonomi modeli oluşturmaya çalışmıştır.

¹⁸⁹ *Milliyet*, 15.11.1960, s. 1.

¹⁹⁰ *Milliyet*, 16.11.1960, s. 1.

¹⁹¹ Kemal Bağlum, *Bir Dönemin Uyuyan Kulağı*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2001, s. 165.

¹⁹² *Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara 2012, s. 278.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN FAALİYETLERİ

27 Mayıs'a yaklaşan günlerde Komite üyelerinin faaliyetleri eski iktidar üyelerinin tutuklanmaları ve Komite'nin yönetime el koyması anlatılmıştır. Ardından Milli Birlik Komitesi'nin yapmış olduğu önemli işler yine bu bölümde verilmiştir.

2.1. Milli Birlik Komitesi'nin Yönetime El Koyması

Cemal Gürsel'in 3 Mayıs 1960 tarihli mektubu sonrası emekliye ayrılmasıyla general rütbesinde bir üyeden mahrum kalmıştır. Teşkilatın başında general bulunmadığı için harekât sırasında kendilerine katılması beklenen birliklerin olumsuz bir tavır takınabilecekleri düşüncesi Milli Birlik Komitesi üyelerini tedirgin etmiştir. Bu duruma çözüm bulmak için 5 Mayıs günü toplanmışlardır. Toplantıda Gürsel'in yerine kimin gelebileceği konuşulmuş; Rafet Yıldırım, Fahri Özdilek, Cevdet Sunay ve Cemal Madanoğlu isimleri üzerinde durulmuştur. Toplantıdan sonra ilk deneme Muzaffer Yurdakuler aracılığıyla Fahri Özdilek'e yapılmıştır. Fakat Fahri Özdilek, ihtilale gerek olmadığını ve ihtilalin tehlikeli bir yol olduğunu belirtmiştir. Böylece ilk deneme başarısız olmuştur.¹⁹³

Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Lojistik Başkanı Cemal Madanoğlu'na, Orhan Kabibay aracılığıyla teklif yapılmıştır. Madanoğlu, kuvvet ve planları öğrendikten sonra kendinden daha büyük rütbeli birinin olması gerektiğini söylemiştir. Daha sonra ise "Bu iş de erkeklik uğruna olsun" deyip kabul etmiştir¹⁹⁴. Osman Köksal ve Sezai Okan'ın görüştüğü Kara Kuvvetleri Dairesi Başkanı Tuğgeneral Rafet Yıldırım teklifi kabul etse de birkaç gün sonra Londra'ya gitmiş, ihtilale katılamamıştır. Cevdet Sunay ise yapılan teklife olumlu bakmamıştır¹⁹⁵.

İhtilal subayları Cemal Madanoğlu'nun liderliği üstlenmesiyle birlikte artık kesin hazırlıkları başlatmak maksadıyla 18 Mayıs tarihinde yeni bir toplantı yapmıştır.

¹⁹³ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 117-119.

¹⁹⁴ Örsan Öymen, a.g.e., ss. 223-225; Cemal Madanoğlu, Kore'den tanıdığı Orhan Kabibay'ın kendisine örgütün liderliği teklifini yapmak için geldiğinde, kendisinin önce davranarak "Komutanlar uyuyor mu? diye sorduğunu Kabibay'ın ise "komutanların uyuduğunu; ama kendilerinin uyumadığı" cevabını verdiğini anlatmıştır. Ardından Orhan Kabibay'ın, Cemal Madanoğlu'na başlarına geçmesi için arkadaşları tarafından gönderildiğini söylemesinden sonra kendisinin örgüte girdiğini belirtmiştir. *Cumhuriyet*, 27.05.1990, s. 11.

¹⁹⁵ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 547.

Toplantıya Orhan Kabibay, Sezai Okan, Sami Küçük, Ekrem Acuner, Ertuğrul Alatlı, Fikret Kuytak ve Muzaffer Yurdakuler katılmıştır. Bu toplantıda ihtilalin 20 ile 26 Mayıs arasında yapılmasına karar verilmiştir¹⁹⁶.

23 Mayıs 1960 Pazartesi günü ihtilal askerleri, General İrfan Baştuğ'un evinde toplanmışlardır. Toplantıya Cemal Madanoğlu ve bir süredir toplantılara çağrılmayan Alparslan Türkeş de katılmıştır¹⁹⁷. Bu toplantıda ihtilalin kesin yapılacağı tarih 25 Mayıs'ı 26 Mayıs'a bağlayan gece olarak belirlenmiştir. İhtilal için hazır olunup olunmadığı sorgulanmıştır. Plana göre 3. Ordu, darbe yapılır yapılmaz Cemal Madanoğlu tarafından Ordu Komutanı Gümüşpala telefonla haber verilerek, ihtilale dâhil edilecektir. Ekrem Acuner'in ihtilal konusunda hala kararsız olması gündeme gelmiştir. Sezai Okan bu doğrultuda Acuner'e isterse gidebileceğini, onsuz da devam edebileceklerini söylemiştir. Toplantıda gündeme gelen diğer bir konu ihtilalin karargâhının neresi olacağıdır. Suphi Karaman işleri yürütmenin daha kolay olacağı ve bütün birliklerin buraya bağlı olması dolayısıyla Sıkıyönetim Komutanlığı'nı önermiş; Cemal Madanoğlu ise daha güvenli olacağı gerekçesiyle Harp Okulunu önermiştir. En son alınan karara göre; karargâh önce Harp Okulu olacak daha sonra ise Merkez Komutanlığı olacaktır¹⁹⁸.

Bunların dışında önemli bir konu daha bir soruyla gündeme gelmiştir: İhtilalden sonra ne olacak? Atatürkçü bir Anayasa, Atatürkçü bir Seçim yasası yapılacaktır. Cemal Madanoğlu'ndan bunları profesörlere yaptırma çözümü gelmiştir. Ayrıca Madanoğlu üç ay içinde seçime giderek yönetimi İsmet Paşa'ya devretme önerisinde bulunmuştur. Türkeş ise Atatürkçü reformları yapmak için kuvvetli bir otoritenin temellerinin atılması gerektiğini ve bu davalar halledildikten sonra demokrasiye dönülebileceğini ifade etmiştir. Türkeş'in bu görüşleri fazla tutulmamıştır. İhtilal sonrası yapılacak işler daha sonraya bırakılmıştır. Böylece komitenin içindeki ikilik ilk defa ortaya çıkmaya başlamıştır¹⁹⁹.

23 Mayıs gecesi alınan karar neticesi 25 Mayıs'ı 26 Mayıs'a bağlayan gece, Muzaffer Yurdakuler, kararlaştırılan tarihi söylemek için İstanbul'a giderken Sezai Okan ile arasında şöyle bir konuşma geçmiştir. Eğer herhangi bir durumda ihtilal ertelenirse Sezai Okan, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına telefon ederek Yurdakuler'e şifreli bir

¹⁹⁶ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 120-129.

¹⁹⁷ Alparslan Türkeş'in Cemal Gürsel ile görüşmesinden dolayı deşifre olabileceği düşüncesiyle Türkeş ile Komite üyeleri iletişimi kesmiştir. Örsan Öymen, a.g.e., s. 237.

¹⁹⁸ A.g.e., ss. 237-238; Sinan Onuş, *Sıfır General Parola İnkılap*, Dama Yayınları, Ankara 2010, s. 91.

¹⁹⁹ Örsan Öymen, a.g.e., ss. 238-240.

mesaj iletacaktır: “Washington’daki Dündar Seyhan’ın oğlu ikmale kalmış. Alakadar olun.” Bu mesaj hareketin ertelendiğini ifade edecektir²⁰⁰.

25 Mayıs tarihinde İstanbul’daki birliklere haber verilmiştir. Ankara ve İstanbul’daki tüm birlikler saat 3.00 te hedeflerine varacak biçimde harekete geçecek ve müdahale başlayacaktır. Akşama doğru İstanbul’da tüm hazırlıklar tamamlanmıştır. Muzaffer Yurdakuler’in Ankara’ya gitmesinden biraz önce karşılıklarına Mehmet Özgüneş çıkar. Özgüneş, Dündar’ın oğlunun ikmale kalmış olduğunu söyler. Ankara, ihtilali ertelemiştir; çünkü 26 Mayıs’ta Atina’ya gideceği bilinen Adnan Menderes’in 25 Mayıs’ta Eskişehir’e gideceği öğrenilmiştir. Bunun üzerine Orhan Kabibay ihtilalin ertelenme kararını hızla Sıkıyönetim Komutanlığına bildirmiştir. İstanbul Teşkilatı o akşam uçak ile Ankara’ya gidecek Muzaffer Yurdakuler aracılığıyla Ankara teşkilatına ultimatoma vermiştir. İstanbul Teşkilatı, deşifre olduklarını öne sürerek Ankara olmasa da yarın müdahalenin İstanbul’da yapılacağını bildirmiştir²⁰¹. Yarın öğleye kadar kesin kararın bildirilmesini istemişlerdir.

Bunun üzerine Ankara’daki teşkilat müdahale konusunda İstanbul fikri yönünde karar alır. Yurdakuler, Orhan Kabibay’a şu mesajı ulaştırır. “Emekli Sandığından istediğin 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler 2730 kaldı. Eskişehir’deki havacı arkadaşında parasını aldım; ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver.” Bu mesaja göre 27 Mayıs sabahı saat 4’te başlaması gereken hareket 3’e alınmıştır. Eskişehir’deki Adnan Menderes’in getirilmesi de İstanbul teşkilatına kalmıştır²⁰².

Orhan Kabibay mesajı aldıktan sonra Orhan Erkanlı ile buluşmuş ve ikisi birlikte Eskişehir’deki görevi halletmesi için öncelikle Hava Albay Mucip Ataklı ile görüşmüşlerdir. Ataklı da Hava Yarbay Agasi Şen’i önermiştir. Agasi Şen Eskişehir ile bağlantı kurup Adnan Menderes’in tevkifini sağlayacak, Ankara ve İstanbul’daki ihtilal güçlerinin emrine birer jet filosunun tahsisini sağlayacaktır. Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı bu görev işini hallettikten sonra ihtilalin yapılacağını İstanbul teşkilatına haber etmişlerdir. Son toplantılar 20.30’da İstanbul’da üniversite bahçesinde olurken Ankara’da da Harp Okulu’nda olmuştur²⁰³.

²⁰⁰ Cüneyt Akalın, *27 Mayıs Bir Devrimdir 50.Yılında 27 Mayıs*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010, s. 47-48.

²⁰¹ Sinan Onuş, a.g.e., s. 92.

²⁰² Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., ss. 48-49; Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 157; Sinan Onuş, a.g.e., s. 95.

²⁰³ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s. 49.

Askeri müdahale için yapılan plana göre hedefler ikiye ayrılmıştır. Cansız ve canlı hedefler. Cansız hedefler: Harekâta fiilen etki yapabilecek olan bina, karakol, merkez, koğuş, kışla, ordugâh kumandanlık olmak üzere cansız çeşitli idare merkezleri; telefon, telgraf, telsiz, radyo gibi haberleşme vasıtalarıdır. Canlı Hedefler: Hükümeti oluşturanlar, Örfi İdare Kumandanı ve emir verebilecek olanlar, cumhurbaşkanı, tahkikat komisyonu üyeleridir. Diğerleri ikinci plana bırakılmıştır²⁰⁴.

26 Mayıs saat 20.00 sularında İstanbul'da üniversite bahçesinde toplanan başlıca birlik komutanları İstanbul'da yapılacak olan askeri müdahalenin planını konuşmuşlardır. Numan Esin'in o gecenin parolası olarak belirlediği "Vatan ve Namus" diğerleri tarafından da kabul edilmiştir. O saatten sonra da ihtilal fiili olarak başlamıştır. Numan Esin'in daha önceden tasarladığı harekât planı üzerinde Alparslan Türkeş, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay ve Numan Esin tartışarak sonuçlandırmıştır²⁰⁵. Bu plana göre Davutpaşa'daki zırhlı birlikler başında Orhan Erkanlı olmak üzere Taksim Harbiye bölgesini kontrol altına alacaklardır. Ahmet Er emrindeki küçük bir jandarma birliği ile radyoevini kontrol altına alacak. Köprüleri açık tutmak ve güvenliğini sağlamak görevini de, başında Kur. Binbaşı Muammer Şahin'in komuta ettiği, piyade birliği üstlenmiştir.

İstanbul 1. Ordu Karargâhı'nda, Karargâh Bölük Komutanı Yüzbaşı Attila'nın odasında, Mehmet Özgüneş, Ahmet Yıldız, Numan Esin ve diğerleri ihtilalin ilk emirlerini ve radyoya verilecek bültenleri taslak halinde hazırlamışlardır. Saat birden itibaren harekâta katılacak olan bütün Harp Akademisi timleri ihtilal karargâhı haline gelen Ordu Karargâhı'na gelmişlerdir. Harekât planladığı gibi işlemiştir²⁰⁶. Muammer Şahin ve emrindeki birlikler köprüleri kontrol altına almışlardır. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nü, İstanbul vilayetini, belediyeyi, eski İstanbul tarafındaki bütün PTT merkezlerini ve santralleri ve Silahtarağa Elektrik Santralini ele geçirmişlerdir. İstanbul'da Zırhlı Tugay, 61. Tümen'e ait bir piyade taburu, Anadolu yakasında Kartal-Maltepe Zırhlı Tugayı ile Piyade Taburu harekâtın yapılmasında etkili olmuştur. Ayrıca Muzaffer Özdağ'ın örgütlediği, Harp Akademisi'ndeki öğrenci subaylar ordu karargâhından timler halinde canlı hedeflerin alınıp getirilmesinde görev almışlardır. İstanbul valisi, emniyet müdürü, belediye başkanı, tesadüfen bölgede bulunan milletvekilleri timler tarafından

²⁰⁴ Sıtkı Ulay, a.g.e. s. 97.

²⁰⁵ Numan Esin, a.g.e., s. 106; Sinan Onuş, a.g.e., s. 97.

²⁰⁶ Numan Esin, a.g.e., s. 106.

toplantıdır²⁰⁷. Böylece harekât planı hiçbir direniş ve silah kullanmadan başarıyla uygulanmıştır.

Plana göre, İstanbul ve Ankara radyoları birbirine bağlanacak ve yönetime el konulduğu oradan bildirilecektir. Fakat harekâtın başlama saatiyle ilgili Ankara ve İstanbul arasında bir yanlış anlaşılmanın olması ve Ankara Teşkilatı'nın Radyo İstasyonunu çalıştıramaması Ankara'dan haber alınamamasına neden olmuştur²⁰⁸. Orhan Erkanlı'nın sorumluluğunda İstanbul Teşkilatı'nın kararıyla Orhan Erkanlı ve Kenan Ersoy'un hazırladıkları ilk bildirin İstanbul Radyosu'ndan okunmasına karar verilmiştir²⁰⁹. 27 Mayıs İhtilali, Kenan Ersoy'un sesinden sabah saat 04.36'da duyulmuştur. Bildiriye "Dikkat! Dikkat! Burası İstanbul Radyosu..." diyerek başlamıştır. Ardından bütün Türkiye'de idarenin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından saat 3.00'ten itibaren ele alındığını ve İstanbul'da ikinci bir tebliğ kadar sokağa çıkma yasağı getirildiğini ilan etmiştir²¹⁰.

Ankara'da hareket Korgeneral Cemal Madanoğlu komutanlığında ve Sıtkı Ulay yardımcılığında yönetilecektir. Harekâttan önceki son toplantıda daha önce alınan kararlar yeniden gözden geçirilip somutlaştırılmıştır. Ankara'nın işgal planında asıl sorumluluk Harp Okuluna verilmiştir. Ulus'taki eski TBMM, onun muhafız taburunu, Ulus Bölgesi'ni, PTT Genel müdürlük ve işletmelerini kontrol altına alma işi, bir tabur gücüyle Kurmay Albay Nusret Özselçuk'a verilmiştir. Bir kısım birlikleriyle Köşk harekâtına Bölge Komutanı İrfan Baştuğ, Kurmay Albay Selçuk katılacaktır. Cebeci Bölgesi, sorumlu komutanı Yüzbaşı Rıfat Baykal olacaktır. Sıkıyönetimde görevli generalleri etkisizleştirip onları Harp Okulu'na getirme işi İrfan Solmazer'e verilmiştir²¹¹.

Sıkıyönetim nedeniyle Merkez Komutanlığına bağlanan inzibat, jandarma, polis güçlerinin hareket sırasında müdahalede bulunmamaları için Merkez Komutanı Tümgeneral ile konuşmak ve onu ikna etmek üzere Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler görevlendirilmiştir. Süvari Binbaşı Reşit Çölok, Cumhurbaşkanlığı Köşkü kuzeydoğusundan hareket edecektir. Zırhlı Birlikler Komutanı Tuğgeneral Yusuf Demirdağ, Orgeneral Suat Kuyaş, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç ve

²⁰⁷ A.g.e., s.107.

²⁰⁸ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 157.

²⁰⁹ Sabahat Erdemir, *Milli Birliğe Doğru*, Ankara 1961, s. 259.

²¹⁰ Sabahat Erdemir, a.g.e., s. 307.

²¹¹ Sami Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekatı*, Mikado Yayınları, İstanbul 2008, ss. 94-97.

Orduevinde kalan diğer generaller, Harp Okuluna getirilecektir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun da başında bir subay olan tim ile Harp Okulu'na getirilecektir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine el koyduğu bildirisi Tuğgeneral Sıtkı Ulay başkanlığında Kurmay Albay Ekrem Acuner, Kurmay Albay Alparslan Türkeş ve Kurmay Yarbay Memduh İnceoğlu tarafından hazırlanmıştır. Bunlara Ekrem Acuner de katılmıştır. Bildiride daha önceki toplantılarda belirlenen ilkelere ve özellikle de ihtilalin NATO ve CENTO'ya bağlı olduğuna yer verilmiştir. Bildiri radyoevi ele geçirildikten sonra sesinin daha uygun olması nedeniyle Alparslan Türkeş tarafından okunacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğu haberinin ve bu durumda ne yapmaları gerektiğinin Yabancı Elçilik mensuplarına duyurulması Sami Küçük'e verilmiştir²¹². Hareketin parolası "İnkılâp", işareti ise "sağ eli yukarı kaldırmak" olarak belirlenmiştir²¹³.

Ankara Teşkilatı, hareketi saat 3.00'da başlatmıştır. 3.00-3-15 arasında Muzaffer Yurdakuler, Merkez Kumandanı Tuğgeneral Muammer Ürgen ile görüşerek Merkez Kumandanlığı birliklerini tesirsiz bırakmıştır. Muammer Paşa askeri müdahaleyi sevinçle karşılamıştır. Bu durum harekâtın başında teşkilata moral olmuştur. Ardından ilk hedef olarak seçilen Örfi İdare Karargâhı, Suphi Karaman, Fazıl Akkoyunlu ve birliklerince 20 dakika içinde ele geçirilmiştir. Sıra canlı hedeflere gelmiştir. İlk etapta yüksek rütbeli kumandanlar ve bakanlar ele geçirilecektir. Sıtkı Ulay tarafından verilen görev doğrultusunda okul öğretmenlerinden Yarbay İbrahim Tüter, Zırhlı Birlikler Eğitim Merkez Kumandanı Tuğgeneral Yusuf Demirdağ'ı almıştır²¹⁴. Yüzbaşı İrfan Solmazer ise Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Suat Kuyaş'ı, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç'ü ve Orduevi'nde bulunan diğer önemli kişileri alıp Harp Okuluna göndermiştir. Böylece Ankara'da bir buçuk saat içinde her şey planlandığı gibi gitmiştir. Sadece iki istisna olmuştur. Bunlar: Radyo istasyonunun ele geçirilmesine rağmen çalıştırılmaması, diğeri de Çankaya'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın direnmesidir²¹⁵.

Ankara Radyosu beklenen yayına ancak 05.25'te başlamıştır²¹⁶. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ankara bildirisini Alparslan Türkeş okumuştur. Bildiri "Dikkat... Dikkat..." sözleriyle başlamıştır. Bir dakika sonra Silahlı Kuvvetler'in halka sesleneceği

²¹² Sami Küçük, a.g.e., ss. 96-97.

²¹³ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 154.

²¹⁴ A.g.e., ss. 159-161.

²¹⁵ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s. 53.

²¹⁶ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s.55.

haberini vermiştir. Bu bildiri de demokrasinin içine düştüğü kötü durumdan ve kardeş kavgasından memleketi kurtarmak için Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetimi ele aldığı ifade edilmiştir. Tüm vatandaşların kanun ve hukuk prensiplerine göre muamele görecekları ve yakında adil ve serbest seçimler yaptırarak seçilen tarafa yönetimi teslim edeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Anayasası'na; İnsan Haklarına saygılı; Nato'ya, Cento'ya bağlı olduklarını bildirmişlerdir²¹⁷.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın teslim alınması Ankara'daki hareketin en önemli parçasını oluşturmuştur. Bu görev Muhafız Alay Komutanı Albay Osman Köksal'a verilmiştir. Osman Köksal'ın daha önceden Sezai Okan ile kararlaştırdığı plana göre; Bayar'ı kaçırmaya zorlayacaklar ve bir tank içinde Harbiye'ye göndereceklerdir. Saat 3.00'te Sezai Okan telefon etmiştir. Telefonda Silahlı Kuvvetlerin idareyi ele aldığını, şehrin ele geçirildiğini, 45 dakika içinde Bayar'ın teslim olması gerektiğini söylemiştir²¹⁸. Osman Köksal bu telefon konuşmasını Bayar'ın yaverinin duymasını sağlamıştır. Celal Bayar giyinip tabancasını alıp salona inmiş direnmek istemiştir. Bunun üzerine Osman Köksal Köşk'e daha çok kuvvet gönderilmesi haberini Sıkıyönetim Karargahı'na ulaştırmıştır²¹⁹. Haberle birlikte Harp Okulu'nun Veteriner Paşası Burhanettin Uluç, birkaç öğrenciyle cipe atlamış Köşk'e gelmiştir. Albay Sami Küçük, Albay Emin Aytekin bir bölük askerle Çankaya'ya gelmiştir²²⁰.

Sami Küçük, Köşk'e girdiğinde Tuğgeneral Burhanettin Uluç ile Celal Bayar'ın tartıştığını görmüştür. Sami Küçük bu duruma müdahale etmiş, kendisi Celal Bayar'ın soluna geçmiş, Burhanettin Uluç sağına geçmiş ve Celal Bayar'ı merdivenlerden indirerek Muhafız Alay Komutanı'nın Station Wagon arabasına bindirmişlerdir. Arabada Celal Bayar, Burhanettin Uluç, Sami Küçük, Binbaşı Muzaffer Karan, şoförün yanında bir yarbay ve bir Harbiye öğrencisi olmak üzere Harbiye'ye doğru yola çıkmışlardır. Harp Okulu'nda Celal Bayar, Sıtkı Paşa'ya teslim edilmiştir²²¹. Ankara askeri hareketi böylece başarıya ulaşmıştır.

²¹⁷ Alparslan Türkeş, a.g.e., ss. 24-25; Emin Karakuş, a.g.e., ss. 490-491.

²¹⁸ Örsan Öymen, a.g.e., s. 255.

²¹⁹ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s. 58.

²²⁰ Örsan Öymen, a.g.e., s. 256; Sinan Onuş, a.g.e., s. 145.

²²¹ Sami Küçük, a.g.e., ss. 100-101; Cumhurbaşkanının yaveri Mustafa Tayyar'ın anlatımıyla: Burhanettin Uluç, Bayar'a "Millet ve ordu sizi istemiyor, buna bizi siz mecbur ettiniz" sözlerine karşı Bayar; milli iradeyle geldiğini, kendisini hiçbir yere götürmeyeceklerini söylemiş ve tabancasını şakağına dayamıştır. O sırada üzerine atlayıp tabanca ateş almadan Bayar'ı yürüyerek aşağı indirmişlerdir. Mehmet Ali Birand vd., a.g.e., s. 204.

Eskişehir’de bulunan Adnan Menderes’in tutuklanması için yapılan ilk iş Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay’ın Hava Harp Akademi’sinde tabiye ve strateji grubu başkanlığı yapan Mucip Ataklı’yı bulmalarındır. Ataklı da bu işi halledebilecek olan Yarbay Agasi Şen ve arkadaşı Yarbay Hulusi Kaymaklı’yı bulmuştur. Bu Yarbaylar Eskişehir’e gidecek Menderes’i tutuklayacaklardır²²². Agasi Şen’in, Menderes’i tutuklarken ihtilali erteleme kararı olursa ne yapacakları? Sorusunu karşılık Ataklı, Radyodan sinyal geldiğinde harekete geçersin cevabını vermiştir²²³. Yarbay Agasi Şen akşam 20.30 civarında Eskişehir’e varmıştır. Orada Albay Muhsin Batur’u bulmuştur. Ona durum anlatıldığında Batur hemen işe dahil olmuştur. Saat 2.00 da artık ihtilalin Eskişehir örgütü de kurulmuştur. Saat 4.30’da İstanbul Radyosu’ndan ilk haberi almalarıyla birlikte harekete geçmişlerdir²²⁴. İlk olarak Üs Komutanı Bedii Kireçtepe ile konuşarak idareyi ele almasını söylemişlerdir. Kireçtepe hemen harekete dâhil olmuştur. Bu arada Menderes’in otomobille Kütahya’ya yöneldiği anlaşılmıştır. Hava Üssü’nden kalkan jetler Menderes’in yerini hemen tespit etmiştir²²⁵.

Menderes, Kütahya’da vilayet’e gidip Vali muavininin odasında yeni bir haber sorduğunda Vali muavini Eskişehir Hava Üs Komutanlığı’ndan aldığı bildiriye okumuştur. Bildiride, Ankara’da Celal Bayar ve Demokrat Partililerin tutuklandığı, Başbakan Menderes’in kaçtığı ve nerede, her kim tarafından görülürse, askeri kuvvetler gelinceye kadar zor kullanılarak tevkif edileceği söylenmiştir. Bunun üzerine Menderes çevre illerin valileriyle telefon görüşmesi yapmak istemiştir. Fakat bu durumda Silahlı Kuvvetler tarafından engellenmiştir²²⁶. Eskişehir’den, Kur. Alb. Şekip Saybaşı, Bnb. Necati Gültekin, Bnb. Cihat Üstündağ, Üsteğm. Erhan Suar, Teğm. Aytekin Bilgi, Teğm. Vural ve Muhsin Batur’un içinde bulunduğu bir C-47 nakliye uçağı, Menderes’i Eskişehir’e götürmek için Kütahya’ya gelmiştir. Kütahya’da Tugay Komutanı Alb. Süleyman Demet ve vilayet Jandarma Komutanı Hamdi Alkan tarafından karşılanmışlardır. Kütahya Havaalanı’ndan uçağı bindirilen Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Tahsin Yazıcı, Zihni Üzer ve yanındakiler önce Eskişehir’e gelmiştir. Eskişehir’de 5 dakika kadar durduktan sonra yeni talimat ile Ankara’ya doğru yola çıkmışlardır. Ankara Güvercinlik Havaalanı’na

²²² Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., ss. 147-148.

²²³ Örsan Öymen, a.g.e., ss. 246-247.

²²⁴ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler Üçüncü Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, ss. 79-82.

²²⁵ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s. 61; Mehmet Ali Birand vd., a.g.e., s. 205.

²²⁶ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 175.

indiklerinde, başta General Burhanettin Uluç olmak üzere kalabalık bir subay grubu karşılamıştır²²⁷.

İzmir'de bulunan Cemal Gürsel ile 27 Mayıs saat 6.00 sıralarında Milli Birlik Komitesi iletişim kurmuştur. Gürsel Ankara'ya gelmeyi kabul etmiştir. Bunun üzerine Mucip Ataklı'nın emri ile İstanbul'dan kalkan C-47 uçağı, İzmir'e Gürsel'i almak ve Ankara'ya götürmek için gitmiştir. Saat 9.30'da İzmir'den havalanan uçak 11.30.'da Ankara'ya inmiştir²²⁸. Milli Birlik Komitesi üyeleri ve diğer subaylar Gürsel'i Genelkurmay'ın Şura Toplantı salonunda karşılamışlardır. Burada Gürsel herkesi tebrik ettikten sonra Bakanlıkların Müsteşarlarıyla görüşme yapmıştır. Maliye Bakanlığı Müsteşarı Sait Naci Ergin Hazine'nin elinde sadece 85 milyon lira kaldığını söylemiştir. Müsteşarlar bakanlıklarına gönderildikten sonra alınacak tedbirler görüşülmüştür. Gürsel, Yassıada'nın boşaltılması ve Nezaret altına alınıp yargılanacakların oraya götürülmesi talimatını vermiştir²²⁹.

Cemal Gürsel'in gelişinden kısa bir süre sonra da, Madanoğlu'nun daha sabahın ilk saatlerinde İstanbul'a verdiği talimatla, profesörler getirilmiştir. Bu profesörleri Cemal Madanoğlu kısa bir süre önce tanıştığı bir profesörün yardımı ile tesbit etmiştir. Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hüseyin Naili Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Muammer Raşit Sevig Ankara'da Genel Kurmay Başkanlığı'nda Gürsel ile görüşmüştür. Gürsel, burada üniversiteye ve hocalara inandıklarını ifade etmiştir. Profesörlerden derhal bir anayasa yapmalarını istemiştir. Nitekim kendilerinin üç ay içinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakmak niyetinde olduklarını belirtmiştir. Yapılacak Anayasa'nın muhtevasına karışmayacaklarını; fakat ihlalinin ve din istismarının mümkün olmayacağı şekilde yapılmasını söylemiştir. Ayrıca ikinci bir meclis'in, kurulmasının da iyi olacağını bildirmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde saat 16.00 da bütün Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin ülke idaresine el koyması tamamlanmıştır. Cemal Gürsel bu saatte radyoda bir konuşma yapmıştır. Son zamanlarda birçok kötü olayın yaşandığı ve kanlı kardeş kavgalarına doğru bir gidişatin olduğunu belirtmiştir. Ülkeyi bu hale getirenleri uyardığı ve çıkar yollar göstermesine rağmen bu kişilerin aynı politikada devam etmeleri neticesinde bu duruma

²²⁷ Muhsin Batur, a.g.e., ss. 83-86; Emin Karakuş, a.g.e., ss. 506-507.

²²⁸ Haydar Tunçkanat, a.g.e., s. 268; Muhsin Batur, Menderes'i götürdükleri uçakta tam Ankara'ya varmak üzere iken iki uçağın telsizle konuştuğunu duymuştur. Telsizde İzmir'den Cemal Gürsel'in de C-47 ile Ankara'ya gelmek üzere olduğu bildirilmiştir. Mehmet Ali Birand vd., a.g.e., s. 208.

²²⁹ Haydar Tunçkanar, a.g.e., s. 269.

son verdiklerini açıklamıştır. Beyanatını “Bana inanınız bana güveniniz!” sözleriyle bitirmiştir²³⁰. 28 Mayıs 1960 tarihinde ise üniversite hocalarından oluşan İlim Heyeti bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor; eski rejimi, durumu ve ihtilali şartları ile tahlil ederek onun meşruluğunu ilan etmiştir²³¹.

Profesörler gittikten sonra Komite’de hükümet konusu ele alınmıştır. Hükümetin askeri mi sivil mi olacağına karar verilmiştir. Buna göre; Cemal Gürsel’in Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanlığına, Sıtkı Ulay’ın Ulaştırma Bakanlığı’na, Muharrem Kızıloğlu’nun da İçişleri Bakanlığına getirilmesine karar verilmiştir. Diğer bakanlıklara ise sivillerin getirilmesi kararı alınmıştır. O akşam alınan başka kararlar da olmuştur. Bunlar: Ankara valiliğine Tuğgeneral Muammer Ülgen, Jandarma Genel Kumandanlığı’na Nezihî Fırat’ın getirilmesi, kapatılan bütün gazetelerin açılması, hapsedilen gazetecilerin salıverilmesi, TBMM’nin feshedilmesi, partilerin siyasi faaliyetlerinin yasaklanması ve kapatılmış üniversitelerin açılmasıdır²³². Bu kararlar 30 Mayıs 1960 tarihli 10515 Sayılı Resmi Gazete’de tebliğlerle ilan edilmiştir²³³.

Yine aynı Resmi Gazete’nin 6 numaralı tebliğinde Türk Ordusu’nun bir kere daha tarihi vazifesi olduğu, bu vazifenin de memleketi felakete sürüklemek isteyen hırslı politikacıların elinden kurtarmak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Cemal Gürsel burada devletin bütün idaresini ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir ve kumandasını deruhte ettiğini resmen açıklamıştır. 18 Numaralı tebliğ ile de Sabık hükümet erkânının tamamen emniyet altına alındığı ve Türk Silâhlı Kuvvetlerinin bütün yurtda Türk Milletinin müzaheretini ile kan dökmeksizin duruma hâkim olduğu bildirilmiştir²³⁴. 30 Mayıs 1960 Pazartesi günü saat 10.00’da Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Başvekil Cemal Gürsel başkanlığında yeni kabine ilk toplantısını yapmıştır²³⁵. Milli Birlik Komitesi’nin ortaya çıkardığı Kabine, böylece memleket işlerini ele almaya başlamıştır; fakat daha Milli Birlik Komitesi’nin kimlerden oluştuğu belli değildir.

²³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, 2011, a.g.e., s. 449; Sabahat Erdemir, a.g.e., s. 315.

²³¹ Şevket Süreyya Aydemir, 2011, a.g.e., s. 459.

²³² Haydar Tunçkanat, a.g.e., s. 271.

²³³ Aynı Resmi Gazete’de Milli Birlik Komitesi’nin 27 sayılı tebliği ile yeni Bakanlar Kurulu’nun isimleri ilan edilmiştir: Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili Org. Cemal Gürsel, Devlet Vekili Âmil Artus, Devlet Vekili Şefik İnan, Adliye Vekili Abdullah Gözübüyük, Dahiliye Vekili Tümğ. Muharrem İhsan Kızıloğlu, Hariciye Vekili Selim Sarper, Maliye Vekili Ekrem Alican, Maarif Vekili Prof. Fehmi Yavuz, Nafia Vekili Daniş Koper, Ticaret Vekili Cihat İren, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Prof. Nusret Karasu, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Fethi Aşkın, Ziraat Vekili Feridun Üstün, Münakalât Vekili Tuğf. Sıtkı Ulay, Çalışma Vekili Prof. Cahit Talaş, Sanayi Vekili Muhtar Uluer, Basın - Yayın ve Turizm Vekili Zühtü Tarhan, İmar ve İskan Vekili Orhan Kubat., *Resmi Gazete*, Sayı: 10515, 30.05.1960

²³⁴ *Resmi Gazete*, Sayı: 10515, 30.05.1960

²³⁵ *Resmi Gazete*, Sayı: 10515, 31.05.1960,

Komite, ihtilali yaptıktan sonra Türkiye’de iktidarı eline almıştır. Fakat yetki ve sorumlulukları belli değildir. 4 Haziran 1960 tarihinde komitenin bir yasal dayanağı yani anayasası olmasına karar verilmiştir. Numan Esin ve Muzaffer Özdağ’a bu konuda çalışmaları için görev verilmiştir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı ve Muammer Aksoy’da bu konuda yardım etmiştir. Bu grup Anayasa taslağını hazırlarken Ankara’dan gelen bir talimatla İstanbul Üniversitesi’nden Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Hüseyin Naili Kubalı anayasa komisyonu oluşturulması için Ankara’ya çağırılmıştır. Ardından bu komisyona Tarık Zafer Tunaya ile İsmet Giritli de dâhil olmuştur. Numan Esin ve Muzaffer Özdağ’ın hazırladıkları anayasa komisyonca da ele alınmıştır²³⁶. İhtilalin Anayasası 12 Haziran 1960 tarihinde kabul edilmiş ve 14 Haziran 1960 tarihinde de resmi gazetede yayınlanmıştır. Böylece TBMM’nin yetkileri, Milli Birlik Komitesi’ne geçmiş ve Geçici anayasa niteliğindeki bu “1 Sayılı Yasa” ile Komite’nin hukuki temelleri atılmıştır.

2.2. Milli Birlik Komitesi’nin Öncülüğüyle Kurulan Yüksek Adalet Divanı’nın Yassıada’daki Yargılamaları

Yassıada Marmara denizinde Burgaz Adası’nın iki buçuk mil batısında kayalık bir adadır. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli zamanlarda el değiştirmiş ve nihayet 1947 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından satın alınmıştır. Türk siyasi tarihinde önemli izler bırakan 1960 İhtilali yargılamalarına ev sahipliği yapmış olması, adayı bu noktada önemli bir konuma getirmiştir. Zira ihtilalin gerçekleşmesi sürecinde adanın ismi ilk defa Cemal Gürsel’in Özel Kalem Müdürüne verdiği emirde geçmiştir. Gürsel bu emirle, Yassıada’nın boşaltılıp, bütün tutukluların yanı sıra her il ve ilçede koyu partizan faaliyet gösterenler ile şüpheli görülenlerin de tutuklanarak bu adaya gönderilmesini istemiştir²³⁷.

Yüksek Adalet Divanı’nda yargılanmak üzere tutuklananlar Ankara’da Harp Okulu’ndan, İstanbul’da Davutpaşa Kışlası’ndan alınarak Marmara açıklarındaki Yassıada’ya sevk edilmişlerdir²³⁸. Yassıada’ya Harbiye’den üç katile gönderilmiştir. Birincisi 29 Mayıs’ta, ikincisi 5 Haziran’da, üçüncüsü 17 Haziran’da olmak üzere

²³⁶ Numan Esin, a.g.e., ss. 114-115.

²³⁷ Yassıada Burgaz Adası’nın 2,5 mil batısında, denizin ortasında kayalık bir dağdır. Hulusi Turgut, *Menderes / Zorlu / Polatkan’ın Kendi El Yazıları ile Yaptırılmayan Savunmalar*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul 1988, s. 17-18.

²³⁸ Yasemin Doğaner, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Ekinoks Yayın, Ankara 2013, s.119.

gönderilenlerle Harbiye boşaltılmıştır²³⁹. Daha sonraki günlerde Celal Bayar, Adnan Menderes, bakanlar ve öteki tutuklular da Yassıada'ya gönderilmiştir. Haziran ortalarında Demokrat Parti iktidarının bütün sorumluları Yassıada'ya toplanmıştır. Yassıada'da altı koğuşa toplanmış milletvekilleri bir arada kalmıştır. Bakanlar dörder kişilik odalarda kalmıştır ve oda arkadaşlarından başkalarıyla görüştürülmemişlerdir. Celal Bayar ve Adnan Menderes ise özel odalarda tutulmuşlardır, odalarında nöbet tutan askerle dahi konuşmaları yasaklanmıştır. Adadaki tutukluların en büyük sıkıntısı haber alamamalarıdır²⁴⁰.

10 Haziran'a kadar radyo dinlemek ve gazete okumak serbestken bu tarihten sonra o da yasaklanmıştır²⁴¹. Yassıada'da her çeşit baskına karşı güvenlik önlemleri alınmıştır. Adanın etrafında iki geminin gece gündüz dolaşması sağlanmış, kıyı sularına mayınlar dökülmüş ve kıyılar dikenli tellerle çevrilmiştir. Dikenli tellerin gerisine makineli tüfekler konulmuştur. Bu makineli tüfeklerin her birinin başına da asker konulmuştur. Böylece içten ya da dıştan herhangi bir tehlike, oradan firar önlenmiştir²⁴².

Milli Birlik Komitesi, Yassıada'ya gönderilenleri yani eski cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, eski iktidar milletvekilleri ve bunların suçlarına ortak olanları yargılayabilmek için Yüksek Adalet Divanı'nın kurulacağını 12 Haziran 1960 tarihinde oluşturulan 1 Sayılı Kanun'un 6. Maddesi'nde ilan etmiştir. Yüksek Adalet Divanı'nın en önemli özelliği kararlarının kesinliğidir. İdam kararları ise Milli Birlik Komitesi'nin tasdikine bağlıdır²⁴³. Sanıkların, sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat

²³⁹ Rıfkı Salim Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara 1976, ss.119-120.

²⁴⁰ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., ss. 83-84. Celal Bayar, Yassıada'da çok sıkı bir yönetimin uygulandığından bahsetmiştir. Burada kendisinin ve Adnan Menderes'in kimseyle görüştürülmediğini belirtmiştir. Bunun nedeninin de dışarıdan alabilecekleri bir haber ya da dışarıya verecekleri bir haberin mahkeme de kendilerinin lehine kullanılmasından çekinildiğini açıklamıştır. En büyük işkencenin bir insanı yalnız bırakmak olduğunu ve kendisinin bundan başka bir maddi işkenceye uğramadığını ifade etmiştir. Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 488.

²⁴¹ Rıfkı Salim Burçak, 1976, a.g.e., s. 128.

²⁴² Rıfkı Salim Burçak, 1976, a.g.e., s. 154.

²⁴³ *Resmî Gazete*, Sayı:10525, 14 Haziran 1960; Bu yazıda 27 Mayıs'ı başaranların devirdikleri kişileri cezalandırmak için iki yoldan zor olanını seçtikleri belirtilmiştir. Bunlardan kolay olanının müdahalenin yapıldığı sabahın heyecanı ve milletin biriken hıncı ve birden boşalan sevinci içinde ihtilal metotlarıyla suçluları ortadan kaldırmak olduğudur. Zor olanın ve Milli Birlik Komitesi'nin seçtiği yolun ise hukuki yol olduğudur. Forum, "Tarih Önünde", 15.10.1960, Cilt: 13, N: 157'den aktaran Osman Doğru, *27 Mayıs Rejimi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1997, s. 133. Osman Doğru, yargılamanın mantıksal, siyasal ve hukuksal gerekliliğine değinmiştir. Mantıksal gerekliliğe göre; yargılamayla eski iktidar mensuplarının suçlu olduklarına karar verilirken müdahalenin meşruiyeti de tescil edilmiş olacaktır. Siyasal gerekliliği ise yargılamayla eski iktidar mensuplarının kredileri düşürülürken müdahale ise sosyal alanda kabul görecektir. Hukuksal açıdan cezaların kişiselleştirilmesi sağlanmış olacaktır. Osman Doğru, a.g.e., ss. 133-136.

açılarak Yüksek Adalet Divanı'na verilmelerine gerek olup olmadığına karar vermek için ise bir Yüksek Soruşturma Kurulu'nun oluşturulacağı yine bu maddeyle açıklanmıştır²⁴⁴.

Yüksek Soruşturma Kurulu, Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine, Milli Birlik Komitesi'nce seçilecek bir başkan ile otuz üyeden kurulabileceği; bu kurulun teşkilatı ve çalışma usulü özel bir kanunla belirtileceği 14 Haziran 1960 tarihli Resmi Gazetede ilan edilmiştir. Fakat kısa bir süre sonra 12 Ağustos 1960 gün ve 51 sayılı kanun ile bahsi geçen kanun değişmiştir. 16 Eylül 1960 tarihli Resmi Gazete'de "Yüksek Soruşturma Kurulu, Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine T.C. Milli Birlik Komitesi'nce seçilecek bir başkan ile yeteri kadar üyeden kurulur; bu kurulun teşkilatı ve çalışma usulü özel bir kanunla belirtilir", şeklinde yeniden ilan edilmiştir²⁴⁵. Milli Birlik Komitesi 29 Haziran 1960 tarihli toplantısında Yüksek Soruşturma Kurulu başkan ve üyelerini belirlemiştir²⁴⁶. Yüksek Soruşturma Kurulu, 7 Temmuz 1960 tarihinde Celalettin Kurelman'ın başkanlığında çalışmaya başlamıştır. Fakat bir süre sonra Kurelman'ın sağlık nedenlerini öne sürerek görevinden ayrılmasıyla yerine Hayrettin Şakir Perk getirilmiştir²⁴⁷.

Duruşmaların başlamasından önce hazırlık soruşturmasına gerek olduğundan 3 sayılı kanuna dayanılarak Soruşturma Kurulları oluşturulmuştur. Eski iktidar sorumluları ile ilgili birçok ihbarı ve delili incelemek için 9 tane Soruşturma Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurullar ayrı ayrı ödev bölümü yaparak çalışmıştır²⁴⁸. Kurullar arasında işi en ağır olan Anayasayı ihlal ile ilgili soruşturmaya bakan Fazıl Öztan başkanlığındaki Dördüncü Soruşturma Kurulu'dur. Bu kurul 6 Temmuz 1960'da işe başlamıştır. Meclis'in tüm belgelerine ve Demokrat Parti grubunun tutanaklarına el koymuştur. Dosya üzerinde

²⁴⁴ *Resmi Gazete*, Sayı: 10525, 14.6.1960.

²⁴⁵ A. Şeref Gözübüyük ve Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri Sened-İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 140.

²⁴⁶ Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanı: Celalettin Kurelman (Yargıtay 6'ncı Ceza Dairesi Başkanı). Yüksek Soruşturma Kurulu Üyeleri: Orhan Akkaya (Yargıç yüzbaşı), Fahri Ar (Savcı), Ahmet Bayrak (Maliye Hesap Uzmanı), Semih Belen (Yargıç Üsteğmen), Naci Benli (Yargıtay Üyesi), Kamil Hakkı Beşe (Vakıflar Eski Genel Müdürü), F. Siret Değermen (İstanbul 5'inci Asliye Hukuk Yargıcı), Haydar Demiraslan (Yargıç Yarbay), Altay Egesel (İzmir Cumhuriyet Savcısı), Mazhar Hiçşamaz (Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Görevlisi), Sırrı Kalayoğlu (Yargıtay Üyesi), Mustafa Karaoğlu (Ankara Yargıcı), Ziya Kayla (Maliye Teftiş Heyetinden), Niyazi Kırdar (Emet Cumhuriyet Savcısı), Fahrettin Kıyak (Cumhuriyet Başsavcı Yardımcısı), Kazım Kızıroğlu (Yargıtay Üyesi), Hikmet Kümbetlioğlu (Danıştay Üyesi), Turgut Lüleci (Yargıç Yüzbaşı), Orhan Ok (Yargıç Binbaşı), Turgut Cemal Özdöl (Yargıç Yüzbaşı), Fazlı Öztan (Yargıtay Üyesi), Fahrettin Öztürk (Yargıtay Rapörtörü), Mustafa Hayrettin Perk (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı), İbrahim Senil (Danıştay 2. Daire Başkanı), Cebbar Şenel (Cumhuriyet Başsavcı Yardımcısı), Süleyman Taşer (Yargıç Binbaşı), Vecihi Tönük (Danıştay Üyesi), Fehmi Tüzün (Yargıtay Üyesi), Avni Yurtsever (İstanbul Vilayeti Hukuk Müşaviri), Adil Yücefer (Hesap Uzmanları Kurulu'ndan). *Resmi Gazete*, Sayı: 10540, 1.7.1960.

²⁴⁷ Hulusi Turgut, 1988, a.g.e., s. 33,

²⁴⁸ Kurtul Altuğ, a.g.e., ss. 85-86.

araştırmalarını bitirdikten sonra Kurul üyeleri 23 Ağustos 1960 tarihinde Yassıada'da soruşturmalara başlamışlardır²⁴⁹.

Heyetin birkaç gün sorgu yapmasından sonra, tek heyetle bu işin çok uzayacağı düşünülmüş ve Sıtkı Akyazan, Askeri Hakim Mehmet Uluönlü başkanlıklarında iki heyet daha oluşturulmuştur²⁵⁰. Kurulun sorgulama işi bittikten sonra sıra Yüksek Adalet Divanı'nın oluşturulmasına gelmiştir. Bu görevi Orhan Erkanlı ve Devlet Bakanı Amil Artüs üstlenmiş ve bir liste hazırlamışlardır. Bu liste Milli Birlik Komitesi tarafından onaylanmıştır. 4 Ekim 1960'da ise Milli Birlik Komitesi'nin kararı ile Yüksek Adalet Divanı'nın başkanı, üyeleri, yedek üyeleri, başsavcı ve yardımcılarını ilan edilmiştir. Başkanlığa Yargıtay Başkanı Recai Seçkin getirilmiştir. Ancak Seçkin'in görevden çekilme isteğiyle yerine Salim Başol getirilmiştir²⁵¹.

Oluşturulan Yüksek Adalet Divanı'nda duruşmalar 14 Ekim 1960 tarihinde başlamış, 15 Eylül 1961'de sona ermiştir. Yargılamalar, Türk Ceza Kanunu hükümlerine göre yürütülmüştür. İlk olarak iddianamenin okunması; ardından sanıkların yargıçlar tarafından sorguya çekilmesi; sonra iddia makamının dinlenilmesi, daha sonra iddia makamı tanıklarının dinlenilmesi ve en son olarak savunmanın yapılması şeklinde bir uygulama yapılmıştır²⁵². Sanıklar hakkında 19 ayrı dava açılmıştır.

2.2.1. Anayasayı İhlal Davası

Asrın ve Türk tarihinin en büyük davası olarak Cumhuriyet gazetesinde bahsedilen dava 14 Ekim 1960 tarihinde saat 9. 35'te başlamıştır. Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Türk milleti adına yargı hakkına sahip Yüksek Adalet Divanı'nın, Yassıada duruşmalarının başladığını açıklamıştır. Yassıada Mahkeme salonunda* ilk gün 14 hakim,

²⁴⁹ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., ss. 84-85.

²⁵⁰ Rıfki Salim Burçak, 1976, a.g.e., s. 159.

²⁵¹ Ümit Özdağ, a.g.e., s. 348. Yüksek Adalet Divanı Başkanı: Yargıtay Birinci Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol. Asil Üyeler: Ferruh Adalı (Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesi Başkanı), Selman Yörük (Yargıtay Üyesi), Abdullah Üner (Yargıtay Üyesi), Hıfzı Tüz, Cahit Özden (Danıştay Üyeleri), Rıza Tunç (Yargıtay Başsavcısı Hakim General), Hasan Gürsel (Yargıtay Üyesi Hakim Yarbey), Nahit Saçlıoğlu (Yargıtay Üyesi Hakim Yarbey). Yedek Üyeler: Vasfi Gökse ve Adil Sanaloğlu (Yargıtay Üyeleri), Doğan Toran, Nahit Hatipoğlu (Danıştay Üyeleri), Kemal Gökçen (Yargıtay Üyesi Hakim Albay), Mehmet Çokgüler (Yargıtay Üyesi Hakim Yarbey). Başsavcı: Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Altay Ömer Egesel. Başsavcı Yardımcılıkları: Yüksek Soruşturma Kurulu Üyeleri Salim Ertem, Fahrettin Öztürk, Avni Yurtsever, Faruk Siret Değermiş, Orhan Erdoğan, Niyazi Kırdar, Ahmet Bayrak, Hakim Binbaşı Süleyman Taşa, Hakim Yüzbaşı Necdet Darıcı, Hakim Yüzbaşı Servet Tüzün, Hakim Yüzbaşı Turgut Lüleci. Resmi Gazete, Sayı: 10623, 7.10.1960.

²⁵² Hulusi Turgut, 1988, a.g.e., s. 35.

* Yassıada'daki deniz okulunun büyük jimnastikhanesi mahkeme salonu olarak düzenlenmiştir. Salonun batı kısmı Divan yeri olarak ayrılmış, tam üstüne Adalet Mülkün Temelidir yazılmış, ayrıca bir sancak

11 savcı, 29 avukat bulunmuştur²⁵³. Yassıada'nın ilk duruşması başlamıştır. 405 sanığı olan davaya 2'si hasta 4'ü de yurt dışında olduğundan 399 sanık katılmıştır. Bu sanıkları sabık ve sakıt Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Adnan Menderes ve Demokrat Parti'nin tüm TBMM kadrosu oluşturmuştur.

Davadaki suçlamalar: 6194 sayılı kanunla, Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarının alınması, Kırşehir'in siyasi sebeplerle ilçe haline getirilmesi, hakim teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlali, seçim kanununda yapılan antidemokratik değişiklik, Meclis içtüzüğünde yapılan değişiklik, Meclis müzakerelerinin yapılmasına engel olunması, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına karar verilmesi, 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çıkarılması, Tahkikat Komisyonu'nun 7468 sayılı Kanun çıkmadan önce aldığı kararlar, 7468 sayılı kanunla, Tahkikat Komisyonu kurulması için Meclis'e yetki verilmesi olmuştur.

Ancak davanın ilk oturumunda bu konular yerine Yassıada'daki imkânlar ve yaşananlardan bahsedilmiştir. Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, Dolmabahçe-Yassıada arasındaki vapur seferlerinin belli olmaması dolayısıyla müvekkil ile müdafilerin her zaman konuşmadığı maruzatında bulunmuştur. Bunun için vapurların düzenli olarak işletilmesi talebinde bulunmuştur. Ayrıca müvekkili ile nezaretten uzak bir şekilde konuşması gerekirken 4 subay nezaretinde, üstelik kararname o kadar uzun olmasına rağmen yarım saat görüşebildiklerini öne sürmüştür. Yine bu duruşmada müvekkillerinin serbest olarak, gazete, kitap mecmua okuyamadıklarını; 5-6 aydan beri aileleriyle görüşemediklerini dile getirmiş, bu hususlarda gereğinin yapılmasını istemiştir²⁵⁴.

Anayasayı İhlal Davası, sanıkların çokluğu nedeniyle; ancak ikinci oturumun ikinci celsesinde sanıklar sorgulanmaya başlayabilmiştir. İlk olarak Salim Başol, Celal Bayar ile sorguya başlamıştır. Kararnamede yazan iddialar okunmuş, Bayar'ın iddialara cevap vermesi istenmiştir. Celal Bayar'ın daha Demokrat Parti iktidara gelmeden önce Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı sırasındaki yaşam koşullarını eleştiren cümleleri üzerinde durulmuş, bunların kendi zamanlarında düzeltilip düzeltilmediği sorulmuştur²⁵⁵. Bu şekilde

dikilmiştir. Yazının sol yanında Atatürk'ün kabartma bir başı, salonun sol ve arka taraflarında dinleyici tribünleri yapılmıştır. Sanıklar orta yerde oturacaklar tanıklık ve sorgu yerleri için divan Başkanı ve Başsavcının önüne mikrofonlar konulmuştur. Salonda dikkat çeken diğer bir öge Divan Heyeti'nin yanından başlayarak bütün o koca salon iki şer metre ara ile askeri kordon altına alınmış olmasıdır. Her yarım saatte bir sert emir ve adımlarla nöbet değiştirilmiştir. Davaların sonuna kadar bu durum böyle sürmüştür. Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004, ss. 232-234.

²⁵³ *Cumhuriyet*, 15.10.1960, s. 1,5.

²⁵⁴ Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları-V Anayasa Davası*, Cilt: 1, Kitabevi, İstanbul 2011, ss. 20-21.

²⁵⁵ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Anayasayı İhlal Davası*, Esas No:1960/1, ss. 48-50.

395 sanığın yargılandığı dava diğer 17 dava ile birleştirilmiştir. En son yapılan karar oturumunda, 55. Oturumda, tüm davalar sonuçlanmıştır. 47 sanık beraat etmiş, 348 sanık idamdan 4 yıl 2 aya kadar çeşitli cezalara çarptırılmıştır²⁵⁶.

2.2.2. Köpek Davası

Memuriyet sıfatını ve memuriyetlerine ait vazifeyi suistimal suretiyle irtikapta bulunmaktan eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Ziraat Vekili Nedim Ökmen haklarında dava açılmıştır. Celal Bayar, Afgan Kralını Afganistan'da ziyaret ettiği esnada saray bahçesinde dolaşırken gördüğü Afgan cinsi bir erkek köpeği (tazı) okşayarak sevmiştir. Afgan Kralı tarafından Celal Bayar'a hediye edilen bu köpek önce Cumhurbaşkanlığı sarayı bahçesinde muhafaza edilmiş daha sonra Gazi Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi'ne gönderilmiştir. Belli bir süre sonra da Celal Bayar, köpeği hayvanat bahçesine satmak istemiştir. Bunun için Nedim Ökmen devreye girmiş. Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü ile konuşmuştur. Köpeğin hayvanat bahçesine satılması hususu anlatılmıştır. Fakat çiftlik yönetim kurulu köpeği almak istememesine rağmen talep Cumhurbaşkanı'ndan gelince 1000-1500 liraya alabileceklerini bildirmişlerdir. Cumhurbaşkanı bu köpeğin 20000 edeceğini dile getirmiştir.

Bunun üzerine Nedim Ökmen'in yeniden devreye girmesiyle köpeğin hayvanat bahçesine satılması gerçekleşmiştir. Celal Bayar, "Bastı" adındaki bu köpeği hayvanat bahçesinde sekiz ay kadar ücretsiz olarak baktırmaktan sonra da kendi nüfuzunu kullanarak değerinin çok üstünde bulunan bir fiyata satmak ve İzmir'in Mursallı köyünde yaptıracağı çeşmenin bedelini çiftliğe ödetmek kararlılığıyla harekette bulunmaktan hakkında dava açılmıştır. Anayasa'nın 41. maddesine göre Milli Birlik Komitesi'nin 7.7.1960 tarih ve 2 numaralı kararı gereği hakkında takibat yapılamayacağına karar vermiştir. Daha sonra bu dava da Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiştir²⁵⁷.

2.2.3. 6-7 Eylül Olayları

19 Ekim 1960 tarihinde başlamış, 5 Ocak 1961'de sona ermiştir. 20 oturum yapılmıştır. Sanıkları: Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Başbakan yardımcısı (Eski Dışişleri Bakanı) Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaeddin Eriş, Kemal Hadımlı, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan

²⁵⁶ Hulusi Turgut, 1988, a.g.e., ss. 42-45.

²⁵⁷ Seçkin Erdi (Ed.), *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul Yassıada 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, ss. 402-406.

Uçar, Oktay Engin. Türkiye'nin Kıbrıs konusuyla ilgili olarak Londra müzakerelerine katıldığı sırada, 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece Atatürk'ün Selanik'teki evinde bir bomba patladığı haberinin Türkiye'de duyulması üzerine İstanbul'da Rum vatandaşların dükkanları tahrip edilmiştir. Menderes hükümeti bu durumda sıkıyönetim ilan etmiştir. Zarar gören vatandaşların zararının karşılanması için Meclis'te karar alınmıştır. Olay sonrasında tutuklamalar, mahkemeler yapılmış; fakat failer bulunamamıştır.²⁵⁸

Yassıada'nın bir davası olarak gündeme gelen davanın nedeni: Selanik'teki bombalama olayını ve 6-7 Eylül 1955 tarihinde yaşanan galeyana ve tahrip olayını hükümetin tertip ettiği iddiasıdır. Şöyle ki: Hükümet, Kıbrıs hakkında yürüttüğü siyasetindeki kararsızlığı örtmek için ve halkın dikkatini başka noktalara çekmek, Yunan ve İngiliz efkârının üzerinde etki oluşturmak için 6-7 Eylül Olaylarını gerçekleştirmiştir. Celal Bayar duruşmalarda Kıbrıs Davası'nın en büyük milli dava olduğunu dile getirmiş, devlet ve hükümet olarak legal bir biçimde tezlerini kendi ve dünya efkârı umumiyesine kabul ettirmek ve o doğrultuda çalışmanın vazifeleri olduğunu söylemiştir. Bütün çalışmalarının da bu noktada toplandığını ifade etmiştir. Dava sonunda Celal Bayar hakkında takibat yapılamayacağına, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Kemal Hadımlı hakkında verilecek kararın Anayasa Davası ile birleştirilmesine Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaeddin Eriş, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin'in beraatine karar verilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁸ Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları II 6-7 Eylül Olayları Davası*, Kitabevi, İstanbul 2007, s. VII,VIII; Tekin Erer, a.g.e., ss. 254-255. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs ile ilgili görüşmeler 27 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da başlamıştır. Görüşmelerde, Fatin Rüştü Zorlu adanın bize verilmesini savunmuştur. Bu sırada Londra'daki Kıbrıslı Türkler gösteri yapmıştır. Konferansı etkilemek adına Türkiye'de de bir gösteri yapılmasının iyi olacağı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 6 Eylül 1955 tarihinde, *İstanbul Ekspres* gazetesinde Atatürk'ün Selanik'teki evinin bomba atılarak tahrip edildiği haberi çıkmıştır. Haberin ardından yüksek öğrenim gençliği bir gösteri düzenlemiştir. Akşam üzeri ise her yerde olaylar meydana gelmiştir. Rumların dükkanlarına, evlerine, kiliselerine saldırılar olmuştur. Olaylar ordu birliklerinin müdahalesiyle bastırılabilmiştir. Cem Eroğlu, 2003, a.g.e., s. 176. Fuat Köprülü'nün Meclis'te yaptığı konuşmadan bahsetmiştir. Buna göre 5000'e yakın yanmış yıkılmış olan binanın olduğu, bunların içinde Rumlara ait olanlar olduğu gibi Türklere, Ermenilere ve Musevilere ait olanların olduğu açıklanmıştır. Ayrıca olayların İstanbul'dan başka İzmir ve Ankara'da da görüldüğü belirtilmiştir. Rıfki Salim Burçak, 1998, a.g.e., s. 313.

²⁵⁹ Emine Gürsoy Naskali, 2007, a.g.e., s. 7, XV. Olaydan sonra bombanın Yunanlılar tarafından değil; Türklere bağlı bazı gizli örgütler tarafından atıldığı ileri sürülmüştür. Bu sayede iç politikada oluşan bunalımlar nedeniyle dikkatlerin başka yöne çekilmek istendiği dile getirilmiştir. Kıbrıs ile ilgili olarak Londra'da görüşmeler yapıldığı sırada Londra'da bulunan Fatin Rüştü Zorlu'nun İstanbul'da Rumlara karşı bir gösterinin iyi olacağı kanaati öğrenilmiştir. Bu doğrultuda hükümete bağlı gençlik kollarınca bir gösteri yapılması, gösteride Rumlara karşı atılıp tutulması, halkın bu konuya olan bağlılığının ileri sürülüp karşı taraftan ödün istenmesi düşüncesiyle hareket edildiği belirtilmiştir. Fakat olayların planlandığı gibi olmayıp, kontrolden çıktığı ifade edilmiştir. Emin Karakuş, a.g.e., s. 276.

2.2.4. İstanbul ve Ankara Olayları Davası

27 Mayıs 1960 öncesinde meydana gelen Ankara ve İstanbul üniversite olayları Yassıada Davaları'nın ikinci büyük yargılamasını oluşturmuştur. 28 ve 29 Nisan günlerinde²⁶⁰ İstanbul'da başlayan olaylar Ankara'ya da sıçramış ve yaralanmalar, ölümler gerçekleşmiştir. Bu arada her iki şehirde de Sıkıyönetim ilan edilmiştir. İktidarın tutumunu protesto eden gençler, polislerle çatışma içine girerken askeri alkışlamıştır. Bu olayı 5 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen 555K (5'inci ayın 5'inci günü, saat öğleden sonra 5'te, Kızılay'da) adıyla geçen gösteriler²⁶¹ takip etmiştir.

Bu olaylardan sorumlu tutulan Celal Bayar, Adnan Menderes başta olmak üzere Bakanlar Kurulu'nun tamamı, Genelkurmay Başkanı, genel müdürler, parti başkanları, emniyet müdürleri, sıkıyönetim komutanları, polisler ve bazı doktorlarla birlikte 117 sanık bulunmuştur. Sanıklar olayların yaratıcısı olarak iddia edilmiş ve Anayasayı ihlal ettikleri öne sürülmüştür²⁶². Davada 117 sanıktan 44'ü idamla yargılanmıştır. Dava Anayasa davasına bağlanmıştır. Anayasa Davasında yargılanmayan Rüştü Erdelhun'a doğrudan ölüm cezası verilmiştir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan'a Anayasa Davası nedeniyle ölüm cezası verilmiştir²⁶³.

2.2.5. Fahiş Fiyatla Arsa Satışı Nedim Ökmen Davası

11 Kasım 1960 tarihinde yargılama başlamıştır. Şişe Cam Fabrikası için gerekli arsa satışı sırasında, Nedim Ökmen'in karısına ait olan arsayı talep olmamasına rağmen öne sürüp satmış olması iddiasıyla dava açılmıştır. Ökmen'in Zirai Donatım'ın elindeki arsayı

²⁶⁰ 28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul üniversitesi öğrencileri, Meclis'in bir gün önce kabul ettiği Yetki Kanununu protesto etmek için üniversite bahçesinde toplanmışlardır. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in İstanbul ile devamlı temas kurarak aldığı bilgileri Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da katıldığı Kurul toplantısında paylaşmasından öğrenen Burçak hadiseden şöyle bahsetmiştir. 300-400 kişi ile başlayan protesto hareketinin kısa bir süre sonra 6000 kişiye çıktığını ve polisle çatışmalar yaşandığını, Rektör Sıddık Sami Onar'ın kalabalığın içinde düşerek yaralandığını ifade etmiştir. Üniversite bahçesi dışına taşan olaylara halkın da katılımıyla kalabalık hızla büyümüştür. Olayların daha da gelişeceğini düşünen İstanbul valisi Ethem Yetkiner'in hükümete sıkıyönetim ilan edilmesi teklifinden sonra saat 15.00'den itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara'ya Korgeneral Namık Argüç tayin edilmiştir. Başbakanın, 29 Nisan günü olayların Ankara'ya da sıçradığını Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde de başladığını polislerin öğrencileri hemen okulun içine soktuğunu, 400 kişinin tutuklandığı haberlerini verdiğini, Burçak kaleme almıştır. Ankara Fen Fakültesi'nde de bir kısım hareketler olmuş; ama olaylar bertaraf edilmiştir. Rıfık Salim Burçak, 1998, a.g.e., ss. 689-692.

²⁶¹ Konuyla ilgili bilgi için tezin 9-11 sayfalarına bakınız; Cem Eroğlu, a.g.e., ss. 245-247; Miting saati olarak belirtilen öğleden sonra saat 5, dairelerin tatil saatine isabet etmiştir. Çoğunluğu öğrencilerden oluşan iki yüz üç yüz kişinin protesto gösterileri yaptığı belirtilmiştir. Bu miting esnasında bazı gençlerin Adnan Menderes'in elbiselerini çekiştirdikleri, hakaret ettikleri ifade edilmiştir. Tekin Erer, a.g.e., s. 419.

²⁶² Hulusi Turgut, 1988, a.g.e., ss. 87-91.

²⁶³ Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları III İstanbul Ankara Olayları Davası*, Cilt: 1, Kitabevi, İstanbul 2008, s. XXXII.

İş Bankası'na satışından istediği dört milyon kardan, karısına ait olan arsanın beş yüz bin liraya satışıyla vazgeçtiği suçlaması yapılmıştır. Tek sanıklı bu davanın son oturumunda 26 Kasım 1960 tarihinde Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁶⁴.

2.2.6. Adam Öldürmeye Teşebbüs Topkapı Olayları Davası

TBMM'de muhalefeti bertaraf etmek için İsmet İnönü'yü Ege gezisinden İstanbul'a geldiği sırada 4 Mayıs 1959 tarihinde²⁶⁵ öldürmeye teşebbüs suçuyla dava açılmıştır. Sabık ve sakıt Reisicumhur Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve suç ortakları olarak belirtilen Kemal Aygün, Ethem Yetkiner, Celal Kosova, Namık Argüç ile diğer 54 kişi davanın sanıkları olmuştur. Davanın ilk duruşması 2 Aralık 1960 tarihinde başlamıştır. Kararname uzun olduğu için kararname okunduğu sırada kimi ilgilendiren kısım okunuyorsa onun sorgulanacağı belirtilmiştir. Yargılama ilk olarak İstanbul Valisi Etem Yetkiner ile başlamıştır. Başkan, Yetkiner'e 4 Mayıs 1959 tarihinde neden bir kolordudan fazla asker yardımı istediğini sormuştur. Yetkiner cevaben, İnönü'nün gelişi sırasında büyük bir karşılama yapılacağına zabıta tarafından kendisine bildirildiği, İnönü'nün Uşak'tan İzmir'e gelişi sırasında siyasi havanın iyice gerginleştiği, halkın taşkınlık yapmasından endişelendiği, Yeşilköy Hava Meydanı'ndan Sultanahmet'e kadar büyük bir mesafe olduğu nedenleriyle ordudan bir kuvvet istendiği ordunun da karşılık olarak bu kuvveti verdiği açıklamasında bulunmuştur. Kararnamenin devamında Kemal Aygün 3 Mayıs 1959 tarihinde Adnan Menderes'in yanına gitmiştir.

Adnan Menderes, İnönü'nün gelişi nedeniyle büyük bir karşılama yapılacağını ve Cumhuriyet Halk Partililerin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na riayet etmediklerini söylemiştir. Asayiş için her türlü tedbirin alınmasını söylediği gibi Demokrat Partililerin de karşı gösteri yapmasını istemiştir. Aygün daha sonra Demokrat Parti İl yöneticileri ile konuşmuş onların da aynı fikirde olduğu anlaşılmıştır. Adnan Menderes bu konuda Emniyet Müdürü Kemal Aygün'ün söylediklerini doğrulamıştır. Şahit Yılmaz Çarkgil olay günü, İnönü'nün geleceği yerin yakınına geldiğinde Demokrat Parti'li olmayanların karşı tarafa polisler tarafından geçirilmediği sonra kendisinin bir Demokrat Parti rozeti alarak geçtiği ve orada eli sopalı birçok Demokrat Parti'linin olduğunu ifade

²⁶⁴ *Yasıyada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Fahiş Fiyatla Arsa Satışı Nedim Ökmen Davası*, Esas No: 1960/6, s. 4, 5, 35.

²⁶⁵ Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 525; İnönü'nün İstanbul'a dönüşü sırasında Topkapı surları yakınlarında bazı kişiler, İnönü'nün arabasını taşlamışlar sonra da konvoyuna saldırmışlardır. Oradan geçmekte olan bir binbaşının yanındaki askerlerle birlikte olaya müdahale etmesiyle olayların daha da büyümesi engellenmiştir. Cem Eroğul, a.g.e., s. 233.

etmiştir. Pejmurde görünümlü bir adamla konuştuğunda adamın 20 lira verilerek Beykoz'dan, Yunan Papazı Makarios'u linç etmek için getirildiklerini ifade ettiğini söylemiştir. 24. Oturumun sonunda 17 Nisan 1961 tarihinde; Mecit Tokcan, Hüsamettin Göktaay, Selami Oğuz, Temel Çolak, Ali Rıza Genç, Faruk Eryener, Naci Onuk, Namık Argüç, Ahmet Kandemir, Şuayip Kutlu, Galip Uzunsaç, Süreyya Sancar, Muzaffer Polat'ın tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına ve haklarında başka nedenlerle tutuk ve hükümlü değillerse salıverilmelerine, Namık Argüç'ün tevkif müzekkeresinin geri alınmasına, davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁶⁶.

2.2.7. Bebek Davası

Opera sanatçısı Ayhan Aydan'ın Adnan Menderes'den 1955 senesinde olan çocuğun doğum sırasında ölümüyle ilgili konudur. Burada Adnan Menderes'in Zeynep Kamil Hastanesi'nde çalışan Doktor Fahri Atabey'i azmettirerek bu çocuğu öldürttüğü yönünde açılan davadır. Dr. Fahri Atabey duruşma sırasında Ayhan Aydan'ı eskiden beri tanıdığını, Aydan'ın kalp hastalıkları olduğunu, daha önce de hamilelik geçirdiğini; fakat onda da kanaması ve hayatı tehlikesi olması nedeniyle kürtaj olduğunu ifade etmiştir.

Bahsedilen çocuk için ise Ayhan Aydan'ın doğumu sırasında yanında olmadığını ancak doğum gerçekleşikten sonra oraya gittiğini ve gittiğinde bebeğin ölmüş olduğunu anlatmıştır. Bebeği gördüğünde muayene ettiğini ve bebeğin öldürüldüğüne dair hiçbir izlenimi olmadığını söylemiştir²⁶⁷. Bebek Davası, Menderes ve Dr. Atabey'in beraatiyle neticelenmiştir. Yassıada Davaları'nda Menderes'in beraatiyle neticelenen tek dava olmuştur²⁶⁸.

2.2.8. Zimmet ve İrtikaptan Sanık Zeyyat Mandalinci ve Hayrettin Erkmen

Davası

Sanık Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalinci, başkanın sorguyu başlatmasıyla konuyu açıklamıştır. Mandalinci 1956 yılının Eylül ayında Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın Washington'da yapılacak konferansa Maliye Vekaletini temsil vazifesiyle katılmıştır. Bunun için bir kararname çıkarılmıştır. Kararnameye göre konferansa gidecek heyete başkanlık yapacağından harcırahın ona göre ayarlanması

²⁶⁶ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Adam Öldürmeye Teşebbüs Topkapı Olayları Davası*, Esas No: 1960/7, ss. 1-10, 953.

²⁶⁷ Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları IV Bebek Davası*, Kitabevi, İstanbul 2008, ss.13-16.

²⁶⁸ Emine Gürsoy Naskali, 2008, a.g.e, s. XI.

gerektiği belirtilmiştir. Yurda döndükten birkaç hafta sonra hükümetteki görevinden ayrılmıştır. Ardından Merkez Bankası'ndan bir memur ile harcırahla ilgili bir belgeyi hazırlamışlardır.

Fakat yevmiyelerle ilgili kısmın Merkez Bankası'nca hazırlanıp tarafına gönderilmesini istemiştir. Mandalinci'ye gelen sonuçta vekillik ve heyet başkanlığı sıfatlarının göz önünde bulundurulmadığı anlaşılmıştır. Mandalinci, bu konuyla ilgili Merkez Bankası'na bir mektup yazmıştır; fakat Merkez Bankası'nın bu sorunu halledemeyeceği anlaşılmıştır. Hayrettin Erkmen'in yardımıyla Petrol Ofisi ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin, Zeyyat Mandalinci'nin seyahattan kalan borcunu kapattığı ve Mandalinci'nin üzerine para geçirdiği öne sürülmüştür. 3 Aralık 1960 oturumunda Zeyyat Mandalinci'nin bu davadan tevkif müzekkeresinin geri alınmasına diğerleri için de davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁶⁹.

2.2.9. Vinileks Davası

Türkiye'de plastik ürünü muşamba ve sentetik deri imalatına 50'li yılların ortalarında geçilmiştir. Bu yeni madde evlerin taban döşemesinde çanta ve masa örtüsü yapımında kullanılmıştır. 27 Mayıs İhtilali'nden sonra büyük bir ihbar furyası başlamıştır. Bunlardan biri de eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın sentetik deri ve muşamba üreten Vinileks Şirketi'nin işlerini takip ettiği ve karşılığında rüşvet aldığı iddiası olmuştur. Bunun üzerine 4 Kasım 1960 tarihinde Vinileks Davası başlamıştır²⁷⁰. Sanıklar: Hasan Polatkan (Rüşvet almaktan ve görevini kötüye kullanmaktan), Necati Dölay ve Hüseyin Altan (Standart ve Vinileks Şirketi hissedarları, rüşvet vermektten), Ragıp Sipahi (Tavassuttan sanık Standart Şirketi Hissedarı ve Vinileks Şirketi mümessili) dir.

Necati Dölay ve Hüseyin Altan davada savunmalarını yaparken Ragıp Sipahi'nin Polatkan'a yazdığı 13 tavassut mektubundan haberleri olmadığını, bu kişinin sadece fabrikanın bazı işlerini yaptığını ve karşılığını aldığını ifade etmişlerdir. Zaten bankalardan kendilerine kredi vermek için teklifler olduğunu söylemişlerdir. Davanın beşinci oturumunda, 26 Kasım 1960 tarihinde, alınan karara göre bu dava da Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiştir²⁷¹.

²⁶⁹ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Zimmet ve İrtikaptan Sanık Zeyyat Mandalinci ve Hayrettin Erkmen Davası*, Esas No:1960/10, ss. 1-30, 83.

²⁷⁰ Hulusi Turgut, 1988, a.g.e, s. 53.

²⁷¹ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Duruşmaları*, Esas No: 1960/11, ss. 1-9, 119.

2.2.10. İpar Transport Ortaklığının Amerika'dan Satın Aldığı Üç Gemi ile İlgili Yolsuzluk ve Döviz Kaçakçılığı Davası

Davanın ilk duruşması 15 Kasım 1960 tarihinde başlamıştır. Davada sanıklar iki grup şeklinde ifade edilmiştir. Döviz Kaçakçılığında Sanıklar: İpartransport Limited Şirketi sahibi ve müdürü Ali İpar, Amerika'da Ekonomi Heyeti Başkanı Nihat Ali Üçüncü, Sakıt ve Sabık Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu. Görevi Kötüye Kullanmaktan Sanıklar: Başvekil Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen, Sanayi Bakanı Sebati Ataman, Başbakan Yardımcısı Medeni Berk. Davanın kararnamesinde Ali İpar'ın yurtdışından satın aldığı üç geminin bedelinin ödenmesiyle ilgili yolsuzluk olduğu, döviz kaçakçılığı olduğu ve bazı sanıkların da görevini kötüye kullandığı öne sürülmüştür. Gemilerin daha satın alınmadan Türk bayrağı çekilerek satın alınmış gibi gösterilmesi, Et ve Balık Kurumu'nun aldığı yağları fazla fiyatla ve tercihen bu gemilerle getirdiği duruşmalar sırasında sorgulanmıştır. Hariciye Vekaleti nezdinde teşebbüslerde bulunmuş olduğu, hatta Denizcilik Bankası'nın nakledeceği yağları İpar şirketinin rıhtımına koydurmasındaki amacın ne olabileceği yine İpar'a sorulmuştur.

Duruşmada, Fatin Rüştü Zorlu'nun gemilerin alımındaki döviz işi, gemi alma rejimini değiştirme işi, navlun tedariki işi ile alakadarlığının açıklanması istenmiştir. Zorlu, soruşturma yapılırken gerçeği aramak için yapılan bir soruşturma gibi değil de ille de bir suçlu bulmak için yapılmış gibi olduğunu söylemiş, avukatı ile konuşmadığını; ancak karşıdan 10 metre mesafeden bağırsarak konuştuklarını onda da hiçbir şey anlamadığını, dosyayı da görmediğini ifade etmiştir. Zorlu amaçlarının navlunların Türk parasıyla gelmesi için Türkiye'ye mümkün olduğunca Türk gemisi gelmesini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Son duruşma 19 Ocak 1960 tarihinde yapılmış ve karar alınmıştır. Buna göre; İpartransport Şirketi sanıklarından Ali İpar'dan gayri diğer ortakların hisseleri üzerine konulmuş olan ihtiyati tedbir ve haczin kaldırılmasına, Sebati Ataman, Hasan Polatkan, Hayrettin Erkmen'in tevkif tarihlerine nazaran bu davayla ilgili tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına, davanın Anayasayı İhlal davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁷².

2.2.11. Değirmen Davası

Davanın duruşması 18 Kasım 1960 tarihinde başlamıştır. Sanıklar: Eski bakanlardan Sıtkı Yırcalı ve Yayla İrmik ve Makarna Fabrikası sahibi Şemsi Demirkan'dır.

²⁷²Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: İpar Transport Ortaklığının Amerika'dan Satın Aldığı Üç Gemi ile İlgili Yolsuzluk ve Döviz Kaçakçılığı Davası, Esas No: 1960/13, ss. 1-22, 209.

Davanın açılma nedeni; ithal edilmiş bir değirmeni başkasına menfaat sağlamak için tahsis etmek ve bu değirmeni fahiş karla başkasına satarak görevi kötüye kullanmak, olarak gösterilmiştir. Sıtkı Yırcalı'ya duruşmanın daha başında sorulan soru; Simon kredisinden yararlanılarak Toprak Mahsülleri Ofisi'nce getirilen üç değirmenden biri olan 85 ton kapasiteli değirmeni daha yüksek fiyat verebilecek ve ihtiyacı olan firmalar olmasına rağmen neden teklif edilen Şemsi Demirkan'a devir etmiş olduğudur. Sıtkı Yırcalı üzerinden aşağı yukarı altı yıl geçen bu konuyla alakalı davanın açılışı ve tetkikiyle ilgili gerek maddi ve gerek hukuki yanlışlıklar olduğu, suçun tekevvün tarihi olarak gösterilen tarihten üç ay öncesinde kendisinin istifa ederek vekaletten ayrılmış olduğu ifadesinde bulunmuştur.

Şemsi Demirkan'a satılan değirmenin Demirkan tarafından nasıl alındığı, Demirkan'ın ne şekilde kullandığı ve niçin başka birine sattığı yine bu dava sorgulanmıştır. Bilirkişi olarak Öztin Akgüç de duruşmalarda dinlenmiş ve 3 Aralık 1960 tarihinde karar alınmıştır. İki sanık hakkında açılan amme davasının zaman aşımı nedeniyle kaldırılmasına, tevkif müzekerelerinin geri alınmasına, Şemsi Demirkan'ın hakkında başka tutukluluk ve hükümlü olma durumu olmamasından dolayı salıverilmesine karar verilmiştir²⁷³.

2.2.12. Türk Parasının Kıymetini Korumaya Muhalefet

21 Kasım 1960 tarihinde başlayan dava duruşmalarının sanıkları Refik Koraltan ve Hasan Polatkan'dır. Duruşmada, kararnameye göre, alınan dövizin maksadın dışında kullanılmasıyla Türk Parasının Korunması hakkındaki kanunun hükmünün gerek esas gerek usul yönünden yerine getirilmediği söylenerek Refik Koraltan sorguya çekilmiştir. Refik Koraltan alınan paranın niçin alındığını şu şekilde açıklamıştır: Eşinin 14 yıldan beri yatalak olduğunu, fitik rahatsızlığı bulunduğu ayrıca geçen sene kanser nedeniyle bir ameliyat geçirdiği için tıbbi malzeme ve vasıta için döviz alınması gerekmiştir. Bu durumun halli için Kalemî Mahsusa Müdürü Bedri Akyüz'ün Maliye Bakanı Polatkan'a usulen müracat etmesini söylemiştir.

Sinir Hastalıkları uzmanı Turan İtil Türkiye'ye geldiğinde Koraltan'ın hanımını her zamanki gibi muayene etmiştir. Muayene sonucunda hanımının durumunun ciddi olduğunu antisepsi asepsi yapacak düzgün bir bakıcıya ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Refik Koraltan

²⁷³ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Başkasına Menfaat Temini Maksadiyle Usulsüz Tahsis Yapmak ve Tahsis Edilen Un Değirmenini Fahiş Karla Devretmek Suretiyle Görevi Kötüye Kullanmak ve Suça İştirak Etmek*, Esas No: 1960/15, ss. 1-20, 61.

hanımının iyi bakılması için Alman Barbara ismindeki bir kadını bakıcı olarak getirtmiştir. Maaşının da daha önceden sıhhi malzeme için istediği paradan ödenebileceğini düşünmüştür. Bunu Bedri Akyüz'e sormuş, o da yine bu durumun tedavi maksadıyla olduğundan bir sorun çıkmayacağını belirtmesiyle hemşire getirtmiştir. Başkan, bunun üzerine alınan 500 doların sıhhi malzeme için alındığı; fakat tıbbi mütehasısla ilgisi olmayan birinin getirilmesinde kullanılmasının yani maksat dışında kullanılmasının açıklamasını yapmasını istemiştir. Daha sonra Hasan Polatkan'a, sıhhi malzeme için alınan paranın başka bir şey için alındığı ve bunun yeterince araştırmadan Kalem Mahsus Müdürü'ne uygundur diye imza vererek görevini suistimal ettiği iddiası olduğu öne sürülmüştür.

Hasan Polatkan, Refik Koraltan'ın eşinin uzun zamandan beri rahatsız olduğunu bildiği ve Bedri Akyüz'e de güvendiği için, yeterince araştırmadan, uygun bulduğunu ifade etmiştir. 20 Aralık 1960 tarihinde yapılan duruşmanın kararına göre davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁷⁴. 500 dolar gibi küçük bir meblağla ilgili olarak yapılan incelemeler neticesinde davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesi kararının alınması, davanın aslında siyasi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2.2.13. Devlet Radyosunun Demokrat Parti Organı Haline Getirilerek Tek Fert veya Zümre İdaresi Kurmak Gayesi ile Propaganda Yaptırılması Suçuna Ait Dava

Yargı süreci 29 Kasım 1960 tarihinde başlamıştır. Sanıklar: Eski Başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrerem Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman, Altemur Kılıç. Divan Başkanı, Adnan Menderes'e Radyo gazetesi kurulduğunda iç politikayla meşgul olmayacağını, tamamen dış politikayla alakadar olacağını belirtildiğini ifade etmiştir. 1950'ye kadar hatta 1954'e kadar böyle devam ettiğini söylemiştir. Adnan Menderes, buna karşılık radyo gazetesi olmasa bile radyo neşriyatının muhalefetin olmasıyla birlikte iç politikaya başladığını dile getirmiştir. Davada asıl 1957'den sonra Adnan Menderes'in gazete üzerinde etkisi olduğu özellikle seçimlerin takibindeki ilk günlerde muhalefetin iddialarını cevaplayacak şekilde metinleri olduğu ileri sürülmüştür.

²⁷⁴Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Sabık Meclis Reisi Refik Koraltan ve Sabık Maliye Vekili Hasan Polatkan'ın Döviz Tahsisi Suistimali, Esas No: 1960/18, ss. 1-50.

Ayrıca devlet radyosunun iktidar partisinin organı haline getirildiği, seçim sonuçlarının vaktinden önce ilan edildiği iddiasında bulunulmuştur. Şahit Nazif Babaoğlu, seçim sonuçlarının erken açıklanmaması gerektiğine dair o zaman Yüksek Seçim Kurulu'ndan uyarı yazısı geldiğini; ama bunun mühürsüz olduğu bahanesiyle dinlenilmediğini açıklamıştır. 20 Aralık 1960 tarihinde yapılan oturumda alınan karara göre Altemur Kılıç hakkındaki tutukluluk kararı kaldırılmış, diğerleri için ise dava Anayasayı İhlal Kararı ile birleştirilmiştir²⁷⁵.

2.2.14. Örtülü Ödenek Davası

Dava 25 Kasım 1960 günü başlamış, 2 Şubat 1961 günü bitmiştir. Davanın sanıkları eski başbakan Adnan Menderes ve Başbakan Müsteşarı Ahmet Salih Korur'dur. İddia, örtülü ödeneğin maksat dışı kullanılması ve suistimal edilmesidir. İddiaya verilen cevap, örtülü ödeneğin istihbarat dışında çeşitli ödemeler ve masraflar için kullanılmasının bir teamülle geldiği, örtülü ödeneğin harcama kapsamının bir tanımının olmadığı, harcamaların hesabını tutma keyfiyetinin bulunmadığı ve harcama tasarrufunun başbakana ait olduğu şeklindedir.

Örtülü Ödenek Davası, Anayasayı İhlal davası ile birleştirilmiştir. Adnan Menderes zimmetine 4 milyon 877 bin 780 lira 19 kuruşu müstakilen geçirmekten dolayı zimmet ve görevi kötüye kullanmaktan 11 yıl 8 ayı ağır olmak üzere 15 yıl 2 ay hapse, 4 milyon 878 bin 496 lira ağır para cezası ile cezalandırılmasına oy birliği ile karar verilmiştir. Menderes ailesi, Menderes'in idamından sonra bu para cezasının 1 milyon küsur miktarını ödemiştir. Geri kalan kısmı 1963'te çıkarılan yeni Muhasebe-i Umumiye kanunu düzenlemesiyle devlet harcaması kapsamına alınmış ve silinmiştir²⁷⁶.

2.2.15. Çanakkale Geyikli Olayları Davası

1959 senesinde Geyikli'de olan olayları yerinde incelemek isteyen Cumhuriyet Halk Partili milletvekillerinin Çanakkale'ye ve Geyikli'ye gitmelerini engellemek için bu milletvekillerini tehdit etmek ve tehdit ettirmek²⁷⁷ iddiasıyla dava açılmıştır. Sanıklar:

²⁷⁵Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Devlet Radyosunun Demokrat Parti Organı Haline Getirilerek Tek Fert veya zümre İdaresi Kurmak Gayesi ile Propaganda Yapılması Suçuna Ait Dava, Esas No: 1960/20, ss. 1-24, 99-102, 161.

²⁷⁶ Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları I Örtülü Ödenek Davası*, Kitabevi, İstanbul 2005, s. VII, XI.

²⁷⁷ Mustafa Albayrak, a.g.e., ss. 526-527. 11 Eylül 1959 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri Kasım Gülek ve üç milletvekili Çanakkale iline bağlı, Ezine ilçesinin Geyikli bucağına gitmiştir. Fakat burada beş yüz kadar Demokrat Partinin protestosu ile karşılaşmışlar ve olaylar çıkmıştır. Jandarmanın olayları önlemede başarısız olması ya da önlemek istememesi muhalefetin eleştirilerine yol açmıştır. Gülek

Sabık ve sakıt Başvekil Adnan Menderes, sakıt iktidarın Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin, Ahmet Hamdi Sezen'dir. Davada İbrahim Saffet Omay, Daniş Yurdakul, Aziz Şengün ve birçok şahit dinlenmiştir. 27 Aralık 1960 tarihinde başlayan dava 10 Mart 1961'e kadar sürmüştür. 11 oturum süren davanın sonunda Anayasa'yı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁷⁸.

2.2.16. Kayseri Olayları Davası

1960 yılı Mart ayı içerisinde Yeşilhisar ilçesinde olan olayları²⁷⁹ yerinde incelemek ve partisinin İl Kongresi'ne katılmak amacıyla Kayseri'ye doğru Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü ve bir kısım Cumhuriyet Halk Partili milletvekili yola çıkmıştır. Yola çıktıkları tren Himmetdede istasyonunda 2 Nisan 1960 tarihinde durdurularak Kayseri'ye girmelerini bir müddet engellemek ve ertesi günü Yeşilhisar'a gitmelerini cebren ve şiddet ile yasaklamaları iddiasıyla dava açılmıştır.

Sanıklar: Sabık ve sakıt Reiscumhur Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve suç ortakları Osman Kavuncu, Kamil Gündeş, Hakkı Kurmel, Fikri Apaydın, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu, Fahri Köşkeroğlu, Ahmet Kınık, Aziz Ronabar ve Kemal Çakın. 9 Ocak 1961 tarihinde başlayan dava on üç oturum sürmüş ve 20 Nisan 1961'de bitmiştir. Dava sonucunda tevkif sebepleri kalktığından; Osman Kavuncu, Kamil Gündeş, Hakkı Kurmel, Fikri Apaydın, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu,

ve arkadaşlarının Çanakkale'ye dönüşleri sırasında Demokratların iskelede protesto gösterileri sonucu Cumhuriyet Halk Parti'liler İmroz adasına geri dönüş yapmak zorunda kalmışlardır. Çanakkale Valisinin İçişleri Bakanı'ndan aldığı emir ile Cumhuriyet Halk Parti'liler Geyikli'ye geri gönderilmemişler, İstanbul'a dönüşleri sırasında olaylar çıkmıştır. Olayları araştırmak üzere Cumhuriyet Halk Partisi Kurulu'nun Geyikli'ye gitmesi de engellenmiştir. Çanakkale Sulh Ceza Hakimliği bu olaylara yayın yasağı koymuştur. Cem Eroğlu, a.g.e., s. 235.

²⁷⁸Yassıada Yüksek Adalet DivanıTutanakları: Şartlı Tehdit Çanakkale Geyikli Olayları Duruşması, Esas No: 1960/30, s. ilk sayfa, 302

²⁷⁹ 24 Mart 1960 tarihinde Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde Tarım Kredi Kooperatiflerindeki seçimi Cumhuriyet Halk Partisi'nin kazanması, Demokratları kızdırmış ve olaylar meydana gelmiştir. Olaylar sırasında gözaltına alınan Cumhuriyet Halk Parti'liler karakolda dövülmüşlerdir. Bu sırada Demokrat Parti ilçe Başkanı'nın silahlı olarak polislerin yanında bulunması, bazı Halk Partililerin yaralanması muhalefetin tepkilerine yol açmıştır. Daha sonra Cumhuriyet Halk Parti'li bir milletvekili kurulu, arkadan da Cumhuriyet Halk Partisi lideri İnönü olaylar hakkında bilgi almak ve Kayseri İl Kongresi'ne katılmak amacıyla Yeşilhisar'a gitmeye karar vermiştir. Mustafa Albayrak, a.g.e., ss. 528-529. Yeşilhisar'da Cumhuriyet Halk Partisi ilçe başkanı ile Demokrat Parti'li belediye başkanı arasında çıkan bir silah çekme olayının 23 Mart'ta davasına bakılacağından, Kayseri Valisi'nin tebliğine göre, Cumhuriyet Halk Parti'liler olaylar çıkartmışlar ve zabıta kuvvetlerine saldırmışlardır. Bunun üzerine İnönü olayları incelemek ve 3 Nisan Kayseri İl Kongresi'ne gitmek için yola çıkmak isterken Kayseri Valisi'nden oraya gelmemesi için telgraf gelmiştir. İnönü'nün, Kayseri ve Yeşilhisar'a gelişi engellenmek istenmiş; fakat engellenememiştir. Cem Eroğlu, a.g.e., s. 238.

İbrahim Kirazoğlu, Fahri Köşkeroğlu'nun tutukluluk kararı kaldırılmıştır. Diğerleri için karar ise Anayasa İhlal davası ile birleştirilmiştir²⁸⁰.

2.2.17. Demokrat İzmir Gazetesi'nin Tahribi Davası

12 Ocak 1961 tarihinde başlayan davanın suçlamalarına göre düşük iktidarın icraatını tasvip etmeyen İzmir'deki Demokrat İzmir gazetesinin matbaa tesisleri ve malzemesi tahrip edilmiş ve ateşe verilip²⁸¹ yakılmıştır. Sanıklar: Sabık ve Sakıt başvekil Adnan Menderes, suç ortakları Rauf Onursal, Enver Dünder Başar, Sezai Akdağ, Kemal Serdaroğlu, Faruk Tunca, Kemal Hadımlı, Cemal Gökten ve bu kişilerin de dahil olduğu 32 kişi. 11 Mayıs 1960 tarihinde 16. Oturumda alınan karara göre Beliş Beler, Mustafa Bozoklar, İsmet Bilginer, Paşa Saka, Mehmet Özyağcı, Eyyüp Şenöztop, Ahmet İdiz, İsmail Babayiğit'in haklarındaki tevkif sebebi kalktığundan salıverilmelerine; Kemal Serdaroğlu, Cemal Gökten, İsmail Küntay'ın haklarında bu davadan dolayı verilen tevkif müzekerelerinin geriye alınmasına ve davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁸².

2.2.18. Vatan Cephesi Yolsuzluğu Davası

Vatan Cephesi, Yassıada'nın sonuncu davasının konusunu oluşturmuştur. Dava ile ilgili kararnamede Adnan Menderes ve öteki sanıkların, Türkiye'de demokrasiyi savunma görevini yürüten kurum ve kuruluşları susturmak ve yok etmek amacıyla Vatan Cephesi Ocakları kurduğu iddia edilmiştir. Bu davanın sanıkları: Adnan Menderes, Refik Koraltan, Medeni Berk, Tevfik İleri ile birlikte 22 kişiden oluşmuştur²⁸³. Menderes'e duruşmalar sırasında, meclis grubunda yaptığı bir konuşmada "Vatan Cephesi'ne girenlerin sayısının 1 milyon olduğu" ile ilgili açıklama yapması istenmiştir. Menderes, buradaki asıl amacın muhalefetin güç birliğine karşı Demokrat Parti'yi birliğe sevk etmek ve daha önce kaybettiği partilileri yeniden kazanmak olduğunu söylemiştir. Başol, partiye herkesin davet edilebileceği; fakat kanuni ve hukuki hüviyeti olmayan, resmen kurulmamış bir kuruluşu

²⁸⁰ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Şartlı Tehdit Kayseri Olayları Davası*, Esas No: 1960/31, s.1-3, 416.

²⁸¹ İsmet İnönü'nün Ege gezileri sırasında olan olayları yazan Demokrat İzmir gazetesini, Demokratlar basarak önemli ölçüde zarar vermiştir. Mustafa Albayrak, a.g.e., s. 525.

²⁸² *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Demokrat İzmir Gazetesi'nin Tahribi Davası*, Esas No:1960/32, s. 1, 420.

²⁸³ Hulusi Turgut, 1988, a.g.e., ss. 97-99.

nasıl davet olduğunu sormuştur. Menderes buna cevaben Vatan Cephesi'nin ayrı bir teşekkül olduğunu düşünmediklerini, söylemiştir²⁸⁴.

Davanın duruşmalarından birinde Refik Koraltan'a, Adnan Menderes'in, 15.10.1958 tarihindeki konuşmasında "Yıkıcı politikanın bu millete neye mal olduğunu hepimiz biliriz... bu milletin medeni bir topluluk halinde tek bir Vatan Cephesi'nde birleşmesine engel kalmamıştır." Sözleri hatırlatılmıştır. Bu sözlerin muhalefete ve tarafsız kütleye yer vermeyeceği anlamına geldiği ve Türk halkının Adnan Menderes'in bayrağı altında toplanacağını gösterdiği belirtilmiştir. Koraltan, bu konuyu, milletin istiklalini kazanmasından sonra sıranın vatani kalkındırmaya geldiğine, hep birlikte Vatan Cephesi'nde birleşme ile geleceğin büyük Türkiye'sinin kurulabileceğini açıklamıştır²⁸⁵. On dördüncü oturumda, 21 Haziran 1961 tarihinde, alınan karara göre; Sebati Ataman, Hadi Hüsman, Mükerrerem Sarol'un bu davadan dolayı haklarındaki tevkif müzekkereleri geri alınmış, diğer sanıklar için ise dava Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiştir²⁸⁶.

2.2.19. İstimlâk Davası

Davanın birinci oturumu 17 Nisan 1961 tarihinde başlamıştır. Sanıkları: Adnan Menderes, Dilaver Argun, Kemal Hadımlı, Mümtaz Tarhan, Kemal Aygün, Ethem Yetkiner, Emin Kalafat, Medeni Berk, Hayrettin Erkmek, Haluk Şaman'dır. Davayla ilgili tahkikatın icra şekli; bahsedilen yolsuzlukların, taalluk eden mevzuların ve mahiyetlerinin birbirleriyle ilişkileri göz önünde bulundurularak dört grupta toplanmıştır. İlk grubu İstanbul'da Anayasa'nın ve dolayısıyla ferdin temel haklarını ihlal ederek ve ezcümle belediyenin tahammül edemeyeceği vüs'atte yapılan istimlaklara ait yolsuzluklar oluşturmuştur. İkinci grup; istimlaklar dolayısıyla ortaya çıkan arsaların bir kısmının İşçi Sigortaları Kurumunca satın alınması bu kurumdan avans para temini ve bu konularla ilgili başka yolsuzluklar.

Bahsedilen arsalar içinde İstanbul Balıkpazarı, Vatan Caddesi, Tozkoparan, Çatma Mescit vs. yer almıştır. Üçüncü grup; Zirai Donatım Kurumu'na ait Beşiktaş'taki binaların yıktırılması ve istimlak işi olmuştur. Tahkikat işinin son grubunu da Emlak Kredi Bankası tarafından tesis edilen Ataköy Sahil Sitesindeki yola ait güzergahı tayin münasebetiyle yapılan yolsuzluk oluşturmuştur. Davada sanıklar ve şahitlerin dinlenmesinden sonra on

²⁸⁴ Yasemin Doğaner, 2013, a.g.e., s. 178.

²⁸⁵ Yasemin Doğaner, 2013, a.g.e., s. 181.

²⁸⁶ Hulusi Turgut, 1988, a.g.e., ss. 97-99.

üçüncü oturumda 3 Haziran 1961 tarihinde alınan karara göre Mümtaz Tarhan, Kemal Hadımlı, Ethem Yetkiner, Emin Kalafat, Medeni Berk, Hayrettin Erkmen, Haluk Şaman haklarında bu davadan dolayı verilmiş olan tevkif müzekkeresinin kaldırılmasına karar verilmiştir. Mümtaz Tarhan'ın ise hakkında başka mevkuf ve mahkum olmadığından serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir²⁸⁷.

17 dava duruşmasının iddia ve müdafalarının, sanıkların son sözünün sorulması işinin yapılmasından sonra Divanın 1960/1 numarasındaki Anayasayı ihlal davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir. 15 Eylül 1961 Cuma günü Anayasayı İhlal Davası'nın son oturumu olan 55. Oturumunda önce yoklamalar yapılmıştır. Adnan Menderes'in hastalığı nedeniyle gelemediği raporlar neticesi anlaşılmıştır. Türk Milleti adına yargı hakkını kullanan Yüksek Adalet Divanı'nın aldığı kararın sanıklara nasıl bildirileceği Başkan tarafından aktarılmıştır. Buna göre Anayasayı İhlal Davası ve bununla birleştirilen diğer davaların sanıkları toplam 592 kişi olmuştur. Sanık sayısı fazla olduğundan, sanıklara son karar, kararın sonuç ve uygulama kısmındaki sıraya göre gruplar halinde anlatılmıştır. 23 grup oluşturulmuştur. Gruplara önce hüküm fıkrasının açıklanacağı daha sonra gerekçenin tebliğ edileceği açıklanmıştır²⁸⁸. Tüm sanıklar hakkında verilen kararı buraya nakledemeyeceğimizden bu çalışmada sadece Celal Bayar ve Adnan Menderes hakkındaki kararlara değinilecektir.

Birinci gruba dâhil olan Celal Bayar hakkındaki karar;

Divanın 960/2 numarasında kayıtlı irtikaptan hareketine uyan Türk Ceza Kanununa göre 4 sene 2 ay ağır hapsine ve müebbeden memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile

Divanın 960/7 numarasında kayıtlı Topkapı, 960/31' de kayıtlı Kayseri ve 960/4'de kayıtlı İstanbul Ankara olayları Anayasayı ihlal suçunun maddi vak'asını teşkil etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı cebren tağyir ve tebdil ve ilgadan dolayı Türk ceza Kanun'un 146/1'inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Adnan Menderes hakkındaki hüküm ise birinci grupta yer almasına rağmen raporu yetişmediğinden ikinci grubun başında okunmuştur:

²⁸⁷ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: İstimlak Yolsuzluğu Davası*, Esas No:1960/8, ss. 4-5, 398.

²⁸⁸ *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Yüksek Adalet Divanı Kararları*, Esas No: 1960/1, ss. 3-4.

Divanın 960/8 numarasında kayıtlı yeni doğmuş çocuğu öldürtmeye diğer sanık Doktor Atabek'i azmettirmek suçundan beraatine oy birliği ile

Divanın 960/3 numarasında kayıtlı 6-7 Eylül olaylarından dolayı 6 sene hapsine ve 375 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine oy birliği ile

Divanın 960/13 numarasında kayıtlı örtülü ödenekten binnetice 4.877.730 lira 19 kuruşu müstakilen zimmetine geçirmekten....

Divanın 960/32 numarasında kayıtlı Demokrat İzmir, 960/7 numarasında kayıtlı Topkapı, 960/30 numarasında kayıtlı Çanakkale ve 960/31 numarasında kayıtlı Kayseri olayları ile 960/20 numarasında kayıtlı Radyo, 961/7 numarasında kayıtlı Vatan Cephesi ve 961/8 numarasında kayıtlı İstimlâk Yolsuzlukları 960/4 numarasında kayıtlı İstanbul-Ankara olayları Anayasa'yı ihlal suçunun maddi olaylarını oluşturmuştur. Anayasayı İhlal suçundan dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 146/1'inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılması oy birliği ile karar verilmiştir²⁸⁹.

Divanın 1960/15 numarasında kayıtlı Sıtkı Yırcalı ve Şemsi Demirkan'ın sanık olduğu Değirmen Davası olarak anılan davanın zaman aşımı nedeniyle ortadan kaldırılmasına 3.12.1960 tarihinde karar verilmiştir. Duruşmaların devam ettiği sırada Yusuf Salman 28/11/1960, Lütfi Kırdar 17/2/1961, Gazi Yiğitbaşı 12.4.1961, Yümnü Üresin 29.5.1961, Nuri Yamut 5.6.1961, Kenan Yılmaz 5.8.1961 tarihlerinde ölmüş bulduklarından haklarındaki amme davası muhtelif tarihlerde ortadan kaldırılmıştır²⁹⁰.

15 Ekim 1960 tarihinde başlayan duruşmalar 15 Eylül 1961'e kadar sürmüştür. Bu duruşmalar 204 gün 287 oturum ve 1036 saati kapsamıştır²⁹¹. Bu duruşmalarda 592 sanık, 1068 tanık ve 150000 izleyici yer almıştır²⁹². Yüksek Soruşturma Kurulu 47 sanık için idam cezası istemiştir. Başsavcı ise daha fazla kişiye idam cezası verilmesini istemiştir. Sonuçta 113 kişi hakkında idam talebi olmuştur. Yüksek Adalet Divanı, savcılığın taleplerinde indirmeler yapmış, 15 idam ve 43 müebbet hapis cezasına karar vermiştir. Dört kişiye 15 yıl ve çoğunluğa da 4 yıl hapis cezası verilmiştir. Bazı kişiler de beraat ettirilmiştir²⁹³.

²⁸⁹ Seçkin Erdi (Ed.), a.g.e., s. 342.

²⁹⁰ Seçkin Erdi (Ed.), a.g.e., s. 11.

²⁹¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in dramı?*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 493.

²⁹² Seçkin Erdi (Ed.), a.g.e., s. Giriş kısmında sayfa sayısı verilmemiştir.

²⁹³ Şevket Süreyya Aydemir, 1984, a.g.e., s. 494.

14 Eylül'ü 15 Eylül'e bağlayan gece intihar etmesiyle birlikte Yassıada duruşmalarının son oturumuna gelemeyen Adnan Menderes, getirilen doktor ekibiyle iyileştirilmiştir. Bu sırada mahkeme tebliğlerinin bitmesiyle haklarında idam kararı çıkan, Menderes hariç olmak üzere, 14 kişi bir hücum botuna, haklarında müebbet hapis cezası çıkanlar da diğer bir hücum botuna bindirilerek İmralı'ya götürülmüşlerdir. Diğer mahkûmlar ise adada kalmıştır²⁹⁴. Yüksek Adalet Divanı'ndan çıkan idam cezaları kararı Milli Birlik Komitesi'nin tasdikine bağlı olduğundan, haklarında idam kararı olanlar Milli Birlik Komitesi kararını beklemeye başlamışlardır.

Divan hükümlerini verince bununla ilgili dosyalar hemen Ankara'ya uçakla gönderilmiş, Milli Birlik Komitesi başkanlığına sunulmuştur. Milli Birlik Komitesi, karar almadan önce Bakanlar Kurulu; Genelkurmay başkanı ve Kuvvet Komutanları heyeti; Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerinden gelen general, amiral ve üst rütbeli subaylardan oluşan bir heyetle istişarelerde bulunmuştur. Bakanlar Kurulu ile yapılan danışmada Bakanlar Kurulu adına Kemal Kurdaş, Selim Sarper, Ahmet Tahtakılıç ve Sahir Kurtluoğlu Divan'ın idam kararı vermesi halinde Komite'nin yetkilerini kullanarak bunları müebbet hapse çevirmesini önermişlerdir. Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları ise yapılan görüşmede Komite'ye bir fikir beyan etmemiştir. Ancak konuşma sonunda Cevdet Sunay, vicdani kanaatlerine göre en iyi kararı Komite'nin vereceğini söylemesine rağmen Yassıada mahkemelerinin hukuka uygun gittiğinden alınacak kararların infazını arzu ettiklerini belirtmiştir. Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerinden gelen general, amiral ve üst rütbeli subaylardan oluşan heyetle yapılan istişarelerde ise heyet üyelerinin tümü idam kararlarının verilmesi halinde Komite'nin bu kararlara uyması gerektiğini savunmuşlardır.

Milli Birlik Komitesi ise kendi aralarında yapılan müzakerelerde kararsız kalsa bile Yüce Mahkeme'nin ittifakla alacağı idam kararlarını onaylayacağı yönünde genel bir hava olmuştur²⁹⁵. Milli Birlik Komitesi, 15 Eylül 1960 tarihinde Cuma günü saat 18.00'de Devlet ve Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in oturum başkanlığında toplanarak, 12 Haziran 1960 tarih ve 1 Sayılı Anayasa'nın 6. Maddesine dayanarak Yüksek

²⁹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, 1984, a.g.e., s. 496-498.

²⁹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, 1984, a.g.e., ss. 499-500. Fahri Özdilek, Milli Birlik Komitesi'nin büyük çoğunluğunun idamları onaylamak istemediğini, sadece içlerinden bir iki gencin idamı istediğini ifade etmiştir. Milli Birlik Komitesi dışında oluşan cuntanın idamlarda etkisi olduğunu, ama en büyük etkinin Demokrat Partililerin "Assınlar da görelim" sözlerinin olduğunu eklemiştir. Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 470. Faruk Güventürk, Komite'nin idam kararlarını onaylamasında, cuntadan kast olunan Silahlı Kuvvetler Birliği'nin hiç etkisi olmadığını ifade etmiştir. Bu süreçte çok tehdit mektubu aldığını belirtmiştir. Ayrıca idam kararları onaylanmadığında sanki Silahlı Kuvvetler Birliği'nin korkmuş duruma düşeceğini sözlerine eklemiştir. Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 174.

Adalet Divanı'ndan çıkan ölüm cezalarının tasdik edilmesi hakkında kararını bildirmiştir. Sakıt Reiscumhur Celal Bayar, sakıt Başbakan Adnan Menderes, sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sakıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezalarını tasdik etmiş; ancak Celal Bayar'ın 65 yaşını geçmiş olması nedeniyle ölüm cezasını müebbet ağır hapse çevirmiştir. Yüksek Adalet Divanı tarafından ölüm cezası verilen diğer kişiler; Refik Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçiöğlü, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman, Rüştü Erdelhun'un cezalarını müebbet ağır hapse çevirmiştir²⁹⁶.

Komite'de idam kararı 9 aleyhte oya karşı 13 üyenin oyuyla kabul edilmiştir. Aleyhte oy kullanan 9 kişi: Cemal Gürsel, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Sami Küçük, Osman Köksal, Suphi Karaman, Suphi Gürsoytrak, Selahattin Özgür ve Kamil Karavelioğlu'dur. İdam kararını onaylayan 13 kişi: Mucip Ataklı, Muzaffer Yurdakuler, Fikret Kuymak, Ekrem Acuner, Sezai Okan, Vehbi Ersü, Kadri Kaplan, Haydar Tunçkanat, Ahmet Yıldız, Refet Aksoyoğlu, Mehmet Özgüneş, M. Şükran Özkaya ve Emanullah Çelebi olmuştur. Fakat Celal Bayar'ın yaşı 65'i aştığı için idam cezası Komite'ce müebbet hapse çevrilmiştir. Yüce Mahkeme'nin üyelerinin çoğunluğuyla verdiği idam kararları oylanarak müebbet hapse çevrilmiştir²⁹⁷.

Yüksek Adalet Divanı'nın Yassıada tutukluları için gerek verdiği karardan önce gerek karardan sonra Milli Birlik Komitesi'ne tutukluların durumu için çeşitli mektuplar gönderilmiştir. Bunlara değinecek olursak: Orgeneral Nurettin Aknoz, 16 Eylül 1961 tarihinde Osman Köksal'a affedilmesi için bir mektup yazmıştır. Çok ağır bir cezaya çarptırıldığını, bunu hak etmediğini, Köksal'ın ve diğer Milli Birlik Komitesi üyelerinin kendisinin geçmişini bildiklerini bildirmiştir. Kendisinden diğer üyelere de durumunu anlatmasını, af edilmesini beklemiştir. Eski Genelkurmay başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun ve eşi de Osman Köksal'dan çeşitli tarihlerde mektup yazarak yardım istemişlerdir. Bayan Erdelhun ilk mektubunu 5 Aralık 1960 tarihinde göndermiştir. Bu mektupta eşinin kanaatine masum olduğunu belirtmiştir.

Daha sonra yazdığı mektupta ise eşinin rahatlıkla ziyaret edebildiği için Köksal'a teşekkür etmiştir. 27 Aralık 1961 tarihinde ise Orgeneral Erdelhun Köksal'a mektubunda değerli silah arkadaşım diye hitapta bulunarak cezaevinde tek asker olduğunu, Yüksek

²⁹⁶ Resmi Gazete, Sayı: 10908, 16.9.1961

²⁹⁷ Şevket Süreyya Aydemir, 1984, a.g.e., ss. 499-501.

Adalet Divanı'nda 9'a 5 oy ile idama sevk edildiğini, bu kadar ağır bir cezaya çarptırılacak maddi bir unsur olmadığını belirtmiştir. Prof. Dr. Ali Başgil'in eşi Fatma Nüvide Başgil de Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in eşi Melahat Gürsel'e eşinin mevkufiyeti nedeniyle duyduğu derin üzüntüyü mektup göndererek anlatmıştır. Eşinin hiçbir siyasi faaliyete yakınlaşmaktan hoşlanmadığını ve uzak kaldığını daimi tedaviye ihtiyacı olduğunu belirterek yardım istemiştir²⁹⁸.

İdam hükümlerinin infaz olunmaması için de Devlet Başkanına ve Komite'ye, içeriden ve dışarıdan birçok müracaat olmuştur. İçeriden yapılan bu müracaatlardan biri Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İnönü'nün mektubudur. Yassıda kararlarının açıklanmasından iki gün önce İnönü Milli Birlik Komitesi Başkanı, Silahlı Kuvvetler Başkumandanı Cemal Gürsel'e idamlarla ilgili mektup göndermiştir. Mektupta, infaz kararında ordunun tesirini Milli Birlik Komitesi'nce yerine getirmenin akla gelebilecek en büyük mahzur olduğunu belirtmiştir. Siyasi suçlardan dolayı ölüm cezasının hemen hemen hiçbir medeni ülkede artık verilmediğine değinmiştir. Milli Birlik Komitesi'nin ellerindeki büyük emaneti kötü bir itibarla bırakmayacaklarını ümit ettiğini ifade etmiştir²⁹⁹.

Alparslan Türkeş de 7 Eylül 1961 tarihinde Yeni Delhi- Hindistan'dan Cemal Gürsel'e mektup yazmıştır. İdam cezalarının niçin onaylanmaması gerektiğini anlatmıştır. Türkeş'e göre 13 Kasım'dan beri atılan hatalı adımlar nedeniyle memlekette oluşan huzursuzluğun idamlar ile birlikte artacağı, yurt dışında da milletimiz ve devletimiz aleyhinde tepkilere yol açacağı, milletimizde bölünmeler olacağı bununda Milli Birlik ruhuna aykırı olacağını belirtmiştir. Ayrıca Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği idam kararlarının onaylanması işinin 27 Mayıs Milli Birlik Komitesi'ne ait olduğunu belirtmiş; kararları yalnız 13 Kasım Komitesi'nin onaylamasının hukuki ve meşru olmayacağını aksi takdirde millet ve tarih önünde sorumlu olacaklarını bildirmiştir³⁰⁰. Yabancı devletlerden

²⁹⁸ Uğur Mumcu, *İnkılap Mektupları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1994, s. 138-145.

²⁹⁹ *Milliyet*, 29.5.1969, s. 1,11. Kemal Bağlum, Suphi Gürsoytrak ve Suphi Karaman ile İnönü'nün idamların engellenmesine yönelik girişimleriyle ilgili konuşmuştur. İki Milli Birlik Komitesi üyesi de İnönü'nün idamların engellenmesi için yazdığı mektubun Komite'ye geldiğini; ama mektubun Komite toplantısında okutulmadığını ifade etmiştir. Sami Küçük de yine böyle bir mektubun geldiğini; ama okutulmadığını ifade etmiştir. Suphi Karaman, 13 Eylül 1960 tarihinde Komite toplantısına getirilen mektubun okutulmaması için Mucip Ataklı ve Ekrem Acuner'in şiddetli tartışmalar çıkardığını belirtmiştir. Sami Küçük de Mucip Ataklı'nın mektubun okunması konusunda, arkadaşlarının mektubun etkisi altında kalabileceğini, bu oturumda konuşma yapmayacaklarına dair karar aldıklarını söylediğini açıklamıştır. Ayrıca Suphi Karaman da Sami Küçük de aslında Milli Birlik Komitesi'nin infazları onaylamaktan yana olmadığını; ancak Silahlı Kuvvetlerin büyük baskısı altında kaldığını dile getirmişlerdir. Kemal Bağlum, a.g.e., ss. 235-242.

³⁰⁰ Alparslan Türkeş, a.g.e., ss. 153-155.

Almanlar, İngilizler, Pakistanlılar, İranlılar, İspanyollar, Amerikalılar da mahkemeden çıkabilecek idam kararlarının uygulanmaması yönünde telkinde bulunmuşlardır³⁰¹.

Milli Birlik Komitesi'nin, Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği idam kararından 3'ünü onamasıyla 16 Eylül 1960 tarihinde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın İmralı'da infazları gerçekleştirilmiştir. 17 Eylül Pazar sabahı saat 10.15'de Adnan Menderes'in sağlık durumunu kontrol etmek için Yassıada'ya gelen heyet Menderes'in sağlık durumunun normal olduğu yönünde rapor hazırlamıştır. Menderes infazın yapılacağı İmralı Adasına götürülürken hiçbir şeyden haberi olmamıştır. 17 Eylül 1961 tarihinde saat 12 sularında İmralı'ya getirilen Menderes, Cezaevi Müdürü'nün idam hükmü yazılı kağıdı getirmesiyle neden orada bulunduğunu anlamıştır. İnfaz edileceği yere getirildiğinde tekrardan infaza engel olabilecek bir sağlık sorununun olmadığı raporlar doğrultusunda anlaşılmış ve saat 14.28'de infaz edilmiştir³⁰².

Milli Birlik Komitesi'nin en son kararıyla yapılan bu infazlardan çok zaman önce Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu 1960'ın Ekim ayında yayınladığı Yassıada Broşür'ünde Yassıada'nın, 27 Mayıs İnkılabı'nı diğer bütün ihtilallerin üstüne çıkaran hukuki bir belge ve İkinci Cumhuriyet'in mutlu yıllarının kararmayacak fecri olacağını ifade etmiştir³⁰³. Fakat Yassıada'yla ilgili verilen bu bilgi Yüksek Adalet Divanı'nın kuruluş ve işleyiş şekliyle eleştiri konusu olmuştur.

1924 Anayasası'nın 83. Maddesine göre “Hiç kimse kanunun kendisini sevk ettiği mahkemelerden başka mahkemede yargılanamaz” hükmü ile 21 hakimden kurulması gereken Yüce Divan, Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından gizli oyla seçilmesi gerekirken, 14 Haziran 1960 tarih ve 1 numaralı yasayla yapılan değişiklikle Yüksek Adalet Divanı'nın Milli Birlik Komitesi tarafından oluşturulması mahkeme heyetinin güvenirliliğini zedelemiştir³⁰⁴. Talat Asal'da Yüksek Adalet Divanı'nın nitelendirilmekte güçlük çekilecek bir kuruluş olduğunu, muhakeme etmek için değil; sanki mahkum etmek için oluşturulmuş bir kurul gibi olduğunu ifade etmiştir³⁰⁵. Bunların yanı sıra Yassıada Mahkemeleri sürecinde Salim Başol'un kullandığı cümlelerin yargılama sürecine gölge düşürdüğü görülmüştür. Bu cümlelere örnek olarak Menderes'e, “Sizi buraya tıkan böyle

³⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, 1984, a.g.e., s.

³⁰² İlyas Topçu; Akılmak Topçu Sema, Adnan Menderes'in Yargılanması ve İdamı, *Akademik Bakış Dergisi*, Kırgızistan, N: 61, Mayıs-Haziran 2017, ss. 73-75.

³⁰³ *Yassıada Broşürü*, T.C.Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, İstanbul 1960, ss. 20-21.

³⁰⁴ Yasemin Doğaner, 2013, a.g.e., s. 176.

³⁰⁵ Talat Asal, *Yassıada Don Davası Cimbız Davası Köpek Davası*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 20.

istiyor; Menderes'in avukatına, Daima böyle lüzumsuz şeyler söylersiniz zaten, Sizi susturmak için ne yapmalı, Susmazsanız sustururum"; dava sonucunda idam kararı alan Hasan Polatkan'a "Öyle şey olmaz, Kısa kes, Az konuş", ifadeleri gösterilebilir³⁰⁶. Başol'un kullandığı bu cümleler sanıkların müdafaa hakkını engellediği gerekçesiyle birçok kişi tarafından eleştirilmiştir.

Alparslan Türkeş, Adnan Menderes ve diğer Yassıada'da yargılananları kastederek 14'ler olarak idam ve diğer ağır cezaların karşısında olduklarını belirtmiştir. Alınan bir karar neticesinde hükümet ve devlet başkanlarının bir süre yurt dışında kalmaları için pasaportlarını bile hazırlattıklarını; ama 13 Kasım tasfiyesi nedeniyle bu durumun engellendiğini açıklamıştır³⁰⁷. Ahmet Er, 26 Mayıs 2014 tarihinde yapılan röportajında, 14'lerin Yassıada'da bulunan Adnan Menderes ve arkadaşlarını İsviçre'ye gönderme düşünceleri olduğunu, hatta pasaportlarının hazırlandığını, sükûnet sağlanınca Türkiye'ye tekrardan getirileceklerini; fakat 23'lerin bunların haberini aldığını ve bu durumu engellediklerini açıklamıştır³⁰⁸.

Weiker'e göre Yassıada yargılamaları sonucu Türk Silahlı Kuvvetleri sözlerine sadık kalmışlardır. İktidarı belirli bir gruba karşı harekete geçmek için devralmamışlar ve selefleri hakkında kendileri karar vermemişlerdir. Milli Birlik Komitesi döneminden beri süren faaliyet ve yargılamaların Menderes iktidarı taraftarları ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin temsil ettiği muhalefet arasındaki uçurumu kapatamadığını göstermiştir. 1961 Ekim'inde yeni Meclis'te Adalet Partisi milletvekilleri ilk iş olarak Yassıada sanıklarının affını istemişlerdir³⁰⁹. Sanıklar, Bakanlar Kurulu'nun hazırladığı af kanun tasarısının 12 Ekim 1962 tarihinde Meclis'çe kabul edilmesi ve 16 Ekim'de Cumhuriyet Senatosu'nca onaylanması ile affedilmiştir³¹⁰.

³⁰⁶ Türkiye Çalışmaları Grubu, *50.Yıl Döneminde 27 Mayıs'ı Hatırla(t)mak*, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara 2010, s. 21.

³⁰⁷ Alparslan Türkeş, a.g.e., s. 153.

³⁰⁸ *Yeniakit*, 26.5.2014.

³⁰⁹ Walter F. Weiker, a.g.e., s. 67.

³¹⁰ Çıkarılan Af Kanunu ile her ne kadar affedilmişlerse de tekrar bir kamu görevinde bulunmaları engellenmiştir. 8 Ağustos 1966 tarihinde 730 sayılı Af Kanunuyla ise Demokrat Parti'lileri fer'i ve mütemmim cezaları da kaldırılarak herkesin mesleğini icra etmesi ve memuriyete dönmesi sağlanmış, müebbet hapis mahkumları da affedilmiştir. Cahide Sımmaz Sönmez, Cumhuriyet Döneminde Çıkarılan Af Yasaları ve Toplum Yansımaları (1923-1974), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, ss. 171-172.

2.3. EMİNSU Olayı

Milli Birlik Komitesi, Türkiye'deki bozuk düzenin başlıca unsurlarını ve kuruluşlarını, belirli bir öncelik sırasına göre ele alıp gereken her şeyi yapma amacıyla 27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştirmiştir. İhtilalin heyecanı geçmeden Komite'nin en güçlü döneminde en zor, en tehlikeli ve en acil sorunların ele alınması gerektiğinden, Komite ilk iş olarak Silahlı Kuvvetleri ele almıştır³¹¹.

İyi teşkilatlanmış bir orduda korunması gereken piramit sistemi olması gerekirken Türk Silahlı Kuvvetlerinde piramit sistemi bozulmuş ve baş aşağı şeklini almıştır. Yani üst rütbeli subaylar küçük rütbeli subaylara göre çok fazla hale gelmiştir. Üst rütbeli subayların küçük rütbeli subaylara oranının büyük olduğu ordularda teşkilat ve disiplinsizlik sorunlarıyla karşılaşıldığını iyi bilen Milli Birlik Komitesi üyeleri, piramit sistemini tekrardan kurmak için orduda bir tasfiye yapılmasına inanmışlardır³¹².

Suphi Karaman; Cumhuriyet Senatosu'nda 28 Ocak 1965 tarihinde yaptığı konuşmada, Türk Silahlı Kuvvetlerindeki üst rütbelerin nasıl kalabalık hale geldiğini açıklamıştır. 1935-40 seneleri arasında 1000 subayın mezun olduğunu ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ihtiyatlarla birlikte sayının bir milyona yaklaştığını, ihtiyaca kısmen cevap verir hale geldiğini ifade etmiştir. Terfi sistemine göre belirli bir süre sonunda sicil alamama durumu hariç terfi alma durumuyla toplu terfi alma yaşandığından 1955 yılından sonra binbaşı ve yarbay rütbeli subayların sayısının arttığını açıklamıştır. 1960 yılına gelindiğinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda 9651 Albay, Yarbay, Binbaşı sayısına karşılık 5000 küsür yüzbaşı ve daha küçük rütbeli subay olduğunu belirtmiştir. Durumun önemini şu ifadeyle ortaya koymuştur. 1960 yılında Türk Kara Ordusunda 2661 albay olmasına rağmen bu miktar albayın Türkiye hariç bütün NATO ülkelerinin toplam ordusundan daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Türk Silahlı Kuvvetlerinde yapılan tenkis hareketinin amacını büyük ve küçük rütbeli askerler arasındaki sayı düzenini sağlamak olarak ifade etmiştir³¹³.

Dündar Seyhan, tasfiyenin nedenlerinden biri olarak gördüğü üst rütbeliler ile alt rütbeliler arasındaki psikolojik durumu işaret etmiştir. Seyhan'a göre; 27 Mayıs'ı yapanların Silahlı Kuvvetler'in içinden çıkan, genelini küçük rütbelilerin oluşturduğu yine

³¹¹ Orhan Erkanlı, a.g.e., ss. 37-38.

³¹² Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 264.

³¹³ CSTD, C. 24, B. 32, 28.1.1965, s. 369-370.

küçük bir gruptur. Halbuki bu subay grubu, daha dün yüksek rütbelilerin emri altında çalışırken şimdi devlet iktidarını ellerinde bulundurmaya başlamışlardır. Bu durum üst rütbelilerde önce şaşkınlık, kıskançlık ve kızgınlıkların oluşmasında etkili olmuştur. Bu durum iki tarafta da karşılıklı psikolojik komplekslere yol açmıştır. Bu neticeler dolayısıyla üst rütbelilerin başka hizmet sektörlerine gönderilmek üzere Silahlı Kuvvetlerden ayrılmaları zorunlu hale gelmiştir³¹⁴.

Komite'nin orduda bir düzenleme yapma gereği duymasındaki diğer bir neden ise şudur: Silahlı Kuvvetler on seneden fazla bir zamandan beri Amerikan askerlik prensiplerine göre yetiştirilip kendi imkanlarına ve yeterliliğine dayanan bir ordu olmaktan çıkarılmıştır. Görünüşte modern silahlar ve teçhizatlar alınmış, modern taktik usuller uygulanmış; fakat modern düşünce yapısı oluşturulamamıştır. Emir ve kumanda makamlarında yapılacak değişiklik ile günün koşullarına uygun yepyeni bir anlayış ve aktivite içine girmenin mümkün olacağı düşünülmüştür. Ordudan çıkarılan değerli elemanlardan sivil sektörlerde idari görevlere getirilerek faydalanılacağı düşünülmüştür. Bu durumda idari görevlerde bulunan yetişmiş ihtisas sahibi kişilerden de kendi uzmanlaştıkları alanlarda faydalanılabileceği düşünülmüştür³¹⁵.

Üst rütbelilerdeki şişkin kadroyu emekliye sevk ederek orduyu gençleştirmek ve hareket kabiliyetini arttırmak için düşünülen operasyona gereken ödenek 1960 bütçesinden sağlanamadığından, bu proje NATO'ya anlatılmıştır. Sami Küçük, kesin olmamak ile birlikte NATO'dan 10 milyon dolarlık bir ödenek geldiğini eserinde belirtmiştir³¹⁶. NATO Başkomutanı Norstad, geçici kanun tasarısı hazırlanırken, Türkiye'ye gelmiştir. Aynı gün Amerikan Kuvvetleri Başkomutan yardımcısı Palmer de Türkiye'ye gelmiştir. 25 Temmuz saat 15.30'da General Norstad Başbakanlıkta Cemal Gürsel, Alparslan Türkeş, Selim Sarper, Kurmay Albay Şinasi Orel ve Kurmay Albay Ekrem Sual'in bulunduğu bir toplantıya katılmıştır. Gürsel, Norstad'a subay kadrosunda bir tasfiyeye gidileceğini açıklamıştır. Tasfiyenin getireceği mali yükü karşılamak için ABD hükümetinden kredi talep etmiştir. Norstad bu durumun sivil yetkililerle görüşülmesi gerektiğini; fakat kendisinin de gerekli girişimlerde bulunacağını ifade etmiştir³¹⁷. 7 Ağustos 1960 tarihli Cumhuriyet gazetesi haberine göre ise emeklilik muamelesi için gerekli paranın 45-50

³¹⁴ Dündar Seyhan, a.g.e., s. 101.

³¹⁵ Dündar Seyhan, a.g.e., s. 102.

³¹⁶ Sami Küçük, a.g.e., s. 112.

³¹⁷ Ümit Özdağ, a.g.e., s. 302.

milyon lira civarında olacağı ve paranın inkılaptan bu yana bütçe içinde yapılan 450 milyon liralık tasarruftan istifade edileceği şeklindedir³¹⁸.

Dündar Seyhan, yaptıkları projede koydukları ilk prensibin emekli edilecek kişilere, içerde kalanlardan daha çok maddi garanti sağlamak, olduğunu belirtmiştir. Dündar Seyhan, yaptıkları projenin maliyetinin 100 milyon TL'ye dayanmasıyla Maliye Bakanlığı'na gidip güvenilecek bir kişi olarak Bütçe Genel Müdürü Hikmet'i bulmuştur. Kanunun ana direktifi çerçevesinde, mali kısımlarını Bütçe Genel Müdürü, hukuki kısımlarını da Milli Savunma Bakanlığı Kanun Şubesi Müdürü Hakim Yüzbaşı Sait hazırlamayı üzerlerine almışlardır. Yeminli ve gizli olarak Ankara Kumandanlığı'nın bir odasına kilitlenip birkaç gün içerisinde 42 Sayılı Kanun tasarısını hazırlamışlardır. Komite'de iki günlük müzakereden sonra tasarı kanunlaştırılmıştır. İlk olarak ele alınan mesele generallerin emekli edilmesi olmuştur. Projede, general rütbesinde bulunanların hepsinin emekli edilmesi öne sürülmüştür. Cemal Gürsel ve bir kısım Komiteci, tüm generallerin emekli edilmesine karşı çıkmıştır. Sonunda 235 generalin emekli edilmesinde anlaşılmıştır³¹⁹.

Cemal Gürsel, 2 Ağustos 1960 tarihinde Harp Akademileri Diploma Töreni'nde orduda yapılacak düzenlemeyle ilgili sinyali vermiştir. Ordunun yıllardan beri politikaya alet edilerek bünyesinin hasta hale getirildiğini, bu durumun düzeltilmesi ve dinamik hale getirilmesi için kendi içinde bir ameliyat yapılacağını³²⁰ söylemiştir.

Cemal Gürsel, 5 Ağustos 1960 tarihli Gölcük seyahatinde yaptığı konuşmada ise, orduyu gençleştirmeye karar verdiklerinde, emekliliğe sevk etmeye karar verdikleri arkadaşlarının durumlarını ve geleceklerini düşünerek emekli ikramiyelerini iki katına çıkardıklarını, almakta oldukları emekli aylıklarını da yüzde 50'den yüzde 70'e çıkardıklarını açıklamıştır. Bu konuşmasına arkadaşlarının emeklilikleriyle ilgili kararı vermekte çok zorluk çektiklerini yapılan iki saatlik Komite müzakeresinde ömrünün iki senesinin gittiğini eklemiştir³²¹.

Ankara Komutanlığı'nda çalışan Suphi Karaman, Dündar Seyhan, Şinasi Orel ve Halit Sencer emekliye sevk etme işinin teknik yönünü hazırlamışlardır. Karaman'ın yaptığı plana göre;

³¹⁸ *Cumhuriyet*, 7.8.1960, s.1

³¹⁹ Dündar Seyhan, a.g.e., s.104-106.

³²⁰ *Cumhuriyet*, 3.8.1960, s.1-5.

³²¹ *Milliyet*, 5.8.1960, s. 1.

1. Kitap ve zarflar hazırlanacaktır.
2. Kurye tayyarelerin incekleri yerde Jeepli subay kuryelerinin hazır bulunması için ön telsiz emri verilecektir.
3. Emekliye tebliğ zarfları bölge esasına göre gruplandırılacaktır.
4. Tümen ve Alay komutanlıklarına tayinlerin yapılması için
 - a. Sınıf şubeleri ile işbirliği
 - b. Tayinin planlanması
 - c. Tayinlerin telsiz ve zarflarla bildirimini sağlanması
5. Kuryelerin ismen tespiti ve vazife verilmesi
6. Ankara'da müessese, okullara ait tebligatın planlanması
7. Genelkurmay ve Karargahlara gönderilecek tebligatların planlanması
8. Bankaya meblağın ve bilahare isim listelerinin verilmesi,
9. Vekalette emeklilik muamelelerinin başlatılması
10. Emekli Sandığının durumdan haberdar edilmesi
11. Emekli olacaklarla terfi edeceklerin isimleri
12. Kuryeler için iniş bölgeleri

Emeklilik listeleri hazırlandıktan sonra yukarıda açıklanan esaslar doğrultusunda emekliye sevk operasyonu için faaliyete geçilmiştir. Karaman emeklilik listelerini Gürsel'e imzalatmaya götürmüştür. Karaman, Gürsel'in kararnameyi imzalamayacağını düşünerek kendisine destek olmaları için Alparslan Türkeş, Osman Köksal ve Rifat Baykal'ın da orada olmasını sağlamıştır³²². Durum Karaman'ın beklediği gibi olmuştur. Cemal Gürsel çok sayıda generalin emekli edilmesini sağlayacak olan kararnamenin altına imza atmak istememiştir. Fakat komitedeki diğer üyelerin etkisiyle sert tartışmalar sonucu kararnameyi imzalamıştır³²³.

Hazırlıklar çok gizli yapılarak emekli listesi hazırlanmıştır. Liste komite üyesi generaller (başta Cemal Gürsel, Fahri Özdilek, Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay) ve Genelkurmay Personel Daireleri yetkilileri tarafından hazırlanmış ve bir defa Komite'de müzakere edilerek karara bağlanmıştır. Emekliye ayrılan her kumandanın yerine yeni bir kumandan tayini de aynı anda yapılmıştır. Mevcut generallerin yüzde seksenden fazlası emekli edilerek yerlerine bir iki rütbe küçükleri getirilmiştir. Böylece kumanda heyeti

³²² Ümit Özdağ, a.g.e., s. 303-304.

³²³ Levent Börklüoğlu, "27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi, Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, N: 2, 2017, s. 18.

gençleştirilmiştir. Önce yeni tayin edilen kumandanlara tayin emirleri tebliğ edilmiş, durum anlatılmıştır. Eski kumandanların emeklilik emirlerini yeni kumandanlar tebliğ edecekler ve o anda kumandayı ele alacaklardır. Bütün kademelere aynı metot uygulanmıştır. Yer değiştirmesi gereken kumandanlar askeri uçaklarla aynı gün yeni görevleri başına giderek, aynı sistemi uygulamışlardır. Operasyon bir günde sona ermiştir. Genelkurmay Başkanı'ndan, tugay kademesine kadar aşağı yukarı ordunun bütün kumandanları yenilenmiştir³²⁴.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde yapılan bu değişiklik ile 235 general ve amiral 3 Ağustos 1960 tarihinde akşam saat 18.00'de emekliye ayrılmıştır. Emekliye ayrılanların 6'sı Orgeneral ve Amiral, 2 tanesi Korgeneral ve Amiral, 69'u Tümgeneral ve Amiral, 131 tanesi de Tuğgeneral ve Amiraldir. 5 Jandarma Generali'nin rütbesi açıklanmamıştır. Generallerin 185'i Kara, 20'si Deniz, 25'i Hava Kuvvetlerinden 5'i de Jandarma Genel Komutanlığı'ndandır. Milli Savunma Bakanı Orgeneral Fahri Özdilek de orduyu gençleştirmek adına kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. Böylece Milli Birlik Komitesi'nin tek sivil üyesi haline gelmiştir.

Genelkurmay Başkanlığına Orgeneral Cevdet Sunay, İkinci Başkanlık Vekilliği'ne Tümgeneral Şefik İlter, Kara Kuvvetleri Kumandan Vekilliği'ne Korgeneral Muzaffer Alankuş, Hava Kuvvetleri Kumandanlığına Tümgeneral İrfan Tansel, 1. Ordu Kumandan Vekilliğine Tümgeneral Cemal Tural, 2. Ordu Kumandan Vekilliğine Tümgeneral Ali Keskiner, 3. Ordu Kumandan Vekilliğine Korgeneral Celal Alkoç, Jandarma Kumandan Vekilliği'ne Tümgeneral Muhittin Önür getirilmiştir. Ordunun diğer yüksek kademelerinde de değişiklik yapılmıştır³²⁵.

Generallerin emekliliğinden sonra sıra diğer subayların tasfiyesine gelmiştir. İlk iş olarak, kendi istekleri ile ayrılmak isteyenleri tespit etmek için 20 Temmuz'a kadar dilekçe ile müracaat edilmesi bildirilmiştir. Emekliye ayrılacak sınıf subaylarının miktarı eldeki ödeme yapılacak paraya ve kadrolara göre hesaplanacaktır. Kara Kuvvetleri Personel Başkanlığına bağlı sınıf personel şubelerinin vazifelileri Ankara Kumandanlığı'na toplanmış, bütün subayların sicil dökümleri yaptırılmıştır. Siciller tasnif ettirilmiştir. Bundan sonra her sınıftan kalacak ve ayrılacakları belirlemek için herkesin güven duyduğu her sınıftan ayrı ayrı birer hazırlık komisyonu oluşturulmuştur. İlk seçimi bu komisyonlar

³²⁴ Orhan Erkanlı, a.g.e., s. 42.

³²⁵ *Milliyet*, 4.8.1960, s. 1-5.

yapmıştır. Ortaya çıkan listeler, tekrardan ve aynı sisteme göre oluşturulan son karar komisyonlarınca değerlendirilmiş, böylece son listeler de oluşturulmuştur³²⁶.

Gürsel, eski idarenin kendi menfaati için ordudaki haksızlıklara ses çıkarmadığını, sırtını orduya dayadığını ve ordunun üst kademeleriyle anlaşarak ordunun üst kısmının şişmesine neden olduğunu açıklamıştır. Orduyu bir insan vücuduna benzeterek baş kısmının çok büyüdüğüün alt kısmının ise zayıf kalarak yukarıyı taşıyamayacak bir hal aldığını anlatmıştır. Bu yüzden Türk ordusu kadrosunda 50 generallik makamında 240 general, 1200 albaylık makamında da 2600 albayın³²⁷ yer aldığını ifade ederek orduda yapılan bu tasfiye hareketinin ne kadar gerekli olduğunu 4 Ağustos'ta tekrardan belirtmiştir.

20 Ağustos tarihine kadar emekliliklerini isteyen binbaşidan albaya kadar olan subaylar özel bir kanundan faydalanacaklardır. Fakat bu tarihe kadar emekli olmak için müracaat etmeyenler emeklilik için gereken 25 yılı doldursalar bile bu özel kanundan faydalanamayacaklardır. Emekliye ayrılacaklara tanınan avantajlar: 30 yılını dolduran askerler emekli maaşı olarak son aldıkları maaşın yüzde 50'si yerine yüzde 70'ini alacaklar. Emekli aylığı keseneğine esas olarak son aylığı esas alınacak ve baremde iki yıl beklemek zorunda kalmayacaktır. Emekli ikramiyesi normal ikramiyelere göre iki kat olacaktır.³²⁸ Orduda yapılan emekliye sevk operasyonu ile beş bine yakın general ve subay Silahlı Kuvvetlerden ayrılmıştır. Küçük'ün (2008:113) ayrılanlara verilen iki kat emekli ikramiyesi ile o günün koşullarında İstanbul'un Fenerbahçe semtinde güzel bir apartman dairesi satın alınabildiğini³²⁹ belirtmesi ikramiyenin değerini anlamak açısından önemlidir.

Emekliye ayrılacak binbaşı ve yarbaylardan, 30 Ağustos 1960 tarihinde terfi veya terfih haklarını elde edeceklerin mağdur olmamaları, bu haklarını değerlendirebilmeleri için Suphi Karaman, Milli Birlik Komitesi toplantısında yasa teklifinde bulunmuştur. Komite bu kişilerin emekli işlemlerinin 2 Eylül 1960 tarihine kadar bırakılabileceğini kabul etmiştir³³⁰. Böylece terfi sırası gelen birçok subay mağdur edilmemiştir.

³²⁶ Dündar Seyhan, a.g.e., s. 109.

³²⁷ *Milliyet*, 5.8.1960, s. 1.

³²⁸ *Milliyet*, 6.8.1960, s. 1-5. 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek Geçici Kanunu adıyla 2 Ağustos 1960 tarihinde kabul edilen 42 Numaralı Kanunun 1 maddesine göre; subay, askeri memur ve astsubaylardan 25 fiili hizmet yılını dolduranlar emekliliklerini isteyebilecekleri gibi, kurumlarınca da re'sen emekliye sevkedilebilirler. Geçici birinci madde hükmüne göre emekliye ayrılanlara, emekli esas aylıklarının 2 senelik tutarı ikramiye olarak verilir. *İnkılap Kanunları*, İlmî ve Kazai İçtihatlar Neşriyatı No: 1, Ege Matbaası, 1961, s. 330-331.

³²⁹ Sami Küçük, a.g.e., s. 113.

³³⁰ MBK GKT, B. 5, 6.9.1960; *Resmî Gazete*, Sayı: 1062, 15.10.1960,

2 Ağustos 1960 tarihinde çıkarılan kanun neticesinde ordudan ayrılan subayların yanı sıra orduda kalanlarda arkadaşları için üzülmüştür. Milli Birlik Komitesi, bu durumu hafifletebilmek için zaman içinde Emekli İnkılâp Subayları'nın durumunu iyileştirici bazı kanunlar çıkarmıştır. Emekli edilenlerin pek çoğunun dinç, sağlıklı, bilimsel nitelikli kimseler olduğu ve ülkeye de hizmet edebilecekleri dikkate alınarak³³¹ 9 Kasım 1960 tarihinde yeni bir yasa kabul etmişlerdir. Kabul edilen kanunun hükümlerine göre emekliye ayrılan Harp Okulu mezunu ve yüksek tahsil yapmış subaylardan istekliler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı orta dereceli okullara öğretmen ve yetiştirme yurtlarına müdür olarak tayin edilirler³³². Ordudan ayrılan bazı subaylar da İçişleri Bakanlığı'nca geçici bir süre Kaymakam olarak tayin ve istihdam edilebilirler. Emekli subaylardan bu suretle tayin olunanlara kadro aylıklarının üçte ikisi verilirken emekli aylıkları kesilmez, bu görevde geçen müddetler ise emeklilikten kesilmez³³³. Yine emeklilerin durumunu iyileştirmek için 26 Aralık 1960 tarihinde kabul edilen 180 numaralı kanun ile emekli edilen subaylara kendi paraları dâhilinde borçlanma suretiyle Türkiye Emlak Bankası aracılığıyla toplu mesken sitelerini yaptırmak üzere gerekli tedbirleri almaya Bakanlar Kurulu yetkili³³⁴ hale getirilmiştir.

Yapılan tasfiye, Türk Silahlı Kuvvetlerindeki ürkütücü üst kademe dengesizliğine son vermiş ve modern savaş tekniklerini bilmeyen birçok üst rütbeli subayı uzaklaştırmıştır. Temizlik normal rütbe piramidini yeniden kurmuştur. Yaratılan boşlukların Milli Birlik Komitesi'ne alınmayan kimi eski devrimcilerin önemli komutanlıklara getirilmesine olanak tanımıştır. Kore'den dönüp Harp Okulu Komutanlığına getirilen Albay Talat Aydemir bunlardan biridir. Emekliye sevk edilen subaylar, görevlerine geri dönme çabasıyla Emekli İnkılâp Subayları'nı (EMİNSU) kurmuşlardır. Çoğunun devlet kurumlarındaki sivil görevlere atanması bu tepkiyi susturmuştur³³⁵. Ama 27 Mayıs müdahalesi sırasında çağrılmayan, eylem başarıya ulaştıktan sonra da görev verilmeyen bunun kırılganlığını yaşayan yüzlerce subaydan sonra bu operasyon orduda ikinci bölünmeyi oluşturmuştur³³⁶.

³³¹ Seçil Karal Akgün, "Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasa'ya Kısa Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, N: 43, 2009, s. 432.

³³² Emekliye ayrıldıkları maaş derecelerine karşılık gelen kadroya göre yerleştirilirler. *Resmî Gazete*, Sayı: 10654. 14.11.1960.

³³³ *Cumhuriyet*, 4.9.1960, s.1.

³³⁴ *Resmî Gazete*, Sayı:10694, 30.12.1960; *İnkılap Kanunları*, s.140;

³³⁵ William Hale, a.g.e., s. 165.

³³⁶ Seçil Karal Akgün, a.g.e., s. 432.

Sıtkı Ulay'a göre gerek generallerin gerek subayların emekli edilmeleri için yapılan ayırimda iyi bir seçim ve ayırma yapılamamış, kurunun yanında yaş da yanmıştır³³⁷. Mithat Perin ise eserinde bu konuyu şöyle değerlendirmiştir. 4000'e yakın subay ve devlet memurunun Demokrat Partili milletvekilleriyle olan bağları dolayısıyla yerlerinden ve işlerinden olmuşlardır. Mithat Perin, Yassıda'da akrabalık beyanında, ordu içinde subay olan akrabaları olup olmadığını sorulduğunu belirtmiştir. Üçü albay ikisi binbaşı yeğenlerinin diğer subaylarla birlikte emekli edildiklerini açıklamıştır³³⁸. Sami Küçük, Kuvvet Komutanlıklarının Kurmay şubeleri tarafından komiteye getirilen general ve kurmay subayların isimleri üzerinde Komitede teker teker çalışıldığını ifade etmiştir. Küçük, bu işlemde hata olmadı demenin mümkün olmadığını; fakat kendilerinin bu hataları en aza düşürmeye çalıştıklarını belirtmiştir³³⁹.

Suphi Karaman, Cumhuriyet Senatosu'nda 1965 senesinde yaptığı konuşmada, 42 sayılı kanunla yapılan tenkis hareketinin büyük ve küçük rütbeli askerler arasındaki sayı düzenini sağlamak için yapıldığını ifade etmiştir. Daima büyük rütbelilerin sayısının, küçük rütbeliler sayısının yarısından az olması gerektiğini ve bu doğrultuda 1960 operasyonunda gönderilen subay sayısının yeterli olmadığını öne sürmüştür. Eğer terfi kanunu çıkarılmazsa 1966'da tekrardan aynı duruma gelineceğini ifade etmiştir³⁴⁰. Eminsü ismiyle teşkilatlanan inkılap emeklileri, bütün gayretlerine rağmen orduya geri dönememişler, sivil iktidarlar kendilerine maaş bakımından çok büyük tavizler vermiş olmalarına rağmen bu isteği karşılayamamışlardır. Seneler sonra Askeri Personel Kanunu çıkmış; fakat çeşitli nedenlerle getirilen istisnai hükümler ve uygulamalar arzu edilen sonucun alınmasını önlemiştir. Piramit tekrardan ters dönmüştür³⁴¹.

2.4. Üniversite Öğretim Üyelerin Tasfiyesi: 147'ler Olayı

Tarihe 147'ler olarak geçmiş olan olay, Milli Birlik Komitesi'nde 27 Ekim 1960 tarihinde 114 Sayılı Kanun'un kabul edilmesine dayanır. Kanuna göre; Ankara, İstanbul, İzmir, Atatürk ve İstanbul Teknik Üniversitelerine mensup, asistanlıktan ordinaryüs profesörlüğe kadar çeşitli unvanlara sahip 147 üniversite öğretim üyesi görevinden affedilmiş, 4 öğretim üyesi de başka üniversitelere tayin edilmiştir. Kanunun 5.

³³⁷ Sıtkı Ulay, a.g.e., s. 145.

³³⁸ Mithat Perin, *Zindana Tıkılan İktidar 27 Mayıs ve Yassıda Günleri*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 62.

³³⁹ Sami Küçük, a.g.e., s. 113.

³⁴⁰ CSTD, C. 24, B. 32, 28.1.1965, s. 369-370.

³⁴¹ Orhan Erkanlı, a.g.e., s. 41.

Maddesinde görevinden affedilen öğretim üyesi ve yardımcılarının tekrardan bu görevlere dönemeyecekleri belirtilmiştir. Başka üniversitelere tayin edilenler ise tayin edildikleri yere bir ay içinde gitmezlerse onlara da birinci madde hükmü uygulanacaktır yani onlar da görevlerinden affedileceklerdir³⁴².

Kanuna ek olarak verilen cetvelde unvanlarıyla birlikte isimleri, soy isimleri belirtilen 147 öğretim üyesinin tam olarak neden görevlerinden affedildikleri açıklanamamıştır. Ümit Özdağ, Komite'yi üniversitelerde tasfiye yapmaya ve yeni bir üniversite kanunu çıkarmaya götüren nedenin özellikle genç öğretim üyelerinden gelen istekler olduğunu ifade etmiştir. Komite'ye gelen şikayetlerde 4936 Sayılı 13 Haziran 1946 tarihli üniversiteler ile ilgili yasanın artık eskidiği, ihtiyaçlara cevap veremez hale geldiği, profesörlerin üniversiteye tahakküm etmesine neden olduğu ve genç bilim adamlarının önünü kapadıkları yer almıştır. Ayrıca 25 Temmuz 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Doçenti Nurettin Şazi Kösemihal, Komite'ye ve İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'a kendi kişisel sorunlarından yola çıkarak üniversite sorunlarını da dile getiren bir mektup yazmıştır. Mektupta Üniversiteler Kanunu'nun artık eskidiği ve ihtiyaçlara cevap veremediği için değiştirilmesi gerektiği üzerinde durmuş, ayrıca üniversitede tasfiyenin şart olduğunu belirtmiştir. Tasfiye nedenleri arasında, üniversitede kişisel çıkarlarına düşkün, ülküden bilim aşkından yoksun bir çoğunluğun olduğundan, bazılarının eserinin yok denecek kadar az olduğundan, bazılarının bir yabancı dili bile düzgün bilmediğinden bahsetmiştir. Ancak çoğunluk grubuna sadık kaldığında ordinaryüslüğe kadar ulaşabildiklerini belirtmiştir³⁴³.

Numan Esin, yaptıkları tasfiyeyi bir daraltma hareketi olarak, kadroların yeniden düzenlenmesi ve yaşlıların biraz ayıklanıp gençlere fırsat verilmesi olarak tasarladıklarını belirtmiştir. Tasfiye etme nedenlerinin bazı ordinaryüs profesörlerin alttan gelenlere imkan tanımadıkları, bazılarının isimlerinin ahlaki olarak kötüye çıktığı yönündeki istihbaratlara dayandığını belirtmiştir³⁴⁴. Milli Birlik Komitesi'nin yakın çevresinin iddiasına göre üniversiteler kanununun düzenlenmesinde eylemsiz doçent ve asistanların yaptığı anket sonuçlarının büyük payı olmuştur. Tasfiye edilen üst kademelerdekilerin alt kademelere baskı uyguladığı belirtilmiştir. Milli Birlik Komitesi'nin tasfiye edilen üniversite

³⁴² *Resmi Gazete*, Sayı: 10641, 28.10.1960.

³⁴³ Ümit Özdağ, a.g.e., s. 355.

³⁴⁴ Numan Esin, a.g.e., s. 134.

öğretmenlerini tanımadıklarının doğru olmadığına, her şahıs üzerinde uzun müzakerelerin yapıldığına, yerine gelecek kişi olup olmadığına da dikkat edilmiştir³⁴⁵.

İrfan Solmazer'in Ankara, İstanbul, İzmir ve Atatürk Üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi'nin bazı öğretim üyelerinin vazifelerinden affına dair getirdiği teklif ile 26 Ekim 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı'nda bu konu görüşülmüştür. Solmazer sözcü olarak 27 Mayıs İnkılabı'nın amacını gelecekte ülkeyi yönetecek şahısların kendi şahsi menfaat duygusundan uzak, memleket hizmetine kendini tam olarak vermiş, milli şuuru olan nesiller yetişmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu gayeye dayanarak müzakere edecekleri kanun teklifinin; yaşlı ve ilmi bakımdan yetersiz olan bazı öğretim üyelerinin üniversiteden affına dair kanun teklifi olduğunu belirtmiştir. Kendilerinin bütün emeklilik haklarının mahfuz olduğu ve arzu ederlerse başka görevlerin kendilerine verileceğini ifade etmiştir. Fikret Kuytak da söz alarak gençlerimizin sağlam bir ahlak içinde yetişmesi için bu müesseselerin düzeltilmesi gerektiğine değinmiştir.

Müzakerelerde, kanunda bahsi geçen öğretim üyeleri ve yardımcılarının, "vazifelerine son verilmiştir" şeklindeki ifade, Vehbi Ersü'nün talebiyle "vazifelerinden affedilmiştir" şekline dönüştürülmüştür. Haydar Tunçkanat'ın, hizmet sürelerini doldurmamış olanların ileride bir dava açıp haklarını talep ederlerse durumun ne olacağıyla ilgili sorusuna; İrfan Solmazer, hizmet sürelerini doldurmamışlar için hüküm olduğunu, onlara sadece üniversitede görev alamayacaklarını, diğer istedikleri yerlerde görev alabileceklerini açıklamıştır. Osman Köksal'ın, görevinden affedilenlerin üniversitede kalmakta ısrarcı olurlarsa ne olacağı sorusuna; Muzaffer Özdağ, kanuni bir tasarruf aleyhinde kazai bir dava açılmayacağını belirtmiştir. Ahmet Yıldız da emekliliklerinin gelmediğinden dolayı Danıştay'a başvurma durumlarının olup olmadığını sormuştur. Bu soruyu da İrfan Solmazer, kararın teşrii olması sebebiyle Danıştay'a başvurulamayacağı şeklinde açıklamıştır³⁴⁶. Ulay, kanunla ilgili müzakerelerin sürdüğü sırada bir arkadaşıyla konuşmuş birçok şeyin çıktığı engel de olunamadığı bari beşinci maddeyle ilgili olarak bir teklif ve önerge vererek tasfiyelerin yine yapılmasını; fakat bunların geri dönüp dönemeyeceğini Üniversite Senatolarına bırakılmasını istemişlerdir. Fakat muvaffak olamamışlardır³⁴⁷. Buradan anlaşıldığı üzere görevinden affedilen öğretim üyelerinin geri dönmeleri için gereken her şey düşünülmüştür.

³⁴⁵ *Cumhuriyet*, 29.10.1960, s. 5.

³⁴⁶ MBK GKT, C. 2, B. 28, 26.10.1960, ss. 35-38.

³⁴⁷ Sıtkı Ulay, a.g.e., ss. 151-155.

Kanun'un Milli Eğitim Bakanlığı'nca yürütüleceği kararının alınmasıyla kanun için son bir oylama yapılmış ve kanun kabul edilmiştir. Üniversitedeki görevinden affedilenler arasında Komisyon başkanıyla şiddetli tartışmalara giriştikleri için Yeni Anayasayı yazan komisyondan atılan İstanbul Üniversitesi Hukuk Profesörü Tarık Zafer Tunaya, Doçent İsmet Giritli, Hukuk Profesörü Ali Fuat Başgil³⁴⁸ yer almıştır. Ayrıca listede bulunan bazı ünlü isimlere de örnek verilebilir: Recai Galip Okandan (Demokrat Parti döneminde Hukuk Fakültesi Dekanı), Mazhar Şevket İpşiroğlu, Emin Onat (Anıtkabir Proje yarışmasını kazanmış mimar ve 1954-1957 Demokrat Parti milletvekili), Ratip Peker (Matematikçi), Hıfzı Timur (Felsefeci), Takıyettin Mengüçoğlu (Felsefeci), Minar Irgat (Anıları rekor satış yapan Mina Urgan), Zehra Halet Çambel (Arkeolog), Haldun Taner (Tiyatrocu)...³⁴⁹

114 Sayılı Kanun'un kabulünden hemen sonra İrfan Solmazer, 13.6.1946 gün ve 1936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun bazı maddelerini değiştirilmesi ve bazı maddeler eklenmesine dair 115 Sayılı kanun teklifini sunmuştur. 72 maddeyi içeren kanun teklifiyle ilgili olarak Milli Birlik Komitesi iş başına geldiğinden beri yapılan anketlerde, 1400 küsür üniversite öğretim görevlisinin 72 maddenin hepsine evet dediğini belirtmiştir. Burada bir mali hükmün olduğunu, buna göre doçent ve asistanların maaşlarında iyileştirmeye gidileceğini, böylece sadece kendi tedris işleriyle uğraşacakları başka işlerle uğraşmalarının önleneyeceğini açıklamıştır. Ayrıca bir arşiv teşkilatı kurduklarını, yoklama fişi tutulacağını öğretim üyelerinin kendi kendilerini kontrol etmelerini sağlayacaklarını, devam etmeyenlerin ve görevlerini yapmayanların uyarılar alacağını ifade etmiştir. Bu kanunla görevde kalanlardan daha çok şey beklediklerini ve istediklerini bir kez daha hatırlatmış olacaklarını söylemiştir. Kısa bir süre müzakere edilen 115 Sayılı Üniversiteler Kanun'un Bazı maddelerinin değiştirilmesi ve madde eklenmesine yönelik kanun da böylece kabul edilmiştir³⁵⁰.

114 sayılı Tasfiye Kanunu, Resmi Gazete'de yayımlandığı gün Orhan Erkanlı ve Muzaffer Özdağ gazeteleri dolaşmışlar, kanunla ilgili nasıl bir tepki olabileceğini anlamaya çalışmışlardır. Komite'ye her şeyin yolunda olduğu gazetelerin haberi güzel bir şekilde vereceği bilgisini getirmelerine rağmen ertesi gün gazetelerin manşetleri verilen

³⁴⁸ Walter F. Weiker, a.g.e., s. 76.

³⁴⁹ Star Gazetesi, 31.05.2014. Ayrıca üniversitedeki görevlerinden affedilenlerin hepsini öğrenmek için bakınız. Resmi Gazete, Sayı: 10641, 28.10.1960.

³⁵⁰ MBK GKT, C. 2, B. 28, 26.10.1960, s. 38

bilgi gibi olmamıştır. Manşetlerde Komite'ye bir nevi savaş ilan edilmiştir. Toplumun Milli Birlik Komitesi'ne ilgisi bir anda ters dönmüştür³⁵¹.

147 öğretim üyesinin vazifesinden affedilmesi üzerine İstanbul Üniversitesi rektörü Sıddık Sami Onar ve İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fikret Narter görevinden istifa etmişlerdir. Gazetecilerin Onar'a bu tasfiyenin daha önce kendisinin Üniversite kanunu yerine Teşkilat Kanunu'nun değişmesi gerektiği yönündeki beyanından kaynaklı olabileceği sorusunu yöneltmişlerdir. Onar ise Teşkilat Kanunu'nda değişiklik isterken isim üzerinde değil sayı üzerinde durduklarını onda da sayının çoğaltılması teklifinde bulduklarını bildirmiştir³⁵². Ayrıca İTÜ Senatosu da bu konuyla ilgili açıklama yapmıştır. Milli Birlik Komitesi'nin 147 öğretim üyesinin tasfiyesini yaparken üniversitelerin görüşünü almadığından üniversitelerin ilmi hüviyetine zarar geldiğini bildirmiştir.

Türk Yüksek Tahsil Gençliği de bu konudan dolayı üzüntüsünü belirtmiş, Milli Birlik Komitesi'nin bu konuyu en kısa zamanda adil esaslara bağlayacaklarına inandıklarını dile getirmişlerdir. Doç. Dr. Muammer Aksoy, Cumhuriyet gazetesinde yapılan röportajında tasfiye ile ilgili olarak, ilk defa bir olay karşısında nutkum tutuldu, demiştir. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta büyük bir üzüntü duyduğunu dile getirirken Prof. Dr. Celal Ertuğ bu hadise karşısında ağlamaya yaşının müsait olmadığı, gülmeye de takati olmadığı sözleriyle tepkide bulunmuştur. İsmet İnönü ise bu konu ile ilgili konuşmak istemediğini yarın Cumhuriyet bayramı olduğundan bu konuya yoğunlaşmak istediğini bildirmiştir³⁵³.

Milli Birlik Komitesi, 147'ler meselesiyle ilgili beklenmedik tepki alınca Cemal Gürsel 1 Kasım tarihinde bir beyanat vererek "Hatalarımız varsa bunları en kısa zamanda üniversitenin iştiraki ile birlikte düzeltmeye çalışacağız" ifadesinde bulunmuştur. Milli Birlik Komitesi üyeleri ve Ankara Üniversitesi Senato temsilcileri arasında yapılan toplantıya göre; Senato, 114 ve 115 Sayılı Kanunların getirdiği problemlerin üniversite muhtariyeti esprisi içinde tekrardan gözden geçirilmesi konusunda karara varıldığını tebliğ etmiştir³⁵⁴.

³⁵¹ Sinan Onuş, a.g.e., s. 215.

³⁵² *Milliyet*, 28.10.1960, s. 1,7.

³⁵³ *Cumhuriyet*, 29.10.1960, s. 5.

³⁵⁴ *Cumhuriyet*, 1.11.1960, ss. 1-5.

Gürsel, kendilerine verilen bilgiye göre tasfiyeyi yaptıklarını; ama bilgilerin hatalı olduğunun izahatlardan anlaşıldığı bu bakımdan “Hatadan rücu etmek bizim için fazilettir” sözünü söylemiştir. Üniversite görevlerinden affedilenlerle ilgili kanunun 5. maddesine bir madde ekleneceğini belirtmiştir. Yapılacak kanun tasarısıyla üniversiteden affedilenler arasında haksızlığa uğrayanlar ile bugün tasfiye edilmesi gerekenlerin listesini Üniversite Senatosu yapacaktır. Bu listeyi Senato en geç bir ay içinde Milli Birlik Komitesi’ne teslim edecektir³⁵⁵.

Ankara ve İstanbul Üniversiteleri görüşlerini 24 Kasım 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi’ne bildirmiştir. İstanbul Üniversitesi Milli Birlik Komitesi’ne 114 Sayılı Kanunu’nun kaldırılması ricasında bulunmuştur. Ankara Üniversitesi ise 5. Maddenin kaldırılmasını ve atılan profesörlerin her birinin görevlerinin iadesi için kendi Üniversite Senatosu’na başvurmasına izin verilmesi ricasında bulunmuşlardır. Üçüncü bir fikir de Milli Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel tarafından ortaya atılmıştır. Tuncel, üniversitelerin kendi ölçülerine göre ve Milli Birlik Komitesi’nin onayına sunulacak yeni isimleri de içine alan yeni bir liste hazırlamasını teklif etmiştir. Üniversiteler bu fikri toptan reddetmiştir³⁵⁶. İstanbul Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinde Prof. Nihat Tarlan’ın 20 Kasım 1960 tarihinde Osman Köksal’a yazdığı mektup ilgi çekicidir. Mektupta Tarlan’ın, görevlerine son verilen 147 öğretim üyesinin üniversiteye dönme olasılığından endişe ettiği görülüyor. Mektupta, tasfiyenin zorunlu olarak yapıldığını ve başarılı olduğunu; ancak içerde daha suçluların ve ehliyetsizlerin bulunduğunu, üniversite hocasına layık olmayan eseri olan kimselerin bulunduğunu belirtmiştir. Münasip görülürse her fakülteye bir tahkik heyetinin gönderilmesi, eski kliklerden şikayeti olanların dinlenilmesi hatta kendisiyle görüşülmesi ricasında bulunmuştur. Haksız affedilenler hariç bu büyük başarıdan geri dönülmemesi isteğinde bulunmuştur³⁵⁷.

Bu sıralarda, Ankara’da toplanan Üniversitelerarası Kurul, Milli Birlik Komitesi’ne müracaat ederek 114 Sayılı Kanun’un dayandığı gerekçeyi ve bu kanunla tasfiye edilenlerin dosyalarını istemiştir. Fakat kanunu teklif edenlerin içinde bulunan 14’lerin Komite’den ayrılmasıyla tahkikata ait evrak bulunamamıştır. Bu bakımdan dosya Kurula gönderilememiştir. Üniversite buna karşılık 114 sayılı kanunun kaldırılmasını ve görevinden ayrılan tüm öğretim üyelerinin yeniden üniversiteye alınmasına karar vermiştir.

³⁵⁵ *Cumhuriyet*, 2.11.1960, s. 4.

³⁵⁶ Walter F.Weiker, a.g.e., ss. 78-79.

³⁵⁷ Uğur Mumcu, a.g.e, s. 147.

Bu karar İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar tarafında Cemal Gürsel'e aktarılmıştır³⁵⁸. Bu konuyla ilgili 6 Ocak 1961 tarihine kadar önemli bir gelişme olmamış; bu tarihte ise 147'lerin üniversitelere dönmesi ile ilgili Kanun tasarısı Milli Birlik Komitesi gündeminden çıkarılmıştır³⁵⁹. Bu durum 147'lerin geri dönmesiyle ilgili umutların sönmesine neden olmuştur.

Nadir Nadi 6 Şubat 1961 tarihli yazısında 147 öğretim üyesinin üniversiteden uzaklaştırılmasının kimse tarafından doğru bulunmadığını aktarmıştır. Sorumlu olsun sorumsuz olsun herkesin, alınan kararın fikir ve öğretim hürriyeti ile hiçbir şekilde bağdaşmayacağını, üniversite bağımsızlığını zedelemenin Milli Birlik Komitesi'ne yakışmadığını, genel seçimlerden önce hatanın düzeltilmesi gerektiğini ifade etmelerine rağmen fiiliyatta kimsenin bir şey yapmadığını dile getirmiştir. Nadi, 147'ler meselesini düzeltmek isteyenlerin bu konu ele alındığı takdirde orduda yapılan tasfiyenin de tekrardan mesele haline geleceğini düşündüklerinden bu konunun sürüncemede kaldığını belirtmiştir³⁶⁰.

Milli Birlik Komitesi, 147'lerin geri dönmesi hususunda gelen öneri ve baskılara rağmen kararından dönmemiştir. Askeri rejimden sonra iktidarı devralan sivil hükümet, 1962 Mart'ında 5. Maddeyi 147'lerin kendi Üniversite Senatolarına başvurabilmelerini sağlamak adına feshetmiştir. Akabinde üniversiteler, 147'lerin hepsini geri almaya karar vermiştir³⁶¹.

Orhan Erkanlı prensip olarak çıkarılan kanunları faydalı ve gerekli bulmasına rağmen üniversiteden gideceklerin seçiminde büyük hatalar olduğunu, birçok değerli ilim adamına haksızlık edildiğini kabul etmiştir. Böyle bir işte öncelikle bir üniversite öğretim üyesinde ne gibi nitelikler, ilmi ve ahlaki değerler olduğunun tesbit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda kişilerin olumlu yönlerinin ele alınması gerekirken kendilerinin olumsuz görünen bazı özellikleri ele alarak herkesi elediklerini ifade etmiştir. Erkanlı eserinde bu metodun benimsenmesinden duyduğu rahatsızlığı, seçimler sırasında da ifade ettiğini belirtmiştir. Nitekim kanunun tamamlandığı gece başka bir görevi nedeniyle Komite'de bulunamamıştır. Ertesi gün kendi eline gelen listede 147 öğretim üyesinden daha fazla kişinin olduğu; ancak kendisinin yetkisini aşarak bunlardan bazılarını silip

³⁵⁸ *Cumhuriyet*, 25.11.1960, ss. 1-5.

³⁵⁹ *Cumhuriyet*, 7.1.1961, s. 1.

³⁶⁰ Nadir Nadi, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a (1961-1962)*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 2000, ss. 19-20.

³⁶¹ Walter F. Weiker, a.g.e., s. 79.

Gürsel'e gönderdiği böylece görevinden ayrılacak öğretim üyelerinin sayısının 147'ye düştüğünü açıklamıştır³⁶².

Numan Esin de 147'ler ile ilgili uygulamanın da seçimlerin de yanlış olduğunu, içeride bıraktıkları ile dışarıya çıkardıklarının karşılaştırıldığında birinin diğerinden üstün olmadığını dile getirmiştir. O gün 147'lerin tasfiyesi konusunda ne kadar kararlı olsa da bugün böyle bir tasfiyeyi asla onaylamayacağını bildirmiştir. Böyle bir tasfiye gerekliyse üniversite organları kurularak onlar aracılığıyla yaptırılabilceğini, kadro fazlalığı varsa yeni üniversite kurulabileceğini eserinde dile getirmiştir³⁶³.

2.5. Kurucu Meclis'in Oluşturulması

27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştiren subaylar arasında daha ilk zamanlarda başlayan anlaşmazlıklar Milli Birlik Komitesi içinde gruplaşmaları meydana getirmiştir. Komite içinde bir grup, yeni bir anayasanın yapılmasının ardından, millete söz verildiği gibi bir an önce seçimlere gidilip iktidarın sivillere devredilmesinden yana olmuştur. Diğer grup ise bir süre iktidarda kalarak köklü reformlar yapılmasını ve reformların sonucu alınana kadar iktidarda kalmayı savunmuştur³⁶⁴.

Milli Birlik Komitesi içindeki gruplaşmaların iyice ortaya çıktığı dönemde, 11 Kasım günü Orhan Erkanlı (14'lerden), Milli Birlik Komitesi genel sekreterliğinden ve üyeliğinden istifa etmiştir. Cemal Gürsel'e yazdığı istifa mektubunda önemli bazı konulara değinmiştir. Komite'nin bugünkü durumu nedeniyle milletin bekası için faydalı olamayacağını, bunun için, iki şey yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi Komite'yi lağ edip, yetkileri Kurucu Meclis'e devretmek; ikincisi Komite içinde bir tasfiye yapmak ve tam dayanışma sağlamak. Birinci hareket tarzının; ülkenin içinde bulunduğu siyasi şartlar, Yassıada duruşmalarının bahara kadar devam etmesi zarureti, 27 Mayıs'ın gayesi, ordunun şeref ve itibari yönünden yapılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. İkinci maddenin ise bir grup ya da Gürsel'in kendisinin yapabileceğini ifade etmiştir³⁶⁵. Erkanlı'nın istifa mektubu bir nevi radikal grubun Kurucu Meclis'e bakışını yansıtmıştır.

³⁶² Cemal Gürsel'in Çankaya'dan inmemesi dolayısıyla tüm kanunları önce Erkanlı imzalıyor. Orhan Erkanlı, a.g.e., ss. 45-46.

³⁶³ Numan Esin, a.g.e., ss. 133-134.

³⁶⁴ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s. 98.

³⁶⁵ Kurtul Altuğ, a.g.e., s. 113.

İktidarı hemen bırakmak istemeyen radikal grubun önerdiği Ülkü ve Kültür Birliği ile Kurucu Meclis yerine siyaset dışı olarak kurulacak bir mekanizma ve tüm alanlarda yapılacak köklü reformlardan sonra iktidarın bırakılması 13 Kasım 1960 tarihinde 14'lerin tasfiyesi ile gerçekleşmemiştir. Oluşturulan yeni Milli Birlik Komitesi, Kurucu Meclis'in kurulması için hızla çalışmalara başlamıştır³⁶⁶. Yeni Komite'nin amacı; yeminlerine ve imzaladıkları protokol koşullarına sadık kalarak mükemmel bir anayasa ile seçim kanunu hazırlayıp referanduma sunmak ve seçimleri 18 ay içinde yapmaktır³⁶⁷.

Milli Birlik Komitesi, yeni Anayasa'nın, ülkedeki siyasi güçlerin ve baskı gruplarının daha geniş temsiline dayanan bir Kurucu Meclis tarafından görüşülüp kabul edilmesinden yanadır. Bu doğrultuda, Kurucu Meclis'in oluşması ve çalışma usullerini belirlemek üzere, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu başkanlığında bir bilim kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul 20 günlük bir çalışmadan sonra Milli Birlik Komitesi'ne bir tasarı sunmuştur. Milli Birlik Komitesi bu tasarı üzerinde bazı değişiklikler yaparak 13 Aralık 1960 tarihinde 157 sayılı Kanun'u kabul etmiştir³⁶⁸.

157 sayılı Kanun'a göre Kurucu Meclis, 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin meşruiyetini kaybetmiş iktidarın elinden idareyi ihtilal ile alıp meşru iktidarı teslim ettiği Milli Birlik Komitesi ve Demokratik Hukuk Devleti'nin kurulması için milletin en geniş şekilde temsil edilmesini gözeterek ve bu kanunla kurulan Temsil Heyeti'nden oluşmuştur³⁶⁹. Kurucu Meclis'in amacı; Demokrasi ve Hukuk Devleti'nin esaslarını gerçekleştirip teminat altına alan yeni anayasa ve seçim kanununu en kısa zamanda tamamlamak ve en geç 29 Ekim 1961 tarihinde iktidarı yeni seçilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredinceye kadar yasama yetkisi ile yürütme organını denetleme yetkisini, 157 sayılı kanundaki esaslara göre, kullanmaktır³⁷⁰. Bu kanun, Milli Birlik Komitesi'nin kendi yetkileri ile çıkardığı son önemli kanundur. Bu kanun ile parlamento öncesi devre başlamıştır. Kurucu Meclis kanunu ile beraber çıkarılan Temsilciler Meclisi Kanunu ile de Komite'nin otoriter hüviyeti fiilen sona ermiştir³⁷¹.

³⁶⁶ Yasemin Doğaner, 2013, a.g.e., ss.113-114.

³⁶⁷ Kemal Bağlum, a.g.e., s. 165.

³⁶⁸ Şükrü Karatepe, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 221.

³⁶⁹ "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanun'un Bazı Hükümlerin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkilatı Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, Sayı: 10682, 16.12.1960.

³⁷⁰ *Resmî Gazete*, Sayı: 10682, 16.12.1960.

³⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, 2000, s. 406.

Temsilciler Meclisi'nin kimlerden oluşacağına dair bilgi 158 Sayılı Temsilciler Meclisi seçimi Kanunu'nda yer almıştır. Buna göre; Bilim, sanat, eğitim, askerlik, diplomasi, siyaset, iktisat ve ticaret gibi alanlarda başarı göstermiş kimseler arasından Devlet Başkanı 10 temsilci, Milli Birlik Komitesi de 18 temsilci seçer. Milli Birlik Komitesi üyesi olan bakanlar hariç Bakanlar Kurulu'nun diğer üyeleri Temsilciler Meclisi'nin de üyeleridir. İllerden gelecek temsilcilere Meclis içinde 75 kişilik yer ayrılmıştır. İller temsilcileri, her 500.000 nüfusa bir temsilci gelecek şekilde ayarlanmıştır. 750.000 nüfusa kadar olan illerden bir temsilci gelecektir. 750.000'den sonra kademelendirilerek her 500.000 de bir temsilci artarak gelecek üye sayısı belirlenmiştir.

Siyasi partilerden Cumhuriyet Halk Partisi'ne 49, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne 25 üyelik ayrılmıştır. Barolar için 6, Basın için 12, Eski Muharipler Birliği için 2 temsilci seçilmesine karar verilmiştir. Gençlik temsilcisi olarak İstanbul Üniversitesi öğrencisi Hüseyin Onur seçilmiştir. İşçi sendikalarına 6, Odalara 10, öğretmen teşekküllerine 6, tarım teşekküllerine 6, üniversiteye 12, yargı organlarına 12 temsilci için Temsilciler Meclisi'nde üyelik oluşturulmuştur³⁷². Faaliyetleri, yayınları ve davranışları ile 27 Mayıs Devrimine kadar anayasaya ve insan haklarına aykırı icraat ve siyaseti desteklemekte devam etmiş olanların, Temsilciler Meclisine seçilemeyecekleri madde 17'de belirtilmiştir³⁷³.

Milli Birlik Komitesi, 16 Aralık 1960 tarihinde, yayımlattığı 157 Sayılı Kurucu Meclis Kanununa göre; yasama yetkisi Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Kurulu'nun birlikte yapacağı müzakere ve alacağı karar ile kullanılabilir. Türkiye'nin yeni iktidarı en geç 29 Ekim 1961 tarihinde vazifesine başlamış olacaktır. O güne kadar Milli Birlik Komitesi'nde bulunan yasama ve yürütme organını denetleme görevleri Kurucu Meclis tarafından yerine getirilecektir. Artık Milli Birlik Komitesi bu görevleri kendi başına kullanamayacaktır³⁷⁴.

Kurucu Meclis'in üyelerinin herhangi bir bölgenin, siyasi zümrenin veya kendilerini seçen kurum, kurul, makam ve mercilerin değil; Türk Milleti'nin temsilcileri

³⁷² *İnkılap Kanunları*, s. 32-36.

³⁷³ A.g.e., s. 38. Bu şekildeki kısıtlama ülkedeki siyasi kadroları ve görüşleri tam olarak yansıtmasını önlemiştir. Hikmet Özdemir, "1960-1980 Dönemi", *Türkler*, (Ed. Hasan Celal Güzel vd.), Cilt: 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 13.

³⁷⁴ Cumhuriyet gazetesi, kanunda unutulmuş bir yerin olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre; Kurucu Meclis kuruluncaya kadar geçecek 21 günde yasama yetkisinin kimin elinde olduğuna dair kanuna bilgi konulmamıştır. *Cumhuriyet*, 20.12.1960, s.1.

oldukları³⁷⁵ kanunun ilk bölümünde açıklanmıştır. Temsilciler Meclisi'nde 25 Cumhuriyetçi Köylü Millet Partili dışındaki temsilciler çoğunlukla hangi kategoriden seçilmiş olursa olsun Cumhuriyet Halk Partililerden oluşmuştur³⁷⁶.

İl Temsilciler Seçimi'nde İstanbul'u temsil edecek olan 4 temsilci; 407 delegenin katıldığı seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi il başkanı Şahap Gürler 369 oyla, Tarık Zafer Tunaya 356 oyla, İlhami Sancar 334 oyla seçimleri kazanmıştır. Ankara'yı temsil edecek olan 3 temsilci; 367 delegenin katılımıyla Cumhuriyet Halk Partisi listesini oluşturan Avni Doğan 340, H. Oğuz Bekata 329, H. Sezai Erkut 329 oyla Temsilciler Meclisi'ne seçilmişlerdir. Eskişehir, Isparta Aydın, Kocaeli, Çorum, Maraş, Sakarya, Sinop, İçel, Tokat'tan da Temsilciler Meclisi'ne seçilenler ya Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatından ya da Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatının desteklediği kişiler arasından seçilmiştir³⁷⁷. Üyeler, bölgelere ve meslek gruplarına göre her ne kadar titizlikle seçilmiş olsa da Demokrat Parti'yi savunmak mümkün olmadığından en güçlü ses Cumhuriyet Halk Partisi'nden çıkacağından bu durumun siyasi bir nitelik taşıdığı³⁷⁸ söylenebilir.

Kurucu Meclis üye seçimleri bittikten sonra Kurucu Meclis ve Temsilciler Meclisi'nin kurulacağı gün için Madanoğlu yeni Meclis binasında hazırlıklar yaptırmıştır. 6 Ocak günü Meclis binası önünde yayvan merdivenlerin üzerinde esplanadın kenarında bir baştan öbür başa ellerinde bayraklı mızrak tutan süvariler yerleştirilmiştir. Silahlı Kuvvetleri temsilen iki tank konulmuştur. Direklerde bayraklar dalgalandırılmış, bandolar çalınmış, mehter takımı yerini almıştır. Böyle güzel bir manzara gelenleri karşılamıştır³⁷⁹. Kurucu Meclis açılış töreni için üyelerden başka 1217 kişi için yer ayrılmıştır. Ayrılan yerlerden 637'si halk, 82'si basın, 84'ü kordiplomatik, 114'ü özel misafir, 300'üde askeri ve mülki erkan içindir³⁸⁰. Salonun sol üst balkonu Cumhurbaşkanı ve ailesine, Milli Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisi ve Bakanlar Kurulu'nun üyelerinin eşlerine ve çocuklarına

³⁷⁵ *Resmi Gazete*, Sayı: 10682, 16.12.1960.

³⁷⁶ Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler*, Tercüman Tesisleri, İstanbul 1987, s. 133.

³⁷⁷ Mehmet Utku Öztürk, "1961 Kurucu Meclisi", Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012, ss. 122-123.

³⁷⁸ Yasemin Doğaner, 2013, a.g.e., ss. 114-115.

³⁷⁹ *Akis Haftalık Aktüalite Dergisi*, Cilt: 20, N: 341, Ankara 9.1.1961, s.7. Kurucu Meclis'in açıldığı gün bütün devlet dairelerinin öğleden sonra resmi tatil yapacağı; binalara bayrak asılacağı ve geceleri ışıklandırılacağı; Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum radyolarının sabah 7.30'dan gece yarısına kadar yayın yapacağı bildirilmiştir. *Milliyet*, 6.1.1961, s. 1,5.

³⁸⁰ *Milliyet*, 6.1.1961, s. 1,5.

bırakılmıştır. Salonun sağ tarafındaki balkonda büyükelçi, elçi, maslahatgüzar ve diğer kordiplomatik erkân bulunmuştur³⁸¹.

6 Ocak 1961 tarihinde salona girenler arasından ilk alkış Milli Birlik Komitesi'nin resmi giyimli üyelerine, ikinci büyük alkış ise Milli Birlik Komitesi'nin basın sözcüsü Baha Vefa Karatay refakatindeki İsmet İnönü'ye gelmiştir. Cemal Gürsel'e doktorları izin vermediğinden Gürsel toplantıya katılamamıştır; fakat Gürsel'in eşi ve oğlu Cumhurbaşkanlığı locasında yer almıştır³⁸². Nihayetinde Kurucu Meclis, saat 15'te bando eşliğinde İstiklal Marşı'nın dinlenilmesi ve ardından Cemal Gürsel'in hazırladığı Kurucu Meclis nutkunun Fahri Özdilek tarafından okunmasıyla açılmıştır. Gürsel, nutkunda, ihtilal hükümetinin tek amacının teminatlı bir demokratik düzen içinde hakka, adalete, hürriyete, eşitliğe ve fazilete dayanan ikinci Cumhuriyet'i kurmak olduğunu, Kurucu Meclis'in de bu amaç için vazifeye çağrıldığını bildirmiştir. İlim heyetine hazırlatılan Anayasa taslağının milletin menfaatleri doğrultusunda ele alınarak incelenmesinin ve Seçim kanununun hazırlanmasının, Kurucu Meclis'in ilk planda yapılması gereken işlerinden olduğunu belirtmiştir³⁸³. Saat 15.20'de yeni TBMM binasında³⁸⁴ bu kez de Temsilciler Meclisi, kanun gereği en yaşlı üye sıfatıyla Yusuf Kemal Tengirşek tarafından açılmıştır. Ardından üyelerin ant³⁸⁵ içmesine geçilmiştir³⁸⁶. İsmet İnönü'nün daha salona gelirken aldığı büyük alkış ant içmesinden sonra da görülmüştür. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi başkanı Osman Bölükbaşı ise dinleyicilerden pek ilgi görmemiştir³⁸⁷.

6 Ocak 1960 tarihinde Kurucu Meclis (Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesi) ilk toplantısını yapmıştır. Kurucu Meclis'in açılması tüm yurttan sevinçle karşılanmış, yurt içinde ve dışında törenler yapılmıştır. Bütün şehirler bayraklarla donatılmıştır. Gençler, çeşitli teşekkür bildirimleri yayınlamıştır³⁸⁸. Bu meclis ile Milli Birlik Komitesi'nin yıllarca yönetimin başında kalmayacağı ve serbest seçimle iktidara

³⁸¹ *Milliyet*, 7.1.1961, s. 1.

³⁸² *Akis Haftalık Aktüalite Dergisi*, Cilt: 20, N: 341, Ankara 9.1.1961, s. 6-7

³⁸³ *KMTD*, C. 1, B. 1, 6.1.1961, s. 2.

³⁸⁴ Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, a.g.e., s. 134.

³⁸⁵ 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanun'un Bazı Hükümlerin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun, And: "Yurdun bağımsızlığı ve bütünlüğü, milletin egemenliği ve mutluluğu, hukuk devleti, demokrasi ve insan hakları ilkeleri uğrunda bütün gücümle çalışacağım. Adalet ve ahlak esaslarına bağlılıktan ve yeni Anayasayı demokratik ve laik Cumhuriyet esaslarına göre en kısa zamanda hazırlamak ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsünden ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim". *İnkılap Kanunları*, s. 25.

³⁸⁶ *TMTD*, C. 1, B. 1, 6.1.1961, s. 2.

³⁸⁷ *Akis Haftalık Aktüalite Dergisi*, Cilt: 20, N: 341, Ankara 9 Ocak 1961, s. 6-7

³⁸⁸ *Milliyet*, 7.1.1961, s. 5.

geleceklere yetkilerini devredeceği belli olmuştur³⁸⁹. Kurucu Meclis'in kurulması sivil idareye geçme yolunda atılan ilk adım sayılmıştır³⁹⁰. Nadir Nadi, devrimle gelen iktidarın kendi isteği ile demokratik düzeni getirdiği yeryüzünde pek görülmemiş bir şey olmadığını dile getirmiştir. Dünya basınının gelişmeleri kuşku ile takip ettiği sırada Türk Milleti'nin, 27 Mayıs hareketini yürekten desteklediğini ifade etmiştir.

27 Mayıs hareketini yapanların daha ilk günden gücünü milli iradede alan demokratik bir düzen kurma amaçlarının olduğunu belirtmiş, yürürlüğe giren Kurucu Meclis Kanunu'nun ise onların başarı yolunda emin adımlarla yürüdüklerini gösterdiği yorumunda bulunmuştur³⁹¹. TBMM'nin en geç 29 Ekim 1961 tarihinde görevine başlayacak şekilde TBMM genel seçim tarihinin belirleneceğinin³⁹² kanunda belirtilmesi Milli Birlik Komitesi üyelerinin yönetimi bir an önce halka devretmede ne kadar kararlı olduklarını göstermesi açısından önem taşır.

2.6. Komite'nin Diğer Faaliyetleri

Milli Birlik Komitesi, kısa bir dönem yönetimde kalmasına rağmen kendilerinden sonra yeni kurulacak olan düzenin sağlıklı işlemesi için birçok konuda çalışmalar yapmıştır.

2.6.1. Hürriyet Mücadelesi Uğruna İşlenen Bazı Suçların Affına Dair Geçici

Kanun

Türk demokrasisinin gelişmesi yolunda mücadele eden basın mensuplarından Anayasaya aykırı kanunlar yoluyla tutuklananlarının 28 Mayıs 1960 günü saat 3.00'da salıverilmesi ve takipte olanların hakkında takiplerin kaldırılması Milli Birlik Komitesi'nin 22 Numaralı tebliği ile duyurulmuştur³⁹³. Milli Birlik Komitesi Başkanlığı'nın hazırladığı 31 Mayıs 1960 tarih ve 4/2 sayılı kararıyla Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı ve azaları hakkında hakaret suçundan takibatta bulunanların takibinin durdurulacağı ve tutuklu olanların serbest bırakılacağı açıklanmıştır. Ardından Bakanlar Kurulu tarafından Af Kanunu tasarısı oluşturulmuştur. Tasarının gerekçesinde; sözü geçen tebliğ ve kararın af

³⁸⁹ Kemal Bağlum, a.g.e., s. 166.

³⁹⁰ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976, s. 228.

³⁹¹ *Cumhuriyet*, 18.12.1960.

³⁹² "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanun'un Bazı Hükümlerin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkilî Hakkında Kanun". *İnkılap Kanunları*, ss. 29, 30.

³⁹³ M. Sabri Aydın, *Ak Devrim*, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara 1960, s. 59.

mahiyetinde olmasına rağmen suç ve cezaların bütün sonuçları ile birlikte affedildiği hakkında, açık bir ifade olmadığına, uygulamada da tereddütlere yol açtığına yer verilmiştir³⁹⁴.

Bu doğrultuda Milli Birlik Komitesi, *Hürriyet Mücadelesi Uğruna İşlenen Bazı Suçların Affına Dair Geçici Kanun*'u 28 Haziran 1960 tarihinde kabul etmiştir. Buna göre; Türk Ceza Kanunu'nun 158. Maddesine aykırı fiillerden ve 159. Maddesine uyan, bakanlıkları alenen tahkir ve tezyif eylemekten, TBMM Tahkikat Encümenlerinin vazife ve selahiyetleri hakkındaki kanuna muhalefetten, hürriyet mücadelesi uğrunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri hakkındaki kanuna muhalefetten dolayı takip altında olan veya mahkum edilmiş olanların suçları ve cezaları bütün neticeleriyle birlikte affedilmiştir³⁹⁵. 26 Ekim 1960 tarihinde çıkarılan kanun ile de 27-28 Nisan 1960 günlerinde İnkılâp hareketleri lehine fiilen katılan askeri şahısların bu tarihlerde işledikleri suçlardan dolayı haklarında takip yapılmayacağı ve mahkûmiyeti olanların da affedildiği belirtilmiştir³⁹⁶.

2.6.2. İnkılâp Mahkemeleri Kurulması

Milli Birlik Komitesi icap eden yerlerde İnkılâp Mahkemesi kurulmasına karar vermiştir. Milli Birlik Komitesi Sekreterliği tarafından yapılan açıklamaya göre; iki aydan beri iyi niyetlerle ülkeyi yöneten Milli Birlik Komitesi ve hükümetinin icraatlarının halk tarafından tasvip edilmiştir. Fakat Türk milletinin kötülüğünü isteyen kendi çıkarları bozulan bazı kişilerin gizli veya açık şekilde kötü tutum, davranış ve konuşmaları ile Milli birlik ruhuna zarar vermeye çalıştıkları görüldüğünden bu duruma engel olmak adına gerekli yerlerde geniş yetkili İnkılâp Mahkemeleri kurulmasına dair tasarı Milli Birlik Komitesi'nce kabul edildiği açıklanmıştır³⁹⁷.

İnkılâp Mahkemeleri, Bakanlar Kurulu'nca gösterilecek lüzum üzerine Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesi'nce yeteri kadar sabit veya gezici İnkılâp Mahkemeleri kurulur. Bu mahkemelerin merkezleri ile kaza çevreleri Milli Birlik Komitesi'nce tayin edilir. Bu mahkemeler bir başkan, iki üye ve bir savcıdan oluşur. İnkılâp Mahkemeleri'nin bakacağı suçlar: Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitabının birinci babının 1.2. ve 4. Fasıllarında yazılı suçlar, Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitabının beşinci babının 1. Ve 2. Faslında yazılı bulunan suçlardır. Devlet Başkanı'nın veya Milli Birlik Komitesi

³⁹⁴ Cahide Sınmaz Sönmez, a.g.e., s. 160.

³⁹⁵ *Resmi Gazete*, Sayı: 10539, 30.6.1960,

³⁹⁶ *İnkılâp Kanunları*, s. 83.

³⁹⁷ *Milliyet*, 4.8.1960, s. 1.

üyelerinin veya Bakanların şahıslarına karşı ne suretle olursa olsun tecavüz edenler, Milli İnkılâp hareketine ve esaslarına karşı ve bunlara zarar verebilecek şekilde ne surette olursa propaganda yapanlar ya da herhangi bir faaliyette bulunanlar. İnkılâp Mahkemesi kararları kesindir. Ancak savcı ve maznun tefhim tarihinden itibaren 3 gün içinde mahkemeden kararın tekrar gözden geçirilmesini isteyebilir³⁹⁸. İdam kararları ise Milli Birlik Komitesi'nin tasdikinden geçecektir³⁹⁹.

Türk Ceza Kanunu'nun da 49 muhtelif maddede belirtilen suçlarda İnkılâp Mahkemeleri'nin yargılayacağı konular arasına girmiştir. Bunlar; Milli birliği bozucu içerde ve dışarıda devletin itibarını sarsıcı milleti ikiye bölücü dini istismar edici, orduyu isyana sevk edici, yabancı hükümetlerle münasebetimizi bozucu, hükümet aleyhine halkı silahlandırıcı...⁴⁰⁰ İnkılâp Mahkemelerinde görülen üç özellik; Savcıların sorgu hâkimi yetkisini taşıyacak olması, kararlarının kesin olması, davaların izin almaksızın re'sen takip edilecek olmasıdır. Bu durum ihtilal mahkemelerinin özelliklerini taşıdığını göstermiştir⁴⁰¹.

İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu, "İnkılâp Mahkemelerinin hadiselerin doğuşunu önlemek için kurulacağını" söylemiştir. Vatandaşların bu mahkemelerin çalışmasına lüzum kalmayacak şekilde hal ve hareketlerde bulunacaklarını temenni ettiklerini açıklamıştır. Sebepler ortaya çıkmadan önce önlem almanın inkılâpların görevi olduğunu sözlerine eklemiştir⁴⁰².

24 Ağustos 1960 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısında Adalet Bakanı bu mahkemelerin kurulması gerekliliği talebiyle toplantıya gelmiştir. Yani mahkemelerin kurulması için formalitelerin halledilmesi yoluna gidilmesi istenmiştir. Fakat hükümet üyelerinden bazıları İçişleri Bakanına böyle bir yola gidilmesi için asayişte bir sorun olup olmadığı sorusunu sormuştur. İçişleri Bakanı İhsan Kızıloğlu, asayiş bakımından böyle bir sorun olmadığını açıklamıştır. Toplantıda bulunan çoğunluk memleketin içinde yaşanan huzursuzluğun inkılâba karşı hareketler olmadığını savunmuştur. Aksine siyasi düzenin kurulmamış olması, ihtilali kendi çıkarları için yapıldığını sanan bazı kişilerin Demokrat Partililere haksız ve aşırı davranışlarından kaynaklandığında hemfikir olmuşlardır. Ayrıca bu durumun sona ermesi için inkılâp mahkemelerin kurulması değil; siyasi yapıya düzen getirilmesi, Yassıada mahkemelerinin bir an önce sona ermesi şeklinde tesbitte

³⁹⁸ *Resmi Gazete*, Sayı: 10584, 22.8.1960.

³⁹⁹ *Milliyet*, 23.8.1960, s. 5.

⁴⁰⁰ *Milliyet*, 20.8.1960, s. 1.

⁴⁰¹ *Milliyet*, 20.8.1960, s. 1.

⁴⁰² *Milliyet*, 7.8.1960, s. 1.

bulunmuşlardır. Bakanlar Kurulu o gün İnkılâp Mahkemelerinin kurulmamasına karar vermiştir. Fakat Milli Birlik Komitesi o gün 4 yerde İnkılâp Mahkemesi kurulması kararı almıştır⁴⁰³.

18 Ağustos 1960 tarihinde 62 Sayılı İnkılâp Mahkemeleri Kanunu çıkarılmıştır. Fakat bu mahkemeler hiçbir zaman harekete geçirilmemiştir. Şevket Süreyya Aydemir'e göre; eğer, Yüksek Adalet Divanı yerine, Milli Mücadele devrinin İstiklal Mahkemesi'ne benzer, fakat ölüm cezalarını infaz yetkisi olmayan İnkılâp Mahkemeleri harekete geçirilebilseydi, ihtilalin sağlığı korunur ve Yassıada safhasına gelinmezdi⁴⁰⁴. İnkılâp Mahkemeleri Kanunu'nun dikkat çeken bir zaafı vardır. O da bu mahkemelerin Bakanlar Kurulu'nun göstereceği lüzum üzerine kurulmasıdır. Halbuki Milli Birlik Komitesi iktidarında inkılâpçı organ komitedir. Mahkemeler ise İnkılâp Mahkemeleri'dir. İnkılâbın anlamının ve bunun tehdit eden suçların takdiri ise ancak Komite'nin takdiriyle ilgilidir.

Şevket Süreyya, “İnkılâp Mahkemeleri'nin daha doğarken havada kalmaya ve işlememeye mahkûm olduğunu” dile getirmiştir. Bu mahkemelerin aslında bir ihtilal tribünali olabileceğini, böylece Yassıada'nın yükünün hafifleyeceğini belki de Yassıada Mahkemesi'ne gitmeye lüzum kalmayabileceğini ifade etmiştir. Öyle bir durum oluşmuştur ki İnkılâp Mahkemeleri konusunda Kabine Milli Birlik Hükümeti'nin değil, Milli Birlik Hükümeti Kabine'nin insiyatifine tabi kalmıştır⁴⁰⁵. İnkılâp Mahkemeleri Kanunu'nun yayınlanmasından sonra Balıkesir Ağır Ceza ve Asliye Ceza Mahkemeleri bakmakta oldukları dava hakkında görevsizlik kararı vermişlerdir. Yargıtay, bu mahkemelerin faaliyete geçmemiş olduğundan kurulmamış olduğuna karar vermiştir⁴⁰⁶.

Milli Birlik Komitesi, Milli İnkılâp Hareketi olarak nitelediği müdahaleyi ve ele aldığı yönetimi korumak adına İnkılâp Mahkemeleri Kanunu'nu çıkarmıştır. Çünkü bu kanunun suçları içeren birçok maddesi Türk Ceza Kanunu'nda vardır. Sadece farklı olan 3. maddenin 4. Fıkrasıdır. Bu madde Milli İnkılâp hareketine ve esaslarına karşı herhangi bir şekilde faaliyette bulunanları yargılayacağına dair olan maddedir. Mahkemenin diğer suçlar için öngördüğü cezalar Türk Ceza Kanunu'nun vereceği cezaya göre çok daha ağır olacağı ve soruşturma, kovuşturma süreçlerinin çok daha kısa olacağı

⁴⁰³ *Milliyet*, 30.5.1988, s. 1.

⁴⁰⁴ Şevket Süreyya Aydemir, 2011, a.g.e., s. 469.

⁴⁰⁵ Şevket Süreyya Aydemir, 2011, a.g.e., s. 470.

⁴⁰⁶ Osman Doğru, a.g.e., s. 127; *Milliyet*, 31.8.1960, s. 1.

kanunlaştırılmıştır⁴⁰⁷. 235 general ve amiral ile yaklaşık 5000 subayın emekli edilmeleri ile İnkılâp Mahkemeleri'nin aynı tarihler arasında kurulması arasında bir bağ muhtemeldir. Zorunlu emekliliğe sevk edilenlerin ellerinde bulundurdukları askeri güçle bir kalkışmaya yeltenmek isteyenleri engellemek için düşünüldüğü söylenebilir⁴⁰⁸.

2.6.3. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kurulması

Kurulun görevi; iktisadi ve sosyal politika hedeflerinin tayininde Bakanlar Kurulu'na yardımcı olmak ve hazırlanacak planları Bakanlar Kurulu'na sunulmadan önce, tayin edilen hedeflere uygunluk ve kifayet derecesi bakımından incelemektir.

27 Mayıs İktidarı, Demokrat Partili yıllardan gelen ekonomik bunalıma bir çözüm bulmaya öncelik vermiştir. Başlıca görevi, ekonominin bir plan doğrultusunda akılcı biçimde işlenmesini denetlemek olan Devlet Planlama Teşkilatı'nın⁴⁰⁹ kurulması kanunu Milli Birlik Komitesi gündemine getirilmiştir⁴¹⁰. Devlet Planlama Teşkilatı Kanunu'nun kabul edilmesi için yapılan Komite müzakerelerinde söz alan Vehbi Ersü, Alparlan Türkeş, Kamil Karavelioğlu, Selahattin Özgür, İrfan Solmazer ve Haydar Tunçkanat Kanununun bir an önce çıkarılması gerektiği yönünde fikirlerini bildirmişlerdir⁴¹¹.

Devlet Planlama Teşkilatı Kanunu Komite'de münazara edilirken en çok bu teşkilatın görevlerinden bahseden ikinci maddenin A fıkrası üzerinde durulmuştur. Teşkilatın görevlerinden biri olan A fıkrası şu şekildedir: “Memleketin tabii, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkanlarını tam bir şekilde tesbit ederek takip edilecek iktisadi ve sosyal politikayı ve hedefleri tayinde Hükümete yardımcı olmak. Bu fıkranın tartışılan kısmı hedefleri tayinde Hükümete yardımcı olur” ifadesinin mi yoksa “hedefleri tayin eder” ifadesinin mi getirilmesi gerektiğidir. Bu konuda söz alan Mehmet Özgüneş, Devlet Planlama Teşkilatı'na kesin yetkinin verilmesi yönünde yani hedefleri tayin etmesi doğrultusunda fikir beyan etmiştir. Bu fikrini şöyle açıklamıştır: Öncesinde parti menfaatlerinin milli menfaatlerin üzerine çıkarıldığını, herhangi bir yere tesis kurulacağı zaman ülkenin menfaatleri yerine buradan oy alır mıyız düşüncesiyle hareket ettiklerini

⁴⁰⁷ Tamer Nalbant, “Milli Birlik Komitesi Döneminde Kurulan İnkılâp Mahkemeleri”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, N: 20, 2018, s. 554.

⁴⁰⁸ Tamer Nalbant, a.g.e., s. 564.

⁴⁰⁹ Feroz Ahmad, 2014, a.g.e., s. 159.

⁴¹⁰ Recep Fedai, “Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Kalkınma Bakanlığı'na Planlama Anlayışında Yaşanan Değişim”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, N: 9, Aralık 2016, s. 415.

⁴¹¹ MBK GKT, C. 1, B. 14, 29.9.1960, ss. 13-15.

belirtmiştir. Siyasi partilere ülkenin iktisadi, mali istikballeri ile oynama imkanı verilmemesi gerektiğini dile getirmiştir.

Şefik Soyuyüce de Adnan Menderes'i diktatoryaya götüren nedenin sadece siyasi değil aynı zamanda iktisadi vasıtalar olduğunu açıklamıştır. Hükümet başkanının elinde bir sürü banka ve vasıtalarla istediği şekilde baskı kurabileceğini belirtmiş, ayrıca geziler sırasında halka artık siyasi partilerin istedikleri gibi başıboş şekilde hareket etmeyeceklerini vaat ettiklerini söylemiştir. Bunu sınırlamanın ilk adımının da bu tasarı olduğuna dikkat çekmiştir. Söz alan Komite üyeleri genel olarak kanun tasarısının tadili yönünde fikir beyan etmişlerdir. Şinasi Oral, Demokrat Parti'yi hazırlarken amaçlarının devletin organik bünyesi içinde teşkilatın yaşayabilmesi olduğunu bunun da ancak teşri, kazai ve icrai organların teminatı altında olabileceğini açıklamıştır. Bir hükümetin 4 sene sonra seçimlerdeki akıbetinin yaptığı iktisadi politikanın bir sonucu olacağını ifade etmiştir. Eğer bu iktisadi politika dördüncü bir organ tarafından hükümete empoze edilirse hükümetin hiçbir sorumluluğunun kalmayacağını ifade etmiştir. Daha sonra bu madde biraz daha konuşulmuş ve nihayetinde ilk şekliyle kabul edilmiştir. Ardından diğer maddelerin oylanmasıyla kanun 30 Eylül 1960 tarihinde kabul edilmiştir⁴¹².

Devlet Planlama Teşkilatı; Yüksek Planlama Kurulu ve Merkez Teşkilatı'ndan oluşur. Demokrat Parti'nin en yüksek organı Yüksek Planlama organıdır. Bu kurum; Başbakan veya yardımcısı, Bakanlar Kurulu tarafından seçilen üç bakan, Devlet Planlama Müsteşarı, İktisadi Planlama Dairesi, Sosyal Planlama Dairesi, Koordinasyon Dairesi Başkanları olmak üzere 8 kişiden oluşur. Yüksek Planlama Kurulu, kalkınma için izlenecek iktisadi ve sosyal politikanın ve hedeflerin saptanmasında Bakanlar Kurulu'na yardım eder ve hazırlanan planların Bakanlar Kuruluna sunulmadan önce hedeflere uygunluğunu inceler. Planlama Merkez Teşkilatı, Bakanlığa bağlı bir müsteşarlıktır. Teşkilatta müsteşardan başka, İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığı, Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı, Koordinasyon Başkanlığı Daire Başkanlığı ve Genel Sekreterlik bulunur⁴¹³.

Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın görevi; "iktisadi ve sosyal politika hedeflerinin tayininde Bakanlar Kurulu'na yardımcı olmak ve

⁴¹² MBK GKT, C. 1, B. 15, 30.9.1960, ss. 8-15.

⁴¹³ Şeref Gözübüyük, *Türkiye'nin İdari Yapısı*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976, ss. 89-90.

hazırlanacak planları Bakanlar Kurulu'na sunulmadan önce, tayin edilen hedeflere uygunluk ve kifayet derecesi bakımından incelemektir"⁴¹⁴.

Teşkilat, İktisadi ve sosyal araştırmalar yapmakla yükümlüdür. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile kamu kesimi için emredici, özel sektör içinse yönlendirici olan devletin ekonomide etkili olduğu anlayışa geçilmiştir⁴¹⁵. Hazırlanacak Kalkınma Planları ve bunlara bağlı yıllık programlar, hükümetlerin ekonomik politikalarının temelini oluşturacaktır⁴¹⁶. Ekonomik plan, siyasal ve teknik sorunlar dikkate alınarak Yüksek Planlama Kurulu tarafından hazırlanıp kabine ve meclisin onayından geçtikten sonra Demokrat Parti'nin ilgili organlarınca uygulanır. Planlama süreci bir parti başkanı olan başbakanın denetimi altında olduğundan esas olarak siyasal olmaya devam etmiştir⁴¹⁷. 1961 Anayasası hem plan kavramına hem de Devlet Planlama Teşkilatı'na bünyesinde yer vermiş ve Devlet Planlama Teşkilatı'nı bir anayasa kurumu haline getirmiştir⁴¹⁸.

Fakat iktidar partileri, plan ve programı kendi faaliyet ve amaçlarını kısıtlayıcı bir unsur olarak algılamışlardır. İktidarlara Devlet Planlama Teşkilatı arasındaki uzlaşmazlıklar daha birinci planın hazırlanışı sırasında ortaya çıkmıştır. Özellikle 1970'li yılların ortasından itibaren yapılan kalkınma planları layıkıyla uygulanmamıştır⁴¹⁹.

2.6.4. 27 Mayıs'ın Bayram Olması Konusunun Görüşülmesi

27 Mayıs'ın bayram yapılmasının gündeme geldiği 4 Ekim 1960 tarihinde Sami Küçük 27 Mayıs'ın bayram yapılacağını; fakat bunun kendileri tarafından yapılmasının doğru olmadığını belirtmiştir. Suphi Gürsoytrak ve Ahmet Er bu fikre katılmıştır. Muzaffer Yurdakuler ise bu konuda her hükümetin kendi zamanında bayram yapıldığını, Atatürk'ün döneminde de 30 Ağustos, 29 Ekim ve 23 Nisan'ın bayramın yapıldığını ifade etmiştir.

⁴¹⁴ Devlet Planlama Teşkilatı'nın Görevleri şunlardır:

- a) Memleketin tabii, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkanlarını tam bir şekilde tesbit ederek takip edilecek iktisadi ve sosyal politikayı ve hedefleri tayinde Hükümete yardımcı olmak.
- b) Muhtelif bakanlıkların iktisadi politikayı ilgilendiren faaliyetlerinde koordinasyonu temin etmek için tavsiyelerde bulunmak ve bu hususlarda müşavirlik yapmak
- c) Hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek kısa ve uzun vadeli planları hazırlamak
- d) Planların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili daire ve müesseselerle mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin ıslahı hususunda tavsiyelerde bulunmak
- e) Planın uygulanmasını takip etmek, değerlendirmek ve gerekli hallerde planda değişiklikler yapmak,
- f) Özel sektörün faaliyetlerini planın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirler tavsiye etmek⁴¹⁴. *Resmi Gazete*, Sayı: 10621, 5.10.1960; *İnkılap Kanunları*, s. 403-404.

⁴¹⁵ Recep Fedai, a.g.e., s. 415.

⁴¹⁶ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 111.

⁴¹⁷ Feroz Ahmad, 2014, a.g.e., s. 159.

⁴¹⁸ Şeref Gözübüyük, a.g.e., s. 88.

⁴¹⁹ Tevfik Çavdar, a.g.e., s. 111.

Kendilerinin bir asır sonra mı bayram yapacakları, sorusunu sormuştur. Kadri Kaplan ise ihtilali yapıp geride bıraktıklarını bundan sonra inkılaplara yöneldiklerini bundan sonrasını teminat için millete söz verdiklerini ve bunun için yollarında ilerlemeleri gerektiğini, bayramın yapılması işini kendilerinden sonraki nesillere bırakmaları gerektiğini ifade etmiştir. Emanullah Çelebi bu konunun seçimlerden 10-20 gün öncesine bırakılması gerektiğini söylemiştir. Kamil Karavelioğlu da bu konunun daha sonraya bırakılmasını teklif etmiştir. Ardından başkanın bu konunun geriye bırakılmasını oya koymasıyla konunun daha sonraya bırakılmasına karar verilmiştir⁴²⁰.

2.6.5. İskân Kanununda Yapılan Düzenleme

Ekim 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi'nde 2510 sayılı İskân Kanuna Ek Kanun Tasarısı ve Bayındırlık ve İmar Komisyonu raporu gündeme getirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nca 11 Ekim tarihinde bu konunun Milli Birlik Komitesi'ne arz edilmesine karar verilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun bu konuyu tasarı olarak sunmasındaki gerekçe; İctimai bakımdan feodal bir sistemin izlerini devam ettiren, teokratik çok zararlı karakterini temsil eden şeyh, ağa, bey namı taşıyan kişilerin daha önce 2510 Sayılı İskân Kanunu ile başka yerlere nakil etmelerinin sağlanmasıyla zararlarının ortadan kaldırılması yoluna gidildiği belirtilmiştir. Fakat gerek uygulamadaki hatalar ve zorluklar gerek siyasi politikalar nedeniyle bahsi geçen yasada yapılan tadilat ile daha önce nakli gerçekleştirilenlerin geri dönmelerine imkân tanınmıştır. Politikacılar tarafından verilen tavizlerle zararların çoğaldığı ifade edilmiştir. Bu konu Komite'ye geldiğinde Vehbi Ersü söz almış ve kanunun gerekliliği hakkında şöyle konuşmuştur. O adamların birçok araziye gayri kanuni olarak ele geçirdiği halde orada yaşayan insanları köle gibi çalıştırdığı, elde edilen mahsulü kendilerine aldıkları ve geriye kalanla burada çalışanların çoluk çocuğunu besleyemediğini söylemiştir. Buradaki arazilerin onların ellerinden alınması ve orada çalışanlar arasında paylaşılmasına ihtiyaç olduğundan kanunun tümünün kabulünü istemiştir.

Sami Küçük de Muzaffer Bey ile şeyh ve ağaların hüküm sürdüğü yerlere seyahat ettiklerini şikâyetlerin hep bunlardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Emniyet gerekçesiyle oralardan uzaklaştırılanların ve onlar gibilerin bir daha gelemeyeceklerini söylediklerinde alkışlandıklarını belirtmiştir. Şimdiye kadar kabul ettikleri kanunların en faydalısı olacağını düşündüğünden kanunun hepsinin kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Numan Esin de ilk bakışta bu kanunun antidemokratik bir kanun gibi görünse de halkın hürriyetini

⁴²⁰ MBK GKT, C. 2, B. 16, 4.10.1960, s. 11.

tehdit eden ve durmadan faaliyetlerine devam eden bu kişilerin buldukları yerlerden alınıp başka yerlere yerleştirilmelerinin zorunlu olduğunu açıklamıştır⁴²¹.

Komite'de yapılan münazaralardan sonra 2510 sayılı İskan Kanununa Ek Kanun adıyla 19 Ekim 1960 tarihinde kabul edilmiştir. Kanuna göre; bulunduğu yöredeki halkı maddeten veya manen tehdit edenler veya huzurunu bozan hareketlerde bulunanlar, kişilerin haklarına tecavüz eden ve haklarını kullanmalarında iradelerine müessir olanlar, milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunanlar İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı ile o mıntıkaya bir daha gelmemek üzere yurt içinde başka yerlere nakil ve iskan edilirler⁴²². Bu kanun doğrultusunda Milli Birlik Komitesi, ağaları büyük güç ve nüfuz sahibi oldukları yerden sürgün etmiş, başka bölgelere yerleştirmiştir. Başlangıçta 254 ağa tutuklanmış, daha sonra 189'u serbest bırakılmıştır. Geriye kalan 55 ağa ise batı ve güneybatı Türkiye'de iskân edilmiştir. Bu Türkiye'nin doğusundaki feodal toprak ağalarının gücünü kırma doğrultusunda ilk girişim olmuştur⁴²³.

2.6.6. Yer altı Su Kaynaklarının Kullanımının Düzenlenmesine Dair Kanun

Haydar Tunçkanat, Selahattin Özgür ve Emanullah Çelebi yer altı suları hakkında kanun teklifinde bulunmuşlardır. Kanun teklifinin gerekçesinde; Orta Anadolu yaylası ve özellikle Konya platformu yer altı suları bakımından zengin bir yerdir. Fakat şimdiye kadar ne devlet ne hükümet müessesesi ne de halk kütlesi bu konuya el sürmemiştir. Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü'nün kuruluş amaçları arasında Yer altı sularının zararlarını önlemek ve bunlardan çeşitli yönlerde faydalanmak olsa da yeraltı su kaynaklarının mülkiyeti, araştırılması, kullanılması, işletilmesi ve güzel bir biçimde kullanılıp kullanılmadığının kontrol edilmesi gibi hususlarda özel hükümler olmadığına yer verilmiştir. Yer altı sularının israfını önlemek, kullanılmasını ayarlamak ve geleceği meçhul yatırımları engellemek için salahiyetli bir makam tarafından kontrol altına alınması gerektiği açıklanmıştır.

Ayrıca memleket dâhilinde yapılan bütün çalışmaların bir yerde toplanması, hızla gelişen bu faaliyetler neticesinde doğacak hakların ilerde ihtilaflara ve imtiyazlara neden olmaması için bir nizama bağlanması sebepleriyle kanun tasarısı hazırlanmıştır⁴²⁴. Müzakeresi yapılan kanun Komite'de 16 Aralık 1960 tarihinde kabul edilmiştir. Böylece

⁴²¹ MBK GKT, C. 2, B. 24, 17.10.1960, ss. 3-4.

⁴²² Resmi Gazete, Sayı: 10638, 25.10.1960.

⁴²³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayın, İstanbul 2010, s. 269.

⁴²⁴ MBK GKT, C. 4, B. 57, 16.12.1960.

yer altı sularının umumi sular olduğu, devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu ve her türlü araştırılması, kullanılması, korunması ve tescilinin bu kanun hükümlerine bağlı olduğu ifade edilmiştir⁴²⁵.

2.6.7. Basın İlan ve Reklam Kurumu Teşkiline Dair Kanun

Ahmet Yıldız, 2 Ocak 1961 tarihinde, basınla ilgili bir iki kanunun müzakere edilmesini teklif etmiştir. Basının %95-98'inin bu kanunun çıkması taraftarı olduklarını belirtmiştir. Kanunlar aleyhinde bulunan bir iki kişi olduğunu bunların da Safa Kılıçlıoğlu ve Falih Rıfkı Atay olduklarını ifade etmiştir. Burhan Felek ve Nadir Nadi'den bu konu ile ilgili telgraf aldığı kanuna itiraz etmediklerini ve kendilerini desteklediklerini söylemiştir. Ardından kanunun gerekçesini açıklamıştır: Türkiye Cumhuriyeti'nde ilan ve reklam hiçbir hususa dayanmadan tevzi edildiğini, özellikle resmi ilanların tamamının keyfi kararlarla yürütüldüğünü ifade etmiştir. Basın-Yayın Müdürlüğü'nün bu işi yürüttüğünü ve ilanları tevzi ettiğini dolayısıyla hükümeti tutan ve tutmayan gazeteleri ayırabileceklerini ve onlara göre muamelede bulunabileceklerini açıklamıştır. Nitekim eski iktidar devrinde bunun çok kötü bir şekilde kullanıldığını, basına baskının bu şekilde de olduğunu belirtmiştir.

17 gazeteci, 7-8 profesör ve devlet memurundan oluşan bir İlan Kurulu kurulacağını ve görevinin ilanları hakkaniyet esası üzerinden tevzi etmek ve gazetelerin seviyelerini yükseltici birtakım tedbir almak olduğunu dile getirmiştir. Bu kanunun hazırlanması için basından, profesörlerden, ilim adamlarından ve hükümet temsilcilerinden oluşan bir kurulun hazırladığı tevzi sisteminin en demokratik sistem olacağını açıklamıştır. Bu kanun üzerinde çok durulduğunu bunun için Basın Formu tertip ettikleri 60 küsur gazeteci ve temsilcilerle birlikte kaleme aldıklarını anlatmıştır. Bu kanunun kabulüyle zamanlarının en güzel eserini çıkarmış olacaklarını söylemiştir. Mehmet Özgüneş bu kanunun dönemlerinin eseri olarak kalacağını ifade etmiştir. Haydar Tunçkanat da bunu destekler biçimde kanunun Meclis'in ve Yüksek Heyet'in çıkaracağı kanunların en iyilerinden biri olacağını belirtmiştir⁴²⁶.

Ahmet Yıldız, kanun ile birlikte basının başkalarına, hükümete muhtaç bir hale gelmemesi düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. Ayrıca kurumun vazifelerinde kredi vermek, borç para vermek, kâğıt, mürekkep ve saire vermek vardır. Bunlar için sermayeye

⁴²⁵ Resmi Gazete, Sayı: 10688, 23.12. 1960.

⁴²⁶ MBK GKT, C. 5, B. 68, 2.1.1961, s. 9.

ihtiyaç olduğundan kuruma dahil olmak isteyen gazete ve dergiler başlangıçta sermayeye dahil olacaklardır. Kurumun gelirleri içinde; sermayenin işletilmesinden elde edilecek gelirler, ilan ve reklamlardan alınacak komisyonlar, kurumun görevlerini ifa ederken temin edeceği sair gelirler yer almıştır⁴²⁷. Kanun ile ilgili yapılan müzakereler neticesinde Basın İlan Kurumu Teşkiline Dayanan Kanun 2 Ocak 1961 tarihinde kabul edilmiştir⁴²⁸. Bu kanunla basının hiçbir baskı altında olmaması amaçlanmıştır.

4 Ocak 1961 tarihinde ise basın mesleğinde çalışanlarla çalıştırılanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi hakkındaki 5953 Sayılı Kanun'un bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu maddelere yeni madde eklenmesine dair 212 Numaralı Kanun kabul edilmiştir⁴²⁹. Bu kanunla gazeteciler verilen haklar arasında “kıdem tazminatının mesleğe ilk giriş tarihinin kıdem başlangıcı sayılması, ölen bir gazetecinin kıdemine göre ölüm tazminatı verilmesi, gazetelerin kapanması halinde gazetecilere iki aylık ödeme ile birlikte kıdemine göre ödenek verilmesi, istifa eden gazeteciye kıdem tazminatının ödenmesi, aylıklarının peşin ödenmesi, gece çalışan gazeteciye haftada iki gün izin verilmesi, iş anlaşmazlıklarının iş mahkemelerinde görülmesi ve ödemelerin gecikmesi durumunda yüzde 5 faiz ödenmesi” hükümleri yer almıştır. “10 Ocak Çalışan Gazeteciler Bayramı” olarak kabul edilmiştir⁴³⁰.

2.6.8. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) Kurulması

5 Ağustos 1960 tarihinde Cemal Gürsel yeni ordu bareminin hazırlandığını ilan ederken üniformanın haysiyet ve şerefini, askerinin prestijini sonuna kadar korumak düşüncesinde olduklarını bildirmiştir. Ordu mensuplarının zaatık tavan arasındaki katlarda oturmayacaklarını, işinin dışında şoförlük yapmayacaklarını açıklamıştır. Yine burada Amerikan ordusunda olduğu gibi ucuz ordu pazarlarının kurulacağı haberini vermiştir⁴³¹. Ocak 1961 tarihinde kabul edilen kanunla Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına kanunda yazılı sosyal yardımları sağlamak ve merkezi Ankara olmak üzere Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kurulmuştur. Temsilciler

⁴²⁷ MBK GKT, C. 5, B. 68, 2.1.1961., 12,13.

⁴²⁸ *İnkılap Kanunları*, s. 442.

⁴²⁹ A.g.e., s. 452.

⁴³⁰ Mithat Atabay, *Çanakkale Savaşları'nın 100'ncü Yılı Anısına Türk Basın Tarihi 1981'den Günümüze Türk Basın Tarihi ve Gazeteciler*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2015, s. 156.

⁴³¹ *Milliyet*, 5.8.1960, s. 5.

Kurulu, Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu ve Genel Müdürlük olmak üzere 5 organdan oluşmuştur⁴³².

Kurum; Menkul ve gayri menkul mallar iktisap ve her türlü esham ve tahvilat mubayaa etmeye, faydalı gördüğü takdirde her tür şirket kurmaya, kurulmuş bulunanlara dahil olmaya bunların hisse senetlerini satın almaya yetkilidir. 20 seneye kadar vadeli ve faizli krediler ile daimi üyeleri mesken sahibi yapmak amacıyla çeşitli çalışmalarda bulunma yetkisi vardır. Ordu pazarları, ordu evleri, gazinoları, talebe yurtları ve bunlar gibi daimi üyelerin her türlü sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için teşebbüslerde bulunma hakkı vardır. Gerekli olursa özel okul açmaya, daimi üyelerin çocuklarının öğrenimleri için yurtiçi ve yurt dışı öğrenim ve staj bursları vermeye yetkisi vardır. Kurumun alacaklarını temin etmek için kendi lehine rehin ve ipotek tesis etme hakkı vardır. Kurum bunları yaparken bazı şeylerden de muaf tutulmuştur. Bunlar: Kurum, kurumlar vergisine tabii değildir. Kuruma yapılacak bağışlar Veraset ve İntikal Vergisinden, her türlü işlemler Damga Vergisinden, daimi ve geçici üyelerinden yapılacak aidat tevfiyatı Gelir Vergisinden, kurumun her türlü vergisi Gider Vergisinden muaftır⁴³³.

OYAK'ın kurulması askeriye'nin iş ve sanayi alanına doğrudan girmesini sağlamıştır. Çıkarılan kanun, subayların maaşlarından daha sonra ödenmek üzere yüzde 10 oranında fona katkıda bulunulmasını sağlamıştır. Yaklaşık 80 bin subayın katılımıyla önemli bir sermaye birikimi sağlamış ve ekonominin en karlı bazı alanlarına yaptırım yapmıştır. İngiliz NAAFI ve Amerikan PX gibi Silahlı Kuvvetler mensuplarına düşük fiyattan mal satan Ordu Pazarları kurulmuştur. Bu kurum, gıda maddelerinden buzdolaplarına kadar birçok şeyi diğer vatandaşların ödediği fiyattan çok daha az fiyatla satmıştır. OYAK'ın belirtilen amacı kredi ve başka olanaklar sağlayarak kendi üyelerinin refahını arttırmaktır. En dikkat çeken özelliği ise kısa sürede büyümesi ve çeşitlenmesidir⁴³⁴.

2.6.9. 1961 Anayasası'nın Hazırlanması ve Görüşülmesi

Milli Birlik Komitesi daha 27 Mayıs'ı 28 Mayıs'a bağlayan günlerden başlayarak yeni bir anayasanın hazırlanması için çalışmalarını başlatmıştır. Milli Birlik Komitesi'nin daveti üzerine İstanbul ve Ankara üniversitelerinden konunun uzmanı öğretim üyeleri bu

⁴³² Resmi Gazete, Sayı: 10702, 9.1.1961,

⁴³³ İnkılap Kanunları, ss. 120-121.

⁴³⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014b, s. 157.

yeni anayasanın hazırlanması için bulunmuştur. Bu anayasanın hazırlanmasında bilimsel gerçeklerin yanı sıra ülkenin özellikle 1950'lerden sonra yaşadığı siyasal, anayasal deneyimler ve gerçekler etkili olmuştur⁴³⁵. 1961 Anayasası bir tepki anayasası niteliğinde olmuştur. Ama bu tepkiler 1924 Anayasası'ndan çok 1950-1960 arasındaki döneme tepki niteliğini taşımıştır. Çok partili hayat döneminde ortaya çıkan anti demokratik uygulamaları durdurmada yetersiz kalan Anayasaların eksikliklerini doldurmak adına ortaya çıkmıştır. Bir anlamda 1961 Anayasası, Cumhuriyet Anayasaları'nı tamamlama kaygısının bir ürünü olmuştur⁴³⁶. 1961 Anayasası'nın getirdiği birçok yenilik 12 Ocak 1959 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14. Kurultay'ında *İlk Hedefler Beyannamesi* kararlarının⁴³⁷ özelliğini taşıması bakımından dikkat çekicidir.

6 Ocak 1961 tarihinden sonra çalışmalara başlayan Kurucu Meclis'in Anayasa Komisyonu yeni Anayasayı hazırlamıştır. Anayasa'nın hazırlanmasında 1946 tarihli Fransız, 1947 tarihli İtalyan, 1949 tarihli Federal Almanya Anayasalarından biçimsel kaynak olarak yararlanılmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin ve ilgili hükümlerin yazılmasında ise, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden faydalanılmıştır⁴³⁸. 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oyuna sunulan Anayasa, geçerli oyların %61,5'ini alarak halk tarafından da kabul edilmiştir⁴³⁹. Kabul edilen 334 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Başlangıç, Genel Esaslar, Temel Haklar ve Ödevler, Cumhuriyet'in Temel Kuruluşu (Yasama, Yürütme, Yargı), Çeşitli Hükümler (Devrim Kanunlarının Korunması...), Geçici Hükümler ve Son Hükümler olmak üzere 6 kısım, 157 madde ve 22 geçici maddeden oluşmuştur⁴⁴⁰.

Anayasa'nın daha Başlangıç kısmı Anayasa'nın içeriği hakkında açık bir bilgi vermektedir. Başlangıç kısmında geçen, "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960

⁴³⁵ Suna Kili, *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, Boyut Kitapları, İstanbul 1998, ss. 54-55; Feroz Ahmad'a göre 1960'ların Türkiye'si önceki on yılın Türkiye'sinden farklıdır. Bunun nedeni aydınlar özellikle de İkinci Cumhuriyet Anayasası'nı hazırlayan profesörlerdir. Bu anayasa siyaseti radikalleştirmiştir; eğer tam anlamıyla uyulsaydı liberal ve demokratik bir Anayasa vaat ediyordu. Feroz Ahmad, 2010, a.g.e., s. 235.

⁴³⁶ Yasemin Doğaner, *27 Mayıs Nedenleri ve Kurucu Meclis*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Entitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 143.

⁴³⁷ Tezin 6. Sayfasında İlk Hedefler Beyannamesine değinilmiştir.

⁴³⁸ Şükrü Karatepe, a.g.e., s. 222.

⁴³⁹ Suna Kili, 1998, a.g.e., ss. 54-55.

⁴⁴⁰ Şeref Gözübüyük ve Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, ss. 145-217; Resmi Gazete, Sayı:10859, 20.7.1961.

Devrimini yapan Türk milleti” cümleleriyle 27 Mayıs’ın meşruluğu Anayasa’da ilan edilmiş olduğu gibi daha önceki dönemde yapılan yanlışlıklara karşı Anayasa’da bazı düzenlemeler olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu kısımda Atatürk devrimlerine bağlılıktan söz edilmiştir⁴⁴¹. Birinci kısım Türkiye Devleti’nin bir Cumhuriyet olduğu maddesiyle başlamıştır. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına ve Başlangıçtaki ilkelere dayanan milli, demokratik, laik bir hukuk devleti olduğu ifade edilmiştir.

1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler alanında geniş bir düzenlemeye gitmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının; ancak yasa ile olacağı ve özgürlüklerin özüne dokunulmayacağı, yasalar önünde eşitlik ilkesine ters düşen düzenlemelere gidilemeyeceği belirtilmiştir. Bu anayasa ile getirilen önemli kavramlardan biri de sosyal devlet kavramıdır. Anayasa, ekonomik ve sosyal yaşamın adalete, tam çalışma esasına ve insanlık haysiyetine yakışır bir yaşayış düzeyine ulaşmasını amaçlamıştır⁴⁴². 1961 Anayasası’nda o güne kadar Türk anayasasında yer almayan kavramlara değinilmiştir. Bunlar: sosyal adalet, toplumsal refah ve hukuk devletidir⁴⁴³.

1961 Anayasası ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’ndan oluşan çift meclis sistemi getirilmiştir. Böylelikle 1924 Anayasası’ndaki Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, egemenliği ulus adına kullanan tek organ olma özelliği sona ermiş ve Anayasadaki yetkili organlardan biri haline gelmiştir. Suna Kili, bu yeni anlayışın temelinde, 1950-1960 arasında iktidardaki Demokrat Parti’nin kendi çıkarları doğrultusunda hareketleriyle anayasal rejimin ve demokratik kuralların çığnenmesiyle ilgili olduğunu açıklamıştır⁴⁴⁴. Şeref Gözübüyük de yine 1961 Anayasası’nın getirdiği çift meclisli sistemin temelinde, ezici bir çoğunluğa sahip iktidarın dengeli hareketini sağlayabilmek olduğunu belirtmiştir⁴⁴⁵. 1924 Anayasası’nda devletin niteliklerinden olan milliyetçi devlet kavramına 1961 Anayasası’nda yer verilmemiştir. Bunun yerine Türk milliyetçiliğinden ve milli devletten bahsedilmiştir. Anayasada ulusçuluğa yer verilmeme nedeni İkinci Dünya Savaşı sırasında ulusçuluk anlayışındaki değişme ve Turancılık hayaline kapılma kuşkusu olmuştur⁴⁴⁶.

⁴⁴¹ *Resmi Gazete*, Sayı: 10859, 20.7.1961.

⁴⁴² Şeref Gözübüyük, 1976, a.g.e., s. 84.

⁴⁴³ Suna Kili, a.g.e., s. 55.

⁴⁴⁴ A.g.e., s. 56.

⁴⁴⁵ Şeref Gözübüyük, 1976, a.g.e., s. 84.

⁴⁴⁶ A.g.e., s. 82.

1950-1960 döneminde özellikle dönemin ikinci yarısında Demokrat Parti iktidarının üniversite üzerindeki baskısı artması, bazı üniversite hocalarının düşünce ve söylemleri nedeniyle bakanlık emrine alınmaları üniversite özerkliğinin gündeme getirilmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda 1961 Anayasası'nda üniversitelerin ancak devlet eliyle ve kanunla kurulacağı, üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri oldukları belirtilmiştir. Üniversiteye benzer olarak oluşturulan bir diğer özerk kuruluş da devlet radyosudur. Demokrat Parti döneminde radyonun iktidarın etkisinde olması büyük tepkiler toplamıştır. Bu yüzden Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk Hedefler Bildirgesi'nde de özerk radyo ilkesi yer almıştır. Bu doğrultuda 1961 Anayasası'nda da Radyo ve Televizyon istasyonlarının idaresinin, özerk kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenleneceği yer almıştır⁴⁴⁷.

Sayısal üstünlüğe sahip olan iktidar partisinin bu üstünlüğüne dayanarak yargıya, basına, üniversiteye, güvenlik güçlerine baskı uygulayabilmesini ve TBMM'nin işlevini yitirmesini önlemek adına 1961 Anayasası'nın yenilikleri olmuştur. Kurumlaştırılan bu yeniliklerin başında yasama organını ikili meclis yapan Senato ile yargı bağımsızlığını koruyan Anayasa Mahkemesi'dir. Bunların dışında hakimlerin görevlerinde bağımsız olduğunu ve azlolunamayacağını belirten yargı organını güçlendiren hakim teminatı, Yüksek Hakimler Kurulu, yer almıştır⁴⁴⁸. Ayrıca Anayasa'da Devlet Planlama Teşkilatı ve Milli Güvenlik Kurulu yer almıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşu ve görevlerinin özel bir kanunla düzenleneceği ve Milli Güvenlik Kurulu'nun kimlerden oluşacağı ve görevleri açıklanmıştır⁴⁴⁹.

2.6.10. Anayasa Mahkemesi'nin Kurulması

Cumhuriyet Halk Partisi'nin iddiada bulunduğu, Demokrat Parti iktidarının çoğunluk baskısıyla anayasayı ihlal etmesi, Anayasa Mahkemesi'nin gündeme gelmesine neden olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin İlk Hedefler Beyannamesi'nde de böyle bir yüksek mahkemenin gereği vurgulanmıştır⁴⁵⁰. 1961 Anayasası ile de verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere Anayasa Mahkemesi kurulmuştur⁴⁵¹. Mahkemenin

⁴⁴⁷ Tevfik Çavdar, a.g.e., ss. 113-114.

⁴⁴⁸ Seçil Karal Akgün, *27 Mayıs Bir İhtilal Bir devrim Bir Anayasa*, Odtü Yayıncılık, Ankara, 2009, ss. 184-185.

⁴⁴⁹ *Resmi Gazete*, Sayı: 10859, 20.7.1961

⁴⁵⁰ Tevfik Çavdar, a.g.e., s. 110.

⁴⁵¹ *Resmi Gazete*, Sayı: 11091, 25.4.1962.

Anayasa'da belirtilen en önemli görevlerinden biri kanunlar ve yasama meclislerinin içtüzükleri hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla iptal davalarına bakmaktır⁴⁵².

1924 Anayasası çıkarılan yasaların anayasaya uygunluğunu sağlama görevini doğrudan meclise vermişken 1961 Anayasası yasaların uygunluğunu bu iş için kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi'ne vermiştir⁴⁵³. Mustafa Erdoğan, parlamentonun yasama işlemlerini denetlemek üzere böyle bir denetim organının kurulmasını, çoğunluğun keyfi ve özgürlük karşıtı davranışlarının denetlenebilmesi açısından gerekli olduğunu dile getirmiştir. Fakat Türkiye'de böyle bir kurumun kurulmuş olmasındaki asıl faktörün Anayasayı yapan devlet seçkinlerinin dünya görüşü ve siyasal tercihleriyle uyuşmayan Demokrat Parti geleneğinden gelebilecek partilerin iktidarları denetim altında tutmak istediği fikrini öne sürmüştür⁴⁵⁴. Çavdar'a göre; Anayasa Mahkemeleri ile Anayasayı değiştirecek çoğunluğa sahip olmayan radikal bir partinin iktidara gelmesi durumunda yapmak istediği birçok reform mahkeme engeline takılacaktır. Demokratik bir yapıda Yüksek bir mahkemeye gerek vardır. Fakat bu mahkemenin yürürlükteki Anayasaya bağlı kalması devrimci olarak nitelenebilecek atılımları engelleyen, kısıtlayan bir sonuca getirir⁴⁵⁵.

2.6.11. Yüksek Hâkimler Kurulu'nun Oluşturulması

1961 Anayasası ile yargılama işlevinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir. Temel bir yetki olarak nitelenen yargı işlevinin doğrudan doğruya Türk milleti adına kullanılması öngörülmüştür. Anayasa, yargı bağımsızlığını kurumlaştırmak için hâkimlerin bağımsızlığını tanımlamış, hâkimlik teminatını öngörmüş ve bunu tamamlayıcı bir güvence olarak Yüksek Hâkimler Kurulu'nu oluşturmuştur⁴⁵⁶. 22 Nisan 1962 tarihinde kabul edilen Yüksek Hâkimler Kanunu ile Yüksek Hâkimler Kurulu'nun bağımsız olduğu belirtilmiştir. Hiçbir şey bu kurula görevleri ile ilgili işlerde emir, talimat, tavsiye veremez. Kanun da belirtilen Kurulun önemli görevlerinden biri Adalet Bakanının

⁴⁵² *Resmi Gazete*, Sayı: 10859, 20.7.1961; Ayrıca Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu, Sayıştay Başkanı ve üleriyle Cumhuriyet Başsavcısının Başkanın Sözcüsünü, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçtan Yüce Divan sıfatıyla yargılamak; Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki bütün davalara bakmak... gibi önemli görevleri vardır. *Resmi Gazete*, Sayı: 11091, 25.4.1962.

⁴⁵³ Şeref Gözübüyük, *Açıklamalı Türk Anayasaları Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler*, Turhan Kitebevi, Ankara 2005, s. 83.

⁴⁵⁴ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara 2003, ss. 91-92.

⁴⁵⁵ Tefrik Çavdar, a.g.e., ss. 110-111.

⁴⁵⁶ Mustafa Erdoğan, a.g.e., ss. 102-103.

bir mahkemenin veya bir kadronun kaldırılması gibi konularda tekliflerinin uygun olup olmadığına karar vermektir⁴⁵⁷.

2.6.12. Milli Güvenlik Kurulu'nun Oluşturulması

1961 Anayasası'nın 111. Maddesini oluşturan Milli Güvenlik Kurulu, kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet temsilcilerinden kurulmuştur. Kurulun görevi; milli güvenlik ile ilgili kararlar alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardım etmek üzere görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirmektir⁴⁵⁸. Milli güvenlik politikası esaslarının hazırlanması, Milli güvenlikle ilgili plan ve projelerin yapılması, Milli güvenlikle ilgili esasların gerçekleştirilmesi için gereken tedbirlerin alınması, Bakanlıklar tarafından hazırlanacak milli güvenlikle ilgili savaş ve olağanüstü hal planlarına temel olacak esasların tesbiti de Kurulun görevleri arasındadır⁴⁵⁹. MGK, Silahlı Kuvvetlerin siyasi sürece bir ölçüde katılmasını meşrulaştırmıştır. Kurum askerlerin milli savunma konusundaki bilgisinden hükümetlerin yararlanmasına olanak sağlayan bir nitelik taşıyarak aynı zamanda çoğunluk hükümetlerine güvensizlik duyulmasının bir sonucu olarak da görülür⁴⁶⁰.

MGK, 1961 Anayasası'nda siyasi parti hükümeti ile askeri bürokrasi arasında irtibatı sağlayan ortak karar alma organı olarak düşünülmüştür⁴⁶¹. 12 Mart 1971'den sonra milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli görüşleri Bakanlar Kurulu'na tavsiye eder; şekline dönüşmüştür. Böylece Kurulun etkinliği bir ölçüde azaltılmıştır. Fakat 1982 Anayasası ile ordunun siyasi yaşam üzerindeki etkisi arttırılmıştır⁴⁶².

Komite demokrasiyi kurtarmak amacıyla 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini gerçekleştirip demokratik olmayan bir yöntem ile iktidarı ele aldıktan sonra yaptığı ilk iş Demokrat Parti'nin ileri gelenlerini tutuklatmak olmuştur. Bu amaçla komite diğer ihtilallerden farklı olarak kendi öncülüğünde kurulan Yüksek Adalet Divanı'nda hukuki bir yargılama sürecine gitmiştir. Böyle bir yargılama sürecine gitmelerinin nedeninin, daha çok yaptıkları askeri müdahalenin haklılığını öne çıkarmak ve onu meşrulaştırmak düşüncesinin olduğu söylenebilir. Fakat görülen davaların büyük bir çoğunluğunun

⁴⁵⁷ *Resmi Gazete*, Sayı: 11091, 25.4.1962.

⁴⁵⁸ *Resmi Gazete*, Sayı: 10859, 20.7.1961

⁴⁵⁹ Şeref Gözübüyük, 1976, a.g.e., ss. 86-87.

⁴⁶⁰ Mustafa Erdoğan, a.g.e., s. 104.

⁴⁶¹ Rıdvan Akın, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 368.

⁴⁶² Ümit Özdağ, *Ordu- Siyaset İlişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1991, ss. 176-177.

Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesi, davaların hukuki tarafından daha çok siyasi yönünün ağır bastığı kanısını oluşturmuştur. Yine Komite'nin 147 öğretim görevlisinin yurt dışına gönderilmesi, EMİNSU Olayı, Yassıada yargılamalarının uzun sürmesi gibi toplum tarafından eleştirilen faaliyetleri olsa da yeni bir Anayasa yapılması, Yüksek Hâkimler Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu gibi Türkiye'de uzun süre devam eden kurulların bu süreçte oluşturulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN YÖNETİMDEN ÇEKİLMESİ VE SONRASINDA KOMİTE ÜYELERİNİN FAALİYETLERİ

Milli Birlik Komitesi yeni bir Anayasa oluşturmak ve onun oluşturduğu düzen çerçevesinde sivil bir idareye yönetimi bırakmak istemiştir.

3.1. Milli Birlik Komitesi'nin Yönetimi Halkın Seçtiği Kişilere Bırakması

Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs müdahalesinden birkaç gün sonra, İstanbul Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında, üniversiteli bilim adamlarından oluşan bir komisyonu, yeni anayasa tasarısını hazırlamakla görevlendirmiştir⁴⁶³. Yeni bir Anayasa hazırlamakla görevli olan profesörler kurulu çalışmalarını bir ay içinde tamamlamayı tasarlamışlardır. Ama kurul içindeki görüş ayrılıkları çalışmaların beklenenden yavaş ilerlemesine neden olmuştur. Görüş ayrılıkları yaşanan bu konular: ana dil, siyasi partiler, ikili Meclis sistemi, Milli Birlik Komitesi üyelerine ömür boyu senatörlük tanınması ve Anayasa'nın onayına sunulacağı Kurucu Meclis'tir⁴⁶⁴.

Ayrıca kurul üyelerinin bir kısmı siyasetçilere fazla güven duymadıklarından onları iyice sınırlayacak ayrıntılı bir metinden yanayken bir kısmı sistemi geliştirmek için siyasi partilere azami hareket olanağı verecek bir anayasadan yana olmuştur. Hatta Eylül başlarında Sıddık Sami Onar, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli'yi kuruldandan çıkarmıştır. Bu olaydan sonra Ekim'de Milli Birlik Komitesi'ne bir Anayasa taslağı sunulmuştur⁴⁶⁵. Taslağın Milli Birlik Komitesi'nde görüşüldüğü sıralarda Ankara Üniversitesi'nden bir grup hukuk profesörü, Profesör Yavuz Abadan'ın önderliğinde kendi Anayasa taslaklarını hazırlamışlardır. Bu grubun ısrarıyla anayasa metnini tamamlama görevinin bir Kurucu Meclis'e verilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁶⁶.

Kurucu Meclis kurulduktan sonra Temsilciler Meclisi'nde 9 Ocak 1961 tarihinde Anayasa ve Seçim Komisyonu'nun üyelerinin seçilmesi konusu gündeme getirilmiştir. Kütahya Temsilcisi Rıfat Çini ve Uşak Temsilcisi Ali Rıza Akbıyıkoglu Anayasa

⁴⁶³ Cüneyt Akalın, 2010, a.g.e., s. 10.

⁴⁶⁴ Seçil Karal Akgün, 2009b, a.g.e., s. 121.

⁴⁶⁵ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 356.

⁴⁶⁶ Erik Jan Zürcher, a.g.e., s. 356.

Komisyonu'na seçilecek üyeler için bir liste hazırlayarak Meclise takdir vermiştir. Bunların yanı sıra Abdullah Ercan ve Yaşar Eğin de yine Anayasa Komisyonu için bir liste hazırlamıştır. Ayrıca Seçim Kanunu Komisyonu için Kırklareli Temsilcisi Abdurrahman Altuğ, Basın Temsilcisi Ali İhsan Göğüş bir liste hazırlayarak Meclise sunmuştur. Bunların dışında Anayasa Komisyonu için birkaç önerge daha olmuştur. Alp Kuran ve İsmet Giritli iki Komisyonda da aday gösterildiğinden Seçim Komisyonu üyeliğine adaylıklarından çekildiklerini ifade etmişlerdir. İki adayın Seçim Komisyonu'ndan çekilmesiyle yedek olarak seçilecek Yavuz Feyzioğlu Seçim Komisyonu üyeliğine dahil edilmiştir. Anayasa Komisyonu üyelikleri seçimine 261 üye, Seçim Komisyonu üye seçimine 247 üye katılmıştır. Her iki komisyon için de 20 şer kişi seçilmiştir⁴⁶⁷.

Anayasa Komisyonu, olabildiğince kısa sürede anayasa çalışmalarını bitirebilmek için iş bölümüne gitmiştir. Başlangıç, Genel Hükümler, Temel Haklar; Yasama, Yürütme Organları ile Bunlar Arasındaki İlişkiler; İdare İktisat ve Maliye ile İlgili Hükümler; Yargı Organları ve Anayasa Mahkemesi konularındaki maddeleri hazırlamak için dört ayrı komisyon kurulmuştur. Anayasa'nın sistematüğını ve yazılışını belirlemek üzere Redaksiyon Komitesi kurulmuştur⁴⁶⁸. Ayrıca Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen metnin Milli Birlik Komitesi tarafından kabul edilmesi, Temsilciler Meclisi'nin de Milli Birlik Komitesi'nce yapılan değişiklikleri benimsemesi için iki meclisin üyelerinden oluşan bir Karma Komisyon kurulması öngörülmüştür⁴⁶⁹.

Anayasa Komisyonu, anayasa tasarısını tamamlayıp Kurucu Meclis Başkanlığı'na verdikten sonra Meclis'te bu tasarı üzerine görüşmelere başlanmıştır. Tasarıda Cumhurbaşkanı'nı parlamentonun seçeceği belirtilmiştir. Fakat Gürsel, bir defaya mahsus olmak üzere cumhurbaşkanını halkın seçmesi, teklifini ortaya atmıştır. Bu istekte başka bir düşünce olduğunu belirten Altuğ, eserinde şu açıklamada bulunmuştur. Kurucu Meclis tarafından müzakeresi yapılan Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı'nın yetkileri kısıtlı ve güç parlamentoda ve onun içinden çıkacak Hükümet Başkanı'ndadır. Gürsel, bu güç dağılımında güç eşitliği yanlısı olmuş, Cumhurbaşkanı'nı halk seçerse gücün bölüşüleceğini düşünmüştür. İsmet Paşa bu düşünceye "Devlet içinde devlet" düzeni oluşturacağı fikriyle karşı çıkmıştır. Gürsel'in isteği İsmet Paşa'ya bildirilince İsmet Paşa'nın tepkisi sert bir hayır olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, Kurucu Meclis'te

⁴⁶⁷ TMTD, C. 1, B. 2, 9.1.1961, ss. 13-17.

⁴⁶⁸ Seçil Karal Akgün, 2009b, a.g.e., ss. 174-175.

⁴⁶⁹ Ergun Özbudun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s. 62.

çoğunlukta bulunduğundan bu “hayır” ifadesine karşı Gürsel’in isteğinin kabul edilmesi çok zordur. Fakat bu durumdan sonra İsmet Paşa, Gürsel’in yüreğini rahatlatacak olan haberi yani cumhurbaşkanlığına adaylığını koymayacağını açıklamıştır⁴⁷⁰.

Anayasa maddeleri Kurucu Meclis’çe onaylanmadan önce daha başka maddelerinde de önemli tartışmalar olmuştur. Bunlardan biri Anayasa’nın Başlangıç kısmının Anayasa metnine geçirilmesi konusudur. Çünkü bu bölümde Türk milletinin hak ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybeden bir iktidara karşı 27 Mayıs 1960 Devrimi’ni yaparak direnme hakkını kullandığı ifade edilmiştir. Demokrat Parti sempatanları bu öneriye karşı çıksa da Anayasa metninden sayılmıştır. Yine Anayasa’nın başlangıcında geçen milliyetçilik sözünün millet sözünden farklı anlaşılabilceği yorumları olmuştur. Milli Birlik Komitesi yönetimi sırasında alınan kararların geçerliliğinin Anayasa maddesi yapılarak korunması, Genelkurmay Başkanlığı’nın durumu, Cumhurbaşkanı’nın, Anayasa Mahkemesi’nin ve İkinci Meclis üyelerinin seçimleri, her birinin yetkileri tartışılan konulardandır⁴⁷¹.

Temsilciler Meclisi’nin Anayasa tasarısını Milli Birlik Komitesi’ne sunmasından sonra Milli Birlik Komitesi bazı maddeler hakkında değişikliklere gitmiştir. Milli Birlik Komitesi’nin yapmış olduğu tadiller dolayısıyla Anayasa Karma Komisyonu bir rapor hazırlayıp 25 Mayıs 1961 akşamı Kurucu Meclis’e sunmuştur. Bu rapor Kurucu Meclis’te 26 Mayıs günü ele alınmıştır. Anayasa tasarısındaki bazı maddeler için kabul oylaması yapılmasının⁴⁷² ardından Anayasa’nın 27 Mayıs 1961 günü saat 9’da Kurucu Meclis’çe açık oy sistemiyle oylanacağı kabul edilmiştir⁴⁷³.

27 Mayıs 1961 Cumartesi günü Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni Anayasası, Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiştir. Kurucu Meclis’te kullanılan 262 oydan 260’ı kabul oyu iken sadece 2’si çekimser oydur. Yekta Karamustafaoğlu ve Orhan Köprülü 2 çekimser oyun sahibidir. Milli Birlik Komitesi’nin 23 üyesinden sadece Cemal Madanoğlu oylamaya katılmamıştır. Geri kalan 22 kişi oy kullanmış ve hepsi de yeni Anayasa’yı kabul etmiştir. Kurucu Meclis Başkanı Kazım Orbay, İkinci Anayasa’nın Meclis tarafından kabulüne ilişkin kutlama konuşması olmuştur. Bu konuşmasında 3 bayramın varlığından bahsetmiştir. Bunlar: 27 Mayıs’ın yıl dönümü, Kurban bayramı ve yeni Anayasa’nın

⁴⁷⁰ Kurtul Altuğ, a.g.e., ss. 156-157.

⁴⁷¹ Seçil Karal Akgün, 2009, a.g.e., s. 191.

⁴⁷² KMTD, C. 2, B. 14, 26.5.1961, ss. 88-104.

⁴⁷³ KMTD, C. 2, B. 14, 26.5.1961, s. 105.

Kurucu Meclis tarafından kabulüdür. Ardından Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel konuşma yapmıştır. O da önce 27 Mayıs'a değinmiş, ardından yeni Anayasa'nın zamanında tamamlanmış olmasından dolayı sevinç duyduğunu, dile getirmiştir⁴⁷⁴.

Milli Birlik Komitesi, Kurucu Meclis tarafından hazırlanan ve meclisin onayından sonra halk oylamasına sunulacak olan yeni anayasanın toplum tarafından benimsenmesi için büyük bir propaganda faaliyetine geçmiştir. Komitenin bu çalışmalarına paralel olarak Yassıda ya da Balmumcu'ya gitmeyen Demokratlar da yer altı faaliyetleri yaparak Anayasa'ya hayır propagandası yapmışlardır. Buna karşılık Komite üyeleri ve Komite'nin emrinde çalışanlar zaman zaman Anadolu turları yaparak vatandaşı aydınlatmaya ve demokratlara inanmamaları çağrısında bulunmuşlardır. Fakat özellikle kırsal kesimde pek başarıya ulaşamamışlardır. Ayrıca kırsal kesimin daha iyi aydınlatılması amacıyla Köylü adında haftalık bir derginin çıkartılmasına karar verilmiştir⁴⁷⁵.

İsmet Paşa ve o zamanki Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin genel başkanı Osman Bölükbaşı, hatta özel sektörcü Ekrem Alican halkı 1961 Anayasası'na "Evet" demeye çağırmışlardır. Bir tek Adalet Partisi ve Gümüşpala, önce sessizce bir hayır kampanyası başlatmışlardır. Ardından Gürsel'in Adalet Partisi'nin Anayasaya hayır demek, niyetinde olduğunu halka bildirmesi ve sert bir tutum içinde olması Adalet Partililerin açıkça propagandaya girişmelerine neden olmuştur. Köylerde, camilerde, Mr. Referandum adında bir Amerikalı olduğu, onun Türkiye'ye geleceği ve yönetimin Adalet Partisi'ne verilmesine engel olacağı söylentileri yayılmıştır. "Hayır"da hayrın olduğu "Evet" derlerse komünistlerin geleceği, komünistlere değil Müslümanlara kulak vermeleri gerektiği gibi şeyler köylerde anlatılmıştır. Bu propagandalar bir nevi işe yaramış Anayasa halktan 6,5 milyon "Evet", 4 milyon "Hayır" oyu almıştır⁴⁷⁶.

Türk halkının siyasal açıdan kendini ifade ettiği 9 Temmuz 1961'de yeni anayasa için yapılan halk oylamasında 27 Mayıs güçleri beklenmedik ciddi bir darbe yemiştir. Anayasa'nın yüzde 38.3'e karşı 61.7 ile kabul edilmesi beklenmedik sonuç olmuştur. 38.3 oy oranı çok yüksek bulunmuştur. Bu sonuç hiçbir örgütlenmesi olamamasına rağmen Menderes taraftarı seçmenin büyük ölçüde aleyhe oy verdiğini göstermiştir. Demokrat Parti'nin 1960 öncesinde çok güçlü olduğu 11 vilayette anayasaya çoğunlukla ret oyu

⁴⁷⁴ KMTD, C. 2, B. 15, 27.5.1961, ss. 109-113.

⁴⁷⁵ Kemal Bağlum, a.g.e., ss. 166-167.

⁴⁷⁶ Kurtul Altuğ, a.g.e., ss. 157-158.

vermesi bunu doğrulamıştır⁴⁷⁷. Yeni Anayasa, Kurucu Meclis tarafından 334 Kanun numarası verilerek 20 Temmuz 1961 tarihinde Devlet Başkanına sunulmuştur. Devlet Başkanlığınca da aynı gün resmi gazetede yayınlanmıştır⁴⁷⁸. Böylece yeni bir yönetim kurulması için gereken düzen oluşturulmuştur. Bundan sonra demokrasiyle gelen bir iktidara yönetimin devredilebilmesi için sıra seçimlere gelmiştir.

Milli Birlik Komitesi bir bildiri yayımlayarak kurulacak herhangi bir parti ile ilişkisi olmadığını ilan etmesi ve yeni bir parti kurmayacağını ve partiler üstü bir siyaset izleyeceğini bildirmesinden⁴⁷⁹ sonra demokratik sistemin kurulması yolunda 13 Ocak 1961 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı bir tebliğ ile siyasal parti faaliyetlerine şartlı olarak izin verilmiştir. Buna göre; eski ve yeni kurulacak partiler tüzüklerini bir ay içinde tamamlayarak ilgili makamlara vereceklerdir⁴⁸⁰. 11 Şubat 1961 tarihinde kurulan Adalet Partisi, Demokrat Partililere layık görülen muameleden dolayı rahatsızlığını ifade etmiş ve partinin ismini de oluşturan “Adalet”i aradığını belirtmişlerdir. Kurucuları; Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala, Tahsin Demiray (yayımcı), Şinasi Osma (Emekli Kurmay Albay), İhsan Önal (Tıp Doktoru), Ethem Menemencioğlu (Prof. Dr.), Cevdet Perin (Doç. Dr.), Necmi Ökten (Emekli General), Kamuran Evliyaoğlu, Mehmet Yorgancıoğlu, Emin Acar, Muhtar Yazır'dır⁴⁸¹.

Demokrat Parti'nin kapatılmasından doğan boşluğu doldurmak amacıyla kurulan diğer bir parti de Yeni Türkiye Partisi olmuştur. 12 Şubat 1961 tarihinde Ankara'da kurulan partinin başkanı Ekrem Alican'dır. 13 Şubat 1961 tarihinde kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin ilk genel başkanı da Avni Erkan'dır. Fakat parti 1961 yılında yapılan seçimlere katılmamıştır⁴⁸². 1960 sonrası kurulan üç partiden birisi, Türkiye İşçi Partisi (TİP) sol çizgide yer almış, diğerleri Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) ise sağ partiler olarak ortaya çıkmıştır. Böylece 1960 öncesinde var olan siyasal partiler Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ile birlikte beş partiden üçü; Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi kapatılmış olan Demokrat Parti'nin oy tabanını hedefleyerek siyasal faaliyete başlamışlardır⁴⁸³.

⁴⁷⁷ Erik Jan Zürcher, a.g.e., s. 358.

⁴⁷⁸ KMTD, C. 2, B. 22, 21.7.1961, ss. 287-288.

⁴⁷⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, a.g.e., s. 226.

⁴⁸⁰ Filiz Demirci Güler, *Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay Adalet Partisi*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 2003, s. 54.

⁴⁸¹ Tanel Demirel, *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 28-29.

⁴⁸² Mithat Atabay, *Partiler, Seçimler, İktidarlar ve Müdahalelerle Türk Demokrasi Tarihi, Paradigma Akademi Yayınları*, Edirne 2015, s. 198.

⁴⁸³ Filiz Demirci Güler, a.g.e., s. 30.

Türk Milleti'nin layık olduğu demokratik rejimin getirilebilmesi için gereken genel seçimin tarihinin belirlenmesi hususunda 21 Temmuz 1961 tarihinde, Kurucu Meclis'te, birkaç önerge verilmiştir. Bunlardan biri Sait Erdinç'in genel seçim tarihinin 8 Ekim 1961 tarihinde yapılması için verdiği önerge'dir. Diğeri de Milli Birlik Komitesi üyesi Sezai Okan ve Temsilciler Meclisi üyesi Kenan Esengin'in genel seçim tarihi olarak teklifte bulunduğu 15 Ekim 1961 tarihidir. Emin Soysal, genel seçim tarihinin 15 Ekim 1961'de olması yönünde fikir beyan etmiştir. Neden olarak da çiftçilerin bu dönemde hasat işini bitirip evlerine döndüğünü göstermiştir. Yani çiftçilerin de kasabalıların da bu dönemde rahat olduklarını, seçime daha büyük bir katılım olabileceğini belirtmiştir. Şemsettin Günaltay'ın da seçim tarihinin 15 Ekim olarak belirlenmesi yönünde fikir beyanından sonra Sait Erdinç, 8 Ekim 1961 tarihini öneren takririni geri çektiğini açıklamıştır. Başkan'ın genel seçimler için önerilen 15 Ekim 1961 tarihini oylamaya sokmasıyla bu tarih kabul edilmiştir⁴⁸⁴. 306 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa eklenen geçici maddeyle yapılacak Cumhuriyet senatosu üyeleriyle milletvekili seçimlerinde, siyasi partilerin aday yoklamalarının 15 Eylül 1961 tarihinde yapılacağı, 20 Eylül 1961 günü saat 17'ye kadar müracaat edileceği belirtilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu da kesin aday listelerini 30 Eylül 1961 tarihinde ilan edecektir⁴⁸⁵.

Nadir Nadi, Cumhuriyet gazetesindeki yazısında Orta Anadolu'dan Batı'ya doğru yurdun büyük bir kısmını dolaştığını ve burada eski Demokrat Parti oylarını kapışmak isteyen partilerin bir kaç lider hariç olmak üzere halkı kandırmak için her çareye başvurduklarını ifade etmiştir. Bu sırada din sömürücülüğü yaptıklarını, düşük devirin övüldüğünü, suçlu ve hükümlü adamların masum gibi gösterildiğini, Cumhuriyet Halk Partisi'ne ağız dolusu hücum ettiklerini belirtmiştir⁴⁸⁶. Partilerin 21 gün yapmış oldukları propaganda süresi 14 Ekim akşamı saat 18.00 da sona ermiştir⁴⁸⁷. Akis dergisi kapak resmi olarak Doğu Anadolu'yu gösteren bir seçim haritası koymuştur. Bu haritada birçok ilde seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin kazandığı, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi için ise ayrı ayrı seçim tahmini vermek yerine öteki partiler adında birkaç yerde seçimleri kazanacağı tahmini yapılmıştır. Ardından verilen yine küçük Türkiye haritasındaki tahmin de aynı yönde olmuştur⁴⁸⁸. 16 Ekim tarihinde

⁴⁸⁴ KMTD, C. 2, B. 22, 21.7.1961, ss. 285-287.

⁴⁸⁵ MBK GKT, C. 6, B. 104, 7.9.1961, s. 3.

⁴⁸⁶ *Cumhuriyet*, 14.10.1961, s. 1.

⁴⁸⁷ *Cumhuriyet*, 14.10.1961, s. 3.

⁴⁸⁸ Akis, Haftalık Aktüalite Mecmuası, Cilt: 22, Sayı: 379, 2.10.1961.

yine Akis, 27 Mayıs'ta çıkardıkları dergiden sonra ilk defa bu kadar coşkulu olarak dergiyi hazırladıklarını belirterek seçimden çıkacak sonuçlar da Cumhuriyet Halk Partisi'nin önde olduğu algısını yansıtmıştır⁴⁸⁹.

1961 Anayasası'nın kabulünden sonra yeniden düzenlenen, 25 Mayıs 1961 tarihli 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre Çevre Barajlı Nispi Temsil (d'Hondt Sistemi) ile ilk kez milletvekili sayısı sabitleştirilmiş, 450 olarak belirlenmiştir. Bu yasayla milletvekili seçilebilme yaşı 30, seçmen yaşı 21 olarak belirlenmiştir⁴⁹⁰. Buna göre; 21 yaşını tamamlamış her Türk vatandaşı seçmen Kütüğüne kayıtlı ise oy kullanma hakkına sahiptir. Seçmen kütüğüne kayıtlı olduğu halde seçmen kartı olmayanlar, kimliklerini iki kişinin şahitliğiyle doğrulatıp oy kullanabilecektir⁴⁹¹. Seçimler Anayasa'da belirtildiği gibi serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılmıştır⁴⁹².

15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre 450 milletvekili seçilmiştir. Bunlardan 158'ini Adalet Partisi, 173'ünü Cumhuriyet Halk Partisi, 54'ünü Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 65'ini Yeni Türkiye Partisi oluşturmuştur⁴⁹³. 1961 seçimlerinde 12 925 395 kayıtlı seçmenden 10 522 716 'sı oy kullanmıştır. Katılım oranı yüzde 81,4 olmuştur⁴⁹⁴. Milletvekili genel seçimlerinde birinci sırada yer alan siyasi parti milletvekillerinin toplam milletvekili sayısı içindeki oranı Cumhuriyet Halk Partisi'nin % 38,4'tür⁴⁹⁵. Oyların % 62 sini Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı olan Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi aldığından ve bu partilerin uygulamada 27 Mayısçılara da karşı olmalarından dolayı seçim sonuçları birçok yerde Menderes'in Zaferi olarak nitelenmiştir⁴⁹⁶.

Oy oranı açısından Cumhuriyet Halk Partisi'nden düşük olan Adalet Partisi, senatör sayısında Cumhuriyet Halk Partisi'ni geçmiştir. Adalet Partisi 25 ilde 71, Cumhuriyet Halk Partisi 19 ilde 36, Yeni Türkiye Partisi 18 ilde 27, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ise 9 ilde 16 senatör çıkarmıştır. Adalet Partisi'nin Senatodaki temsil oranı % 47,3 olurken Cumhuriyet Halk Partisi Senatoda % 24,0 oranıyla temsil edilmiştir. Kurucu Mecliste

⁴⁸⁹ Akis, Haftalık Aktüalite Mecmuası, Cilt: 22, Sayı: 381, 16.10.1961.

⁴⁹⁰ Tuik, s. XIII.

⁴⁹¹ *Cumhuriyet*, 14.10.1961, s. 3.

⁴⁹² Tuik, s. XIII.

⁴⁹³ Tuik, s. 12.

⁴⁹⁴ Tuik, s. 5.

⁴⁹⁵ Tuik, s. 1.

⁴⁹⁶ Hikmet Özdemir, 2002, a.g.e., s. 16.

Cumhuriyet Halk Partililerin ağırlığıyla kabul edilen çoğunluk sistemi, bu partinin aleyhine sonuçlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin senatör sayısı, Adalet Partisi'nin senatör sayısının hemen hemen yarısı düzeyinde kalmıştır⁴⁹⁷. Metin Toker, seçim sonuçlarını *Milli İrade* önünde başlıklı yazısında değerlendirirken 15 Ekim seçimleri için Türkiye Demokrasi Tarihi için büyük bir fırsatın kaçırıldığını ve kaçırılan fırsatın o günkü kütle tarafından görülmediğini ifade etmiştir⁴⁹⁸.

Seçimler sonuçlandıktan sonra Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay'ın içinde bulunduğu Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'nin seçim sonuçlarına olumlu gözle bakmadığı bu yüzden yeni bir askeri müdahalenin yakında olabileceği söylentileri ortaya çıkmıştır. Birliğin etkin bir bölümü özellikle Albay Talat Aydemir'e bağlı "Albaylar Cuntası", eski Demokrat Parti'ye bağlı kişilerin yeniden Türk siyasi yaşamında etkili olacağı ve 27 Mayıs dokunulmazlığının ortadan kaldırılacağını öne sürmüşlerdir. Bu düşünceler doğrultusunda 21 Ekim 1961 tarihinde İstanbul 1. Ordu Komutanı Orgeneral Cemal Tural ile İstanbul Askeri Valisi Korgeneral Refik Tulga'nın da aralarında bulunduğu⁴⁹⁹ 10 general ve 28 albay İstanbul Harp Akademileri'nde bir protokol imzalayarak TBMM'nin açılış oturumundan önce müdahale etmeyi ve siyasi partileri kapatarak Milli Birlik Komitesi'nin feshini planlamışlardır. Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın inisiyatifi ile bu müdahale başarısız olmuştur⁵⁰⁰.

21 Ekim 1961'de Silahlı Kuvvetler Birliği üyelerinin yönetime el koymaya karar vermeleri üzerine Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanı İnönü'nün girişimiyle 24 Ekim 1961 tarihinde, Çankaya'da; Gürsel, Komutanlar, Silahlı Kuvvetler Birliği Temsilcileri ve parlamentoda temsilcisi bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi liderlerinin katıldığı yuvarlak masa toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Silahlı Kuvvetler 4 istekte bulunmuştur. Bunlar: Gürsel'in cumhurbaşkanı yapılması, Yassıada suçlularının bağışlanmayacağı, Eminsuların yeniden orduya alınmayacağı ve 147'lerin üniversiteye geri dönmeyeceği şeklindedir. İsteklerden Gürsel ve Eminsularla ilgili olan madde kabul edilmiş; Demokrat Partililerle ilgili şimdilik af çıkartılmaması şeklinde madde değiştirilerek kabul edilmiştir. 147'ler hakkındaki madde

⁴⁹⁷ Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2010, s. 215.

⁴⁹⁸ Metin Toker, "Milli İrade Önünde", *Akis, Haftalık Aktüalite Mecmuası*, Cilt: 22, N: 382, 23.10.1961, s. 7.

⁴⁹⁹ Cüneyt Arcayürek, *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya: (1923-1980)*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010, s. 171.

⁵⁰⁰ Protokole imza koyanlar arasında Faruk Gürler, Faruk Güventürk, Vecihi Akın, Bedrettin Demirel, Suat Aktolga, Recai Baturalp de yer almıştır. Rıdvan Akın, *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, ss. 81-82.

ise kaldırılmıştır⁵⁰¹. Ragıp Gümüşpala'nın partiler arası mutabakata koyduğu imzayı dikkate almayan bazı Adalet Partililer Samsun senatörü Ord.Prof. Ali Fuat Başgil'i cumhurbaşkanlığı adaylığına göstermek istemişlerdir⁵⁰². Arcayürek'in anlatımına göre önceki gece MGK üyesi, eski Harp Okulu komutanı Sıtkı Ulay ile bir arkadaşı Başgil'i ziyaret edip münasip bir dil ile cumhurbaşkanlığı adaylığından çekilmesini istemişler, kimi bilgilere göre adaylıktan çekilmezse başka yöntem uygulanacağını söylemişlerdir⁵⁰³.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 25 Ekim 1961 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesi Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'in açılış konuşmasıyla başlamıştır. Anayasa'nın amir hükmüne göre Cumhurbaşkanı seçilmesi için 26 Ekim 1961 günü saat 15.00' te toplanılması bu oturumda kararlaştırılmıştır⁵⁰⁴. 25 Ekim tarihinde Ali Fuat Başgil'in genel senatörlük istifasından sonra Cemal Gürsel Cumhurbaşkanlığı için tek aday olarak 26 Ekim 1961 günü TBMM'de oylanmıştır. 607 üyenin katıldığı oylamada Cemal Gürsel 434 oyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir⁵⁰⁵.

1961 Anayasa'nın kabulü, 15 Ekim 1961 tarihli genel seçimlerin yapılması ve 25 Ekim 1961 tarihinde TBMM'nin açılması ile Anayasa'daki geçici hükümlerin 4. Maddesi ışığında Milli Birlik Komitesi'nin, Temsilciler Meclisi'nin ve Kurucu Meclis'in hukuki varlıkları sona ermiştir⁵⁰⁶. Böylece 27 Mayıs 1960 tarihinden 25 Ekim 1961 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı güne kadar gerek tek başına gerek Kurucu Meclis'in kanadı olarak yönetimde etkin olan Milli Birlik Komitesi yani askeri idare sona ermiştir.

3.2. Milli Birlik Komitesi Üyelerinin 1961 Sonrasındaki Faaliyetleri

Milli Birlik Komitesi iktidarı kurulan yeni Meclis'in ilk toplantısına kadar devam etmiştir. 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 Sayılı Kanunun altında adları bulunan 23 kişiden oluşan eski Milli Birlik Komitesi başkan ve üyeleri Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri olmuştur. Fakat Milli Birlik Komitesi başkanı olan Cemal Gürsel, cumhurbaşkanı seçilerek tabii üyelikten ayrılmıştır. Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal çeşitli

⁵⁰¹ Ali Gevgilili, a.g.e., s. 227; Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 540.

⁵⁰² Rıdvan Akın, 2009, a.g.e., ss. 83-84.

⁵⁰³ Cüneyt Arcayürek, a.g.e., s. 175. Faruk Güventürk, İhtilalin başı Cemal Gürsel dururken mahkemede Celal Bayar'ın lehine şahitlikte bulunan Ali Fuat Başgil'in cumhurbaşkanı yapılmasının ihtilalin ruhuna ters olacağını bildirmiştir. Bu yüzden Başgil'i bertaraf ettiklerini açıklamıştır. Nazlı Ilıcak, a.g.e., s. 175.

⁵⁰⁴ TBMM LTD, Cilt: 1, B. 1, 25.10.1961, s.2-5.

⁵⁰⁵ TBMM LTD, Cilt: 1, B. 2, 26.10.1961, s. 9. Başgil'in güçlü bir olasılıkla baskı gördüğünden istifa ettiği, hatta Sıtkı Ulay ve Fahri Özdilek'in bu konuyla ilgili adlarının geçtiği belirtilmiştir. Rıdvan Akın, *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 84.

⁵⁰⁶ *Resmî Gazete*, Sayı: 10859, 20.7.1961.

tarihlerde tabii üyelikten çekilmiş; Fikret Kuymak ise Ağustos 1962 tarihinde ölmüştür. Böylece tabii üye olarak Senato'da 18 Komite üyesi kalmıştır. Bu 18 üyenin adları şöyledir: Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak, Kadri Kaplan, Suphi Karaman, Kamil Karavelioğlu, Sami Küçük, Sezai Okan, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selahattin Özgür, M. Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler⁵⁰⁷.

Tabii senatörler, Cumhuriyet Senatosu'na girdikten sonra çoğu zaman ortak hareket eden, rejimin devamı ve sağlığı için söylemlerde bulunmuşlar; fakat parlamentonun ilk üç yılında bir grup kurma ihtiyacı hissetmemişlerdir. Bir süre sonra kürsüye grup adına çıkmışlardır⁵⁰⁸. 2 Şubat 1964 tarihinde ise Milli Birlik Grubu'nu kurduklarını açıklamışlardır⁵⁰⁹. Milli Birlik Grubu adıyla Cumhuriyet Senatosu'nda yer alan tabii üyeler, 12 Eylül 1980'e kadar seçilmiş üyelerin yanında 19 yıl görev yapmışlardır⁵¹⁰.

Tabii üyelik çoğu zaman eleştiri konusu olmuştur. Milli Birlik Grubu'nun bir partinin doğrultusunda hareket etmesinin milli egemenlikle bağdaşmadığını öne süren siyasi parti liderleri tabii üyeliğin kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bunun üzerine Tabii senatörlerin meşruluğunu sağlamaya yarayacak olan, 27 Mayıs'ın tüm ülkede Hürriyet ve Anayasa bayramı olarak kutlanması, gündeme getirilmiştir. 4 Nisan 1963 tarihinde tasarı meclisten geçmiştir. 9 Nisan 1963 tarihinde 27 Mayıs'ın bayram olarak kutlanması kabul edilmiştir⁵¹¹. Ama tabii üyelerin Senato'da devamlı bulunma hakları, seçimle gelenlerin yanında yer almaları eleştiri konusu olmaya devam etmiştir. Orhan Erkanlı, 1965 senesi başlarında bu konuyla ilgili olarak; 27 Mayıs'ı herkesin istediği gibi yorumladığını, kimsenin savunmadığını, 27 Mayısçıların yaptığının utanan, pişman olan

⁵⁰⁷ Cem Eroğul, *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s. 22.

⁵⁰⁸ MBG, Kontenjan Senatörleri Grubu gibi mecliste bulunan siyasi parti üyelerinin katılımına kapalıdır. Tabii senatörlerin bu grubu kurmasındaki nedenler arasında seslerini daha iyi duyurma, daha iyi bir organizasyona sahip olma, senato içerisindeki faaliyetlerini belirli bir sisteme oturtma sayılabilir. MBG'nin ilk ve tek başkanı Fahrettin Özdilek'tir. Özdilek, Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı olmasından sonra Cumhuriyet Senatosu içinde en yaşlı tabii senatör özelliğine sahip olmuştur. Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012, ss. 70-71.

⁵⁰⁹ 1. Vehbi Ersü, 2. Suphi Gürsoytrak, 3. Suphi Karaman, 4. Kami Karavelioğlu, 5. Sami Küçük, 6. Sezai Okan, 7. Fahri Özdilek, 8. Selahattin Özgür, 9. M. Şükran Özkaya, 10. Haydar Tunçkanat, 11. Sıtkı Ulay, 12. Ahmet Yıldız, 13. Muzaffer Yurdakuler. Gruba ileride katılacak üyelerin adlarının ileride ayrıca belirtileceği not olarak yazılmıştır. CSTD, C. 18, B. 35, 2.2.1964, s. 129.

⁵¹⁰ Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih (1960-1980)", *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980, (Haz. Sina Akşin)*, Cilt: 1, Milliyet Doğan Gazetecilik, İstanbul, s. 241.

⁵¹¹ Tunca Özgişi, a.g.e., s. 71.

kişiler haline geldiğini ayrıca Tabii senatör sıfatıyla mecliste bulunanların Adalet Partisi'nin Tabii senatörlüğü kaldırmak isteğinden ürktüğünü dile getirmiştir⁵¹².

Milli Birlik Komitesi'nin Cumhuriyet Senatosu içinde yer alan Tabii Üyeleri:

3.2.1. Cemal Gürsel

Milli Birlik Komitesi Başkanı olması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'nin Devlet ve Hükümet Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı görevlerini de 1961'de yapılan seçimlere kadar sürdürmüştür. Cumhuriyet Senatosu'nda önce Tabii Senatör olmuş, 26 Ekim 1961 tarihinde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı görevindeyken hastalanmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tedavi görmüştür. Sağlık durumunun ağırlaşması üzerine Türkiye'ye getirilmiştir. 14 Eylül 1966 tarihinde beyin kanaması sonucu yaşamını yitirmiştir⁵¹³.

3.2.2. Cemal Madanoğlu

27 Mayıs 1960'ta Ankara komutanı olarak çok önemli bir görevde bulunan Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı Cemal Madanoğlu, 13 Kasım'da 14'lerin gönderilmesi ile ilgili olarak Cemal Gürsel ile aynı kararda olmuş ve bu kararı uygulamıştır. 14'lerin gitmesinden sonra ihtilale katılamamış olanların da içinde olduğu Silahlı Kuvvetler Birliği örgütü ortaya çıkmıştır. Madanoğlu bu örgüt ile en başından itibaren mücadele etmek zorunda kalmıştır⁵¹⁴. Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesi sayılmasına rağmen TBMM'nin çalışmalarına başladığı 25 Ekim 1961'de Başkanlığa gönderdiği bir mektup ile üyelikten istifa ettiğini bildirmiş ve 26 Ekim günü de ordudan emekliye ayrılmıştır. 7 Haziran 1966 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine atanmıştır⁵¹⁵.

12 Mart Muhtırasından bir yıl sonra Devrim dergisi etrafında toplananların bir cunta oluşturdukları ve liderlerinin emekli Cemal Madanoğlu olduğu öne sürülmüş ve bu Cunta'nın hükümeti yıkıp Marksist-Leninist bir düzen kuracağı iddia edilmiştir. Akabinde

⁵¹² Orhan Erkanlı, a.g.e., ss. 231-232.

⁵¹³ Mehmet Seyitdanlioğlu (Haz.), *Türk Parlamento Tarihi Kurucu Meclis (6 Ocak 1961-15 Ekim 1961) Milli Birlik Komitesi Temsilciler Meclisi Üyeleri Özgeçmişler*, Cilt: 2, Türk Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2015, s. 4.

⁵¹⁴ Kamil Karavelioğlu, *Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs 12 Mart, 12 Eylül... Kamil Karavelioğlu Milli Birlik Komitesi Üyesi, Eski Tabii Senatör*, Güreer Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 160-161.

⁵¹⁵ Fahri Çoker (Haz.), *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, Cilt:1, (1961-1964), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, s. 37.

İstanbul 1. Sıkıyönetim Komutanlığı Mahkemesi'nce içlerinde Osman Köksal ve Doğan Avcıoğlu'nun da bulunduğu 32 kişi yargılanmıştır. Eylül 1974'de sona eren davanın sonucuna göre; beraat etmelerine karar verilmiştir⁵¹⁶. Sonraki yaşamını İstanbul'da sürdürmüş 1993 yılında ölmüştür⁵¹⁷.

3.2.3. Zeynelabidin Sıtkı Ulay

Komite Dönemi'nde Ulaştırma Bakanlığı görevinde bulunan (Zeynelabidin) Sıtkı Ulay, 30 Ocak 1962 tarihinde Sosyal Demokrat Parti'yi kurmuştur. 16 Şubat 1967 birleşiminde Genel Kurul'da istifası okunmuş ve kabul edilmiştir. Parti o dönemdeki koşullar altında siyasi faaliyet gösteremeyince kapanmıştır. 31 Mart 1981'de (A) Grubu temsilcisi olarak Türkiye Vakıflar Bankası Yönetim Kurulu üyeliğine atanmıştır⁵¹⁸. Eşini erken kaybeden Ulay, yaşlılığında tekrardan evlenmiş ve 1997'de yılında ölmüştür⁵¹⁹.

3.2.4. Osman Köksal

Osman Köksal, 27 Mayıs günü Köşk'te bir çatışmaya sebep olmadan Köşk'ün teslim alınmasını ve Celal Bayar'ın intiharını önleyerek Harb Okulu'na getirilmesini sağlamıştır⁵²⁰. 26 Ekim 1961'de çalışmalarına başlayan Cumhuriyet Senatosu'nda tabii üye olarak yer almıştır. Fakat 6 Haziran 1964 tarihinde tabii üyelikten istifa etmiştir. Ancak cumhurbaşkanı tarafından yeniden üyeliğe atanmıştır. Senato'da İçişleri Komisyonu'nda üye olarak çalışmıştır⁵²¹. 12 Mart 1971 döneminde gizli örgüt kurup hükümeti devirme suçlaması ile karşılaşmış ve arkadaşları İstanbul'da Ziverbey Köşkü'nde işkenceli sorgulamalardan geçirilmiştir⁵²².

Osman Köksal, kamuoyunda Madanoğlu Davası olarak bilinen dava nedeniyle yargılanmış ve yargılama sonucunda aklanmıştır. Af Yasası'nın görüşüldüğü sırada Osman Köksal'ın dosyası da Yargıtay'dadır. Bu konuyla ilgili Uğur Mumcu'nun ulaştığı bilgilerden 20 Ekim 1973 günü Osman Köksal'ın Başbakan Yardımcısı Orhan Eyüpoğlu'na telgraf çekerek affi desteklediğini; fakat aftan yararlanmak istemeyen ve davasını sürdürmeyi uygun görenlerin isteklerini karşılayan bir maddeye yer verilmesi

⁵¹⁶ *Cumhuriyet*, 9.11.2008, s. 5.

⁵¹⁷ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 37.

⁵¹⁸ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 52.

⁵¹⁹ Kamil Karavelioğlu, a.g.e., s. 159.

⁵²⁰ Kamil Karavelioğlu, a.g.e., s. 157.

⁵²¹ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 31.

⁵²² Sorgulamaları yöneten Osman Köksal'ın eski arkadaşı Tümgeneral Memduh Ünlütürk olmuştur. Uğur Mumcu, a.g.e., s. 164.

isteğinde bulunduğunu öğreniyoruz⁵²³. Osman Köksal'ın cumhurbaşkanlığı kontenjan üyeliğinde görev süresi bitince Köksal 10 Ekim 1971'de Senato'dan ayrılmıştır. Bir süre emekli aylığı ile ayakta kalmaya çalışmıştır. 1979 yılına ise Turizm Bankası'nda müşavirlik görevi almış; ama bu görevi çok kısa sürmüştür. Oğlu Kudret'in TKP-B diye bilinen bir dava nedeniyle gözaltına alınıp yargılanması, Köksal'ı çok üzmüştür. Oğlunun davasıyla ilgili tanıklıkta bulunduktan 20 gün sonra geçirdiği bir kalp krizi ile yaşamını yitirmiştir⁵²⁴.

Osman Köksal ölümüne yakın kapitalist sistem ile Marksist- Leninist sistemi eleştirmiş, Batı Avrupa ülkelerinde görülen demokratik sosyalizmi savunmuştur⁵²⁵. Osman Köksal 1982 Anayasası'nın tartışılmaya açıldığı günlerde Cumhuriyet gazetesine anayasalar ile ilgili görüşlerini belirten bir mektup göndermiştir. Bu mektupta 1961 Anayasası'nın Atatürk ilkelerine ve Türk toplumunun yapısına uygun olduğu; fakat bazı siyasal partiler tarafından kasıtlı olarak uygulanmadığı için Türkiye'nin 12 Eylül'ü yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca 1982 Anayasası için 1982 Aldıkaçtı tasarısı ifadesinde bulunmuştur. Bunun Türk toplumunu çok gerilere götürecektir, otoriter bir rejim doğuracak ve Atatürk ilkelerini yozlaştıracak biçimde hazırlandığını söylemiştir. Bu tasarının ne Türk milletine ne de Türk ordusuna yakışmadığını ifade etmiştir⁵²⁶.

3.2.5. Mehmet Fikret Kuytak

Albay (Mehmet) Fikret Kuytak, Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyelerinden biri olmuştur. 31 Ekim 1961'de ordudan emekliye ayrılmış, Senato'da Bütçe Komisyonu'nda çalışmıştır. Genel Kurul'da iki kez konuşma yapmış 8 Ağustos 1962 tarihinde ölmüştür⁵²⁷.

3.2.6. Ekrem Acuner

Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyelerindendir. Senatoda Anayasa, Adalet ve içişleri komisyonlarında çalışmıştır. Genel kurulda çeşitli konularda 8 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile üyelik görevi sona ermiştir. Sonraki yaşamında politika ile ilgilenmemiştir⁵²⁸.

⁵²³ Uğur Mumcu, a.g.e., s. 168.

⁵²⁴ A.g.e., ss. 172, 181.

⁵²⁵ A.g.e., s. 178.

⁵²⁶ Uğur Mumcu, a.g.e., s. 180.

⁵²⁷ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 35.

⁵²⁸ A.g.e., s. 6.

3.2.7. Refet Aksoyoğlu

30 Ağustos 1961 tarihinde Albaylığa yükseltilen Refet Aksoyoğlu, Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii üyelerinden olmuştur. Senato'da Adalet ve Anayasa, Milli Savunma ve Mali ve İktisadi İşler Komisyonlarında çalışmıştır. Genel Kurulda çeşitli konularda 7 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koyması ile yasama meclisleri kapatılmış Refet Aksoyoğlu'nun da üyelik görevi sona ermiştir⁵²⁹.

3.2.8. Mucip Ataklı

Milli Birlik Komitesi'nin üyelerinden biri olan Mucip Ataklı, Cumhuriyet Senatosu'nun da tabii üyelerinden biri olmuştur. Senato'da; Milli savunma, Mali ve İktisadi İşler, Anayasa ve Adalet Komisyonları'nda çalışmıştır. Genel Kurul'da değişik konularda 16 konuşma yapmıştır⁵³⁰. 1965'ten sonra bazı grupların darbe planladıkları şeklinde haberler çıkmıştır. Mucip Ataklı'nın 27 Mayıs Milli Devrim Derneği bünyesinde olduğu savunulan Milli Devrim Ordusu'nun başkanı olduğu iddia edilmiştir. Dolayısıyla hakkında soruşturma açılmıştır. Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Cemal Madanoğlu haklarında cuntacılık iddiası yapılmıştır. İddianamelerde zaman zaman MDO'ya üye oldukları gerekçesi ile Sezai Okan, Şükran Özkaya, Suphi Karaman'ın isimleri de karışmıştır. Sonuç olarak MDO'yla ilişkileri olduğu gerekçesiyle Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sezai Okan, Mehmet Şükrü Özkaya'nın 12 Aralık 1968 tarihinde yasama dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. Daha sonra 2 Ocak 1969 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nce dokunulmazlıkların kaldırılması iptal edilmiştir⁵³¹.

1980 tarihinde Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyması ve yasama meclislerinin kapatılması ile Mucip Ataklı'nın üyelik görevi sona ermiştir. 1982'de siyasi faaliyetlerin yeniden başlamasıyla Halkçı Parti'de politikaya girmiş ve bu partinin kurucu üyesi olmuştur. 6 Kasım 1983'de yapılan TBMM 17. Dönem genel seçimlerinde İstanbul milletvekili seçilmiştir. 1984 tarihinde ise ölmüştür⁵³².

3.2.9. Emanullah Çelebi

E. Kur. Yarbay Emanullah Çelebi, Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyelerinden sayılmıştır. Senato'da Sosyal İşler (Sağlık, Çalışma, İmar ve İskan), Gençlik ve Spor

⁵²⁹ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 8.

⁵³⁰ A.g.e., s. 10.

⁵³¹ Tunca Özgişi, a.g.e., s. 189, *Resmi Gazete*, Sayı: 13219, 10.6.1969.

⁵³² *TBMM Albümü*, 17. Yasama Dönemi (1983-1987).

Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Genel Kurul'da iki konuşma yapmıştır. 19-28 Şubat 1977 tarihinde İran Senatosu Başkanı'nın davetiyle İran'ı ziyaret eden Senato Heyeti arasında yer almıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koyup yasama meclislerin kapatmasıyla tabii üyelik görevi sona ermiştir. Sonraki yaşamında politika ile ilgilenmemiştir⁵³³.

3.2.10. Süleyman Vehbi Ersü

E. Kur. Albay (Süleyman) Vehbi Ersü, Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesi olmuştur. Senatoda Sanayi ve Tarım, Tarım ve Sosyal İşler komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Genel Kurul'da değişik konularda 88 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir. 13 Ağustos 1982 tarihinde Ankara'da yaşamını yitirmiştir⁵³⁴.

3.2.11. Mehmet Suphi Gürsoytrak

E. Kur. Yarbay (Mehmet) Suphi Gürsoytrak, 30 Ağustos 1961 tarihinde Yarbaylığa yükseltilmiştir. 31 Ekim 1961 tarihinde emekliye ayrılmıştır. Senato'da Bütçe Plan ve Karma-Bütçe, İçişleri, Tarım, Gençlik, Spor, Mali, ve İktisadi İşler Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Bir dönem Başkanlık Divanı'nda İdareci üye görevinde çalışmıştır. Genel Kurul'da değişik konularda 72 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir. Sonraki yaşamında politika ile ilgilenmemiştir⁵³⁵.

3.2.12. Kadri Kaplan

Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii üyesidir. 31 Ekim 1961 tarihinde ordudan ayrılmıştır. Senatoda Milli Eğitim, Bütçe, Anayasa ve Adalet, Mali İktisadi İşler, Senato Hesaplarını İnceleme, Gençlik ve Spor Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Araştırma Komisyonlarında görev almıştır. 7 Aralık 1965 Başkanlık divanı seçimlerinde Bağımsızların adayı olarak senato Başkanvekilliğine seçilmiştir. 1 Kasım 1966'da istifa etmiştir. Birçok soru önergesi ile denetim etkinliğine katılmıştır. Bunlardan bazıları; İstanbul Haliç Bölgesi'nin rehabilitasyonu ve çevre düzenlemesi, Genel Yayın Eğitim ve

⁵³³ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 12.

⁵³⁴ A.g.e., s. 14.

⁵³⁵ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 23.

Kültür Kurumu, turizm polisi, yüksek öğretimi bitirenlerin yurt kalkınmasında zorunlu hizmete tabi tutulmasıdır⁵³⁶.

Milli Demokratik Devrim'in desteklediği ve üniversitelerde örgütlenen Fikir Kulüpleri Federasyonu'na katılan gençlik örgütlerinden biri olan 27 Mayıs Milli Devrim Derneği'nin genel başkanlığını yapmıştır. Daha sonra ise Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun genel sekreterliği görevini üstlenmiştir⁵³⁷.

3.2.13. Salih Suphi Karaman

E. Kur. Albay (Salih) Suphi Karaman, 30 Ağustos 1961 tarihinde Albaylığa yükseltilmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii üyesi olarak çalışmıştır. 31 Ekim 1961 tarihinde ordudan emekli olmuştur. Senatoda Mali ve İktisadi İşler, Anayasa ve Adalet, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), Milli Eğitim, Bütçe-Plan ve Karma Bütçe Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Genel Kurul'da değişik konularda 166 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde yasama meclislerinin kapanması ile üyelik görevi sona ermiştir⁵³⁸.

3.2.14. Kamil Karavelioğlu

Müs. Kur. Binbaşı Kamil Karavelioğlu, Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyelerindedir. Senato'da ilk Başkanlık Divanı seçiminde İdareci üyeliğe getirilmiştir. Ayrıca Kitaplık, Dilekçe, Bütçe-Plan, Bütçe-Karma ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Genel Kurulda 144 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir⁵³⁹.

3.2.15. Sami Küçük

E. Kur. Albay Sami Küçük, Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesidir. Senato'da Bütçe ve Plan, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Milli Eğitim, Çalışma ve İmar ve İskan Komisyonlarında çalışmıştır. Genel Kurulda çeşitli konularda 85 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir. Bu tarihten sonra politika ile ilgilenmemiş, herhangi bir işte de çalışmamıştır⁵⁴⁰.

⁵³⁶ Mehmet Seyitdanlıoğlu (Haz.), ss. 27-28.

⁵³⁷ Tunca Özgişi, a.g.e., s.187; Ali Gevgilili, a.g.e., ss. 378-379.

⁵³⁸ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 27.

⁵³⁹ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 29.

⁵⁴⁰ A.g.e., s. 33.

3.2.16. Orhan Sezai Okan

E. Kur. Albay Orhan Sezai Okan, 30 Ağustos 1960 tarihinde Albaylığa yükseltilmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii üyelerindedir. Senato'da Dışişleri, Basın-Yayın ve Turizm İçişleri Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Genel Kurul'da değişik konularda 30 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir. Sonraki yaşamını Ankara'da sürdürmüştür⁵⁴¹.

3.2.17. Emin Fahrettin Özdilek

Fahri Özdilek, Cemal Gürsel'in 30 Mayıs 1960 tarihinde kurduğu hükümette Milli Savunma Bakanlığına getirilmiştir. Özdilek, 13 Ağustos 1960'ta kendi isteği ile ordudan emekliye ayrılmıştır. 21 Ekim 1960'ta Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığına atanmıştır. Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri arasında en yaşlı üye sıfatıyla 26 Ekim 1961 günü Senato'da Başkanlık divanını kürsüye çağırarak göreve başlatmıştır. Yeni kabine kurulup göreve başladığı 20 Kasım 1961 tarihine kadar Başbakan vekili görevini üstlenmiştir. Senato'da Milli Savunma Komisyonu'nda çalışmış, üç toplantı yılı Komisyonu'nun Başkanvekilliğini yapmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde ülke yönetime el konulmasıyla Milli Güvenlik Konseyi'nce yasama meclisleri kapatılmış böylece görevi son bulmuştur⁵⁴². 12 Eylül'den sonra Danışma Meclisi üyesi olmuş, 1983 seçimleriyle de Halkçı Parti Konya milletvekili seçilmiştir⁵⁴³. 24. ve 25. Hükümet'te Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı, 24. Hükümet Milli Müdafaa Bakanı olarak görev yapmıştır.⁵⁴⁴

3.2.18. Mehmet Özgüneş

Milli Birlik Komitesi üyelerinden olan Mehmet Özgüneş, 30 Ağustos 1960 tarihinde Yarbaylığa yükseltilmiştir. Daha sonra Cumhuriyet Senatosu içinde tabii üye olarak görev almıştır. 31 Ekim 1961'de ordudan emekliye ayrılmıştır. Senato'da Milli Eğitim ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri komisyonları üyeliği yapmıştır. 12 Mart 1971'den sonra kurulan Nihat Erim Kabinesi'nde Devlet Bakanlığı'na atanmıştır. Daha sonra Sadi İrmak Kabinesi'nde ikinci kez Devlet Bakanı olmuş, en son olarak da 12 Eylül 1980'den sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından Başbakanlığa atanan E. Oramiral Bülent Ulusu Başkanlığındaki Hükümette üçüncü kez Devlet Bakanlığına getirilmiştir. Bu görevini 13

⁵⁴¹ A.g.e., s. 39.

⁵⁴² Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., ss. 41-42.

⁵⁴³ *Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*, s. 272.

⁵⁴⁴ *TBMM Albümü*, 17. Yasama Dönemi (1983-1987).

Aralık 1983'e kadar korumuştur. Sonraki yaşamını çeşitli sosyal faaliyetler vakıf ve dernek üyelikleri ile Ankara'da geçirmiş, 1992'de ölmüştür⁵⁴⁵.

3.2.19. Mehmet Selahattin Özgür

E. Dz. Kur. Yarbay Mehmet Selahattin Özgür, askerlikten emekliye ayrılarak Cumhuriyet Senatosu'nda Tabii üye olmuştur. Senatoda Sanayi ve Tarım, Bütçe Plan ve Bütçe Karma, Milli eğitim ve Mali ve İktisadi İşler Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. Genel Kurul'da değişik konularda 44 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir. Sonraki yaşamını İstanbul'da sürdürmüştür⁵⁴⁶.

3.2.20. Şükran Özkaya

E. Kur. Yarbay Şükran Özkaya, Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii üyelerindedir. 31 Ekim 1961'de askerlikten emekliye ayrılmıştır. Senatoda ilk seçimde Sayıştay ve Senato Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı olmuştur. Ayrıca Mali ve İdari İşler ve Kitaplık Komisyonlarında üye olarak çalışmıştır. 1 Kasım 1971'de Başkanlık divanına İdareci Üye seçilerek 19 Şubat 1974'e kadar u görevi sürdürmüştür. Genel Kurul'da değişik konularda 21 konuşma yapmıştır. 12 Eylül 1980'de yasama meclislerinin kapatılması ile görevi sona ermiştir⁵⁴⁷.

3.2.21. Haydar Tunçkanat

Haydar Tunçkanat, Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyelerinden biri olmuş, askerlikten emekliye ayrılmıştır. Senato'da Bütçe, Karma Bütçe, Senato Hesaplarını İnceleme, Bayındırlık, Ulaştırma ve İmar İskan Komisyonlarında çalışmıştır. NATO Parlamenterleri Türk Grubu üyesi olarak çeşitli merkezlerdeki toplantılarına ve komisyon çalışmalarına katılmıştır. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasıyla yasama meclislerinin kapatılmasıyla üyelik görevi sona ermiştir. Türkiye'nin Milli Savunma Stratejisi, Albay Dickson, İkili Andlaşmaların İçyüzü, Amerika Emperyalizmi ve CIA yayınlanmış eserleridir⁵⁴⁸.

⁵⁴⁵ Fahri Çoker, (Haz.), a.g.e., s. 44.

⁵⁴⁶ A.g.e., s. 46.

⁵⁴⁷ A.g.e., s. 48.

⁵⁴⁸ Fahri Çoker (Haz.), a.g.e., s. 50.

3.2.22. Ahmet Yıldız

Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyelerindedir. 31 Ekim 1961 tarihinde Silahlı Kuvvetlerden emekliye ayrılmıştır. Cumhuriyet Senatosu'nda Dış İşleri, Basın Yayın ve Turizm Komisyonlarında 1961-1964 yıllarında sözcü olarak daha sonra ise üye olarak çalışmıştır⁵⁴⁹. 12 Eylül 1980 tarihine kadar Halkevleri başkanlığı yapmış, 12 Eylül'den sonra tutuklanmıştır. Halkevleri Davası'ndan beraat etmiştir⁵⁵⁰.

3.2.23. Muzaffer Yurdakuler

E. Kur. Albay Muzaffer Yurdakuler, Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii üyesidir. Dilekçe Komisyonu'nda çalışmıştır. 1970-1971 toplantı yılında Başkanlık Divanı'nda İdare Amiri olarak bulunmuştur. Genel Kurul'da çeşitli konularda 15 konuşma yapmıştır. 12 Eylül'de meclislerin kapatılması ile görevi sona ermiştir. Sonraki yaşamını oğlu Hakan'ın 8 Nisan 1976'da bir saldırı sonucu öldürülmesinden sonra Ankara'daki evinde hasta olarak geçirmiştir. 1995 senesinde yaşamını yitirmiştir⁵⁵¹.

3.3. 1961-1965 Yılları Arasında Türkiye'nin Siyasal Gelişiminde Milli Birlik Komitesi'nin Etkisi

Cumhuriyet Halk Partililerin çoğunlukta olduğu Kurucu Meclis yeni bir Anayasa ve nisbi temsili güvence altına alan bir seçim yasası hazırlamıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde hazırlanan anayasa halkoyuna sunulmuş; fakat sınırlı bir destek sağlamıştır. Anayasaya karşı verilen oy oranı % 40'a yakın olmuştur. Feroz Ahmad'a göre bu durumun nedeni halkın askeri rejimden hala kuşku duyması ve eski tek parti düzenine dönülmesinden korkmasıdır⁵⁵².

Demokrat Parti artık tarihe karışmasına rağmen siyasal tabanı bütün neo- Demokrat Partiler için önemini korumuştur. Bu türden iki parti 1961 tarihinde siyasal partiler serbest bırakılır bırakılmaz kurulmuştur. Bunlar Cuntayla yakın bağları olan emekli bir generalin önderlik ettiği Adalet Partisi (AP) ile Ekrem Alican'ın önderliğindeki Yeni Türkiye Partisi'dir. 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi % 36,7 oranında oy alırken karşısındaki partiler toplamda % 48,5 oy almıştır. Bu sonuçlar Feroz

⁵⁴⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, (Haz.), a.g.e., s.71.

⁵⁵⁰ *Milliyet*, s. 11.

⁵⁵¹ Fahri Çoker, a.g.e., s. 56.

⁵⁵² Feroz Ahmad, 1995, a.g.e., s. 182.

Ahmad'ın yorumuyla Adnan Menderes'in yattığı yerden kullanmaya devam ettiği gücü ve onu kovan askeri rejime karşı bir kınamayı ifade etmiştir⁵⁵³.

1961 seçimleri Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin birbirlerine yakın oy almaları ve ikisinin de tek başına hükümet kuramamaları sonucunun ortaya çıkmasıyla ordu içinde 27 Mayıs ilkelerinin korunması ve bunun içinde eylemde bulunulması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle askerler 21 Ekim 1961 tarihinde bir protokol yapmışlardır. Burada tüm siyasi parti faaliyetlerinin kısıtlanması, Milli Birlik Komitesi'nin feshedilmesi, seçim sonuçlarının iptal edilmesi, TBMM toplanmadan önce duruma müdahale edilmesi kararlaştırılmıştır. Ordunun yapmış olduğu protokol hem Milli Birlik Komitesi üyelerini, hem Cumhuriyet Halk Partisi hem de Adalet Partisi ve diğer tüm partileri çözüm aramaya yöneltmiş ve birbirlerine yaklaştırmıştır⁵⁵⁴.

Meclis, 25 Ekim 1961 tarihinde ilk toplantısını yaptıktan sonra ana sorun cumhurbaşkanını seçmek ve bir hükümet kurmak olmuştur. Adalet Partili aşırılar cumhurbaşkanı olarak Ali Fuat Başgil'i seçmek istedikleri gibi Cumhuriyet Halk Partisi ile bir koalisyona da karşı çıkmışlardır. Ali Fuat Başgil'e yapılan baskılar sonucu Başgil istifa etmiş ve Gürsel cumhurbaşkanı seçilmiştir. Hükümet kurma çalışmaları devam ederken çeşitli görüşler ortaya atılmış; fakat asıl amaç İnönü başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi-Adalet Partisi koalisyonu kurmak olmuştur⁵⁵⁵. Tabii senatörlerin istekleri de bu yönde olmuştur. Sami Küçük, Suphi Karaman ve Suphi Gürsoytrak ile Müşerref Hekimoğlu'nun evinde yaptıkları toplantıda ordudaki cuntayı tasfiye için İsmet İnönü'nün Başbakan ve Senatör Kazım Orbay'ın Milli Savunma Bakanı olması yönünde görüşleri olmuştur⁵⁵⁶. Milli Birlik Komitesi üyesi Karavelioğlu da günün koşullarında iki büyük partiye dayanan hükümetin kurulması, başbakanın da tarihi kahraman İsmet İnönü'nün olması gerektiğini savunduklarını ve bu öneriyi her yetkiliye kabul ettirdiklerini dile getirmiştir⁵⁵⁷.

İsmet İnönü'nün oluşturduğu hükümet programı ile ilgili olarak Ahmet Yıldız, 29 Kasım 1961 tarihinde Senato'daki konuşmasında; Dünya tarihinde ilk defa bu kadar kısa sürede bir ihtilalden demokrasiye geçildiğini ve kendi tarihimizde de ilk defa gerçek bir

⁵⁵³ Feroz Ahmad, 1995, a.g.e., s. 192.

⁵⁵⁴ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 96.

⁵⁵⁵ Tunca Özgişi, a.g.e., s. 131.

⁵⁵⁶ Tunca Özgişi, a.g.e., s. 131; Ahmet Demirel (Haz.), *Nihat Erim Günlükler 1925-1979*, Cilt: 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 741.

⁵⁵⁷ Tunca Özgişi, a.g.e., ss. 131-132; Kamil Karavelioğlu, a.g.e., s. 168.

koalisyon hükümet kurulduğunu dile getirmiştir. Engin tecrübeleriyle kendilerinde güven oluşturan İnönü ve tüm Kabine arkadaşlarında gördükleri azim ve vazife severliğin gelecek zamanda çok başarılı geçeceğine inandırdığını ifade etmiştir. İktidarı böyle seçkin bir heyete teslim etmelerinin eski Milli Birlik Komitesi arkadaşlarının en büyük mutluluk vesilesi olduğunu açıklamıştır. Siyasi husumet yerine siyasi rekabetin esas alındığı bir anlayış ile siyasi ilişkilerin düzenlenmesini mutlu bir gelişme olarak ifade etmiştir⁵⁵⁸. Sami Küçük, TBMM’de en çok üye bulunduran iki büyük partinin millet ve memleket hizmeti için subjektif duygulara yer vermeden görevlerini yerine getirmedeki anlayış ve hükümet kurmadaki azmin her türlü takdirin üstünde olduğunu belirtmiştir⁵⁵⁹.

1961 seçimlerinden sonra olayların ordunun önerdiği şekilde, Gürsel’in Cumhurbaşkanı, İnönü’nün de başbakan olması Türkiye’de ordunun yönlendiriciliğinin tüm politik gruplarca kabul edildiğinin göstergesi olmuştur. Ali Fuat Başgil’in cumhurbaşkanlığı adaylığından zorla vazgeçirilmesi ve Cumhuriyet Halk Partisi- Adalet Partisi koalisyonunun o an için af konusunun gündeme getirilmemesi şartı ile kabul edilmesi orduyu Türk siyasal hayatında en önemli sorunların çözücüsü durumuna getirmiştir. Koalisyon kurulmadan önce ordu adına yapılan tehditlerde, 27 Mayıs’ın bitmediği ve mutlaka başarıya ulaştırılacağı belirtilmiştir⁵⁶⁰.

Meclis’in açılmasına ve Gürsel’in cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen özellikle 27 Mayıs olayının dışında kalmış cuntalar ordu içinde farklı müdahale odakları haline gelmiştir⁵⁶¹. Bu cuntalar içinde en etkin cuntanın başında olan Kurmay Albay Talat Aydemir* öncülüğünde bazı subaylar, 22 Şubat 1962 tarihinde; 27 Mayıs İhtilali’nin

⁵⁵⁸ CSTD, C. 1, B. 10, 29.11.1961, s. 137.

⁵⁵⁹ CSTD, C. 1, B. 10, 29.11.1961, ss. 123-124.

⁵⁶⁰ Kurtuluş Kayalı, a.g.e., ss. 98,100.

⁵⁶¹ Rıdvan Akın, 2009, a.g.e., s. 87.

* Aydemir, 13 Kasım 1960 tarihindeki olayın Milli Birlik Komitesi’nin geçici Anayasası’nın bizzat yapanlar tarafından çiğnendiğini ve bu olayın Silahlı Kuvvetler içinde çok yıkıcı bir reaksiyon yarattığını dile getirmiştir. 14’ler yurt dışına sürüldükten sonra geri kalan 23 Milli Birlik Komitesi üyesi, grup grup aşiret reisi gibi taraftar toplamaya çalışmışlardır. Ayrıca 14’lerin mağdur olduklarına inananlar da ordu içinde bir teşkilat kurmaya başladılar. Artık ordu muhtelif zümrelere hizmet için siyasetin içinde bocalamaya başlayınca kendisini bu durum karşısında vazifeli hisseden Aydemir, Ankara’daki yakın arkadaşlarıyla bir fikir etrafında toplanmışlardır. Ordu içinde bir parçalanma olmaması için, yavaş yavaş orduyu Milli Birlik Komitesi üyelerinin elinden kurtarmak için Türk Silahlı Kuvvetler Birliği adı altında bir teşkilat kurmaya başladıklarını söylemiştir. Aynı fikirlerin İstanbul’da da doğmuş olması nedeniyle Ankara ve İstanbul grubu 18 Mart 1961 tarihinde birbirlerinden haberdar olup birleştiklerini ifade etmiştir. Daha sonra bazı prensipler oluşturduklarından bunları orduda güvendikleri kişilere kabul ettirip prensiplerden ayrılmamaları için yemin ettirdiklerini açıklamıştır. Fakat bu faaliyetlere Milli Birlik Komitesi içinde bazı şahıslar iyi bakmamıştır. Bunlar: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Osman Köksal, Sezai Okan, Suphi Karaman, Kadri Kaplan, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler, Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Mehmet

hedefine ulaşamamış olması, 27 Mayıs'tan sonrada halkın iki grup şeklinde ayrılmış bulunması, milli birlik ruhunun temin edilmemesi, seçim sonrası oluşan siyasi ortamda istikrarlı bir hükümet kurulmaması ve bu yüzden asıl memleket davalarıyla ilgilenilmemesi nedenlerini öne sürerek bir hükümet darbesine girişmişlerdir⁵⁶². Hükümet darbesine girişen Türk Silahlı Kuvvetler Birliği adı verilen cuntada Genelkurmay Başkanı ve Kuvvetler Komutanlarına varıncaya kadar birçok subay olduğu gibi birkaç Milli Birlik Komitesi üyesinin de onlarla işbirliği yaptıkları ortaya çıkmıştır. Cemal Gürsel konuyu öğrendiğinde cuntayı dağıtma hazırlığına girişmiştir. Gürsel, İrfan Tansel'i Milli Birlik Komitesi'ndeki üç havacı subayı hatta Milli Birlik Komitesi'ni ekarte etmek istemiş; fakat başarı gösterememiştir⁵⁶³.

22 Şubat Hareketi'nde İnönü'nün sabırlı stratejisi işe yaramıştır. İnönü ilk olarak bir deklarasyon kaleme aldirmiştir. Buna göre tüm parti liderleri ile birlikte Başbakan İnönü tüm halkı demokrasiyi korumaya çağıracaktı. Fakat Etimesgut'taki verici istasyonu ihtilalcilerin eline geçtiğinden radyodan duyuru yapılamamıştır. Bu arada Harp Okulu öğrencilerinin kendilerini yalnız hissetmelerine neden olan bir durum gerçekleşmiştir. Halkın suskunluğu olan bu durum, halkın ihtilalcileri tasvip etmediği düşüncesini çıkarmıştır. Bu sırada Ekrem Alican, Harp Okulu'na gidip Talat Aydemir ile görüşmek istemiştir. İsmet Paşa önce buna izin vermek istemese de sonradan rıza göstermiştir. Talat Aydemir burada Alican'a isteklerini bildirmiştir. Bu parlamento ile ülke çözümlerine imkan olmadığını, bu yüzden kendi kontrolleri altında yeni bir seçim yapılmasını, okuma yazma bilmeyenlere oy hakkı tanınmayacağını ve hareketi durdurmadan önce kendileriyle ilgili tayinlerin durdurulmasını istemiştir. Alican bunları İnönü'ye bildirmiştir. İnönü'nün aldığı bilgiler karşısında düşüncesi; Aydemir Karargâhı'nın tereddüt içinde olduğu, taviz vermeye yanaştığıdır. Bu saatten sonra güç İnönü'ye geçmiştir. İnönü tarihi konuşmasını yapmıştır. İnönü, devletin böyle bir hareketi bir an önce bastırması gerektiğini, gerekirse tek başına onların üstüne gidebileceğini, yarın sabah hepsini emekli edeceğini ve eğer kan dökülmezse bu defalık onları divanı harbe vermeyeceğini söylemiştir⁵⁶⁴. Talat Aydemir ile İnönü arasında olan haberleşmelerde; Aydemir arkadaşlarının emekli edilmemelerini ne

Özgüneş. Can Kaya İsen, *22 Şubat 21 Mayıs Geliyorum İhtilal*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1964, ss. 207-208.

⁵⁶² Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Geçiş Yayınları, İstanbul 1971, s. 260. Aydemir, özellikle 14'lerin yurda dönmesinden sonra siyasi faaliyetlerini hızlandırmıştır. Aydemir'in düşünceleri bu gruba daha yakındır. Rıdvan Akın, a.g.e., s. 87.

⁵⁶³ Ahmet Yıldız, a.g.e., ss. 208-209.

⁵⁶⁴ Kurtul Altuğ, a.g.e., ss. 221-222.

kadar istese de bu istek kabul edilmemiştir. Asiler saat 5'ten itibaren yavaş yavaş teslim olmaya başlamışlardır⁵⁶⁵.

İnönü'nün 22 Şubat askeri hareketinden sonra durumu değerlendiren konuşması olmuştur. 27 Mayıs Askeri İhtilali'nin kolaylıkla başarılı olması nedeniyle 22 Şubatçıların da kendilerinin başarılı olacaklarına inandıkları halbuki 27 Mayıs İhtilali'nin bütün milletin vicdanında olan bir kurtuluş isteği sonucunda olduğu için halk tarafından hemen benimsendiğini ifade etmiştir. 22 Şubat Hareketi'ni yapanların ise ordudaki büyük kumandanları kendileri ile beraber gösteren, mektep talebelerini kandıran ve bir ihtilal hükümetinin başına geçmek isteyenlerin hareketi olduğunu açıklamıştır. Kanun dışı yaptıkları teşebbüs ile ülkenin dertlerini ve bunların çarelerini kendilerinin bildiklerine aldattıkları gençleri ve arkadaşlarını inandırmaya çalıştıklarını belirtmiştir⁵⁶⁶. Harp Okulu öğrencileri daha sonra İstanbul'da Taksim Anıtı önüne gelerek "Harbiyeli Aldanmaz" yazan çelenk koyarak İnönü'ye cevap vermişlerdir⁵⁶⁷. Kansız bir şekilde geçen harekâttan sonra İstanbul Valiliği görevini 27 Mayıs'tan beri yapmakta olan Korgeneral Refik Tulga başta olmak üzere birçok general ve subayın yeri değiştirilmiştir⁵⁶⁸.

22 Şubatçıların affi konusuyla ilgili kanun tasarıları sırasında Adalet Partisi grubu siyasal affin Kayseri'deki eski Demokrat Parti'li siyasi mahkûmları da içine alacak bir genellik kazanmasında ısrarcı olmuştur. Bu durum 30 Mayıs 1962 tarihinde İsmet İnönü'nün başbakanlıktan istifasıyla Cumhuriyet Halk Partisi- Adalet Partisi Koalisyon hükümetinin çökmesine neden olmuştur. Cumhurbaşkanı'nın yine İnönü'yü yeniden hükümeti kurmakla görevlendirmesi üzerine 25 Haziran 1962'de Cumhuriyet Halk Partisi-Yeni Türkiye Partisi-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi tarafından ikinci koalisyon hükümeti kurulmuştur⁵⁶⁹.

Ahmet Yıldız, 4 Temmuz 1962 tarihinde grup adına yaptığı konuşmasında önceki hükümet ile ilgili olarak son 8 ayın tecrübe kazanma, ders alma dışında övünülecek bir tarafının olmadığını ifade etmiştir. Rejim aleyhtarı akım ve hareketler karşısında Birinci Karma hükümete hâkim olan davranışı İkinci Karma Hükümetinde de bulunmaması için birkaç önemli noktaya değineceklerini bildirmiştir. Bunlardan birinci olarak aşırı solcu hareket ve yayınlara dikkat çekmek istediklerini bildirmiştir. Ülkede Humanitee, le

⁵⁶⁵ Kurtul Altuğ, a.g.e., ss. 222-225.

⁵⁶⁶ Talat Aydemir, a.g.e., s. 151.

⁵⁶⁷ A.g.e., s. 150; Milliyet, 23.3.1962, s. 5.

⁵⁶⁸ A.g.e., ss. 145-149.

⁵⁶⁹ Muzaffer Sencer, a.g.e., ss. 260-261.

Combat, Daily Worker gibi organları dahi geride bırakacak cinsten Marksist yayınlara, tahriklere karşı el birliği ile mücadele ve hükümeti desteklemenin herkesin görevi olduğunu açıklamıştır. Ayrıca kendilerini sağcı ve memleketçi göstererek toplumdaki duyguların sömürülmesi ile her türlü ilerici hamleyi engelleyen gerici akımların meydana boş buldukları üzerinde durmuştur. Anayasada yasak olmasına ve Ceza Kanun'unda yeri olmasına rağmen aşırı sağ ve aşırı solu savunarak anarşi yaratmak isteyen kişilere karşı hükümetin bugüne kadar olan tutumunu hayret ve üzüntü verici olarak izlediklerini ifade etmiştir. Türkiye'de ihtilalci sosyalizmin açıktan savunulduğu tek devrin Birinci Karma Hükümet'in devri olduğunu açıklamıştır. Bu gibi akımlara karşı anayasanın getirdiği sosyal devlet ilkesini gerçekleştirmek ve Atatürk milliyetçiliği umdesine tam bir sadakatin tek çare olduğunu söylemiştir. Ayrıca 27 Mayıs'ın amacına ulaşamadığı sloganın hiçbir gerçekle ilgisi olmadığını; ancak bunu kendi özel amaçları için kullanmak istediklerini, belirtme gereği duyduklarını ifade etmiştir⁵⁷⁰.

Daha Birinci Karma Hükümet tarafından ve Bakanlar Kurulunca 29 Mayıs 1962 tarihinde Meclis'e sunulma kararı alınan 27 Mayıs'ın bayram yapılması kanun tasarısı yeni hükümet döneminde de gündeme getirilmiştir⁵⁷¹. 3 Nisan 1963 tarihinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Grubu adına konuşan Cevad Odyakmaz, 27 Mayıs gününün Hürriyet ve Anayasa Bayramı olması hususuyla Birinci Karma Hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarısını partisinin kabul etmede kararlı olduğunu açıklamıştır. 27 Mayıs 1960 gününün Türk milletinin hayatında müstesna bir yerde olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına konuşan Emin Paksüt, müzakere edilen tasarının Birinci Koalisyon Hükümeti (Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi) zamanında koalisyonun sona ermeye yaklaştığı bir günde Bakanlar Kurulunca kabul edildiğini belirtmiştir. 27 Mayıs gününü Türk milletinin 27 Mayıs 1960 tarihinde bir bayrammış gibi kutladığını, o günü yaşayanların bunu bileceği ifadesinde bulunmuştur. 27 Mayıs'ın birinci yıl

⁵⁷⁰ CSTD, C. 4, B. 76, 4.7.1962, ss. 372-373

⁵⁷¹ Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun Tasarısının, Bakanlar Kurulu'nca Meclise sunulması kararı 29.5.1962 tarihinde alınmıştır. Kanunun gerekçesi kısaca: Türk milletinin zorlu mücadeleler ile elde ettiği Anayasal haklarını Türk milleti, yanlış yolda olduklarını birçok uyarıya rağmen anlayamayan zümrenin karşısında tekrar kaybetme tehlikesiyle karşılaşmıştır. O sırada Türk İstiklal ve Cumhuriyeti'nin koruyucuları gençlik ve ordu direnme hakkını kullanmıştır. 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri asilane bir müdahalede bulunmuş, devrim ilkelerine yeniden dönüşü ve hukuk devletinin yeniden kuruluşunu sağlamak amacıyla ihtilal hakkını kullanmıştır. Bugünü anmanın, Türk milletinin benliğini bulması bakımından önem taşıdığı belirtilmiştir. Milletnin bağımsızlık mücadelesinin ilk adımı 19 Mayıs, egemenliğin millet tarafından ele alınmasının 23 Nisan olduğu gibi 27 Mayıs'ın da özgürlüğün, Türk devrimlerine dönüşün, Hukuk-Devlet ilkelerine bağlılığın tarihi olduğu vurgulanmıştır. MMTD, C. 15, B. 66, 3.4.1963.

dönümünün, Kurucu Meclis'in çalışmalarının en önemli kısmını oluşturan, Anayasa'nın kabul edildiği güne rastladığını belirtmiştir. O gün yapılmış olan bir törenle Meclis'in kabul ettiği ve hukuk düzenini oluşturan bir anayasa sebebiyle 27 Mayıs 1961 tarihinde bir bayram yapıldığını söylemiştir. Şu anda Meclis'te bulunan bütün partilerin ister iktidar ister muhalefette olsun orada bulunmalarını sağlayanın anayasa olduğunu ifade etmiştir. Bugünkü hukuk düzeninin temelini de 27 Mayıs olduğu üzerinde durmuştur.

Yeni Türkiye Partisi Meclis Grubu adına konuşan Nihat Su, 27 Mayıs'ın Türk demokrasi nizamları içinde Türk Hükümeti, Türk devleti ve Türk milleti payidar kaldıkça önemini koruyacağını belirtmiş, grubunun da beyaz (kabul) oy kullanacağını açıklamıştır. Adalet Partisi gurubu adına konuşan Ömer Faruk Sanaç, 27 Mayıs'ın Hürriyet ve Anayasa bayramı yapılması için yapılan teklife müspet baktıkları ifadesinde bulunmuştur. Bu tasarıya grubunun beyaz (kabul) oy vereceğini açıklamıştır. 27 Mayıs Anayasası ile kurulan hukuk devletinin hürmetkârı ve koruyucusu olacaklarını belirtmiştir. Bu suretle parti olarak kendilerini 27 Mayıs'ın, ordunun, Türk gençliğinin karşısında olduklarını göstermeye çalışanların çabalarını boşa çıkartacaklarını söylemiştir. Millet Partisi grubu adına konuşan Ömer Zekai Dorman da 27 Mayıs'ın milli bayramlardan biri olmasına olumlu baktıklarını açıklamıştır. Tasarı üzerinde en son konuşan İstanbul Milletvekili Saadet Evren içinde buldukları vatandaşların siyasi kamplara bölünmüş olduğu, can ve mal emniyetine tecavüzler olduğu, fikir ve kanaat hürriyetinin kötüye gittiğini dile getirmiştir. Bir memleketin rejim teminatının tören ve bayram kanunlarında olmadığını, o devleti peşine takıp sürükleyen insanların siyasi fikir ve karakterlerinde olduğunu söylemiş, belirtilen kanun hakkında oy kullanmayacağını açıklamıştır⁵⁷².

Millet Meclisi'nde, 27 Mayıs'ın bayram olarak kutlanması için yapılan müzakerelerde 147 Adalet Partili milletvekili bulunurken oylama sırasında bunların 117'si salonu terk etmiştir. 30 Adalet Partili milletvekili oylamaya katılmıştır⁵⁷³. 27 Mayıs'ın Hürriyet ve Anayasa bayramı kanun tasarısının kabulü için yapılan oylamada 149 kişi oylamaya katılmazken 294 kişi oylamaya katılmıştır. 2 ret 1 çekimsere karşılık 291 oy ile kabul edilmiştir. Mehmet Başaran ile Kerim Özcan kırmızı (menfi) oy kullanırken Nahit Yenişehirlioğlu çekimsere oy kullanmıştır⁵⁷⁴.

⁵⁷² MMTD, C. 15, B. 66, 3.4.1963, s. 137-146.

⁵⁷³ *Milliyet*, 4.4.1963, s. 1.

⁵⁷⁴ MMTD, C. 15, B. 66, 3.4.1963, ss. 190,192; *Milliyet*, 4.4.1963, s. 1.

Millet Meclisi'nde alınan karar üzerine kanun bu defa da Senato'nun gündemine gelmiştir. Tabii üyeler adına Mehmet Özgüneş, Birinci Koalisyon Hükümeti'nin 22 Şubat hadisesinin arkasından hazırladığı bu tasarının uzun zaman komisyonlarda uyutulduktan sonra ancak karşılarına gelebildiğini açıklamıştır. Bu kararın isabetli olduğunu belirtmekle beraber yapılacak olan kanunun isminin değişmesi gerektiğini söylemiştir. 27 Mayıs'ın sadece Hürriyet ve Anayasa'dan ibaret olmadığını belirtmiş, ardından kanunun isminin sadece 27 Mayıs olsaydı buna bir şey denemeyeceğini açıklamıştır. 27 Mayıs Hareketini Milli Birlik Hareketi olarak yaptıklarını, Türk Silahlı Kuvvetlerinin de milli birliğin bir abidesi olduğunu, 27 Mayıs'ın dayandığı Atatürk İlkelerinin de milli birliği hedef tuttuğunu kısacası bu kanuna mutlaka "Milli Birlik" ifadesinin eklenmesi gerektiğini söylemiştir⁵⁷⁵.

Osman Köksal, 27 Mayıs İhtilalini, Türk milletinin ezici çoğunluğunun yaptığını söylemiştir. Türk ordusunun ve Türk gençliğinin de içinde bulunduğunu ifade etmiştir⁵⁷⁶. Ahmet Yıldız 27 Mayıs'ın bayram olarak kanunlaştırılmasına karşı çıkmamış; ama ismine karşı çıkmıştır. Yıldız verdiği önergede; 27 Mayıs Devrimi'nin iki temel gerekçesi olduğunu açıklamıştır. Birincisi, temel hak ve hürriyetlerin kısılarak baskı rejimine son vermek; ikincisi ise partizanlık ve her türlü ayırıcılık eğilimlerine iktidarın gücü ile son vermek. Bu iki temel sorunu Atatürk ilkelerine ve çağdaş demokrasiye uygun olarak milli birlik ve kardeşlik içinde çözümlenir devrimin temel amacı olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden bayramın adının "Milli Birlik ve Hürriyet Bayramı" olmasını teklif etmiştir. Mehmet Özgüneş ve arkadaşları* da bayramın isminin "Milli Birlik, Hürriyet ve Anayasa Bayramı" olması yönünde önerge vermiştir. Önergelerden ikisi de kabul edilmemiştir⁵⁷⁷.

İstanbul Adalet Partisi Senatörü Özel Şahingiray, 23 Nisan ve 29 Ekim dışında hürriyet bayramı kabul etmediğini ifade etmiştir. Hükümetin Atatürk'ün inkılaplarını ve hürriyetlerin yeterli bulmadığı için mi böyle bir kanun çıkarmaya çalıştığını sorgulamıştır. Sonuç olarak 9 Nisan 1963 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'nda da 27 Mayıs'ın Hürriyet ve Anayasa Bayramı kanununun⁵⁷⁸ kabulü oylanmıştır. Oylamaya 185 üyeden 115'i katılmış,

⁵⁷⁵ CSTD, C. 10, B. 56, 9.4.1963, ss. 543-545.

⁵⁷⁶ CSTD, C. 10, B. 56, 9.4.1963, s. 564.

* Vehbi Ersü, Mehmet Özgüneş, Emanullah Çelebi, Muzaffer Yurdakuler, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Kamil Karavelioğlu, Şükran Özkaya, Sami Küçük. CSTD, C. 10, B. 56, 9.4.1963, s. 569.

⁵⁷⁷ CSTD, C. 10, B. 56, 9.4.1963, s. 569.

⁵⁷⁸ Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun olarak geçen 9 Nisan 1963 tarihinde kabul edilen Hürriyet ve Anayasa Bayramı 26 Mayıs öğleden sonra başlar 27 Mayıs günü devam eder. *Resmi Gazete*, Sayı: 11381, 13.4.1963.

111'i tarafından kanun kabul edilmiştir. Oylamada 4 kişi kırmızı oy kullanmıştır. Sakıp Önal (Adalet Partisi), Özel Şahingiray (Adalet Partisi), Muzaffer Yurdakuler (Tabii üye), Mehmet Özgüneş (Tabii üye)⁵⁷⁹.

İkinci Karma hükümet döneminde, Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin Yassıada hükümlüleri için affın çıkması yolundaki çabaları ve Yassıada davaları üzerinden geçen iki yılın dikkate alınmasıyla İnönü bu konuda bir adım atılması gerektiğine karar vermiştir⁵⁸⁰. Ahmet Yıldız, siyasi af konusu ile ilgili olarak Milli Birlik Grubu adına Senato'da konuşmuştur. Bu zamana kadar olan siyasi huzursuzluğun başlıca sebebi ve toplumu sürekli rahatsız eden bu konunun hükümetin programında yer almasından hoşnut olmadıklarını dile getirmiştir⁵⁸¹.

Fakat Milli Birlik Grubu'nun bu tutumu pek de dikkate alınmamıştır. Hükümetçe hazırlanan af kanunu tasarısı 12 Ekim 1962 tarihinde TBMM'ce kabul edilerek Yüksek Adalet Divanı'nın yargıladığı siyasi suçluların bir kısmı serbest bırakılmıştır. Cumhuriyet Senatosu'ndaki af ile ilgili görüşmeler sırasında affa karşı olduklarını belirten tabii Senatörler Demokrat Parti hükümetleri aleyhine de oldukça sert konuşmuşlardır. Fakat siyasal parti senatörlerinin af kanununa olumlu yaklaşımları sonucu af kanunu Cumhuriyet Senatosu tarafından da kabul edilmiştir⁵⁸². Müebbet hapse mahkûm edilmiş eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın hastalık nedeniyle cezaevinden çıkmasıyla başlayan karışıklıklarla siyasal ortamın gerginleşmesi sonucu 21 Mayıs 1963 tarihinde yine Talat Aydemir'in yönetiminde bir darbe hareketine girişilmiştir⁵⁸³.

21 Mayıs eylemi başarısız sonuçlanmış olsa da bu defaki eylem farklı sonuçlar doğuran ve geniş bir çevre ile bağlantı kurularak gerçekleştirilen bir eylem olmuştur. Bu ayaklanmada hükümete bağlı askerlerle eylemi yapanlar arasındaki çatışmalarda 1 hava albayı, 1 binbaşı, 2 Harp Okulu öğrencisi ve 4 er olmak üzere 8 kişi ölmüş ve aralarında general ve subaylarında olduğu 26 kişi yaralanmıştır. Yapılan yargılamalarda ise Kurmay Albay Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Erol Dinçer, İlhan Baş, Cevat Kırca, Osman Deniz ve Ahmet Güçal ölüm cezası; 30 kişi ömür boyu, 11 kişi 15 yıl, 5 kişi 12 yıl, 2 kişi 8 yıl, 2

⁵⁷⁹ CSTD, C. 10, B. 56, 9.4.1963, s. 578-579; *Milliyet*, 10.4.1963, ss. 1,7.

⁵⁸⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, 5. Kitap Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002, ss. 97-101.

⁵⁸¹ CSTD, C. 4, B: 76, 4.7.1962, s. 374.

⁵⁸² Yapılan kanuna göre her ne kadar Demokrat Parti Dönemi'ndeki uygulamalar nedeniyle hüküm giyen siyasi suçlulardan anayasayı ihlal edenler, affedilmişse de tekrar bir kamu görevinde bulunmaları engellenmiştir. Cahide Sınmaz Sönmez, a.g.e., s. 171.

⁵⁸³ Muzaffer Sencer, a.g.e., ss. 260-261.

kişi 6 yıl, 13 kişi 3 ay hapis cezası almışlardır. Aralarında 14'lerden bazı kişilerin olduğu 38 kişi beraat almışlardır. Harp Okulu öğrencilerinden 1293'ü beraat ederken 91'i 3 ay 75'i 4 yıl hapis cezası* almıştır⁵⁸⁴.

21 Mayıs Olayı'ndan sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Karargahı 1 Numaralı askeri Mahkemesi tarafından Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesi kararı son kez TBMM tarafından 28 Ocak 1964 tarihinde Senato ile yapılan görüşmeler sonucu kesinleşmiştir. Tabii Senatör Kadri Kaplan, idamı istenen şahısların Atatürkçü bir zihniyetten geldiklerine inanmak istediğini ve buna dayanarak affedilmelerini istediğini dile getirmiştir⁵⁸⁵. Yapılan oylamada Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Kadri Kaplan, Muzaffer Yurdakuler ret oyu verirken Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Vehbi Ersü, Suphi Karaman, Osman Köksal, Sami Küçük, Mehmet Özgüneş, Mehmet Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat ise idamı kabul etmişlerdir⁵⁸⁶.

TBMM'nin kabul ettiği 480 Sayılı yasa ile haklarında ölüm kararı onaylanan Süvari Binbaşı Fethi Gürcan 26 Haziran 1964'de Kurmay Albay Talat Aydemir ise 5 Temmuz 1964 tarihinde idam edilmişlerdir. Diğer tutuklananların cezaları 1966 tarihinde çıkarılan AF Yasası ile kısmen veya tamamen kaldırılmıştır⁵⁸⁷.

Kasım 1963'teki yerel seçimlerde Adalet Partisi net bir zafer kazanınca iki küçük parti koalisyondan ayrılmak istemişlerdir. Bakanlarını kabineden çekince İnönü istifa etmek zorunda kalmıştır. Cemal Gürsel yeni hükümeti kurması için Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya 28. Hükümeti kurma konusunda teklif getirmiştir. Gümüşpala ise hemen seçim yapılmasını isteyerek teklifi geri çevirmiştir. Bunun üzerine Gürsel İnönü'ye tekrardan hükümeti kurması için teklifte bulunmuştur. İnönü hükümet kurmayı kabul etmiştir; fakat bağımsızlarla birlikte oy çoğunluğunu sağlayamamıştır. Bu sırada 24 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar ülkenin hükümete kaldığı döneme rast gelmiştir. İnönü, Türkiye ile Yunanistan arasında açık bir çatışma

* Ordudan darbecilik suçu ile atılan Harbiyelilerin çoğu daha sonra hızla yükselerek Türkiye'de ve dünyada tanınmış isimler haline gelmiştir. 37 yıl aradan sonra Genelkurmay aldığı kararla 1963-1964 dönemlerini kapsayan 1459 eski Harbiyeliye bir ordu mensubu olduklarını tescil eden ve askeri tesislere girişi de kapsayan özel bir kimlik kartı vermiştir. Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş, "Sizler Silahlı Kuvvetler'in gerçek kaliteli ve başarılı yönünü milletimize kanıtlayan sivil kanadımızsınız... Hepinizle gurur duyuyoruz" ifadesinde bulunmuştur. *Hürriyet*, 25.03.2000.

⁵⁸⁴ Sina Akşin (Haz), a.g.e., s. 248.

⁵⁸⁵ CSTD, C. 19, B. 49, 10.3.1964, s. 193-195.

⁵⁸⁶ CSTD, C. 19, B. 53, 17.3.1964, s. 1-3

⁵⁸⁷ Tunca Özgişi, a.g.e., s. 186.

tehlikesi olan Kıbrıs krizinin yükselen gerilimi ortasında yeni kabineyi kurmuştur⁵⁸⁸. Kıbrıs Krizi sürerken yeni bir kriz olmaması için Yeni Türkiye Partisi lehte oy kullanarak 3. Koalisyon'un güvenoyu almasını sağlamıştır.

Hükümet kurulduktan sonra 21 Şubat 1964 günü İnönü'ye bir suikast girişimi olmuştur. Suikastı gerçekleştirenin 27 Mayıs'ı ve Demokrat Parti'lilere yapılanları içine sindiremediği ortaya atılmıştır. İnönü, "suikastta Adalet Partililerin olduğuna ihtimal vermiyorum" diyerek ortamı yumuşatma girişiminde bulunmuştur. Osman Köksal bu durumla alakalı Senatoda Türkiye'yi ya Atatürk ve 27 Mayıs ilkelerine bağlı olanlar idare edecek ya da 27 Mayıs ve Atatürk ilkelerine karşı olanlar⁵⁸⁹, diyerek tepki göstermiştir. MBG adına söz alan Fahri Özdilek, bu hareketi üzerinde yaşadığımız toprağa ihanet ve milli varlığımıza kastetmenin alçakça bir sonucu olduğunu dile getirmiştir. Haysiyetli bir millet olma yolundaki adımları hazmedemeyenlerin Atatürk ilkelerine ayak uydurmayı kavrayamayanların, 27 Mayıs İnkılâbı'nı anlayamayanların bizden olmadığını anlama zamanı gelmiştir, ifadesinde bulunmuştur⁵⁹⁰. İki senatör de bu konuşmalarında Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs'ı özdeşleştirmiştir.

Adalet Partisi Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'nın ani ölümü ile 27 Kasım 1964 tarihinde Ankara'da yapılan kongre'de Süleyman Demirel Adalet Partisi Genel Başkanı seçilmiştir. Böylece Gümüşpala'nın yumuşak politikalarının yerini Demirel'in daha sert, tuttuğunu koparan politikaları almıştır. Adalet Partisinde değişmelerin yaşandığı sırada III. İnönü Hükümeti'nin sunduğu 1965 Bütçesi yeterli oyu alamamıştır ve İnönü istifa etmiştir. Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Millet Partisi daha önce anlaştıkları 4. Koalisyon Hükümeti kurmak için görüşmeye başlamışlardır. Adalet Partisi listesinden bağımsız Suat Hayri Ürgüplü'nün başbakan olması hususunda anlaşmışlardır. Gürsel de Ürgüplü'yü başbakan olması için görevlendirmiştir. Dördüncü Koalisyon'un hükümet programı 26 Şubat 1965 tarihinde okunmuştur.

Milli Birlik Komitesi adına konuşan Fahri Özdilek programda birçok konuda açıklık bulunmadığını; Toprak reformu, Maden Yasası, Personel Yasası ve Petrol fiyatları gibi konularda Başbakan'ın açık ve tatmin edici cevap vermesini istediklerini dile getirmiştir. Aslında bu konuşma bir nevi yeni Koalisyon'dan duyulan rahatsızlığı ifade

⁵⁸⁸ Tunca Özgişi, a.g.e., ss. 139-140.

⁵⁸⁹ CSTD, C. 19, B. 46, 25.2.1964, s. 64.

⁵⁹⁰ CSTD, C. 19, B. 46, 25.2.1964, s. 64- 66.

etmiştir⁵⁹¹. Fahri Özdilek Milli Birlik Grubu adına yaptığı konuşmada memleketin siyasi ve ekonomik hayatında önemli bir rolü olan Bütçe'nin Hükümet düşürmede kullanılması ve bunun bir usul haline getirilmesini sakıncalı bulduklarını ifade etmiştir⁵⁹². Sıtkı Ulay da bütçe ile hükümet düşürmeyi sakat bir usul olarak görmüş ve bundan sonra gözlerinin gelecek bütçeye çevrildiğini belirtmiştir⁵⁹³.

Kısa bir süre sonra yapılan 10 Ekim 1965 genel seçimleri, III. İnönü Hükümeti'nin Meclise kabul ettirdiği milli bakiye sistemine göre olmuştur. Bu uygulama küçük partilerin parlamentoya girebilmesini sağlamıştır. Bu sistem sayesinde ilk kez sosyalist bir parti Türkiye İşçi Partisi (TİP) parlamentoya milletvekili gönderebilmiştir. TİP'in Türk siyasi hayatında etkinliği hissedilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi 1950'den sonra en az oyu almıştır. Bu daha sonra parti içi bölünmelerde etkili olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, kamuoyuna 27 Mayıs ile doğrudan bir ilişkisi olmadığını anlatamamıştır. Adalet Partisi, 1965 seçimlerinden sonra tek başına iktidara gelmiştir⁵⁹⁴.

1961-1965 yılları arasında Türkiye'de istikrarsız bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde dört Koalisyon hükümet kurulmuştur. Hepsisi de kısa süre var olabilmıştır. Metin Toker bu dönem ile ilgili olarak Meclis'te hep iki koalisyon olduğundan söz etmiştir. Bunlardan biri hukuki biri fiili şekildedir. Hukuki olarak bahsedilen Cumhuriyet Halk Partisi- Adalet Partisi Koalisyonu, Cumhuriyet Halk Partisi-Yeni Türkiye Partisi-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Koalisyonu, Cumhuriyet Halk Partisi- Bağımsızlar Koalisyonu'dur. Meclis'te daima bulunan fiili koalisyonlar ise; 27 Mayıs'ı Türk milletinin meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnişi sayanların koalisyonu ve bunu gayrı meşru bir askeri darbe sayanların koalisyonudur. Siyasi hayatın bu dönemde bu kadar karışık geçmesinin nedeni budur⁵⁹⁵.

Meşruluğunu kaybetmiş bir hükümeti yönetimden indirerek iktidarı devralan ve yönetimi bir an önce sivil bir yönetime bırakma sözü veren Milli Birlik Komitesi, 25 Ekim 1961 tarihinde sözünü tutmuş ve meclisin açılmasını sağlamıştır. Bu tarihten sonra Milli Birlik Komitesi'nin varlığı kendiliğinden sona ermiştir. Bu tarihten sonra Milli Birlik Komitesi'nin 23 üyesi Senato'nun ömür boyu üyesi olmuştur. Ne var ki bu üyeler ömür

⁵⁹¹ Tunca Özgişi, a.g.e., s. 148.

⁵⁹² CSTD, C. 25, B. 49, 3.3.1965, s. 383.

⁵⁹³ CSTD, C. 25, B. 49, 3.3.1965, s. 401.

⁵⁹⁴ Tunca Özgişi, ss. 149-152.

⁵⁹⁵ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, Bilgi Yayınları, İstanbul 1992, s. 36.

boyu görev yapamamış, 1980 tarihindeki 12 Eylül darbesine kadar Senato'da kalabilmişlerdir.

SONUÇ

Askeri müdahalenin ya da askeri darbenin Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı döneminden miras kaldığı söylenebilir. Gerek Osmanlı döneminde, gerek Türkiye Cumhuriyeti'nde ordunun en etkili kurucu unsurlardan olması, ordunun devlet üzerinde tahakküm kurma çabalarına da neden olmuştur. Bu süreçte kâh yeniçeriler isyan etmiş, Batı tarzı yeniliklere karşı çıkmış, hatta ıslahat yapmak isteyen devlet adamlarının idamını ya da padişahların tahttan indirilmesini istemiş; kâh İttihatçılar padişahı Meşrutiyet gibi ileri bir adımı atmaya zorlamışlardır. Burada ilginç olan, başlangıçta Batı tarzında yeniliklere karşı çıkanların da, sonrasında Batılı bir toplum ve devlet yapısı kurmak isteyenlerin de öncülüğünü ordunun yapmış olmasıdır. Ancak, Osmanlı'da yeniçerilerin kazan kaldırması ile simgeleşen bu müdahale süreci, daha sonra yeni müdahalelere neden olmuş ve müdahale ya da darbe geleneğinin Türkiye Cumhuriyeti'ne de sirayet ettiği 27 Mayıs'la birlikte net olarak görülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrolarının büyük çoğunluğu, başta Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Osmanlı döneminde yetişmiş olan askerlerdir. Bu nedenle ordunun devlet yönetiminde etkili olduğu söylenebilir. Ancak cumhuriyetin ilanı ile Cumhurbaşkanı seçilen Atatürk, askerliği bırakmış ve ordunun siyasete karışmaması yönünde önlemler almaya çalışmıştır. Ülke tek parti tarafından yönetilmekle birlikte birkaç defa da çok partili yaşama geçme denemeleri olmuştur. Atatürk'ün ve daha sonra İsmet İnönü'nün ordu içinden geliyor olmaları, Kurtuluş Savaşı'nın liderleri olmaları gibi özellikleri nedeniyle fiiliyatta ordu ve siyaseti birbirinden ayırmış olsalar da iki kuvvet arasındaki ilişkide ordunun siyasete siyasetin de orduya olan ilgisi ve bağı kesilmemiştir.

Ancak, Atatürk'ün ölümü ve sonrasında İsmet İnönü'nün liderliği dönemine denk gelen İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönem, gelişmelerin seyrini değiştirmiştir. İçerde yaşanan sıkıntılar ve dış politikadaki Batı tercihi nedeniyle yeni partilerin kurulmasına izin verilmiş, böylece Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili bir yapıya geçilmiştir.

Bu süreçte kurulan Demokrat Parti, Türkiye'de siyasi atmosferi önemli oranda etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve toplumsal olarak çok zor geçmiş olması iktidardaki, aynı zamanda ülkedeki tek parti olan, Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı bir tepki yaratmıştır. İşte bu tepkiyi arkasına alan Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 tarihli seçimlerde tek başına iktidara gelmiştir. Demokrat Parti iktidardaki ilk dört yılında

ekonomik, siyasal ve toplumsal bir refah ortamı yaratmıştır. Ancak hatalı uygulamalar ve giderek artan baskıcı tutumu nedeniyle başta büyük desteğini gördüğü, aydın kesim ve basının eleştirilerine maruz kalmış ve bu eleştiri ortamı iktidarın daha da otoriter bir tavır takınmasını beraberinde getirmiştir. Özgürlükleri kısıtlayıcı uygulamalar ve ekonomide yaşanan darboğaz ordu içerisinde de DP'ye karşı bir muhalefeti ortaya çıkarmış, daha 1954 yılından itibaren iktidarı devirmeye yönelik bazı birliktelikler oluşmaya başlamıştır. Daha sonra Milli Birlik Komitesi olarak isimlendirilen bu oluşum, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirdiği askeri müdahale sonrasında 10 yıllık Demokrat Parti iktidarını devirerek yönetime el koymuştur. Milli Birlik Komitesi, iktidara el koyarken amaçlarının, meşruiyetini kaybetmiş bir iktidardan ülkeyi kurtarmak, yeniden demokratik bir yönetim kurmak ve hürriyetleri tekrardan sağlamak olduğunu dile getirmiştir.

Milli Birlik Komitesi'nin yönetime geldikten sonra yaptığı ilk işlerden biri eski iktidar mensuplarının yargılanmalarını sağlamak için onları tutuklatmak olurken, hemen ardından Demokrat Parti döneminde tutuklu veya hapse mahkûm olmuş gazetecilerin tahliye edilmelerini, hürriyet için yapılan gösteriler sırasında suçlu bulunup hapse mahkûm edilmiş olanların ise salıverilmelerini sağlamak olmuştur. Böylelikle Demokrat Parti, döneminin mağdurlarını yanına almaya çalışmıştır. Başka bir anlatım ile Milli Birlik Komitesi, yönetime el koyduğu ilk andan itibaren, kendince, Demokrat Parti'nin yaptığı olumsuz işleri sona erdirerek ülke içinde özgürlüklerin sağlanmasına çalışmıştır.

Milli Birlik Komitesi üyelerinin amaçları ülkeyi kurtarmaktır. Fakat askeri müdahale çalışmalarının 1954'lere kadar dayanmasına rağmen, Komite üyeleri ülkeyi kurtardıklarında ve yönetime geldiklerinde ne yapacaklarına dair bir karar almamışlardır. Bu durum belki de Komite'nin en eksik tarafı olmuştur. Örneğin üyelerin bir kısmı yönetimi ele geçirdiklerinde hemen yönetimi İnönü hükümetine devredeceklerini, bir kısmı üç ay içinde seçime gidip yönetimi sivil bir idareye devredeceklerini, bir kısmı nasıl olsa üniversite hocalarına danışacaklarını ve onların bu konuda iyi fikirleri olacağını, bir kısmı da siyasi partilerin oy kaygısı ile yapamayacakları işleri yaparak reformları yerleştirdikten sonra yönetimi devredeceklerini düşünmüştür ki burada bahsedilen fikir ayrılıkları Komite üyelerinin homojen bir yapıya sahip olmadıklarını ve sonrası için farklı planlarının olduğunu gösterir. Yine de Komite üyeleri askeri hareket gerçekleşene kadar birliği sağlayabilmek adına, bu konunun üzerinde durmamıştır.

27 Mayıs'ı gerçekleştiren subaylar, 28 Mayıs günü akademisyenlerden oluşan bir İlim Heyeti kurmuşlardır. Heyetin kurulmasıyla birlikte, 27 Mayıs hareketinin niteliği değişmiştir. Çünkü bu heyet, onu sıradan bir hükümet darbesinden, kurumsal bir yapıya dönüştürmüştür. Böylelikle askerler tarafından yapılan müdahaleye siviller tarafından meşruluk kazandırılmaya çalışılmıştır. 27 Mayıs'ın neden gerçekleştiğini belirten heyet raporundan sonra, bu sefer sıra geçici bir anayasanın kabul edilmesine gelmiştir. Komite üyeleri, 12 Haziran 1960 tarihinde Geçici Anayasa'yı kabul ederek, daha önce gizledikleri, kimliklerini açıklamak durumunda kalmışlar ve Geçici Anayasa'nın oluşturulması ile birlikte Komite yasal bir zemine kavuşmuş ve meşruiyet kazanmıştır.

Milli Birlik Komitesi'nin kimlerden oluşacağı, kendi içlerinden seçtikleri 6-8 kişilik bir komisyon tarafından belirlenmiş ve ilan edilmiştir. Ancak bu durum Komite'ye seçilemeyen bazı eski ihtilalcilerin küsmesine neden olmuştur. Ne var ki Komite üyesi olamayan bazı kişiler yalnızca küsmek ile kalmamıştır. Çünkü bu kişilerin içindeki ihtilal ruhu sönmemiştir. Bu kişiler, daha sonra Türkiye'nin yönetimine ordunun karışmasında etkili oldukları gibi, Türkiye'nin yeni darbe girişimleriyle karşılaşmasına da neden olmuşlardır. Aynı zamanda yapılan girişimler Türkiye'nin kendi iç ve dış sorunlarına yönelebilmesine engel olmuş; Türkiye, yeni darbeleri engellemek ile uğraşmak zorunda kalmıştır.

6 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis'in açılmasıyla birlikte sivil idareye geçme yolunda ilk adım atılmıştır. Böylelikle Milli Birlik Komitesi'nin yıllarca iktidarda kalmayacağı belli olmuştur. Kurucu Meclis'in oluşturduğu Anayasa Komisyonu yeni anayasayı hazırlamıştır. Anayasa'nın başlangıç kısmında, meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanan Türk milletinin 27 Mayıs 1960 Devrimi'ni gerçekleştirdiği, cümlelerine yer verilmiş ve böylece 27 Mayıs'ın meşruluğu ilan edilmiştir. 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler anlamında geniş bir düzenlemeye gitmiş ve 9 Temmuz 1961 tarihindeki halk oylamasında %61,7 gibi bir oy oranıyla kabul edilmiştir.

27 Mayıs'tan sonra yapılan ilk seçim olan 15 Ekim 1961 genel seçimi sonucunda, Komite'nin desteklediği, Cumhuriyet Halk Partisi oyların sadece %38'ini almış ve bu beklenen bir sonuç olmamıştır. Bu durum halkın 27 Mayısçılara tepkisini göstermiştir ki; bu sonuçta, seçimlerden yalnızca bir ay önce Yassıda yargılamalarının sonuçlanmış olmasının etkili olduğu söylenebilir.

TBMM açıldıktan sonra Milli Birlik Komitesi üyeleri ise Meclis'in bir kanadı olan Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri olmuşlar, ancak eski nüfuzlarını yitirmişlerdir. Alınan kararlarda pek bir etkileri olmamış, yalnızca alınan kararların Meclis'ten geçiş süresinin uzamasına neden olmuşlardır.

27 Mayıs hareketini gerçekleştirenler, meşruiyetini kaybetmiş bir iktidardan milleti korumak, yeni bir anayasa yaparak yeniden hukuk devletine geçmek, insan hak ve özgürlüklerine değer veren bir devlet yapısı oluşturmak ve güvenli bir seçimle iş başına gelecek hükümete yönetimi devredeceklerini ifade etmişlerdir. Kısa bir sürede de söyledikleri gibi özgürlükçü bir anayasanın, güvenli bir seçimin yapılmasını sağlamışlar; fakat ülkede istikrarlı ve oturmuş bir demokrasi kuramamışlar, hatta askeri darbeler ya da darbe girişimlerinin de fitilini ateşlemişlerdir. Bundan sonra sivil yönetimler kurulsa bile ordunun etkisi yönetimlerde sürekli hissedilmiştir.

Görüldüğü üzere 27 Mayıs müdahalesinde bile askerin etkisiyle kurulan düzen kalıcı olamamıştır. Her ne kadar sivil yönetimlere yapılan askeri müdahaleler; topluma özgürlük getirme, demokrasiyi yeniden kurma düşüncesiyle de olsa tarih göstermiştir ki gerçek özgürlükler yine halk tarafından kazanılmadan başarıya ulaşamayacaktır. Bunun en iyi örneklerinden biri; Milli Birlik Komite'sinin yaptığı en önemli işlerden biri olan özgürlükçü, sosyal hukuk devleti ilkelerine dayanan 1961 Anayasası'nın, ne yazık ki, 1980 tarihinde yine askeri bir müdahale sonrası kaldırılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet (2004). *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler*. İstanbul: Alkım Yayınevi,
- Ahmad, Feroz (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayın.
- Ahmad, Feroz, (2014). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, Feroz (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Ahmad, Feroz; Bedia Turgay (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Albayrak, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Akalın, Cüneyt (2010). *27 Mayıs Bir Devrimdir 50.Yılında 27 Mayıs*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akın, Rıdvan (2002). *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)*. *Türkler*. (Ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Akın, Rıdvan (2009). *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akın, Rıdvan (2010). *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Akşin, Sina (2018). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyaz, Doğan (2006). *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmelerden Emir Komuta Zincirine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Albayrak, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Altuğ, Kurtul (1976). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Koza Yayınları.
- Arcayürek, Cüneyt (2010). *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya: (1923-1980)*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Asal, Talat (2009). *Yassıada Don Davası Cimbız Davası Köpek Davası*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Atabay, Mithat (2015). *Partiler, Seçimler, İktidarlar ve Müdahalelerle Türk Demokrasi Tarihi*. Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.

- Atabay, Mithat (2015). *Çanakkale Savaşları'nın 100'ncü Yılı Anısına Türk Basın Tarihi 1981'den Günümüze Türk Basın Tarihi ve Gazeteciler*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Avcı, Cemal (1988). "Kayıplar (Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt IV, Mart 1988, Sayı 11.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1984). *Menderes'in dramı?*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2000). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*. Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2011). *İkinci Adam 1950-1964 III. Cilt 1950-1964*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Talat (1968), *Talat Aydemir'in Hatıraları*. İstanbul: May Matbaası.
- Aydın, M. Sabri (1960). *Ak Devrim*. Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.
- Bağcı, Hüseyin (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Bağlum, Kemal (2001). *Bir Dönemin Uyuyan Kulağı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Başgil, Ali Fuat (2011). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. (Çev. Cemal Aydın), İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Batur, Muhsin (1985). *Anılar ve Görüşler Üçüncü dönemin Perde Arkası*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, Mehmet Ali vd. (1991). *Demirkırat Bir Demokrasi'nin Doğuşu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Börklüoğlu, Levent (2017). 27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi, Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2),18.
- Bulut, Sedef (2009). 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 78.
- Burçak, Rıfki Salim (1976). *Yassıada ve Öncesi*. Ankara: Çam Matbaası.
- Burçak, Rıfki Salim (1998). *On Yılın Anıları (1950-1960)*. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Çavdar, Tevfik (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, Tevfik (2000). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelikoğlu, Adnan (2010). *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Çolak, Filiz (2002). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950). *Türkler*. (Ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Dağcı, Gül Tuba (2006). *Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*. İstanbul: İlgı Yayınları.
- Demir, Şerif (2011). *Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti’den 27 Mayıs Darbesi’ne Olaylar*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Demirci Güler, Filiz (2003). *Türkiye’nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay Adalet Partisi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Demirel, Tanel (2004). *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, Tanel (2011). *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Doğaner, Yasemin (1996). *27 Mayıs İhtilali ve Kurucu Meclis*. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Doğaner, Yasemin (2013). *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*. Ankara: Ekinoks Yayın.
- Doğru, Osman (1998). *27 Mayıs Rejimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eğilmez, Mahfi (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Er, Ahmet (2007). *Hatıralarım ve Hayatım 27 Mayıs’tan 12 Eylül’e Ahmet Yesevi’den Yunus Emre’ye*. İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Erdoğan, Mustafa (2003). *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Erer, Tekin. *On Yılın Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgalarının 2. Cildi)*. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Erim, Nihat (2005). *Günlükler 1925-1979*, Cilt: 2, (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erkanlı, Orhan (1973). *Anılar... Sorunlar... Sorumlular....* İstanbul: Baha Matbaası.
- Eroğul, Cem (1977). *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu’nun Yeri*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Eroğul, Cem (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Esin, Numan (2005). *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Fedai, Recep (2016). Devlet Planlama Teşkilatı’ndan Kalkınma Bakanlığı’na Planlama Anlayışında Yaşanan Değişim. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 415.

- Gevgilili, Ali (1987). *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gözübüyük, Şeref (1976). *Türkiye'nin İdari Yapısı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Gözübüyük, Şeref (2005). *Açıklamalı Türk Anayasaları Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük A. Şeref ; Kili, Suna (1985). *Türk Anayasa Metinleri Sened-i İttifaktan Günümüze*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gözübüyük, Şeref; Kili, Suna (1982). *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gürsoy, İdris (2012). *27 Mayıs Darbesinin Ayak Sesleri Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Gürsoy Naskali, Emine (2005). *Yassıada Zabıtları I Örtülü Ödenek Davası*. İstanbul: Kitabevi.
- Gürsoy Naskali, Emine (2007). *Yassıada Zabıtları II 6-7 Eylül Olayları Davası*. İstanbul: Kitabevi.
- Gürsoy Naskali, Emine (2008), *Yassıada Zabıtları IV Bebek Davası*. İstanbul: Kitabevi.
- Gürsoy Naskali (2008). Emine *Yassıada Zabıtları III İstanbul Ankara Olayları Davası*, Cilt: 1, İstanbul: Kitabevi.
- Gürsoy Naskali, (2011). Emine *Yassıada Zabıtları-V Anayasa Davası*. Cilt: 1, İstanbul: Kitabevi.
- Hazırlayan Akşin, Sina; Cemil Koçak vd., *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*. Cilt: 1, İstanbul: Milliyet Doğan Gazetecilik.
- Hale, William (1994). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset 1789'dan Günümüze*. (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayın.
- Ilıcak, Nazlı (1975). *50. Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor*, İstanbul: Doğan Kitap.
- İnce, Erdal (2009). *Türk Siyasi Yaşamında Çiftçiye Topraklandırma Kanunu*, İstanbul: Libra Yayınları.
- İnkılap Kanunları* (1961). İlmî ve Kazai İçtihatlar Neşriyatı No:1 Ege Matbaası.
- İnuğur, Nuri (1992). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- İpekçi, Abdi; Coşar, Ömer Sami (2010). *İhtilalin İcyüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İsen, Can Kaya (1964). *22 Şubat 21 Mayıs Geliyorum İhtilal*. İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.

- Karakuş, Emin (1977). *40 yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara*. Ankara: Hürriyet Yayınları.
- Karal Akgün, Seçil (2009). “Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasa’ya Kısa Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 43.
- Karal Akgün, Seçil (2009). *27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*. Ankara: Odtü Yayıncılık
- Karatepe, Şükrü (1999). *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karavelioğlu Kamil, (2007). *Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs 12 Mart, 12 Eylül... Kamil Karavelioğlu Milli Birlik Komitesi Üyesi, Eski Tabii Senatör*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2011). *Türk Siyasi Tarihi - Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayalı, Kurtuluş (2005). *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, Mete Kaan (2017). “İnkılâp, Revolution, Devrim: Bir Kavramın Tarihsel Serencamı Üzerine”, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* (Haz: Mete Kaan Kaynar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kili, Suna (1998). *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Kili, Suna (2000). *Türk Devrim Tarihi*, Cilt: 3, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Koçak, Cemil (2003). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kongar, Emre (2008). *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösedağ, Mehmet Sena (2016). Türk Basın Kanunu’nda Yapılan Değişikliklerin Yazılı Basında Temsili. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2029.
- Küçük, Sami (2008). *Rumeli’den 27 Mayıs’a İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekatı*. İstanbul: Mikado Yayınları.
- MBK Albümü 27 Mayıs 1960*.
- Milli Birlik Komitesi (1960). *Yassıada Broşürü*, İstanbul: T.C.Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu.

- Mumcu, Ahmet (1996) *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Mumcu, Uğur (1994). *İnkılap Mektupları*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Nadi, Nadir (2000). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a (1961-1962)*. "Bugünün İşi Yarına Kalmamış", Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Nalbant, Tamer (2018). Milli Birlik Komitesi Döneminde Kurulan İnkılap Mahkemeleri. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20.
- Onuş, Sinan (2010). *Sıfır General Parola İnkılap*. Ankara: Dama Yayınları.
- Öke, Mim Kemal (1990). *Unutulan Savaşın Kronolojisi Kore 1950-1953*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Önder, Meltem (1960). Darbesi Sürecinde Akis Dergisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14 (28).
- Örtülü, Erdoğan (1974). *Üç İhtilalin Hikayesi*. İstanbul: Milli Ülkü Yayınevi.
- Öymen, Örsan (1986). *Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Özbudun, Ergun (1993). *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdağ, Ümit (1991). *Ordu- Siyaset İlişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri)*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Özdağ, Ümit (2004). *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Özdemir, Hikmet (1997). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (Haz. Sina Akşin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özdemir Hikmet (2002). 1960-1980 Dönemi. *Türkler*. (Ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Özgişi, Tunca (2012). *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz; Gökdemir, (1987). *Ayvaz Türkiye'de Askeri Müdahaleler*. İstanbul: Tercüman Tesisleri.
- Öztürk, Mehmet Utku (2012). 1961 Kurucu Meclisi. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özüçetin, Yaşar (2002). Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu (1946 Seçimleri). *Türkler*. (Ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Perin, Mithat (2011). *Zindana Tıkalan İktidar 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Sencer, Muzaffer (1971). *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*. İstanbul: Geçiş Yayınları.
- Seyhan, Dünder (1966). *Gölgedeki Adam*. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası.
- Sınmaz Sönmez, Cahide (2005). *Cumhuriyet Döneminde Çıkarılan Af Yasaları ve Toplumla Yansımaları (1923-1974)*. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Taşyürek, Muzaffer (2009), *Adnan Menderes*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Toker, Metin (1967). *İsmet Paşayla 10 Yıl 1960-1961*. Cilt: 3, Akis Yayınları.
- Toker, Metin (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Yarı Silahlı Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, Metin (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 İnönü’nün Son Başbakanlığı 1961-1965*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Topçu, İlyas; Akılmak Topçu, Sema (2017). Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı. *Akademik Bakış Dergisi*, 61, Kırgızistan, 73-75.
- Tökin, Hüsrev (1965). *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer (1995). *Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Tuncer, Erol (2003). *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: Tesav Yayınları.
- Tuncer, Erol (2010). *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*. Ankara: Tesav Yayınları.
- Turan, Şerafettin, (1999). *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (İkinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Turan, Şerafettin (2002). *Türk Devrim Tarihi 5. Kitap Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turgut, Hulusi (1988). *Menderes / Zorlu / Polatkan’ın Kendi El Yazıları ile Yaptırılmayan Savunmalar*. İstanbul: ABC Ajansı Yayınları.
- Turgut, Hulusi (1995). *Türkeş’in Anıları Şahinlerin Dansı*. İstanbul: ABC Basın Ajansı Yayınları.
- Türkeş, Alparslan (1996). *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*. İstanbul: Hamle Basın Yayın.

- Türkiye Çalışmaları Grubu (2010). *50. Yıl Döneminde 27 Mayıs'ı Hatırla(t)mak*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu. *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, (Haz.: Fahri Çoker), Cilt:1, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları.
- Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu (2015). (Haz.: Mehmet Seyitdanlıoğlu), *Türk Parlamento Tarihi Kurcu Meclis (6 Ocak 1961-15 Ekim1961) Milli Birlik Komitesi Temsilciler Meclisi Üyeleri Özgeçmişler*, Cilt: 2, Ankara: Türk Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Ulay, Sıtkı (1968). *General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
- Uzman, Nasrullah. İktidardan Muhalefete M. Fuat Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966). *Akademik Bakış*, 7(13), 190, 195.
- Weiker, Walter F. (1967). *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*. (Çev. Mete Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yeşil, Ahmet (2001). *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yetkin, Çetin (2011). *Karşı Devrim 1945-1950*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Yıldız, Ahmet (2001). *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul Yasısında 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961*. (2006). (Der. Erdi, Seçkin), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Zürcher, Erik Jan (2004). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev. Yasemin Saner), İstanbul: İletişim Yayınları.

Diğer Kaynaklar

- Akis Haftalık Aktüalite Dergisi
- Cumhuriyet Gazetesi
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
- Hürriyet Gazetesi
- Kurucu Meclis Tutanak Dergisi
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi
- Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı

Milliyet Gazetesi

Resmi Gazete

Star Gazetesi

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Türkiye İstatistik Kurumu

Yeni Akit Gazetesi

Yüksek Adalet Divanı Tutanaklar

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Yıldırım, Hilal
 Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum Tarihi ve Yeri : 14.08.1983- Çanakkale
 Telefon : 0505 921 55 10
 Faks :
 E-mail : hyildirim101@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tarih Öğrt. (Tezsiz Yüksek Lisans)	2008
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tarih Bölümü	2006
Lise	Çanakkale İbrahim Bodur Lisesi	2000

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
------------	------------	--------------

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar